

การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก
ระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

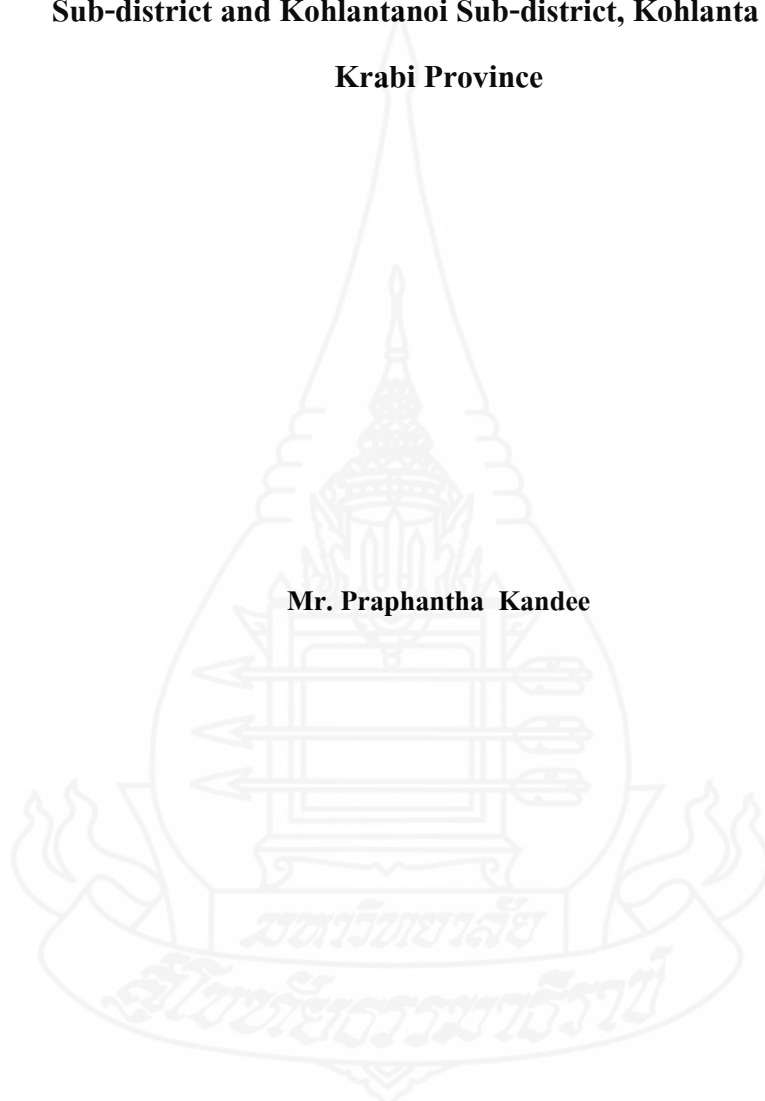
นายประพันธ์ การดี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2554

**The Political Civil Society and Opposition the Ferry Between Kohklong
Sub-district and Kohlantanoi Sub-district, Kohlanta District,
Krabi Province**

Mr. Praphantha Kande

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Politics and Government

School of Political Science

Sukhothai Thammathirat Open University

2011

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก
ระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา
จังหวัดกระบี่

ชื่อและนามสกุล นายประพันธ์ การดี

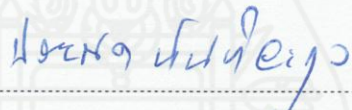
แขนงวิชา การเมืองการปกครอง

สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ยุทธพร อิศรชัย
2. รองศาสตราจารย์ชโยธร ตู้ทองคำ

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2555

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

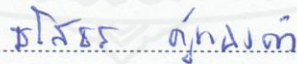
(รองศาสตราจารย์ประณต นันทิยะกุล)

ประธานกรรมการ

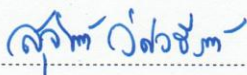
(รองศาสตราจารย์ยุทธพร อิศรชัย)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ชโยธร ตู้ทองคำ)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ยุทธพร อิศรัย รองศาสตราจารย์ธโรธร ผู้ทองคำ อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาราช ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง ขอกราบขอบพระคุณคุณแม่วรรณี การดี มารดาผู้ให้กำเนิดข้าพเจ้า พร้อมทั้งขอบคุณ คุณมานี การดี ภรรยาข้าพเจ้าที่ให้การสนับสนุนข้าพเจ้าให้มีทุนทรัพย์ ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ และให้กำลังใจในการศึกษาตลอดมา และขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นที่คงลืมไม่ได้ อาจารย์ ปราณี มาสตุล ที่ให้การสนับสนุน และให้ความช่วยเหลือในทุกเรื่องด้วยดีตลอดมาและขอขอบคุณผู้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามทุกท่านตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการตอบแบบสอบถามและสัมภาษณ์ที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในครั้งนี้

ผู้เขียน ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และอาจารย์ที่เกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ให้ความรู้รวมทั้งแนวคิดต่างๆ ในระหว่างที่ศึกษาในระดับปริญญาโท รวมทั้งขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ฝ่ายเลขานุการบัณฑิตศึกษา ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราชทุกท่านที่ได้กรุณาให้คำแนะนำด้านเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อกับทางมหาวิทยาลัย จนทำให้ได้รับความสำเร็จในครั้งนี้

ประพันธ์ การดี

ตุลาคม 2554

ชื่อวิทยานิพนธ์ การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

ผู้วิจัย นายประพันธ์ การศิร **รหัสนักศึกษา** 2488000197 **ปริญญา** รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
(การเมืองการปกครอง) **อาจารย์ที่ปรึกษา** (1) รองศาสตราจารย์ยุทธพร อิศรชัย
(2) รองศาสตราจารย์ธโรธร ผู้ทองคำ **ปีการศึกษา** 2554

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการแพขนานยนต์กับกลุ่มนักธุรกิจภาคประชาสังคม (2) ศึกษาบทบาทผู้นำท้องถิ่นกับอำนาจที่ได้รับมอบหมายจากภาคประชาสังคมเป็นตัวแทนการต่อรองกับผู้ประกอบการแพขนานยนต์ในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมบนเกาะในเขตอุทยานแห่งชาติ (3) หาข้อเสนอแนะและยุติปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการกับนักการเมืองท้องถิ่นและการเมืองภาคประชาสังคม

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทำการวิจัย นายองค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ ผู้นำชุมชนภาคประชาสังคม ผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลเกาะกลาง-คลองยาง ตำบลเกาะลันตาน้อย ศาลาด่าน เกาะลันตาใหญ่ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกตการณ์ภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (1) สาเหตุและความเป็นมาที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการแพขนานยนต์ข้ามฟากหรือทุนกับกลุ่มนักธุรกิจภาคประชาสังคม เรื่องของผลประโยชน์ไม่ลงตัว (2) ผู้แทนภาคประชาสังคมที่เป็นตัวแทนได้รับความเห็นชอบจากกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย ขาดจิตสำนึกสาธารณะขาดความรับผิดชอบที่จะเข้าไปทำหน้าที่เกรงกลัวอำนาจและอิทธิพลของกลุ่มทุนเจ้าของกิจการ จึงทำให้การเจรจาขาดกระบวนการพัฒนา ปัญหาทางกิจกรรมขาดความต่อเนื่อง (3) ข้อเสนอแนะในการข้อยุติปัญหา คือ ภาครัฐต้องเข้ามาจัดสร้างสะพานเชื่อมระหว่างท่าแพบ้านหัวหิน ตำบลเกาะกลาง กับท่าแพบ้านคลองหมาก ตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตาจังหวัดกระบี่ โดยการทำประชามติ

คำสำคัญ ประชาสังคม แพขนานยนต์ข้ามฟาก อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

Thesis title: The Political Civil Society and Opposition the Ferry Between Kohklang Sub-district and Kohlantanoi Sub-district, Kohlanta District, Krabi Province.

Researcher: Mr. Praphantha Kande; **ID:** 2488000197; **Degree:** Master of Political Science (Politics and Government); **Thesis advisors:** (1) Yuttaporn Issarachai, Associate Professor; (2) Thasothorn Tootongkum, Associate Professor; **Academic year:** 2011

Abstract

The purposes of this research were to (1) Study the conflict between the ferry operations and business civil society groups. (2) Study the role of local leaders and the assignment of civil society representatives to negotiate with the ferry operators in providing services to tourists and primitive people living on the island in the national park. (3) For suggestions and end the conflict between operators and local politicians and political civil society

The sample group used for research, personal related issues that cause conflict. Impact, causing problems between the ferry across the harbor and political groups civil society in the construction of a bridge across the harbor is President Krabi Provincial Administration Organization, Members of the Krabi Provincial Administration Organization, Permanent Krabi Provincial Administration Organization. Community leaders, civil society Executives management and administration Klongyang Koklang Kohlantanoi Salandan Kohlantayai. By an interview and participation in field observations.

The results showed that (1) The causes that lead to conflicts between the ferry operations or capital and business, civil society groups. The benefits do not coincide. (2) Representatives of civil society that has been approved by the group that has been assigned lack of public awareness, lack of responsibility to the act. Fear of power and influence of the owner the negotiations are developed. Problems to a lack of continuity. (3) The impact of conflicts can be resolved when the public and private organizations work together to build a permanent bridge across from Kohklang district to Kholantanoi district. And cancellation of the ferry. Across the bridge instead.

Keywords: The Political, Civil society opposition the ferry, Kohlanta district, Krabi Province

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
กรอบแนวคิดการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดทฤษฎี	9
แนวคิดว่าด้วยการเมืองภาคประชาสังคม	9
แนวคิดว่าด้วยความขัดแย้ง	11
แนวคิดว่าด้วยกลุ่มทุนและผลประโยชน์	43
แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยชุมชนและท้องถิ่น	44
แนวคิดว่าด้วยการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตย	44
การเมืองภาคประชาชนกับการพัฒนาทางการเมือง	46
สถานการณ์ที่เป็นจริงของการเมืองภาคประชาชนในประเทศไทย	48
ทิศทางการเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาชน	49
พัฒนาการของแนวคิด	62
พัฒนาการของประชาสังคม	75
เงื่อนไขที่ก่อให้เกิดประชาสังคม	89
ลักษณะของประชาสังคม	98

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ยุทธศาสตร์ของประชาสังคม.....	105
บทบาทและการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม.....	106
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	115
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	115
บริบทการเมืองเศรษฐกิจสังคมไทย.....	116
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10.....	118
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550.....	182
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	189
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	189
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	190
การรวบรวมข้อมูล.....	191
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	191
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย.....	193
สาเหตุและความเป็นมาที่นำไปสู่การมีแพชชันนายนต์ข้ามฟาก.....	196
โครงสร้าง ลักษณะ กระบวนการ.....	201
บทบาทและการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม กับการต่อต้านแพชชันนายนต์ข้ามฟาก.....	209
ผลกระทบจากการต่อต้านแพชชันนายนต์ข้ามฟาก.....	212
ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรค.....	217
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	230
สรุปการวิจัย.....	230
อภิปรายผล.....	233
ข้อเสนอแนะ.....	235
บรรณานุกรม.....	237
ภาคผนวก.....	242
ก ข้อมูลพื้นฐานของการเมืองภาคประชาสังคมกับกลุ่มธุรกิจทุน.....	243
ประวัติผู้วิจัย.....	253

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 การจัดประเภทองค์กรประชาชน (CSO)	96
ตารางที่ 2.2 ลักษณะสำคัญของประชาสังคม	100
ตารางที่ 2.3 องค์ประกอบเชิงยุทธศาสตร์ของประชาสังคม	105
ตารางที่ 2.4 การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน	187

ญ

สารบัญภาพ

ภาพที่ 2.1	โครงสร้างของภาคประชาสังคม	หน้า
		96

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเมืองกำเนิดมาแต่สมัยนครรัฐกรีก ปรัชญาเมธีสำคัญๆ ได้แก่ โซเครตีส เพลโตและ อริสโตเติล การเมืองมีความสัมพันธ์ต่อมนุษย์โดยผ่านระบบการปกครอง (รัฐ/รัฐบาล) เจตจำนงของการเมืองคือการใช้อำนาจรัฐเพื่อสรรค์สร้างชีวิตที่ดีแก่อาณาประชาราษฎร์ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองโดยตรงของชาวกรีกได้กลายเป็นมรดกทางปัญญาการเมืองของระบอบประชาธิปไตย ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 คำว่า นครรัฐ (Polis) จึงเป็นที่มาของคำว่าการเมือง (Politics) หมายถึง การที่ประชาชนหรือราษฎรชาวกรีกสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง (Forum) โดยตรงและสามารถเข้าไปโต้เถียงอภิปรายในกิจกรรมทางการเมืองในวาระการสนทนาต่างๆ ประเด็นคำอภิปรายเชิงปรัชญาว่าด้วยเรื่องคุณค่าของคุณธรรมและจริยธรรมที่เป็นสากล เป็นภูมิปัญญาของชาวกรีก ซึ่งมีความหมายอย่างยิ่งต่อมนุษย์และสังคมโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 และ 21 เช่น คำถามที่ว่า ชีวิตที่ดีคืออะไร ควรมีมาตรฐานอย่างไร ความยุติธรรมคืออะไร ธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างไร จักรวาลและโลกมนุษย์สัมพันธ์กันอย่างไร ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎร และราษฎรด้วยกันพึงเป็นเช่นใดเสรีภาพมีขอบเขตหรือไม่และกฎหมายควรเป็นอย่างไร ปัญหาเหล่านี้ได้อภิปรายกันในวาระการสนทนาเพื่อค้นหาความจริงด้วยการใช้ระบบความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลและใช้สติปัญญาเพื่อหาคำตอบ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในวัฒนธรรมกรีกที่เป็นปรัชญาเมธี คนสำคัญในสายอารยธรรมการเมืองของกรีก ได้แก่ โซเครตีส (Soerates, 469 – 399) เพลโต (Plato, 427-347) อริสโตเติล (Aristotle, 384-322) (อมร รัชศาสตร์ 2547 : 1) “การเมือง เป็นเรื่องของการใช้อำนาจรัฐ เพื่อการแบ่งปันจัดสรรทรัพยากรที่มีคุณค่าอันมีอยู่อย่างจำกัดในสังคมเพื่อความเป็นธรรม” (The authoritative allocations of Values for a Society) แต่ในทางที่เป็นจริง รัฐต่างๆ ย่อมมีวิธีการเมืองที่แตกต่างกันในรูปแบบของรัฐบาลหรือระบบการปกครอง (เดวิด ฮิลตัน) การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญๆ เกิดขึ้นในสังคมโลก ได้แก่ การปฏิวัติในอังกฤษ ค.ศ. 1688 การปฏิวัติในอเมริกา ค.ศ. 1776 และการปฏิวัติในฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 ได้มีผลทำให้หลักการและกระแสนิยมของสิทธิประชาธิปไตยถูกจุดประกายและกำเนิดขึ้น และได้แพร่ไปยังรัฐต่างๆ ในทุกภูมิภาคของโลก หลักการและกระแสนิยมของลัทธิการเมืองแบบประชาธิปไตย ได้ส่งผลสำคัญต่อการ

ทำลายศูนย์กลางการควบคุมและการผูกขาดอำนาจรัฐของบุคคล คณะบุคคลและพรรคตามลำดับของการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบบประชาธิปไตยของรัฐต่างๆ ดังจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการ เมืองเกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ณ จุดนี้เองที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนแบบผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองต้องเลือนรางลงและถูกแทนที่โดยการปกครองระบบผู้แทน (Representative Government) (อมร รักษาสัตย์ 2547 : 1) การเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม ในความหมายของ วิทยากร เชียงกุล สภาพเศรษฐกิจและสังคมการเมืองไทยเศรษฐกิจ (Economic) คือ เรื่องของกิจกรรมและความสัมพันธ์ของคนในด้านการหาผลิตผล ผลิตและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการที่ดำเนินต่อการดำรงชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการคิดการวางแผนและลงมือว่าเราจะเลือกใช้วิธีการทำงานกับแผนงาน และทรัพยากรต่างๆ เช่นที่ดินแหล่งน้ำ แรงธาตุ เครื่องจักร วัตถุดิบ เพื่อถือให้เกิดผลิตผลหรือบริการอย่างมีประสิทธิภาพแล้วกระจายหรือแลก เปลี่ยนสิ่งเหล่านี้เพื่อสนองความต้องการของคนให้ทั่วถึงเกิดประโยชน์สูงสุด

สังคม มีความหมายได้ทั้งในทางกว้างและทางแคบ ถ้ากล่าวถึงสังคมในความหมายกว้าง เช่น สังคมโลก สังคมไทย ก็จะหมายถึงระบบสังคมของคนกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทั้งในระบบเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรม แต่ที่นิยมใช้ในความหมายแคบๆ เช่น สภาพสังคม การพัฒนาสังคม หมายถึงส่วนที่เป็นความสัมพันธ์ ส่วนตัวอาณมนุษย์ต่อมนุษย์ เช่น ครอบครัว สถาบัน การศึกษา สาธารณสุข วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ชีวิตมนุษย์ สังคมสมัยใหม่ มนุษย์มีความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ที่สัมพันธ์กันอย่างแยกได้

การเมือง (Politics) หมายถึง ศิลปะและศาสตร์ของการปกครองรูปแบบของการบริหารรัฐ ระบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม ชาติ และรัฐ การเมืองในความหมายกว้างย่อมรวมถึงความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงสาธารณะหรือส่วนรวมด้วย “ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง” วิทยากร เชียงกุล การเมืองการปกครองไทย (2547: 175) มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช

การเมืองกับกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่ม คือบุคคลจำนวนหนึ่งที่มีผลประโยชน์ร่วมกันมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันสม่ำเสมอในการร่วมกิจกรรมอันเดียวกัน กลุ่มผลประโยชน์ คือกลุ่มทฤษฎีที่ถือกำเนิดจากการรวมตัวของบุคคลหรือปัจเจกบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันบางประการและมีพฤติกรรมที่มุ่งใช้อำนาจและอิทธิพลในการดำเนินกิจกรรมในการบริหารสาธารณะที่มีต่อภาครัฐหรือนโยบาย สาธารณะโดยผ่านกระบวนการทางการเมือง (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน 2547 : 50-51) กลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการจัดตั้งโดยอิงผลประโยชน์ร่วมเป็นหลัก (แสวง รัตนมงคลมาส) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมืองภาคประชาสังคม ประชาสังคมเป็นแนวคิดทางการเมืองและสังคมแนวคิด

หนึ่ง ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีมาช้านานนับตั้งแต่ยุคกรีกโบราณและเกิดขึ้นมาควบคู่กับกำเนิดของระบบประชาธิปไตย สำหรับประเทศไทยผู้ที่นำคำว่า Civil Society หรือประชาสังคม เข้ามาใช้ในสังคมไทยคนแรก คือนายสุรพงษ์ ชัยนาม เมื่อประมาณ พ.ศ. 2524 – 2525 ซึ่งอยู่ในช่วงปลายของยุคสงครามภายในระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ต่อเป้าหมายของพวกนักคิดเชิงสังคมนิยมฝ่ายซ้ายไทย โดยมุ่งชี้ให้เห็นว่าปัญหาของสังคมไทยนั้นเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรัฐ หรือระบบราชการ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภาครัฐมีอำนาจมากเกินไป ซึ่งได้รับความสนใจมากขึ้นตามลำดับ (บันชร ชวาลศิลป์ 2548 : 1) “ประชาสังคม” ได้เป็นที่รู้จักและใช้กันแพร่หลายในสังคมไทยและเห็นได้ชัดเจนว่ามีการใช้กันมากขึ้น ตั้งแต่หลังเหตุการณ์ไม่สงบในเดือนตุลาคม 2535 เป็นต้นมา (จาเมรี เชียงทอง 2543 : 1) ทั้งนี้โดยมีนักคิดนักวิชาการให้ความสนใจและใช้คำที่สื่อความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” ที่แตกต่างกันไป เช่น “สังคมประชาธิปไตย” (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม) “สังคมนายทุน” (เสนห์ จามริก) “วิถีประชา” (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช) ใช้คำนี้ โดยมีนัยยะของคำว่า (Civic movement) “อารยสังคม” (อนเนก เหล่าธรรมทัศน์) และสังคมเข้มแข็ง (ธีรยุทธ บุญมี) (ถวิลาดี บุรีกุล 2549 : 1-10) และให้แนวคิดในมุมมองของแต่ละท่านในลักษณะที่ต่างกันไป ซึ่งอาจสรุปเป็น 3 แนวทางคือ 1 การใช้คำว่า “ประชาสังคม” ในฐานะเป็นพลังประชาชนที่เข้มแข็งทางการเมืองที่มีอำนาจในการต่อรองกับรัฐ 2 การใช้คำว่า “ประชาสังคม” ในความหมายของ “พลังสามัคคี” สมานฉันท์ ทั้งในแนวราบและแนวดิ่งและ 3 การใช้คำว่า “ประชาสังคม” ในความหมายของ “พลังชุมชน” (จาเมรี เชียงทอง 2543 : 33) แต่โดยความหมายรวมแล้ว “ประชาสังคม” จะหมายถึง การรวมกันของผู้คนที่เกิดจากการตระหนักถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่มีต่อสังคมในลักษณะของกลุ่ม ชุมชน สมาคม หรืออื่นใดที่สมาชิกเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเดียวกันหรือพวกเดียวกันถักทอเป็นเครือข่ายจนก่อให้เกิดการกระทำ ถึงกรรมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล ประชาสังคมจึงเป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคลเกือบทุกประเภท (ธโรธร ฐิตองคำ 2549 : 41)

ประชาสังคม เกิดขึ้นมาก่อนที่จะมีคำว่า “ประชาสังคม” เข้ามาในเมืองไทยด้วยเข้าไปชีวิตในชนบท ชีวิตในชุมชน ชีวิตในสังคมชนเผ่าเป็นชีวิตที่มนุษย์เราอยู่กันด้วยความสงบสุข ความสันติ แก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน ปรึกษาหารือกัน คำนี้ถึงความรู้สึกและความเดือดร้อนของกันและกัน ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เด็กผู้ใหญ่ เพียงแต่ว่าในบางยุคบางสมัย มันถูกสังคมแบบอื่นมากดบังเอาไว้ หรือเข้ามามีอำนาจครอบงำ ซึ่งอาจเป็นสังคมเผด็จการหรือโดยระบบราชการ รวมทั้งเผด็จการในระบอบของประชาธิปไตย ทำให้ประชาสังคมหายไป (ฉลาดชาย รมิตานนท์ 2543 : 175) “ประชาสังคม” คือภาคประชาชนหรือสังคมได้แก่ ประชาชน ชุมชน หมู่บ้านหรือองค์กร ประชาชนที่มีคุณลักษณะคือมีความเข้มแข็ง มีความรัก ความเอื้ออาทร มีมิตรภาพ และการ

เรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเกิดอาการที่ประชาชนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีอุดมคติเกี่ยวกับและมีการจัดการในระดับกลุ่ม จนเกิดมีพลังมากพอที่จะสร้างสรรค์คุณูปภาพให้เกิด “สังคมสมานภาพ” ได้ นั่น คือ เกิดความสมดุลระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชนขึ้น (ประเวศ วะสี 2536) “Civil Society” มีที่มาจากสังคมตะวันตก “หมายถึง ส่วนของสังคมทุกส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐ” “ส่วนอื่นๆ ของสังคมที่อยู่นอกภาครัฐก็คือ ภาคที่ไม่ใช่ภาคประชาชนทั่วไป แต่เป็นประชาชนที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เห็นได้ชัดในส่วนที่เป็นพาณิชยกรรม เกษตรกรรม เพราะ ฉะนั้น Civil Society จึงหมายถึง องค์กรภาครัฐจริงแล้วถ้าจะหมายถึงองค์กรที่เป็นองค์กรที่จัดตั้งโดยไม่ใช่อำนาจรัฐ ไม่มีอำนาจรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง” อย่างไรก็ตาม ชัยอนันต์ มีความเห็นว่า สังคมไทยมีพัฒนาการแตกต่างจากตะวันตกและในหลายๆ ครั้งรัฐได้เข้าไปช่วยจัดตั้งองค์กรที่มีหน้าที่บริการสังคมและองค์กรที่มีหน้าที่ “บริการสังคม” เหล่านี้ก็ทำให้ที่คล้ายกับ Civil Society “ประชาสังคม” ในความคิดเห็น ชัยอนันต์ สมุทรมณี หมายถึง ทุกๆ ส่วนของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนคือว่าทั้งหมดเป็น Civil Society ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม อธิบายว่า “ประชาสังคม หมายถึง สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัย องค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้นหรือหมายถึง ส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐ (ซึ่งดำเนินงาน โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย) และไม่ใช่ภาคธุรกิจ (ซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวังกำไร) (ชูชัย ศุภวงศ์ ยุวดี คาคการณ์ ไกล 2541)

“ประชาสังคม” การที่ประชาชนในสังคมมีจิตสำนึกร่วมกัน มีการร่วมมือโดยฝ่ายองค์กรที่หลากหลายและมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายย่อยๆ ของพลเมือง เพื่อทำการแลกเปลี่ยน ข้อมูล ความคิดเพื่อสร้างเอกลักษณ์ ความผูกพันและความเอื้ออาทรร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการมีอิทธิพล ในการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ หรือเพื่อให้รัฐมีความสำนึกรับผิดชอบต่อ สาธารณะ อดองต วรกี ประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น (2549: 12)

แนวคิดประชาสังคม คือ การที่ทุกคนในสังคม ซึ่งมีจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกันมารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (partnership) ในการกระทำบางอย่าง ทั้งนี้ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อังใน อดิศร วงศ์คงเดช (2541 : 23-29) โดย สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ (2549 : 12) ประชาสังคมอาจอธิบายได้ในสอง ความหมาย 1. สภาพของสังคมที่พึงปรารถนามีความเป็นสังคมของประชาชนอย่างแท้จริง เป็นสังคมที่ผู้คนทั้งหลายเข้ามามีส่วนร่วม เข้ามามีส่วนกำหนดชะตากรรมของสังคมร่วมกัน เป็นสังคมของอารยธรรมร่วมกัน เป็นสังคมที่พึงปรารถนา 2. ประชาสังคมอธิบายถึง กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่จะต้องเร่งสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้คนที่หลากหลาย กลุ่มองค์กรที่หลากหลายเข้ามาสู่กระบวนการจัดการแก้ปัญหา เข้ามาบอกว่าเขาต้องการสร้างสังคมของตน

อย่างไร และความหมายของการมีประชาสังคมไม่ได้หมายความว่ามีการรวมพลังมวลชนมากคั่นรัฐ
 อย่างเดียว แต่เป็นกลุ่มของประชาชน รวมตัวกันไปแก้ปัญหาท้องถิ่นของตน อนุชาติ พวงสำลี
 (2542 : 76-88) ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจุดประกายการคิด ถกเถียงเรื่อง “ประชาสังคม” ให้มีความ
 เข้มข้นอย่างมากในช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมา โดยผ่านงานเขียนชิ้นสำคัญ คือ “สังคมสานุภาพและริชชา
 ในสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน ภาคส่วนนอก (Sectors) ของสังคมที่มีความเข้มแข็งและม
 ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมากคือ ภาครัฐหรือ “รัฐานุภาพ” และภาคธุรกิจเอกชน “ธนาานุภาพ”
 ซึ่งปรากฏการณ์นี้ทำให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล่าช้าในการพัฒนา ของฝ่ายประชาชน
 หรือภาคสังคม ซึ่งเรียกว่า “สังคมานุภาพ” ประเวศ วะสี (2539) ชัยอนันต์ สมุทระนิกซ์ อธิบายว่า
 “Civil Society” มีที่มาจากสังคมตะวันตก “หมายถึง ส่วนของสังคมบางส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐ” “ส่วน
 อื่นๆ ของสังคมที่อยู่นอกภาครัฐ ก็คือภาคที่ไม่ใช่ภาคประชาชนทั่วไป แต่เป็นประชาชนที่มีการรวมตัว
 กันเป็นกลุ่มเป็นก้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เห็นได้ชัดในส่วนที่เป็นพานิชยกรรม เกษตรกรรม
 เพราะฉะนั้น Civil Society จึงหมายความถึง บอกรัฐจริง ๆ แล้วถ้าจะหมายถึงองค์กรก็เป็น
 องค์กรที่จัดตั้งโดยไม่ใช่อำนาจรัฐ ไม่มีอำนาจรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง” อย่างไรก็ตาม ชัยอนันต์
 สมุทระนิกซ์ มีความเห็นว่า สังคมไทยมีพัฒนาการแตกต่างจากตะวันตก และในหลายๆ ครั้งรัฐได้เข้า
 ไปช่วยจัดตั้งองค์กรที่มีหน้าที่บริการสังคมและองค์กรที่มีหน้าที่ “บริการสังคม” เหล่านี้ก็ทำหน้าที่
 คล้องกับ Civil Society ที่มีหน้าที่บริการในตะวันตก ชัยอนันต์ สรุปว่า “ประชาชน” ในความ
 คิดเห็นของเรา “หมายถึง ทุกๆ ส่วนของสังคมโดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนด้วย ถือว่า
 ทั้งหมดเป็น Civil Society แต่ถ้าถือตามแบบตะวันตกแยก Civil Society คือส่วนที่อยู่นอก State
 บอกรัฐแต่ทุกฝ่ายเข้ามาเป็นหุ้นส่วนหรือ Partnership กัน” (สถาบัน วิจัยเพื่อการพัฒนา
 ประเทศไทย 2543) ประชาสังคม ซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรที่เป็นพลังนอกระบบรัฐ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกัน
 ขึ้นมา โดยจะไม่หวังกำไรหรือหวังกำไรก็ตามที่ต้องการมีบทบาทร่วมกับรัฐในการที่จะจัดระเบียบ
 การปกครอง การพัฒนาจัดรูปแบบความ สัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน (ชาติชาย ณ เชียงใหม่
 อังใน ชุชัย สุภวงส์ ยุวดี คาคการ ไกล 2541) โดยที่คนเหล่านี้รู้สึกตัวเองเป็นกลุ่มเดียวกัน หรือเป็น
 พวกเดียวกัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์ อังใน ชุชัย สุภวงส์ ยุวดี คาคการ ไกล 2541) ประชาสังคมหมายถึง
 สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน
 โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้นหรือหมายถึง
 ส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐ (ซึ่งดำเนินการโดยมุ่งหวังกำไร) (ชูชัย สุภวงส์ ยุวดี คาคการ ไกล
 2541) จึงสนใจศึกษาการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนลข้ามพลากระหว่างตำบล
 เกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ซึ่งดำเนินกิจกรรมการรวมกลุ่ม

เพื่อต่อต้าน ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งภาคการเมืองกับภาคสังคม ตั้งแต่เริ่มมีแพชชันแนลจนถึงปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการแพชชันแนลข้ามฟากกับกลุ่มนักธุรกิจภาคประชาสังคม

2.2 เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำท้องถิ่นกับอำนาจที่ได้รับมอบหมายจากภาคประชาสังคมเป็นตัวแทนการต่อรองกับผู้ประกอบการแพชชันแนลในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนที่อาศัยดั้งเดิมบนเกาะในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา

2.3 เพื่อหาข้อเสนอแนะและยุติปัญหาความขัดแย้งของผู้ประกอบการกับนักการเมืองท้องถิ่นและการเมืองภาคประชาสังคม

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษา การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนลข้ามฟาก ระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีกรอบแนวคิดของการวิจัยในเรื่องความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทุนธุรกิจผลประโยชน์กับการเมืองภาคประชาสังคมในกรณีผลประโยชน์ของกลุ่มทุนธุรกิจเพื่อหวังกำไรผลประโยชน์กับกรณีความขัดแย้งภาคประชาสังคม เพื่อสร้างสะพานข้ามฟากระหว่างเกาะระยะทาง 11,500 เมตร หรือ 11 กิโลเมตรกับ 500 เมตร ระหว่างท่าแพบ้านหัวหินตำบลเกาะกลางกับท่าแพบ้านคลองหมาก ตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

4. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ แบ่งขอบเขตของการวิจัยออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในเนื้อหาที่เป็นเรื่องประชาสังคม หมายถึงการควบอำนาจระหว่างรัฐกับสังคมรัฐกับกิจกรรมการรวมกลุ่มและการแสดงความคิดเห็นของสังคม ประชาสังคม คือ สังคมที่สมาชิกกระตือรือร้นในการทำงานร่วมกัน มีการเสวนาร่วมกัน

ในประเด็นของสังคมในสิ่งที่เป็นผลประโยชน์โดยรวมของภาคสาธารณะหรือส่วนรวมและเป็น เรื่องของสังคมสาธารณะและสังคมการเมืองที่ไม่ใช่ส่วนของรัฐ

4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร เลือกศึกษาเฉพาะประชากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มี ผลกระทบกับความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการแพขนานยนต์ข้ามฟากกับกลุ่มการเมืองภาค ประชาสังคมในกรณีต่อต้านการก่อสร้างสะพานข้ามฟากกับกลุ่มธุรกิจที่ได้รับผลประโยชน์ โดย กลุ่มทุนเจ้าของกิจการแพขนานยนต์ ระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะ ลันตา จังหวัดกระบี่ ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มทุนเจ้าของกิจการแพขนานยนต์

กลุ่มที่ 2 กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมต่อต้านแพขนานยนต์ในการก่อสร้าง สะพานข้ามฟาก

กลุ่มที่ 3 ผู้นำชุมชน

กลุ่มที่ 4 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 การเมืองภาคประชาสังคม หมายถึง องค์กรหรือกลุ่มชุมชนที่มีค่านิยมและบรรทัด ฐานทางสังคม มีจิตสำนึกต่อประชาคม ไม่แสวงหากำไรการเป็นอิสระในการปกครองตนเองด้วย ความสมัครใจ การมีพื้นที่สาธารณะ มีจิตสำนึกการต่อต้านแพขนานยนต์ระหว่างตำบลเกาะกลางกับ ตำบลเกาะลันตาน้อยเป็นผลกระทบเพื่อต่อต้านความไม่เป็นธรรมทางสังคม เพื่อผลประโยชน์โดย ร่วม เป็นการมีส่วนร่วมทางภาคการเมืองต่อกลุ่มประชาสังคม ซึ่งทำหน้าที่โดยจิตสำนึกสาธารณะ

5.2 บทบาท หมายถึง บทบาทและการดำเนินงานในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อผล ประโยชน์ ต่อสาธารณะของการเมืองภาคประชาสังคม ซึ่งประกอบด้วย

5.2.1 แก้ปัญหาข้อยุติและความขัดแย้ง

5.2.2 การเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหา

5.2.3 บทบาทผู้นำท้องถิ่นกับการได้รับมอบจากภาคประชาสังคมในการต่อรอง ระหว่างผู้ประกอบการกับกลุ่มนักท่องเที่ยวและกลุ่มประชาสังคม

5.3 บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภาคประชาสังคม หมายถึง องค์กรบริหารส่วน จังหวัด สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหาร ส่วนตำบล ผู้นำชุมชนและเจ้าของผู้ประกอบการแพขนานยนต์ข้ามฟาก

5.4 ผู้นำชุมชน หมายถึง ตัวแทนกลุ่มต่อต้านแพขนานยนต์ซึ่งได้รับมอบหมายจากกลุ่มภาคประชาสังคม

5.5 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หมายถึง ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ.) ระเบียบ และองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 5 ตำบลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

5.6 กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน หมายถึง กำนันและผู้ใหญ่บ้านที่มีผลกระทบด้วยโดยตรง ในเขตพื้นที่อำเภอเกาะลันตา

5.7 ปัญหาอุปสรรคการเมืองภาคประชาสังคม หมายถึง ปัญหาด้านเจ้าของผู้ประกอบการและการเมืองภาคประชาสังคมที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากภาครัฐ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินบทบาทของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟากระหว่างท่าแพบ้านหัวหินของตำบลเกาะกลางกับท่าแพบ้านคลองหมาก ตำบลเกาะลันตาน้อยในการก่อสร้างสะพานข้ามฟาก เพื่อผลประโยชน์ต่อสาธารณะ โดยรวมกับความขัดแย้งทางกลุ่มธุรกิจทุนเจ้าของแพขนานยนต์ข้ามฟากต่อผลประโยชน์ส่วนตัวของกลุ่มทุน ตลอดจนการดำเนินการของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก

6.2 ทราบเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการต่อต้านระหว่างภาคประชาสังคมกับกลุ่มธุรกิจทุนผู้ประกอบการแพข้ามฟาก

6.3 นำผลการวิจัยไปเป็นข้อเสนอแนะเพื่อหาข้อยุติปัญหาความขัดแย้งทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อหาทางออกไปปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงในประเด็นหรือหัวข้อที่ศึกษาที่เป็นปัญหาและสมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการเมืองภาคประชาคมกับการต่อต้านแพชชันแนลขั้วข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะตันตาน้อย อำเภอเกาะตันตา จังหวัดกระบี่ ควรทำความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก่อนใน 5 ส่วน ดังนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย
  - 1.1 แนวคิดว่าด้วยการเมืองภาคประชาสังคม
  - 1.2 แนวคิดว่าด้วยความขัดแย้งและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
  - 1.3 แนวคิดว่าด้วยกลุ่มทุนและนักธุรกิจ
  - 1.4 แนวคิดว่าด้วยท้องถิ่นและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
  - 1.5 แนวคิดว่าด้วยการเมืองภาคประชาชนในแบบประชาธิปไตย
2. ข้อมูลพื้นฐานของการเมืองภาคประชาสังคมกับกลุ่มธุรกิจทุน
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎี

1.1 แนวคิดว่าด้วยการเมืองภาคประชาสังคม

การพัฒนาการเมืองภาคประชาสังคมมีความเป็นมานับแต่ยุคกรีก นักปรัชญากรีก ได้อธิบายว่าประชาสังคมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และสังคมโดยภาพรวมแต่ปัญหาคือทำอย่างไรจะรวมความต้องการส่วนบุคคลหรือของกลุ่มเข้ากับความต้องการของส่วนรวมได้ (Delue; 1997)

การสร้างรัฐชาติ เป็นวิถีของการปกครองที่เป็นตัวอย่างของการรวมตัวที่สังคมจะรักษาความเป็นพลเมืองมีการสร้างกฎเพื่อนำสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ให้เป็นที่ยอมรับในกลุ่มผู้ต่อต้านที่จะไปลดการมีสิทธิของผู้อื่น แต่ปัจเจกชนที่เป็นผู้นำของรัฐต้องมีข้อจำกัดในการใช้อำนาจ ไม่ไปกดขี่ผู้อื่น ซึ่งพื้นฐานของประชาธิปไตย เมื่อประชาชนร่วมกันเลือกผู้นำของเขา มีการกำหนดนโยบายและมีการเปลี่ยนผู้นำจากผู้ที่ไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่

หลักการสำคัญของประชาสังคม คือ การเน้นพื้นที่เป็นพื้นที่เปิดสำหรับประชาชน ในการรวมกันเป็นองค์กร ทำกิจกรรม สร้างผลผลิตมีความอิสระเสรีมีการรวมตัวมีวิธีการดำเนินการเป็นของตนเอง ทฤษฎีของประชาสังคม อธิบายการมีพื้นที่ทางการเมืองและเศรษฐกิจ (Fine, 1997 : 9) อย่างไรก็ดีมีแนวคิดของนักคิดหลายคนที่เกี่ยวข้องกับประชาสังคม ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามช่วงเวลาต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนมีการรวมตัวกันเพื่อบรรลุความต้องการของตน ขณะที่ยังต้องการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยมีสมมุติฐานว่าประชาชนปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นพลเมือง การจำแนกแนวคิดต่างๆ สามารถแบ่งตามช่วงเวลาที่เกิดแนวคิดอันเกี่ยวข้องกับประชาสังคมได้เป็น 6 ยุค

- ยุคคลาสสิก (The Classical Period)

โสเครตีส (Soerates)

กว่าสองพันปีที่ผ่าน นักปรัชญาสมัยคลาสสิก มีแนวคิดในเรื่องชีวิตสังคมในเมือง ในประเทศกรีก ทำอย่างไรประชาชนจะมีชีวิตที่ดี (good life) ถึงแม้มีความคิดแย้งระหว่างความต้องการของพวกเขาในฐานะปัจเจกและความต้องการของสังคมของพวกเขา โสเครตีสกล่าวว่า ประการนี้จะแก้ไขได้โดยมีการโต้แย้งกันของสาธารณะ (Public argument) ที่ใช้การพูดคุย รูปแบบของการเสวนาอย่างมีเหตุผล ซึ่งผู้โต้แย้งจะทดสอบแนวคิดของตนเพื่อต่อสู้กับแนวคิดของผู้อื่น เพื่อให้พบความจริง จนกระทั่งพวกเขาบรรลุเหตุผลที่ไม่สามารถปฏิเสธได้

เพลโต (Plato)

อธิบายเรื่องจิตวิญญาณของบุคคลหรือบุคลิกภาพของแต่ละคน มี 3 ส่วน

1. ความอยาก (Lappetite) ที่แสวงหาความพึงพอใจทางกายภาพ
2. จิตใจ ที่แสวงหาการยอมรับทางสังคม
3. เหตุผล ที่แสวงหาความจริงผู้ที่ตัดสินใจอย่างมีเหตุผลคือผู้ที่เหตุผล (ซึ่งสนับสนุนโดยจิตใจที่เข้มแข็ง) จำกัด อยู่ที่ความต้องการเพื่อกายภาพ สังคมที่ยุติธรรม อุทิศตนเองเพื่อส่วนรวมดำเนินชีวิตอย่างมีปัญญา กระตือรือร้น เป็นกลางและเป็นธรรมชาติตลอดจนประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับพวกเขาที่สุด แนวคิดของเพลโตมาควบคุม โดยบทบัญญัติที่เป็นกษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้ที่ตัดสินใจบนพื้นฐานของส่วนรวม

อริสโตเติล (Aritotle) รัฐที่ดีที่สุดคือรัฐการเมืองที่ปกครองโดยชนชั้นกลาง ซึ่งค่อนข้างจะเน้นไปที่ความต้องการส่วนตัว ยุคกลาง โทมัส เพน (Thomas Paine) อธิบายว่าประชาสังคมมีความแตกต่างจากรัฐ ประชาสังคมคือสังคมที่แยกจากรัฐที่ให้คุณค่าของความหลากหลายทางสังคมและความสามารถของปัจเจกชน ที่จะเคลื่อนไหวระหว่างกลุ่มและความตั้งใจและสามารถจำกัด

การใช้อำนาจทางการเมืองที่ผิดๆ ประชาสังคมแสวงหาความสมดุลระหว่างการสมานฉันท์กับความขัดแย้ง มีความสัมพันธ์ที่แน่นหนาระหว่างเสรีภาพในการมีส่วนร่วมในทางธุรกิจและประชาสังคม

คอร์ฟ ให้ความเห็นว่าการเป็นพลเมืองและประชาสังคมมีการเคลื่อนที่ที่สำคัญกว่าการเลือกตั้งและระบบตลาด เป้าหมายคือการต่อสู้มากกว่าการหลีกเลี่ยง ประชาสังคมก่อตัวโดยการริเริ่มของประชาชนรากหญ้าและมีการรวมตัวกันตั้งแต่ ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา สถาบันทางการเมืองและสถาบันอื่น ได้กล่าวถึงแนวคิดของประชาสังคมอย่างกว้างขวางและมีความเป็นการ เมืองมากขึ้น และมีการปรับสู่ยุคศตวรรษที่ 21 และองค์กรที่ไม่แสวงกำไรที่มีคุณภาพจะยั่งยืนคือ การแสวงหาการทดแทนรัฐไม่ว่าการอุทิศตนในเรื่องของการให้บริการสาธารณะ สนองความต้องการของคนมากกลุ่มในสังคม

1.2 แนวคิดว่าด้วยความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง (conflict)

ความหมายของความขัดแย้ง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2525 ให้ความหมายของความขัดแย้งว่าหมายถึงไม่ลงรอยกัน นอกจากนี้ได้อธิบายคำว่า “ขัด” หมายถึงไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขึ้นไว้ และให้ความหมายของคำว่า “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ด้านไว้ทานไว้ จึงพอเห็นว่าความขัดแย้งนั้นคือแต่ฝ่ายนอกจากไม่ทำตามกันแล้วยังด้านทานเอาไว้อีกด้วย (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ 2540 : 10)

ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง พฤติกรรมชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลหรือกลุ่มมีความคิดเห็น การรับรู้ การคาดหวัง ความเชื่อ และค่านิยมที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ระหว่างบุคคล รวมทั้งความขัดแย้งภายในบุคคลด้วย ความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องของการต่อสู้ การทะเลาะวิวาท ความแตกต่างที่ตรงข้ามกัน (นพ ศรีบุญนาถ 2545 : 91)

แนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับความขัดแย้ง

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) เป็นแนวคิดที่มีข้อสมมุติฐานที่ว่าพฤติกรรมของสังคมสามารถเข้าใจได้จากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ และบุคคลต่างๆ เพราะการแข่งขันในการเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีค่าและหายาก มีนักสังคมวิทยาหลายท่านที่ใช้ทฤษฎีความขัดแย้งอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่ในที่นี้จะเสนอแนวความคิดของนักทฤษฎีความขัดแย้งที่สำคัญ 3 ท่าน ดังนี้ สัตยญา สัตยญาวิวัฒน์ (2547 : 55-56)

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) มีความเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงของทุกๆ สังคมจะมีขั้นตอนของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ 5 ขั้น โดยแต่ละขั้นจะมีวิธีการผลิต (Mode of Production) ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของการผลิต (Forces of Production) ซึ่งได้แก่ การจัดการด้านแรงงาน ที่ดินทุน และเทคโนโลยี กับความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิต (Social relation of Production) ซึ่งได้แก่ เจ้าของปัจจัยการผลิตและคนงานที่ทำหน้าที่ผลิต แต่ในระบบการผลิตแต่ละระบบจะมีความ

ขัดแย้งระหว่างชนชั้นผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับผู้ใช้แรงงานในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เป็นโครงสร้างส่วนล่างของสังคม (Substructure) และเมื่อโครงสร้างส่วนล่างมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลทำให้เกิดการผันแปรและเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างส่วนบนของสังคม (Superstructure) ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคม เช่น รัฐบาล ครอบครัว การศึกษา ศาสนา และรวมถึงค่านิยม ทักษะ และบรรทัดฐานของสังคม ลำดับขั้นของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์ มีดังนี้

ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ดั้งเดิม (Primitive communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของเผ่า (Tribal ownership) ต่อมาเผ่าต่างๆ ได้รวมตัวกันเป็นเมืองและรัฐ ทำให้กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเปลี่ยนไปเป็นของรัฐแทน

ขั้นสังคมแบบโบราณ (Ancient communal) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐ (State ownership) สมาชิกในสังคมได้รับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งได้แก่ เครื่องใช้ส่วนตัวและทาส ดังนั้นทาส (Slavery) จึงเป็นกำลังสำคัญในการระบบการผลิตทั้งหมด และต่อมาระบบการผลิตได้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าของทาสและทาส

ขั้นสังคมแบบศักดินา (Feudalism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของขุนนาง คือ ที่ดิน โดยมีทาสเป็นแรงงานในการผลิต

ขั้นสังคมแบบทุนนิยม (Capitalism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของนายทุน คือ ที่ดิน ทุน แรงงาน และเครื่องจักร โดยมีผู้ใช้แรงงานเป็นผู้ผลิต

ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ (Communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของทุกคนๆ มีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่มีใครเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

ตามแนวความคิดของมาร์กซ์ ลำดับขั้นของการนำไปสู่การปฏิวัติของชนชั้นล่างของสังคมเกิดจากกระบวนการดังต่อไปนี้

มีความต้องการในการผลิต

เกิดการแบ่งแยกแรงงาน

มีการสะสมและพัฒนาทรัพย์สินส่วนบุคคล

ความไม่เท่าเทียมทางสังคมมีมากขึ้น

เกิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในสังคม

เกิดตัวแทนทางการเมืองเพื่อทำการรักษาผลประโยชน์ของแต่ละชนชั้น

เกิดการปฏิวัติ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวความคิดของมาร์กซ์ เป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในสังคม โดยใช้แนวความคิดวิชาวิธี (Dialectical) ที่เริ่มจากการกระทำ (Thesis) ซึ่งเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการกระทำ (Antithesis) และเกิดการกระทำแบบใหม่ (Synthesis) ตามมา

ลิวอิส เอ. โคเซอร์ (Lewis A. Coser) เป็นนักทฤษฎีความขัดแย้งที่มองว่า ความขัดแย้งก่อให้เกิดผลทั้งด้านบวกและด้านลบ และอธิบายว่าความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมไม่มีกลุ่มทางสังคมใดกลุ่มหนึ่งที่มีความสมานสามัคคีอย่างสมบูรณ์ เพราะความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของสถานะหนึ่งของมนุษย์ ทั้งในความเกลียดและความรักต่างก็มีความขัดแย้งทั้งสิ้น ความขัดแย้งสามารถแก้ปัญหาความแตกแยก และทำให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มได้เพราะกลุ่มมีทั้งความเป็นมิตรและความเป็นศัตรูอยู่ด้วยกัน โคเซอร์มีความเห็นว่าความขัดแย้งเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สามารถทำให้สังคมเปลี่ยนชีวิตความเป็นอยู่จากด้านหนึ่งไปสู่อีกด้านหนึ่งได้ เพราะหากสมาชิกในสังคมเกิดความไม่พึงพอใจต่อวังคมที่เขาอยู่ เขาจะพยายามทำการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้นๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายของเขาได้ นอกจากนี้โคเซอร์ยังเสนอว่าความขัดแย้งนั้นสามารถทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มลดความเป็นปรปักษ์ พัฒนาความซับซ้อนของโครงสร้างกลุ่มในด้านความขัดแย้งและร่วมมือและสร้างความแปลกแยกกับกลุ่มต่างๆ เป็นต้น

ราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf) เป็นนักสังคมวิทยาชาวเยอรมันที่ปฏิเสธแนวความคิดของมาร์กซ์ ที่ว่าชนชั้นในสังคมเกิดจากปัจจัยการผลิต และเสนอว่าความไม่เท่าเทียมกันในสังคมนั้นเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของสิทธิอำนาจ (Authority) กลุ่มที่เกิดขึ้นภายในสังคมสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ กลุ่มที่มีสิทธิอำนาจกับกลุ่มที่ไม่มีสิทธิอำนาจ สังคมจึงเกิดกลุ่มแบบไม่สมบูรณ์ (Quasi-groups) ของทั้งสองฝ่ายที่ต่างก็มีผลประโยชน์แอบแฝง (Latent interest) อยู่เบื้องหลัง ดังนั้นแต่ละฝ่ายจึงต้องพยายามรักษาผลประโยชน์ของตนเอาไว้โดยมีผู้ทำหน้าที่ในการเจรจาเพื่อประนีประนอมผลประโยชน์ซึ่งกัน และกันระดับของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะรุนแรงมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับการจัดการและการประสานผลประโยชน์ของกลุ่มที่ครอบงำ และเสนอความคิดว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นผลมาจากความกดดันจากภายนอกโดยสังคมนั้นๆ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสามารถควบคุมได้ด้วยวิธีการประนีประนอม ตามแนวความคิดของดาห์เรนดอร์ฟ ความขัดแย้งสามารถทำให้โครงสร้างมีการเปลี่ยนแปลงได้ ประเภทของการเปลี่ยนแปลงความรวดเร็วของการเปลี่ยนแปลง และขนาดของการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง เช่น อำนาจของกลุ่ม ความกดดันของกลุ่ม (มหาวิทยาลัยบูรพา 2545 : 13) ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นสิ่งธรรมดาอาจจะหลีกเลี่ยงเพราะกลไกบางอย่างที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม เช่น ความแตกต่างทางอำนาจ การมีทรัพยากรจำกัด ความหลากหลายในเป้าหมายในสังคม เป็นต้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2547 : 55-56)

ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาหากดูจากหน้าหนังสือพิมพ์เกือบทุกวันและทุกเวลาจะมีข่าวความขัดแย้งในองค์กรระหว่างครอบครัวระหว่างองค์กรไปจนถึงระดับชาติและระดับ

นานาชาติความรุนแรงที่ปรากฏเหล่านี้มีทั้งในโทรทัศน์และอินเทอร์เน็ตมักจะมีความรุนแรงถึงระดับที่เป็นข่าว เช่น การทำร้ายร่างกาย ทำลายทรัพย์สินและยังมีจำนวนมากที่ไม่เป็นข่าวหรือสื่อไม่สนใจที่จะเสนอข่าวสังคมไทยมักไม่ค่อยชอบความขัดแย้ง โดยเฉพาะถ้าเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้ใหญ่มักจะถูกมองว่าไม่ค่อยมีมารยาท

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2541 : 4-5) ให้ความเห็นว่ายิ่งขนาดเป็นความกันชนโรงขึ้นศาล ยิ่งไม่ค่อยชอบ ความขัดแย้งเกิดขึ้นกับใครได้บ้างและเมื่อมีคนก็คนขึ้นไป หลายคนตอบว่าตั้งแต่สองคนขึ้นไปอยู่ด้วยกันจะเกิดความขัดแย้ง หรือคำจำกัดความของความขัดแย้งก็เช่นกันจะพูดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อคนสองคนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน แต่ลองถามตัวเองว่าในคนเดียวกันนั้นเอง ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาหรือเปล่า เริ่มตั้งแต่ตื่นนอนขึ้นมาใจหนึ่งบอกนอนต่อแต่ใจหนึ่งบอกตัวเราเองว่าจะต้องลุกขึ้นมิจะนั้นจะไปทำงานสายหรือไปโรงเรียนสาย ต่อรองว่านอนต่ออีกห้านาทีได้ไหมในที่สุดความห่วงกังวลว่าจะไปทำงานหรือโรงเรียนไม่ทันมีมากกว่าใจก็จะสั่งกายเราให้ขยับเขยื้อนลุกขึ้นได้

วันชัย วัฒนศัพท์ (2547 : 4-5) ให้ความเห็นว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นทุกเมื่อเชือวันในตัวเราเองคนเดียวในครอบครัวในชุมชนในประเทศของเรา หรือระหว่างประเทศมาใช่เรื่องเลวร้ายหากความขัดแย้งนั้นคลี่คลายตัวเอง และเปลี่ยนไปในทางที่สร้างสรรค์นำไปสู่ข้อยุติได้หรือหาทางออกได้ ความขัดแย้งกับข้อพิพาท คำว่า ความขัดแย้ง (Conflict) และข้อพิพาท (Spute) เป็นคำที่ใช้สลับกันได้แต่บางกรณีจะมีความหมายเฉพาะลงไปว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องของความเห็นหรือความเชื่อที่แตกต่างกันแต่คู่กรณียังทำงานร่วมกันได้ คู่สมรสยังอยู่ด้วยกันได้ตามปกติสุข แต่เมื่อขยายเป็นข้อพิพาทจะกลายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องมุ่งหมายที่จะเอาชนะให้ได้ เพื่อเป้าหมายสูงสุดของตัวเองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจจะต้องไปอย่างไรก็กรณีนักวิชาการบางสถาบันก็ใช้ในความหมายกลับกันคือข้อพิพาทจะรุนแรงน้อยกว่าความขัดแย้งก็มี

วันชัย วัฒนศัพท์ (2547: 12) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของความขัดแย้งว่าแบ่งออกเป็น

1. ความขัดแย้งแฝง (Latent conflict) ระยะนี้เป็นข้อพิพาทที่มีลักษณะของความมินตึงที่ซ่อนตัวอยู่ ยังไม่พัฒนาเต็มที่ และยังไม่ขยายตัวจนเกิดการแบ่งขั้วกันของผู้ขัดแย้งบ่อยครั้งที่ฝ่ายหนึ่งหรือหลายฝ่ายอาจจะไม่ตระหนักถึงความขัดแย้งที่อาจจะมีโอกาสเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น เริ่มมีความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ความขัดแย้งกำลังเกิด (Emerging conflict) มีความขัดแย้งที่ฝ่ายต่างๆ สามารถระบุดอกมาได้ เกร็ดรู้ว่าข้อพิพาทเกิดขึ้นประเด็นต่างๆ ดูจะชัดเจนแต่ยังไม่มีการเจรจาไกล่เกลี่ยหรือกระบวนการแก้ไขปัญหาที่น่าจะดำเนินไปได้เกิดขึ้น

2. ความขัดแย้งที่ปรากฏออกมา (Manifest conflict) เป็นระยะความขัดแย้งที่พัฒนาไปเป็นข้อพิพาทซึ่งฝ่ายต่างๆ มีบทบาทอย่างเอาเป็นเอาตายในเรื่องที่ดำเนินอยู่ อาจจะเริ่มมีการเจรจาไกล่เกลี่ยแล้ว หรืออาจจะถึงทางตันแล้วก็ได้

เดวิด ล็อกวูด (David Lock Wood 1956 : 4-5) กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกันหรือพฤติกรรมที่เป็นไปด้วยกันไม่ได้ระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่มีความสนใจแตกต่างกัน พฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ในที่นี้หมายถึงการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งที่ตั้งใจยับยั้ง สกัดกั้น หรือสร้างความคับข้องใจให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง

เดวิด บราวน์ (David Brown 1983 : 499) กล่าวว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การที่ทั้งสองฝ่ายมีการรับรู้ที่ไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องที่เกี่ยวกับการกระทำหรือจุดมุ่งหมายไม่ว่าการรับรู้นั้นจะถูกต้องหรือไม่ก็ตาม คนที่อยู่ในภาวะความขัดแย้งมีความรู้สึกว้าวุ่น ถ้าหากฝ่ายหนึ่งชนะอีกฝ่ายหนึ่งจะแพ้

สมยศ นาวิการ (2543 : 772) กล่าวว่า ความขัดแย้ง คือ การไม่เห็นพ้องที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างระหว่างบุคคลสองคนหรือกลุ่มสองกลุ่มหรือมากกว่า ภายใต้ความขัดแย้งขององค์การบุคคลหรือกลุ่มอาจขัดขวางเป้าหมายหรืองานระหว่างกัน

สร้อยตระกูล ดิทยานนท์ (2545 : 203) กล่าวว่าโดยทั่วไปในทางวิชาการเมืองกล่าวถึงคำว่าความขัดแย้งจะมุ่งถึงประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สภาพที่มีมาก่อน (Antecedent Conditions) ของพฤติกรรมความขัดแย้ง อาทิ สภาพการขาดแคลนทรัพยากร ความแตกต่างในนโยบาย เป็นต้น

2. สภาพความรู้สึก (Affective States) ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง อาทิ ความเกลียด ความรู้สึกเป็นศัตรู ความกระวนกระวายใจ

1. ความสลับซับซ้อนของการพัฒนา

การพัฒนาในโลกยุคปัจจุบันจะแตกต่างจากอดีตที่การพัฒนามีรูปแบบง่ายๆ เมื่อประชากรยังมีไม่มากความต้องการของมนุษย์ก็ยังไม่หลากหลายทรัพยากรก็มีเพียงพอไม่ว่าจะเป็นน้ำหรือป่า ชีวิตมนุษย์ก็จะแบบสังคมเกษตรที่ไม่รีบร้อนตื่นขึ้นทำงาน เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นกลับบ้าน เมื่อพระอาทิตย์ตกดินปัญหาที่เกิดขึ้นก็สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ด้วยง่ายการแก้ปัญหาที่มีอยู่เดิมโดยอาศัยผู้ใหญ่ในชุมชนทำให้เรื่องต่างๆ ยุติลงได้ไม่ยากนัก ปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มีสาเหตุเกี่ยวโยงกันหลายๆ ปัจจัย ซึ่งหากแยกแยะให้เห็นชัดเจนในแต่ละปัจจัยที่เกิดความซับซ้อน ได้แก่

1) ความหลากหลายของฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ผู้เกี่ยวข้องมีทั้งองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจระดับประเทศ ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน ฯลฯ

- 2) มีหลากหลายประเด็น ได้แก่ ประเด็นความเชื่อ ประเด็นผลประโยชน์ ประเด็นสิ่งแวดล้อม และประเด็นวิถีชีวิต ฯลฯ
- 3) มีวัฒนธรรมที่แตกต่าง วัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆ วัฒนธรรมของผู้ประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน
- 4) มีค่านิยมที่หยิ่งรักลึก ค่านิยมท้องถิ่นที่ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลง
- 5) ต้องอาศัยความรู้หลากหลายจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งแต่ละผู้เชี่ยวชาญก็จะมีมุมมองที่แตกต่างกัน
- 6) เกี่ยวข้องกับกฎหมายหลายฉบับการจะทำโครงการใหญ่ เช่น โครงการสร้างโรงไฟฟ้าจะเกี่ยวข้องกับกฎหมายหลายฉบับที่อาจเอื้อหรือขัดกันก็ได้โดยเฉพาะการตีความของกฎหมายทำให้ขัดแย้งกันได้
- 7) มีหลากหลายเวที เวทีต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะเป็นเวทีแห่งการเผชิญหน้าที่มาโต้เถียง (Debate) และแสดงว่าฉันถูกเธอผิดเป็นส่วนใหญ่ทั้งเวทีสาธารณะเวทีทางโทรทัศน์แต่ไม่มีเวทีที่จะหันมาพูดคุยกัน หรือสานเสวนา (Dialogue)
- 8) ความขัดแย้งเล็กๆ ในภาคอุตสาหกรรมเองในการกำหนดนโยบายสาธารณะเอง มักจะมีผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบบางครั้งองค์กรหนึ่งได้ประโยชน์ในขณะที่อีกองค์กรหนึ่งเสียผลประโยชน์ก็ขัดแย้งกันได้ เช่น อุตสาหกรรมการผลิต เช่น โรงงานขัดแย้งกับการท่องเที่ยว

2. การจัดการรูปแบบเดิม

การที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงคือ การที่ผู้มีอำนาจหรือผู้พัฒนาตัดสินใจ (Decide) แล้วจึงประกาศให้ทราบ (Announce) และปกป้องโครงการ (Defend) ว่าโครงการนี้ดีมีประโยชน์ต่อประชาชนหรือที่เรียกว่ากลุ่มอาการ DAD หรือ D-A-D Syndrome (Dialogue - Announce - Defend) ซึ่งมักจะเกิดกับประเทศที่กำลังจะพัฒนาทั้งหลายที่ต้องการเร่งรัดการพัฒนาหรือหน่วยงานของรัฐที่ต้องการสร้างผลงาน รีบตัดสินใจดำเนินการโดยหวังทุกอย่างเรียบร้อยโดยเร็วและคิดว่าโครงการนี้มาดีแล้วแต่กลับว่าเกิดปัญหามากมาย เพราะกระบวนทัศน์ (Paradigm) ของสังคมได้ปรับเปลี่ยนไปสู่กระบวนทัศน์ของการมีส่วนร่วมกระบวนกรจึงต้องเปลี่ยนไปเรียกว่า Go Slow to Go fast หรือไปช้าๆ เพื่อจะไปเร็ว หรือสุภาษิตไทยที่ว่าช้าๆ ได้พร้าเล่มงาม เป็นกระบวนกรที่ประเทศที่พัฒนาแล้วใช้กันอยู่ก็คือการปรึกษาหารืออย่างกว้างขวางก่อนดำเนินโครงการบางครั้งใช้เวลานานถึงหนึ่งปีหรือปีครึ่งในการหารือปัญหาในประเทศไทยปัจจุบันเกิดจากการดำเนินการตรงข้าม คือ มีลักษณะ Go fast to Go Slow หรือไปเร็วๆ เพื่อจะไปช้าๆ หรือไม่ไปเลยคือทำอะไรไม่ได้เลย เช่น โครงการสร้างโรงไฟฟ้าหินกรูด ท่อก๊าซไทย - มาเลเซีย เป็นต้น

3. ข้อมูลข่าวสารที่มากมายและรวดเร็ว

ยุคที่ข้อมูลข่าวสารมีและหาได้จากสื่อต่างๆ โดยเฉพาะจากอินเทอร์เน็ตเน็ทมักจะมองเป็นข้อดีและเป็นประโยชน์แต่ในความจริงของข้อมูลข่าวสารนั้นย่อมเป็นข้อมูลจริงที่เป็นประโยชน์และข้อมูลที่สร้างเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ ผู้ที่ไม่สามารถแยกแยะและวิเคราะห์ได้ก็ประสบกับปัญหาที่จะเลือกใช้ และตัดสินใจว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด สิ่งใดจริงสิ่งใดปลอมในตัวของข้อมูลเอง จึงมีพื้นฐานของความขัดแย้งกันอยู่ผู้ที่เอามาใช้และยึดถือก็อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งยิ่งขึ้นไปข่าวสารที่เราสามารถรับฟังได้ทันทั่วทั้งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) จากการเป็นสังคมที่ไม่ชอบความขัดแย้งและมีความเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับอาจจะ เป็นเพราะเคราะห์กรรมผลกระทบที่เกิดขึ้นกับคนบางกลุ่มจากความรวดเร็วของข่าวสารทำให้เห็นว่าจริงๆ แล้วความเชื่อเดิมๆ อาจจะไม่จริงได้เห็นกระบวนการต่อสู้เรียกร้องสิทธิที่เกิดผลในทางปฏิบัติเพื่อให้ได้สิ่งที่คิดว่า สังคมในระบอบประชาธิปไตยที่มีความโปร่งใสมากขึ้นทำให้ว่าการยอมรับเคราะห์กรรม เช่น ที่เคยเชื่อกันมาเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องอีกต่อไปการเรียกร้องสิทธิจึงเกิดขึ้น โดยเฉพาะเมื่อรัฐธรรมนูญในปัจจุบันได้ให้การรับรองในสิทธิต่างๆ จึงเกิดกระบวนการต่างๆ ที่หลายคนในสังคมมองว่าเป็นความวุ่นวายมีความขัดแย้งอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในอดีต

4. กระบวนทัศน์ของประชาธิปไตยที่เปลี่ยนแปลงไป

จากประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative democracy) ผู้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory democracy) ประชาธิปไตยแบบไทยๆ ที่ได้พัฒนาตลอดมาเป็นประชาธิปไตยที่เน้นการเลือกตั้ง เมื่อผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งแล้วก็เหมือนได้รับฉันทานุมัติให้เป็นตัวแทนที่ตัดสินใจทำอะไรจากเสียงส่วนใหญ่ของประชาชนที่เลือกเข้าไป (Majority Rule) จะคิดทำโครงการหรือดำเนินการอะไรก็ไม่ต้องปรึกษาประชาชนอีกจนเมื่อครบรอบก็มาเลือกตั้งใหม่ ก็กลับมาหาประชาชนอีก เพื่อขอฉันทานุมัติอีกโดยอ้างว่าจะไปทำประโยชน์ให้กับประชาชนอีก ถ้าเชื่อในผลงานก็เลือกถ้าไม่เชื่อในผลงานก็ไม่ต้องเลือกแต่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ประชาธิปไตยได้เปลี่ยนไปเป็นแบบมีส่วนร่วมแม้จะได้รับเลือกเข้าไปแล้วด้วยเสียงข้างมากก็จะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิทธิของประชาชนหรือคนส่วนน้อยโดยอาศัยการตัดสินใจด้วยความชอบธรรมมากกว่าเสียงข้างมากและต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

5. การเน้นการประชาสัมพันธ์แบบขายการติดตามหรือการบริการหลังการขาย โครงการต่างๆ ที่ดำเนินการทั้งหลายมักจะดำเนินการโดยเน้นรูปแบบการประชาสัมพันธ์หรือโฆษณาขายของมีการพูดแต่สิ่งที่ดีๆ เป็นหลักส่วนด้อยจะไม่พูดถึงเลย เมื่อมีผู้มีส่วนได้เสียได้ทราบข้อด้อยที่ไม่ได้พูด ก็ทำให้นึกไปว่าเป็นการปกปิดความเชื่อถือการไว้วางใจก็จะหมดไป ขณะเดียวกันเมื่อโครงการดำเนินไปการติดตามเพื่อให้เป็นไปตามข้อตกลงก็ขาดความต่อเนื่อง

คำมั่นสัญญาที่ไม่ได้รับการพิจารณาติดตามให้เป็นไปตามข้อตกลงก็ยิ่งทำให้เกิดปัญหาความไม่เชื่อถือน่าไว้วางใจ

6. กฎหมายและการปฏิบัติตามกฎหมาย

กฎหมายของไทยถึงแม้จะมีความพยายามที่จะกำหนดให้เกิดความยุติธรรมขึ้น แต่กระบวนการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมก็ยังคงมีความยุ่งยาก และสิ้นเปลืองสำหรับผู้ด้อยโอกาส ก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรม การใช้บังคับของกฎหมายก็ดูจะมีความล้าหลังผู้มีอำนาจจะได้รับสิทธิลดหย่อนในการปฏิบัติหรือบังคับใช้ในขณะผู้ด้อยโอกาสหรือคนชายขอบจะได้รับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมากกว่าหรือเรียกว่า “สองมาตรฐาน” (Double Standard) ความไม่เท่าเทียมกันดังกล่าวมาทั้งหมดก่อให้เกิดความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงเพราะเป็นเรื่องความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2533 : 25) เป็นเรื่องของช่องว่างระหว่างสิ่งที่ควรเกิดขึ้นหรือศักยภาพของมนุษย์ (Potentiality) และสิ่งที่เกิดขึ้นจริง (Actuality) ซึ่งยิ่งห่างก็ยิ่งรุนแรงเชิงโครงสร้างมากยิ่งขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะสิ่งนั้นหรือ “อะไรก็ตาม” มิใช่ตัวบุคคลแต่เป็นระบบหรือโครงสร้างโดยสรุปคือ อะไรก็ตามที่มาวางกันมิให้ช่องว่างระหว่างศักยภาพและความเป็นจริงของมนุษย์คับแคบลงไปเป็นตัวการขยายช่องว่างนั้นออกไป ก็ล้วนถือว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างได้ เช่นกัน

พฤติกรรมความขัดแย้ง (Conflict Behavior)

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กล่าวถึงพฤติกรรมกับความขัดแย้งว่าให้แบ่งวิธมองปัญหาอย่างกว้างๆ เป็นสองลักษณะคือแนวทางที่เรียกว่าเน้นตัวบุคคลผู้กระทำ (Actor Oriented Perspective) กับแนวทางเน้นโครงสร้าง (Structure – Oriented Perspective) และพูดถึงการใช้แนวมองปัญหาคณะแบบยอมเข้าใจปัญหาคณะอย่างและนำไปสู่การแก้ปัญหาคณะวิธี ซึ่งจากการมองผิวเผินเราอาจจะมองไม่เห็นหรือมองข้ามเหตุปัจจัยเหล่านั้นที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ใช้คำว่า “โลกที่มองไม่เห็น” (Invisible World) เราเห็นแต่สภาวะที่เกิดในโลกที่มองเห็น (Visible World) ปัจจัยที่มองไม่เห็น เช่น สภาวะความยากจน ความด้อยการศึกษา การดำรงชีวิตอยู่ในหมู่อันธพาล มีแต่ความรุนแรง ซึ่งเป็นปัจจัยโครงสร้างที่นำไปสู่หรือส่งเสริมความขัดแย้งที่รุนแรง (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2533 : 25) ทฤษฎีแม่บทที่สำคัญอีกทฤษฎีหนึ่งของสังคมวิทยา คือ ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) เนื้อหาสาระของทฤษฎีสัมัยของทฤษฎีนี้สืบเนื่องมาจากแนวความคิดของนักสังคมวิทยาชาวเยอรมันสองคน คือคาร์ล มาร์กซ์ และซิมเมล (Karl Marx and George Simmel) ซึ่งเป็นบุคคลร่วมสมัยกับบรมครูของนักการหน้าที่ (Functionalists) ในปัจจุบันความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเป็นหนึ่งความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ และซิมเมลเช่นเดียวกับที่นักการหน้าที่เป็นหนึ่งความคิดของนักอินทรีย์ศาสตร์ (Organists) เช่นออกุสต์ กอมต์ (August Comte) และเฮร์เบิร์ต สเปนเซอร์

(Herbert Spencer) เป็นต้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจทฤษฎีการขัดแย้งอย่างแจ่มแจ้งจึงต้องศึกษาความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ และซิมเมิลกันเป็นเบื้องแรก (David Lockwood 1956 : 4-5)

ทฤษฎีความขัดแย้ง แม้จะถือกำเนิดในยุโรปในเวลาไล่เลี่ยกับทฤษฎีการหน้าที่แต่เพิ่งจะได้รับการสนใจเอาใจใส่ในสหรัฐอเมริกาเมื่อไม่นานมานี้คือ ราวช่วงหลัง ค.ศ. 1950 โดยมีข้อเขียนของนักสังคมวิทยา เช่น ร็อบบ์ วิจัยทฤษฎีการหน้าที่ของพาร์สัน (Parsons) ว่าเน้นเรื่องระเบียบสังคม ความสมดุลและกลไกในการรักษาคุณภาพ และความเป็นระเบียบมากขึ้นไปจนมองเห็นความไม่มั่นคงการเสียระเบียบ และการขัดแย้งว่าเป็นพฤติกรรมเสียระเบียบไปเสียหมด ความจริงสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตสังคมของมนุษย์เท่าๆ กันความเป็นระเบียบ ความสมดุลในสังคมนั้นเองเพียงแต่เป็นคนละด้านของชีวิตเท่านั้น นอกจากนั้น ร็อบบ์ ยังยืนยันด้วยว่ามีกลไกบางอย่างในสังคมที่ทำการขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เช่น

1. การที่บุคคลมีอำนาจไม่เท่ากันทำให้คนมีอำนาจมากถือโอกาสเอารัดเอาเปรียบผู้มีอำนาจน้อย ทำให้เป็นแหล่งที่มาของความตึงเครียดและการขัดแย้งในสังคม
2. การที่สังคมมักมีของหายากอยู่อย่างจำกัดเป็นเหตุให้ต้องมีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ได้ส่วนแบ่งจากของที่มีอยู่จำกัดนั้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2536 : 45)
3. ในสังคมมักมีกลุ่มต่างๆ ที่มีเป้าหมายไม่เหมือนกันกลุ่มเหล่านี้จึงต้องแข่งขันช่วงชิงกันบรรลุเป้าหมายนั้น อันเป็นเหตุให้ต้องมีการกระทบกระทั่งระหว่างกลุ่มได้ดังนั้น การขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่ธรรมดาหรือความจริงในชีวิตสังคมอย่างหนึ่ง มิได้เป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนแต่อย่างใดการที่มาศึกษาด้านนี้ของชีวิตหรือการกล่าวหาว่าสิ่งเหล่านี้เป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนจึงไม่ถูกต้องนักสังคมวิทยาอเมริกันจึงเริ่มหันมาสนใจทฤษฎีการขัดแย้งกันขึ้นภายหลังจากทฤษฎีการหน้าที่นิยมได้ครอบครองความคิดของนักสังคมวิทยาอเมริกันมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ

มิเชล (Mitchell) แบ่งโครงสร้างความขัดแย้งออกเป็นสถานการณ์ของความขัดแย้ง (Conflict Situation) พฤติกรรมของความขัดแย้ง (Conflict Situation behavior) กับทัศนคติเจตคติของความขัดแย้ง (Conflict Situation And Perceptions) และแบ่งวงจรของความขัดแย้งออกเป็นสถานการณ์ และกระบวนการของความขัดแย้งการศึกษาสถานการณ์ของความขัดแย้งทำให้ทราบว่าสถานการณ์เป็นเช่นไร ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาหากสถานการณ์ความขัดแย้งหมายถึงสถานการณ์ที่กลุ่มหรือหน่วยงานทางสังคมตั้งแต่สองหน่วยขึ้นไปต่างรับรู้ว่ามีเป้าหมายที่เข้าหากันไม่ให้ปัญหาที่เกิดขึ้นคือภายใต้เงื่อนไขที่ทำให้คู่แห่งความขัดแย้งมีเป้าหมายที่เข้าหากันไม่ได้ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ภายใต้เงื่อนไขที่ทำให้คู่แห่งความขัดแย้งมีเป้าหมายที่เข้าหากันไม่ได้นั่นมักมีของเรื่องคือ เรื่องทางนามธรรมอันเกี่ยวข้องกับค่านิยม อุดมการณ์ ความเชื่อและเรื่องทางวัตถุธรรมอันเกี่ยวกับทรัพย์สินผลประโยชน์ ซึ่งก่อให้เกิดอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจที่

เป็นสิ่งที่เชื่อว่ามีคุณค่า และหายาก จึงทำให้เกิดความขัดแย้งในการเข้าครอบครองสิ่งเหล่านั้น (อภิญา รัตนมงคลมาส 2538 : 22) ทฤษฎีความขัดแย้งมีพื้นฐานความเชื่อว่าภายในสังคมต้องมีความขัดแย้งเพราะแต่ละกลุ่มในสังคมต่างต้องการครอบครองผลประโยชน์ และอำนาจซึ่งเป็นสิ่งที่มืออยู่อย่างจำกัดการฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์ไม่โช่มาจากครอบครองพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่การได้รับประโยชน์ฝ่ายหนึ่งเกิดจากการสูญเสียประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่ง การสูญเสียประโยชน์และการได้รับประโยชน์มิได้เกิดจากการขาดแคลนสถาบันทางกฎหมายที่ทำหน้าที่ควบคุมความขัดแย้งในสังคมหรือขาดกลไกอื่นๆ แต่เป็นเพราะสถาบันเหล่านั้นกำเนิดขึ้นและดำรงอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่เอื้อและรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มที่มีอำนาจอยู่ในสังคมนั้นคือกฎระเบียบต่างขึ้นอยู่กับอำนาจของผู้วางกฎรักษา กฎ นอกจากนี้การสร้างกฎระเบียบ และสถาบันต่างๆ ที่ทำหน้าที่พึ่งพาอาศัยกันและกัน ในทางผลประโยชน์ก็ได้เป็นความยินยอมพร้อมใจของคนทุกกลุ่มในสังคมความขัดแย้งในสังคม ความขัดแย้งในสังคมจึงมักมีอยู่สองลักษณะคือ ความขัดแย้งในเรื่องอำนาจและผลประโยชน์ ระหว่างผู้มีอำนาจด้วยกันกับความขัดแย้งในเรื่องของการยอมรับในสถานภาพเอกลักษณ์ ค่านิยม ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม (อภิญา รัตนมงคลมาส 2532 : 22)

ฉันทนา บรรพศิริโชติ ได้นำเสนอพัฒนาการความขัดแย้งในสังคมไทยว่าในช่วงหลังสงครามเย็น ความขัดแย้งได้เปลี่ยนรูปแบบ ความหมายและบริบทไปมาสู่ช่วงที่เรียกว่ายุคเร่งรัดพัฒนาประมาณต้นทศวรรษ 2530 ความขัดแย้งเป็นหัวข้อศึกษาวิจัยในตัวเองโดยไม่ได้เกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองการต่อสู้ทางการเมืองเช่นที่ผ่านมาแนวโน้มของความขัดแย้งในภูมิภาคเอเชีย - แปซิฟิกแสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาตามแนวทางการเร่งรัดความเจริญเติบโต โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความขัดแย้งทางทรัพยากรที่เป็นผลจากยุทธศาสตร์และเป้าหมายการพัฒนาของประเทศนั่นเอง ฉันทนา บรรพศิริโชติ ยังชี้ประเด็นที่น่าสนใจว่าลักษณะความขัดแย้งในสังคมไทยในปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตมีศูนย์รวมอยู่ที่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่ยังเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในโครงการสาธารณะ การหาทางออกให้กับปัญหาจึงเป็นเรื่องที่ซับซ้อนมากขึ้นที่สำคัญ คือ ความซับซ้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนลักษณะความขัดแย้งในสังคมไทย เมื่อพิจารณาจากเรื่องอำนาจแล้วเป็นลักษณะความขัดแย้งแบบไม่สามาตร (Asymmetric Conflict) ที่คู่ขัดแย้งมีความไม่เสมอภาคหรือเท่าเทียมกันอยู่มากความสามาตรในความสัมพันธ์ระหว่างคู่ขัดแย้งส่วนใหญ่จะอยู่ในสามประเด็นคือ (ฉันทนา บรรพศิริโชติ 2541 : 32)

1. การได้รับความยอมรับที่ไม่เท่ากัน มีฝ่ายที่ชอบธรรมฝ่ายเดียวอีกฝ่ายหนึ่งถูกมองว่าไม่ชอบธรรม

2. หลักการของความขัดแย้งและแนวทางแก้ไขไม่เหมือนกัน ฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์จากกฎเกณฑ์ที่อยู่มากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง

3. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจไม่เท่ากัน ฝ่ายหนึ่งเข้าถึงอำนาจในการตัดสินใจได้มากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เสนอแนวทางในการมองพลวัตของความขัดแย้ง 5 สถานการณ์คือ

1. เหตุการณ์กลางบอเหตุ มีการกระจายและความถี่ของปัญหา การประท้วง การร้องเรียนที่เริ่มแสดงให้เห็นว่าไม่สามารถหาข้อยุติและทางออกได้

2. พัฒนาการของประเด็นของปัญหาความขัดแย้ง เช่น ปัญหาข้อพิพาทชัดเจนขึ้นมีคู่ขัดแย้ง มีคู่ขัดแย้งหรือพัฒนาขึ้นมาเป็นประเด็นสาธารณะ ข้อขัดแย้งอาจเปลี่ยนไปหรือเพิ่มขึ้น

3. การแบ่งขั้วในกระบวนการของความขัดแย้งคนที่เกี่ยวข้องอาจเริ่มแสดงจุดยืน และร่วมสนับสนุนหรือเป็นแนวร่วมกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแฉวงและตัวแสดงในกระบวนการของความขัดแย้งเพิ่มขึ้น

4. เกลียวสว่านของความขัดแย้งการเพิ่มหรือลดลงของความตึงเครียดการตอบโต้กันของคู่ขัดแย้ง หากไม่ได้มีการคำนึงถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอาจจะมีผลทำให้อีกฝ่ายหนึ่งตอบโต้กลับมารุนแรงมากขึ้นพฤติกรรมของความขัดแย้งที่ต่างฝ่ายต่างตอบโต้จะผลักดันให้ความขัดแย้งตึงเครียดมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับคล้ายแรงหมุนของเกลียวสว่านถ้าการตอบโต้ระหว่างคู่กรณีมีความเหมาะสมความตึงเครียดก็อาจจะลดลงได้

5. การสร้างภาพถาวรของคู่ขัดแย้งที่ดำเนินไปนานและด้วยวิธีการตอบโต้ระหว่างกันที่รุนแรงมากขึ้น อาจทำให้มีการมองฝ่ายตรงข้ามเหมือนภาพในกระจกตรงกันข้ามที่ไม่อาจรู้ถึงที่มีความเป็นมิตรและปราศจากความอันตรายของอีกฝ่ายได้ตอบโต้ระหว่างกันมักจะทำให้มองเห็นเฉพาะส่วนตรงกันข้ามกับฝ่ายตนเองเสมอ การสร้างภาพเช่นนี้มีผลต่อการประเมินจุดยืนการสื่อสารการรับรู้ที่ไม่ถูกต้อง

ฉันทนา บรรพศิริโชติ นำเสนอแนวทางในการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมไทย โดยเฉพาะต่อกรณีความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติไว้ว่า ต้องพิจารณาว่าในสถานการณ์มีการพยายามใช้วิธีแก้ไขความขัดแย้งอย่างแท้จริงแล้วหรือยัง และอะไรคือบรรทัดฐานของวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่ยอมรับร่วมกันได้โดยเสนอแนวทางในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในหลายระดับ และหลายลักษณะดังนี้ (ฉันทนา บรรพศิริโชติ 2541 : 32)

1. หลีกเลียงเป้าหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้หากเป็นเรื่องทรัพยากรที่หาทางให้ความจำเป็นในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในเวลาพร้อมๆ กันนั้นต่างกันออกไปเพื่อลดภาวะการฉีกไปด้วยกันไม่ได้

2. เบี่ยงเบนประเด็นความขัดแย้งจากเรื่องหนึ่งสู่อีกเรื่องหนึ่งที่สามารถประนีประนอมกันได้ก่อน โดยอาจจะหาประเด็นที่สามารถหาประโยชน์ร่วมกันได้ก่อน

3. ควบคุมความขัดแย้งด้วยวิธีการต่างๆ ตั้งแต่การจำกัดประเด็นไม่ให้ขยายตัวออกไป หรือขยายกลุ่มขัดแย้งออกไปการทำข้อเท็จจริงให้กระจ่าง การเปลี่ยนการต่อสู้ให้เป็นการถกเถียงบนฐานของกลุ่มเหตุผล

4. ลดพฤติกรรมความขัดแย้งที่เป็นอันตรายหรือมีความรุนแรง เช่น การปราบปรามการใช้อาวุธ การกำหนดเขตที่เป็นกลาง เป็นต้น

5. เผชิญหน้ากับความขัดแย้ง จัดให้มีแนวทางดำเนินการแม้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งที่ตกลงกันไม่ได้

6. ป้องกันความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงโดยการลดเงื่อนไขความขัดแย้ง และความรุนแรงที่อยู่โครงสร้างของสังคมและการเมือง ขณะเดียวกันก็เสริมสร้างวัฒนธรรมของการแก้ไขปัญหาคัดแย้งสันติวิธีด้วยกระบวนการกลมกลืน และการเรียนรู้ทางสังคม

ฉันทนา บรรพศิริโชติ ยังมีความเห็นว่าก่อนที่จะสังคมไทยจะก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามารถหาวิธีการจัดการความขัดแย้งได้อย่างปกติ ยังมีความจำเป็นที่ต้องให้ความสำคัญกับช่วงว่างที่เป็นประเด็นพื้นฐานบางประการ คือ

1. การทำความจริงให้ปรากฏเพราะการที่สามารถปรับการต่อสู้ให้กลายเป็นการถกเถียงกันด้วยเหตุผลได้นั้นต้องการข้อเท็จจริง ความโปร่งใส และการมีหลักประกันในเรื่องของการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการ เป็นความพยายามในการทำความจริงให้ปรากฏ

2. การปรับจูนอำนาจเพื่อทำให้ความไม่เท่าเทียมทางอำนาจนั้นไม่ก่อผลต่อความพยายามแก้ไขความขัดแย้งร่วมกัน เช่น การปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างประชาสังคมต้องมิกัดไถการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ และหลักประกันความยุติธรรม ในขณะที่ต้องเสริมสร้างอำนาจให้กับชุมชนและประชาสังคมเพราะเมื่อชุมชนมีความสามารถและศักยภาพมากก็จะทำให้การสื่อสารทำได้ง่ายขึ้น และมีความพร้อมในการสร้างข้อถกเถียงรวมไปถึงการมีความมั่นใจพอที่จะไว้วางใจอำนาจรัฐ ความอ่อนแอของชุมชนยังหมายความว่าปัญหาความหย่อนยานของสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกันการเสริมสร้างอำนาจให้อำนาจให้กับชุมชน หมายถึงการสร้างสำนึกสาธารณะไปพร้อมๆ กันนอกจากนี้ชุมชนการเมืองยังต้องการความเข้าใจที่เพิ่มมากขึ้นเกี่ยวกับการเมืองกลุ่มในสังคมพหุนิยม ซึ่งจะทำให้เข้าใจต่อบทบาทขององค์กรนอกภาครัฐ เช่น

องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรในสังคมไทย ในลักษณะที่พยายามเข้ามาทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และมักถูกมองว่ามาปลุกกระดมชาวบ้านให้ต่อต้านอำนาจรัฐกลายเป็นคู่กรณีของความขัดแย้งเพิ่มขึ้นมาอีก

3. การสร้างธรรมเนียมและวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งสร้างทักษะ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งต่อคู่ต่อสู้ ต่อรุนแรงรุนแรงและต่อสันติวิธี ควรมีการดึงจุด เอาจุดแข็งทางวัฒนธรรมในเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคมแบบไทยมาเป็นเครื่องมือ ส่วนประกอบที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ต้องสร้างสรรค์คุณค่าใหม่บนฐานวัฒนธรรม สันติวิธีอย่างไรก็ตามการทำให้สันติวิธีเป็นวิถีชีวิตต้องใช้กระบวนการกลมกล่อมและการเรียนรู้ ทางสังคมแบบกว้างขวางในสถาบันต่างๆ ภายในสังคม เช่น ในชุมชนการเมือง สถาบันราชการ องค์กรนอกภาครัฐสถาบันการศึกษา ครอบครัว สื่อมวลชนและประชาชน เป็นต้น (ฉันทนา บรรพศิริโชติ 2541 : 32)

แนวความคิดเรื่องความขัดแย้งที่สำคัญของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx)

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เห็นว่าสังคมมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่อยู่ใน ระเบียบความมั่นคง การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถาบันทางสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ ของมนุษย์โดยตรง ความขัดแย้งเป็นขบวนการหนึ่งในสังคมที่จะผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ได้ทุกขณะหากปราศจากความขัดแย้งสังคมจะไม่มีทิศทาง อำนาจกดดันไม่ใช้ความคิดลอยๆ หรือไม่มีตัวตน แต่มันเป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นต่างๆ ในสังคม (Class Conflict) นั่นก็คือการ ต่อสู้ระหว่างชนชั้นที่เอาเปรียบ (exploiting class) กับชนชั้นที่ถูกเอาเปรียบ (exploited class) ทั้งนี้ การต่อสู้หรือดิ้นรนระหว่างชนชั้นต่างๆ (class struggle) เป็นพลังสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการ เปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ซึ่งจะเป็นเช่นนี้เรื่อยๆ ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงสาระความคิดเกี่ยว ดับความขัดแย้งเป็นความคิดส่วนหนึ่งในตัวแบบ (model) เรื่องการขัดแย้งเชิงปฏิวัติระหว่างชนชั้น และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของคาร์ล มาร์กซ์ ในตัวแบบนั้นเขามีความเห็นเกี่ยวกับองค์กรทาง สังคมซึ่งเป็นบ่อเกิดของแนวความคิด การขัดแย้งของทฤษฎีสังคมวิทยาปัจจุบันฐานคิดที่สำคัญ 3 ประการ คือ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2536 : 45)

1. องค์กรทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการเป็นเจ้าของทรัพย์สินเป็นผู้กำหนดรูปแบบของ องค์กรอื่นๆ ในสังคมนั้นนั่นคือ โครงสร้างของชนชั้นการจัดระเบียบเชิงสถาบันระบบค่านิยม ความเชื่อ ลัทธิศาสนา หรือระบบความเชื่ออื่นๆ ของสังคมล้วนเป็นภาพสะท้อนหรือได้รับอิทธิพล จากองค์กรเศรษฐกิจของสังคมทั้งสิ้น

2. องค์กรเศรษฐกิจของสังคมใดๆ ย่อมมีขุมพลังที่เป็นต้นกำเนิดการขัดแย้งเชิงปฏิบัติ ระหว่างชนชั้นในสังคมนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นเสมอ (ยกเว้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์) การขัดแย้ง

เชิงปฏิบัติระหว่างชนชั้นนั้นเป็นกระบวนการวิภาษวิธี (dialectics) และจะเกิดเป็นยุคเป็นสมัยโดยองค์การเศรษฐกิจแต่ละยุคจะเห็นได้หว่านเมล็ดเชื้อทำลายตนเองลงไว้ในสังคมด้วยการแบ่งชนชั้นต่างๆ ในสังคมออกเป็นกลุ่มหรือสองพวก (เช่น พวกชนชั้นกรรมาชีพและชนชั้นนายทุน) ซึ่งในท้ายที่สุดจะมีการ โคนล้มชนชั้นที่ครองอำนาจโดยชนชั้นที่ถูกปกครอง

3. ความขัดแย้งจะมีลักษณะเป็นสองหลัก (bipolar) คือ หลักหนึ่ง ได้แก่ ชนชั้นที่ถูกเอารัดเอาเปรียบซึ่งตกอยู่ในภาวะเงื่อนไขแบบหนึ่งอันเกิดขึ้นจากลักษณะขององค์การเศรษฐกิจที่จะทำให้เขาตระหนักใน “ความสนใจ” แท้จริงของเขาต่อภารกิจได้ก่อตั้งองค์การปฏิบัติทางการเมือง เพื่อต่อต้านชนชั้นที่มีอำนาจและเป็นเจ้าของทรัพย์สินซึ่งเป็นหลักที่สองในกระบวนการขัดแย้งนี้

ฐานคิดของคาร์ล มาร์กซ์ ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์หลายประการ เช่น

1. สังคมต่างๆ มีลักษณะมากกว่าจะเป็นเพียงภาพสะท้อนขององค์การเศรษฐกิจและแบบแผนการเป็นเจ้าของทรัพย์สินเหล่านั้น
2. ความขัดแย้งทางสังคมมักไม่ไปตามเป็นสองหลักตลอดทั้งสังคมอย่างที่คาร์ล มาร์กซ์ อ้าง
3. ความสนใจหรือผลประโยชน์ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่คุณกติดอยู่กับชนชั้นทางสังคมเสมอไปไม่ว่าจะเป็นการด้วยวิภาษวิธีหรือด้วยวิธีอื่นใดก็ตาม
4. ความสัมพันธ์แห่งอำนาจในสังคมไม่จำเป็นต้องเป็นภาพสะท้อนโดยตรงของการเป็นเจ้าของทรัพย์สินเสมอไป
5. ความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องเป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเสมอไปไม่ว่าจะเป็นการด้วยวิภาษวิธีหรือด้วยวิธีอื่นใดก็ตาม

อย่างไรก็ตามข้อคิดของคาร์ล มาร์กซ์ ยังเป็นสิ่งท้าทายทฤษฎีการหน้าที่อยู่พอควรและเป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างทฤษฎีการขัดแย้งของสังคมวิทยาต่อมาด้วยแนวความคิดหรือฐานคิดเกี่ยวกับองค์การสังคมของคาร์ล มาร์กซ์ ข้างต้นสรุปเป็นข้อความสั้นๆ ได้ดังนี้

1. ในขณะที่ความสัมพันธ์ทางสังคมแสดงลักษณะอันเป็นระบบแต่ความสัมพันธ์นี้ก็เต็มไปด้วยความสนใจที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว
2. ข้อเท็จจริงนี้แสดงว่าระบบสังคมต่างเป็นตัวอย่างการขัดแย้งอย่างมีระบบ
3. ดังนั้น การขัดแย้งจึงเป็นลักษณะที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และมีอยู่ค้ำคั้นในระบบสังคม
4. ความขัดแย้งเช่นนั้นมักแสดงออกมาเป็นความสนใจที่ตรงข้ามกันของคนสองพวก
5. ความขัดแย้งกันมักเกิดจากการแบ่งปันสิ่งของหายากที่เด่นชัดที่สุด คือ อำนาจ
6. ความขัดแย้งเป็นแหล่งที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม

นอกจากมรดกเชิงฐานคติข้างต้นแล้วรูปแบบและสาระในความคิดเกี่ยวกับสาเหตุของคาร์ล มาร์กซ์ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อทฤษฎีขัดแย้งของสังคมวิทยาสหสมัยใหม่เหมือนกันการนึกคิดแบบนี้มีลักษณะเป็นการสมมติว่าการขัดแย้งเป็นขุมพลังที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และต้องมีอยู่ในระบบสังคมต่างๆ พลังนี้จะแสดงผลภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง เช่น การยอมให้ความสนใจซ่อนเร้นของชนชั้นคาร์ล มาร์กซ์ เรียกภาพนี้ว่าความสำนึกไม่ถูกต้อง (False consciousness) กลายเป็นความสนใจเปิดเผย ซึ่งคาร์ล มาร์กซ์ เรียกว่าความสำนึกในชนชั้น (Class consciousness) ซึ่งหากมีเงื่อนไขบางอย่างเพิ่มเติมจะนำไปสู่การแบ่งชนชั้นออกเป็นสองขั้วกลายเป็นสองชนชั้นรวมกันอยู่ในการขัดแย้งแบบปฏิวัติ ดังนั้นสำหรับคาร์ล มาร์กซ์แล้วสังคมจะมีเงื่อนไขต่างๆ เป็นตัวแปรแทรก (Intervening variable) ที่ทำให้เกิดการเร่งรัดหรือหน่วงเหนี่ยวการแปลงรูปความสนใจของชนชั้นให้กลายเป็นการขัดแย้งแบบปฏิวัติระหว่างชนชั้นได้

นอกเหนือจากรูปแบบของการอธิบายแล้วสาระในความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ ก็ยังเป็นประโยชน์ในการสร้างทฤษฎีสังคมวิทยาสหสมัยใหม่ประโยชน์ของความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ จะเห็นได้ชัดก็ต่อเมื่อนำมาเรียบเรียงในรูปที่เป็นนามธรรมมากขึ้นแต่การทำเช่นนั้นก็จะต้องทำให้รสชาติขาดความคิดดั้งเดิมลงไปอย่างไรก็ดี ข้อคิดนี้จะเหนือข้อเสีย เทอร์เนอร์ (Turner) ได้เรียบเรียงความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ ในรูปใหม่ซึ่งในที่นี้จะนำเสนอไว้เฉพาะหัวข้อใหญ่ๆ ดังนี้ (สัญญาสัญญาวิวัฒน์ 2547 : 45)

1. ยิ่งการแบ่งปันสิ่งของหายากเป็นไปอย่างไรไม่เสมอภาคมากเท่าไรการขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มที่มีอำนาจและกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจในสังคมก็จะมีมากขึ้น
2. ยิ่งกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจตระหนักในผลประโยชน์แท้จริงของพวกเขาคนมากขึ้นเท่าไรก็จะยิ่งเพิ่มความเป็นไปได้ในการที่เขาจะตั้งข้อสงสัยความชอบธรรมของระบบการแบ่งปันสิ่งของหายากนั้นมากขึ้น
3. ยิ่งกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจตระหนักในผลประโยชน์แท้จริงของพวกเขาคนมากขึ้นเท่าไรและยิ่งเขามีความสงสัยในความชอบธรรมของระบบแบ่งปันสิ่งของหายากของสังคมมากขึ้นเท่าไรความเป็นไปได้ที่เขาจะเข้าร่วมในความขัดแย้งอย่างเปิดเผยกับกลุ่มที่มีอำนาจของสังคมก็จะมีมากขึ้น
4. ยิ่งสมาชิกของกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจยึดถืออุดมการณ์ร่วมกันมากขึ้นเท่าไรและยิ่งโครงสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองมีความก้าวหน้าพัฒนามากขึ้นเท่าไรการแบ่งเป็นกลุ่มที่มีอำนาจและกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจก็จะมีมากขึ้นหรือชัดเจนขึ้น
5. ยิ่งสมาชิกของกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจและกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจมากขึ้นเท่าไรความขัดแย้งก็ยิ่งมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

6. ยิ่งความขัดแย้งมีความรุนแรงมากขึ้นเพียงไรการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของระบบสังคม และการแบ่งปันสิ่งของของหายากเสียใหม่ก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

ความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ ประกอบด้วย ฐานคติที่เกี่ยวข้องกับการขัดแย้งจำนวนหนึ่งแบบการวิเคราะห์เชิงปัจจัยเหตุ (causal analysis) ที่เน้นความสำคัญของเงื่อนไขแทรกที่จะเร่งรัดหรือหน่วงเหนี่ยวกระบวนการขัดแย้งที่คอยจ้องจะเกิดขึ้นอยู่ทุกขณะและประพจน์เชิงเนื้อหาที่แตกต่างไปจากของทฤษฎีอื่นอย่างเด่นชัดในเอกสารต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันแม้มรดกนี้จะกว้างขวาง แต่คาร์ล มาร์กซ์ ก็มีได้เป็นผู้นำความคิดของทฤษฎีการขัดแย้งสมัยใหม่แต่เพียงผู้เดียวไม่ต่อมาตอนเริ่มต้นของศตวรรษที่ 20 ก็ได้มีนักสังคมวิทยาชาวเยอรมันเช่นเดียวกับคาร์ล มาร์กซ์ เกิดขึ้นอีกผู้หนึ่งคือซิมเมล (Georg Simmel) ท่านผู้นี้ได้เสนอแนวทางการวิเคราะห์ปรากฏการณ์แบบขัดแย้งวิธีใหม่ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ยอมรับกันในปัจจุบันอีกแบบหนึ่งในหมู่นิยมทฤษฎีความขัดแย้ง

แนวความคิดเรื่องความขัดแย้งของซิมเมล (Simmel) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2543 : 45)

ซิมเมล (Simmel) ต้องการจะประดิษฐ์คิดค้นข้อความทฤษฎี (Theoretical statements) เกี่ยวกับรูปแบบของกระบวนการทางสังคมขั้นพื้นฐานซึ่งเขาตั้งชื่อว่าสังคมวิทยารูปแบบ (Formal sociology) วิธีการของเขาก็คือพยายามสร้างข้อความนามธรรมจากลักษณะของกระบวนการและเหตุการณ์ที่ปรากฏอยู่ในสภาพต่างๆ ทางสังคมอย่างกว้างขวางเป้าหมายในการทำเช่นนั้นก็เพื่อที่จะค้นหาข้อความนามธรรมที่แสดงให้เห็นกระบวนการทางสังคมที่พื้นฐานที่สุดขององค์การทางสังคม ข้อเขียนที่เด่นชัดที่สุดในเรื่องนี้ปรากฏอยู่ในบทความของเขาชื่อ (Conflict and the Web of Group Affiliation) ซึ่ง Hurt H. Wolff เป็นผู้แปลจากภาษาเยอรมัน

ซิมเมล มีความเห็นว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งเก่าแก่และหลีกเลี่ยงมาพันของทุกสังคมเช่นเดียวกับคาร์ล มาร์กซ์ แต่เห็นว่าโครงสร้างทางสังคมประกอบด้วย กระบวนการที่แยกกันไม่ออกในความเป็นจริงสองประเภท (แยกได้เฉพาะทางทฤษฎี) คือกระบวนการก่อสัมพันธ์ (Associative process) และกระบวนการแตกสัมพันธ์ (Dissociative process) ดังเขาได้กล่าวไว้ว่าโครงสร้างอาจเป็นตัวของมันเองมูลเหตุจูงใจและรูปแบบมันเป็นสิ่งที่สอดคล้องอยู่ที่ตัวของมันเองเพื่อประโยชน์ในการบรรยายและเข้าใจโครงสร้างนี้เท่านั้นที่เราจับมารวมกันภายหลัง โดยที่จะมีแนวโน้มนองประการเสมอ คือ ประการแรก เป็นแนวโน้มนองเอกพันธ์ (Monistic) และประการที่สองเป็นแนวโน้มนองปฏิปักษ์กัน (Antagonistic) การที่ซิมเมลเน้นเช่นนี้เพราะเขายึดถือความคิดเรื่องสังคมเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง (Organicism) ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ทรงอิทธิพลอยู่ในสมัยที่เขาใช้ชีวิตอยู่ แนวความคิดนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อลักษณะของลักษณะของสังคมเป็นรูปแบบ กระบวนการทางสังคมก็ต้องมีระบบจากความเชื่อนี้ทำให้ซิมเมลค้นหาผลลัพธ์ของความขัดแย้งมากกว่าที่จะเป็นการ

เปลี่ยนแปลง ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่มุ่งแก้ปัญหาการแบ่งเป็นสองพวก (Dualism) อันเป็นวิถีทางบรรลุถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบางอย่างแม้ว่าบางครั้งจะต้องมีการทำลายล้างอีกฝ่ายหนึ่งก็ตามเหตุผลเช่นนี้ก็คล้ายคลึงกับการแสดงอาการของโรคร้ายในสิ่งมีชีวิตแล้วกำจัดโรคร้ายนั้นเสียเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ต่อไปได้เพื่อดำเนินการตามเหตุผลของอินทรีย์คติ (Organicism) ซิมเมลจึงคิดค้นแรงขับแบบปฏิปักษ์ (Hostile impulse) หรือความต้องการจำเป็นด้านการเกลียด หรือการต่อสู้ขึ้นใช้กับเหตุการณ์ที่ก่อความไม่สงบหรือสมัครสมานกันขึ้นควบคู่กับสัญชาตญาณด้านความรัก ความผูกพันที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นเมื่อเป็นเช่นนี้ในทัศนะของซิมเมลการขัดแย้งมิได้เกิดจากผลประโยชน์เท่านั้นแต่อาจเกิดจากสัญชาตญาณเหล่านั้นอาจได้รับการกระตุ้นโดยความขัดแย้งในผลประโยชน์หรือแรงกระตุ้นให้มีความสัมพันธ์สมัครสมานหรือสัญชาตญาณแห่งความรักได้ แต่ท้ายที่สุดซิมเมลยังเชื่อว่าแหล่งเหตุของความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดแหล่งหนึ่งอาจมาจากปัจจัยทางชีววิทยาของร่างกายมนุษย์ได้เพื่อเป็นการประนีประนอมระหว่างฐานคติเกี่ยวกับธรรมชาติของอินทรีย์สังคมกับสัญชาตญาณการเกลียดและต่อสู้ ซิมเมล ได้พยายามแสดงให้เห็นผลทางด้านบวกของการโต้แย้งที่ทำให้เกิดการรักษาสังคมและหน่วยย่อยต่างๆ ของสังคมอย่างมากในแง่หนึ่งจึงทำให้เห็นว่าสัญชาตญาณการเกลียดและต่อสู้ไม่ได้เป็นปฏิปักษ์หรือโรคระเร็งของสังคมเสมอไป แต่เป็นกระบวนการธำรงรักษาความมั่นคงของสังคมแบบหนึ่งจากแง่หนึ่งเองสาระความคิดเกี่ยวกับองค์การสังคมของซิมเมลที่ต่างจากของมาร์กซ์จึงพอสรุปได้ ดังนี้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2543 : 45)

1. ความสัมพันธ์ทางสังคม จะเกิดขึ้นในภาวะสังคมเป็นระบบซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมอาจสืบเนื่องมาจากกระบวนการทางอินทรีย์ภาพสองกระบวนการคือ กระบวนการก่อสัมพันธ์ และกระบวนการแตกสัมพันธ์
2. กระบวนการดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากทั้งแรงขับสัญชาตญาณและความจำเป็นอันสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมประเภทต่างๆ
3. ดังนั้นกระบวนการความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งเก่าแก่แต่โบราณของสังคมแต่ไม่จำเป็นว่า จะต้องเป็นสิ่งทำลายระบบสังคมหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเสมอไป
4. ตามความเป็นจริงแล้วความขัดแย้งเป็นกระบวนการสำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องดำเนินไปเพื่อดำรงรักษาสังคมหรือส่วนประกอบบางอย่างของสังคม

ซิมเมลไม่ได้สนใจสร้างทฤษฎีอย่างใดอย่างหนึ่งต้องการเพียงสร้างประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งขึ้นจากการสังเกตการณ์รอบตัวเขาและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ในประจักษ์เหล่านี้ ซิมเมลถือการขัดแย้งเป็นตัวแปรที่แสดงระดับต่างของความถี่และความรุนแรง ถ้าเปรียบตัวแปรเป็นเส้นต่อเนื่อง (Continuum) ปลายหนึ่งของเส้นนี้จะเป็นการแข่งขันและการต่อสู้ โดยการแข่งขัน

หมายถึงความพยายามและเป้าหมายที่ต่างกัน เช่น การวิ่งเปี้ยว เป็นต้น แต่มีกฎเกณฑ์ควบคุมทั้งสองฝ่ายส่วนการต่อสู้ หมายถึง การกระทำอย่างเผชิญหน้ากัน โดยตรงมากกว่ามีกฎเกณฑ์ควบคุมการกระทำน้อยกว่า แม้ชิมเมลจะไม่ได้อภิปรายขยายความลักษณะแปรผันของการขัดแย้งให้แจ่มชัดขึ้น หรือบางทีก็ใช้ศัพท์ของตนเองไม่อยู่กับร่องรอยแต่ความคิดของชิมเมลก็ได้ก่อให้เกิดการโต้เถียงกัน ในหมู่นักสังคมวิทยาปัจจุบันเกี่ยวกับว่าอะไรคือ ความขัดแย้งและอะไรไม่ใช่การถกเถียงกันที่มีประโยชน์ทำให้เกิดความกระจ่างในสังคมที่ใช้กับความขัดแย้งมากขึ้นเพื่อให้เห็นสารประโยชน์ ในความคิดของ ชิมเมล เทอร์เนอร์จึงได้นำเอาความคิดแบบพรรณนาความคิดของชิมเมลมาสร้างเป็นแบบทางการและเป็นนามธรรมยิ่งขึ้น ดังนี้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2547 : 11)

1. ยิ่งทั้งสองฝ่ายที่ขัดแย้งกันมีอารมณ์ผูกพันด้วยมากเพียงใดความขัดแย้งก็จะมี ความเครียดมากขึ้นเพียงนั้น
2. ยิ่งระดับความเป็นคนกลุ่มเดียวกันของผู้ที่ขัดแย้งมีเพียงใดในความเครียดในการ ขัดแย้งนั้นก็ยิ่งมีมากขึ้น
3. ยิ่งความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มที่เกี่ยวข้องมาก เพียงใดการขัดแย้งก็ยิ่งมีความเครียดมากขึ้นเพียงนั้น
4. ยิ่งคุณธรรมีความปรองดองกันมาก่อนมากเพียงใด ความขัดแย้งก็ยิ่งมีความเครียดมาก ขึ้นเพียงนั้น
5. ยิ่งโครงสร้างทางสังคมทั่วไปปล่อยให้กลุ่มอยู่แยกต่างหากกันได้น้อยเท่าใด ความเครียดของความขัดแย้งก็ยิ่งมีมากเท่านั้น
6. ยิ่งความขัดแย้งเป็นเป้าหมายอยู่ในตัวเอง แทนที่จะเป็นอุปกรณ์ไปสู่สิ่งอื่นมาก เพียงใดความเครียดของความขัดแย้งก็ยิ่งมีมากเท่านั้น
7. ยิ่งคุณธรรมีมองเห็นว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องเป้าหมายและผลประโยชน์ส่วนตัวมาก เพียงใด ความขัดแย้งก็ยิ่งมีความเครียดมากขึ้นเพียงนั้น

หน้าที่ของความขัดแย้งทางสังคม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2547 : 11)

1. ยิ่งความเป็นปรปักษ์ระหว่างกลุ่มความเครียดมากเพียงใดและยิ่งมีความขัดแย้ง ระหว่างกลุ่มมากเพียงใดขอบเขตของกลุ่มต่างๆ ก็จะจางหายไปได้น้อยลงเพียงนั้น
2. ยิ่งความขัดแย้งมีความเครียดมากเพียงใดและกลุ่มมีบูรณาการน้อยเพียงใด กลุ่ม ขัดแย้งก็จะยิ่งรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางมากขึ้นเท่านั้น
3. ยิ่งความขัดแย้งมีความเครียดมากเพียงใดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่ม กลุ่ม ก็ยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น

หน้าที่ของความขัดแย้งต่อสังคมเป็นส่วนรวม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2547 : 11)

1. ยิ่งความขัดแย้งมีความเครียดน้อยเพียงใด และยิ่งสังคมส่วนรวมขึ้นอยู่กับการพึ่งพาอาศัยกันมากเพียงใด ก็จะยิ่งเป็นไปได้มากขึ้นว่าการขัดแย้งจะส่งผลให้เกิดการบูรณาการในสังคมมากขึ้นเพียงนั้น
2. ยิ่งมีความขัดแย้งเกิดขึ้นน้อยเพียงใดและยิ่งการขัดแย้งมีความเครียดน้อยเพียงใด สมาชิกของกลุ่มที่อยู่ได้อานาจก็ยิ่งระบายความเป็นปฏิปักษ์มากขึ้นเพียงนั้นรวมทั้งจะเกิดความเชื่อมั่นในการควบคุมจุดหมายปลายทางได้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นการส่งผลให้เกิดบูรณาการในสังคม
3. ยิ่งความขัดแย้งมีความเครียดน้อยและเกิดบ่อยมากเพียงใดก็ยิ่งเพิ่มโอกาสในการสร้างบรรทัดฐานขึ้นมาควบคุมการขัดแย้งมากขึ้นเพียงนั้น
4. ยิ่งมีความสัมพันธ์เชิงปฏิปักษ์ระหว่างกลุ่มคู่กรณีในสายการบังคับบัญชาทางสังคม (Social hierarchy) มากเพียงใดแต่การขัดแย้งโดยเปิดเผยมีน้อยแล้วความเป็นอันหนึ่งอันเดียวระหว่างสมาชิกของแต่ละกลุ่มคู่กรณีจะมีมากขึ้นดังนั้น จึงเป็นการส่งผลให้การรักษาสายการบังคับบัญชาทางสังคมขณะนั้นให้ดำรงยืนยาวต่อไป

กำเนิดของทฤษฎีการขัดแย้งสมัยใหม่ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2543 : 45-47)

จะเห็นว่า คาร์ล มาร์กซ์ กับซิมเมลเห็นพ้องต้องกันในเรื่องความด้ายคั้นและหลีกเลี่ยงไม่พ้นของการขัดแย้งในระบบสังคมแต่แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของสังคมของเขาแตกต่างกันคือ คาร์ล มาร์กซ์ เน้นผลการแบ่งแยกของความขัดแย้งแต่ซิมเมลเน้นผลบูรณาการของการขัดแย้งความแตกต่างนี้จะพบในประพจน์ที่เขาเสนอ โดย คาร์ล มาร์กซ์มุ่งแสดงเงื่อนไขการขัดแย้งอย่างรุนแรงจะเกิดขึ้นส่วนซิมเมลมุ่งหาเงื่อนไขที่จะทำให้การขัดแย้งที่กว้างขวางอาจเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ คาร์ล มาร์กซ์มุ่งหาสาเหตุของการขัดแย้งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคมส่วนซิมเมลมุ่งความสนใจไปที่รูปแบบและผลกระทบของการขัดแย้งที่เกิดขึ้นความคิดที่แตกต่างกันของคาร์ล มาร์กซ์ และซิมเมลเมื่อรวบเข้ากันแล้วจะทำให้ได้ข้อความเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุความขัดแย้ง และผลกระทบของการขัดแย้งที่มีต่อระบบสังคมมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในแง่สาเหตุของความขัดแย้ง คาร์ล มาร์กซ์ กล่าวว่ามาจากการแบ่งปันทรัพย์สินที่ไม่เสนอภาคกันส่วนซิมเมลอ้างว่าเกิดจากสัญชาตญาณการต่อสู้ในเรื่องความขัดแย้งทั้ง คาร์ล มาร์กซ์ และซิมเมลเห็นพ้องกันว่าขึ้นอยู่กับความสมัคสมานภายในของแต่ละกลุ่มคู่กรณีโดยทั้งสองต่างก็ได้ระบุสภาพเงื่อนไขทางโครงสร้างของระบบสังคมที่อาจมีผลต่อความเข้มข้นของการขัดแย้งระหว่างกลุ่มปฏิปักษ์ได้สำหรับผลกระทบของการขัดแย้ง คาร์ล มาร์กซ์ เห็นว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม ส่วนซิมเมลมองเห็นว่าผลของความขัดแย้งจำให้มีความต่อเนื่องของระบบสังคม สิ่งที่น่าสนใจต่อไปก็คือการที่มีข้อความขัดกันของ คาร์ล มาร์กซ์ และซิม เมล แม้ว่าจะกล่าวเรื่องเดียวกัน เช่น ซิมเมลบอกว่าหากเป้าหมายของกลุ่มคู่กรณีมีความขัดแย้งจะพยายาม

ประนีประนอมกันมากกว่าจะต่อสู้กัน แต่คาร์ล มาร์กซ์ กลับเห็นตรงกันข้ามเขาเห็นว่าหากชนชั้นใดที่มีอำนาจได้ตระหนักในผลประโยชน์แท้จริงของคนแล้วความขัดแย้งอย่างรุนแรงจะเกิดขึ้น ความแตกต่างเช่นนี้อาจสืบเนื่องมาจากฐานคติของเจ้าของความคิดนั่นเอง เพราะ คาร์ล มาร์กซ์ มีฐานคติความเข้มข้นของการขัดแย้งเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงมิได้จะต้องเกิดขึ้นในระบบสังคมการเปลี่ยนแปลงก็จะต้องเกิดขึ้นในโครงสร้าง ส่วนซิมเมลมีฐานคติว่าการขัดแย้งกระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่งเท่านั้นกระบวนการนี้มีความเข้มข้นและมีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมระดับต่างๆ กัน สุดแต่ภาวะเงื่อนไข ผลการวิเคราะห์เรื่องการขัดแย้งยิ่งแตกต่างกันไปปัญหาว่าความคิดของใครถูกเป็นปัญหาที่ตอบยากขึ้นอยู่กับภาวการณ์และสภาพแวดล้อมของแต่ละปรากฏการณ์ เทอร์เนอร์ อ้างว่าหากอาศัยจากความสัมพันธ์ของกลุ่มกรรมกรและนายทุนในสมัยปัจจุบันแล้วความคิดของซิมเมลอาจถูกกว่ากลุ่มทั้งสองการประนีประนอมกันมากกว่าล้มล้างกันตามความคิดของ คาร์ล มาร์กซ์

นักทฤษฎีสังคมวิทยาสมัยใหม่พยายามที่จะผสมผสานสองแนวคิดนี้เข้าด้วยกันแต่ยังไม่เป็นผลส่วนใหญ่มักจะรับเอาแนวใดแนวหนึ่งเท่านั้นแนวหนึ่งเป็นทฤษฎีการขัดแย้งเชิงวิภาษวิธี (dialectical conflict theory) กับทฤษฎีการขัดแย้งเชิงหน้าที่ หรือทฤษฎีการหน้าที่เชิงขัดแย้ง (conflict functionalism) ทั้งสองแนวนี้ต่างก็แนวใหม่ผิดแปลกจากทฤษฎีการหน้าที่ที่มีอิทธิพลทางความคิดสังคมวิทยามาเป็นเวลานาน ราฟ ดาร์เรนเดอร์ท (Ralf Dahrendorf) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันเป็นผู้นำนักทฤษฎีการขัดแย้งเชิงวิภาษวิธีและลีวีส (Lewis A. Coser) เป็นนักทฤษฎีผู้นำทางด้านหน้าที่เชิงขัดแย้งในหมู่นักสังคมวิทยาสมัยใหม่

ประโยชน์ของความขัดแย้ง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2543 : 45-47)

หลายๆ ครั้งเรามองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งไม่ดี ต้องพยายามหลีกเลี่ยงหรือกำจัดให้หมดไปแต่ในความเป็นจริงแล้ว สถานการณ์ของความขัดแย้งมากมายที่นำมาซึ่งสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อการทำงานช่วยทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นกล่าวถึงประโยชน์ของความขัดแย้งดังต่อไปนี้

1. ความขัดแย้งจะทำให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาที่ต้องการแก้ไขยกตัวอย่าง เช่น บริษัทสองบริษัทต้องการที่จะรวมเป็นบริษัทเดียวแต่ทั้งสองบริษัทเดิมจะมีระบบงานต่างๆ ที่แตกต่างกัน เช่น ระบบบัญชี ซึ่งในการที่จะรวมระบบบัญชีที่แตกต่างกันนั้นให้มาเป็นแบบเดียวกันอาจจะค่อนข้างยากโดยเฉพาะความรู้สึกของบุคคลที่อยู่ในฝ่ายบัญชีนั้นแต่อย่างไรก็ตามนี่ก็คือเป้าหมายที่จะต้องทำให้ได้ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็ทำให้คนในองค์กรนั้นได้ตระหนักถึงปัญหาคำคัญๆ ที่จะต้องเกิดขึ้นในการที่จะสร้างองค์กรใหม่

2. ความขัดแย้งจะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดี จากตัวอย่างในข้อ 1 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้ต้องมีการตรวจสอบเกี่ยวกับข้อสนับสนุน หรือข้อคัดค้านในการรวมระบบบัญชีของทั้งสอง

บริษัทอย่างระมัดระวังมากขึ้น การตรวจสอบอย่างระมัดระวังนี้ก็จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีมากขึ้นต่อองค์การใหม่

3. ความขัดแย้งนำมาซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เช่น ในบริษัทโฆษณา แนวความคิดมากมายหลากหลายก็มาจากหลายบุคคล หรือหลายกลุ่มที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างซึ่งอาจจะขัดแย้งกันบ้าง แต่นำมาซึ่งแนวความคิดใหม่ๆ ที่มีคุณภาพต่องานโฆษณา

4. ความขัดแย้งนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงระบบต่างๆ หรืองานประจำวันทำซ้ำๆ อาจจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงถ้าไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะทำเช่นนั้น ความโต้แย้งอาจจะทำให้เราออกจากงานประจำซ้ำซากได้ ถ้าเราเห็นแนวทางที่ดีกว่าในการที่จะทำ เช่น พนักงานพิมพ์ดีดที่ใช้แต่เครื่องพิมพ์ดีดเก่าๆ อาจเปลี่ยนมาใช้คอมพิวเตอร์ ถ้าเขาเห็นว่าเครื่องคอมพิวเตอร์ให้ประโยชน์คุ้มค่ากับราคา เขาก็จะเลิกขุ่นเคือง เลิกขัดแย้ง และเริ่มต้นศึกษาต่อไป

5. ความขัดแย้งสร้างความตื่นตัวให้กับชีวิตสำหรับคนบางคนความขัดแย้งเป็นพลังชีวิต เขาอาจจะมีความสนุกบนความโต้เถียงความขัดแย้งทางการเมือง การกีฬาหรือปัญหาในการทำงาน เช่น การสไลด์รถ เคนขบวน เป็นต้น ทำให้เขามีความตื่นตัวและตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา

6. ความขัดแย้งจะเพิ่มความสามัคคีในกลุ่มเมื่อมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเกิดขึ้น สมาชิกในกลุ่มจะมีความร่วมมือ ร่วมใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อที่จะรวมพลังไว้ต่อสู้กับกลุ่มอื่นทำให้สมาชิกแต่ละคนลืมความต้องการของตนเองหรือปล่อยวางไว้ก่อนโดยหันมามองความต้องการของกลุ่มเป็นกลุ่ม

แนวทางการแก้ไขและการจัดการความขัดแย้ง

มีนักวิชาการหลายท่านเสนอวิธีการสำหรับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ศาลวัตติ พงษ์แพ 2543 : 24-27)

แมรี ฟอลเลตต์ (Mary Follett 1972 : 162) เห็นว่าความขัดแย้งนั้นถ้าหากเข้าใจอย่างถูกต้องและการจัดการอย่างเหมาะสมแล้วย่อก่อให้เกิดการพัฒนาไปในทางที่ดี ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเป็นไปได้ทั้งการสร้างสรรค์และการทำลายโดยเสนอวิธีการจัดการกับความขัดแย้งไว้ 3 วิธี คือ

1. การเอาชนะ (domination) หมายถึง การจัดการกับความขัดแย้งโดยที่ฝ่ายหนึ่งมีชัยชนะเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง นั่นคือฝ่ายหนึ่งจะชนะฝ่ายหนึ่งจะแพ้ นับเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุด และรวดเร็วที่สุดแต่เป็นวิธีที่ได้ผลน้อยที่สุดในการจัดการกับความขัดแย้ง

2. การประนีประนอม (compromise) วิธีนี้ทั้งสองฝ่ายจะต้องตกลงที่จะแบ่งเหตุผลแห่งความขัดแย้งไม่มีฝ่ายใดชนะทั้งหมดหรือแพ้ทั้งหมดความขัดแย้งทุกประการอาจไม่สามารถทำให้สิ้นสุดด้วยวิธีเช่นนี้ เพราะเหตุแห่งความขัดแย้งบางอย่างมาสามารถจะแบ่งได้โดยได้ชี้ให้เห็นว่า

การประนีประนอมเป็นการคิดค้นที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์เพราะช่วยให้ความขัดแย้งของมนุษย์สิ้นสุดลงก่อนที่จะเกิดสงครามหรือใช้กำลัง

3. การบูรณาการ (integration) การทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงด้วยการคืนดีกันการคืนดีกันต่างจากการประนีประนอม โดยที่การประนีประนอมเป็นการแบ่งของหรือรางวัลอย่างเป็นวัตถุวิสัยโดยไม่มีอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องการคืนดีกันเป็นการปรับทัศนคติซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในที่สุด

สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2540 : 25) ศึกษาพฤติกรรมของคนเมื่อเผชิญกับความขัดแย้งและสรุปเป็นแนวทางการจัดการความขัดแย้งไว้ดังนี้

1. การแข่งขันเอาชนะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความต้องการที่จะผลักดันให้บรรลุเป้าประสงค์ของตนโดยไม่คำนึงถึงการประสานความร่วมมือกับผู้อื่นอาจเป็นการแสดงถึงคนที่มีการแข่งขันสูงผู้ซึ่งอาจจะใช้อำนาจอะไรก็ได้ที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ถึงแม้ว่าจะทำให้ผู้อื่นสูญเสียบางครั้งคนเราอาจแข่งขันเมื่อเห็นว่ามันจำเป็นที่ต้องลุกขึ้นสู้หลักการหรือสิทธิ

2. การยอมรับ อาจเป็นวิธีที่ไม่ใช้เมื่อมีความใส่ใจในการประสานความร่วมมือและมีความใส่ใจในการผลักดันให้บรรลุในเป้าประสงค์ของตนน้อยขุมมุ่งหมายอาจเป็นข้อตกลงที่เหมาะสมกับบุคคลอื่น โดยที่ตนเองเสียประโยชน์

3. การประนีประนอม เป็นการเดินสายกลางระหว่างการผลักดันให้บรรลุเป้าประสงค์ของตนเองโดยมีการประสานความร่วมมือเป็นการหาสิ่งที่เหมือนกัน

4. การหลีกเลี่ยง หรือการถอนตัวเป็นการเลื่อนและการเลี่ยงปัญหาซึ่งหมายถึงการไม่ยื่นหยัดให้บรรลุวัตถุประสงค์และไม่ประสานความร่วมมือ

5. การประสานความร่วมมือการผสมผสานหรือการแก้ไขปัญหาวិธีการ นี้เป็นการที่บุคคลพยายามที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตนเอง แต่ในขณะที่เดียวกันก็คำนึงความต้องการของฝ่ายอื่นด้วย

ประเวศ วะสี (สถาบันพระปกเกล้า 2544 : 50-60) เสนอทางออกของปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยไว้ 10 ข้อ ดังนี้

1. รัฐบาลควรจะร่วมมือกับทุกกลุ่มในสังคมที่อยู่ในความขัดแย้ง
2. ต้องมีการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพและสันติวิธีอย่างทั่วถึง
3. ส่งเสริมความเข้มของชุมชนท้องถิ่น
4. ควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องสภาพความขัดแย้งให้เข้าใจทั้งหมด
5. ให้มีองค์กรหรือคณะกรรมการแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธี
6. มีการสร้างกรอบและกติกาช่วยลดความรุนแรง

7. มีการทบทวนแนวทางการพัฒนาและโครงการที่มีผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม

8. การใช้ระบบข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร

9. การปฏิรูปกฎหมายและปฏิรูปแนวความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

10. การใช้จุดแข็งของสังคมวัฒนธรรมไทยให้มาเป็นประโยชน์

ความขัดแย้งสามารถได้รับการแก้ไขโดยการเจรจาหรือการต่อรองหรือการอภิปราย ซึ่งจะช่วยให้บรรลุข้อตกลงร่วมกันหรือทำความเข้าใจกันระหว่างบุคคลแต่ละคนหรือกลุ่มความขัดแย้งได้ การไกล่เกลี่ยเป็นวิธีลดความขัดแย้งด้วยการใช้บุคคลที่สามที่ไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่ง เพื่อซักถามและรับฟังความเห็นของทั้งสองฝ่ายอันเป็นการช่วยให้ฝ่ายที่ต่อต้านทำการแก้ไขความขัดแย้งเมื่อทั้งสองฝ่ายไม่สามารถตกลงกันได้ ในข้อตกลงร่วมกันแนวทางหนึ่งของการแก้ไขความขัดแย้งก็คือ การเชิญบุคคลที่สามให้ทำหน้าที่ตัดสินใจ ซึ่งเป็นการผูกมัดทั้งฝ่ายขึ้นตอนนี้เรียกว่า “การตัดสิน โดยอนุญาโตตุลาการ” (ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ 2545 : 295) ซึ่งการจะเรียกวิธีใดในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งควรคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด เทคนิคและวิธีการแก้ไขการจัดการความขัดแย้งที่สำคัญคือการมีความเห็นที่สอดคล้องกัน และการตัดสินใจแบบผสมผสานโดยการมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน (Consensus) เป็นการแสวงหาวิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งที่ทุกฝ่ายต่างยอมรับทั้งในด้านเป้าหมายและวิธีการ เป็นวิธีการที่มุ่งส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือกระบวนการตัดสินใจของกลุ่มเนื่องจากเห็นว่า การตัดสินใจของย่อมดีกว่าการตัดสินใจของคนใดคนหนึ่งส่วนหนึ่งส่วนการตัดสินใจแบบผสมผสาน (integrative decision - making) เป็นวิธีการแก้ปัญหาคที่แตกต่างจากการให้มีความเห็นสอดคล้องกัน เพียงเล็กน้อยและมีความเห็นสอดคล้องกันเพื่อแก้ไขปัญหาคในการตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหาควิธีใดวิธีหนึ่งจากหลายๆ วิธี แต่การตัดสินใจวิธีแก้ปัญหาคแบบนี้จะเป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้นถ้าหากแต่ละฝ่ายวิธีแก้ปัญหาคของตนอยู่บ้างจากนั้นจะพยายามดึงเอาเป้าหมายหรือค่านิยมของแต่ละฝ่ายมารวมกันก่อนที่มุ่งไปหาวิธีการแก้ปัญหาคที่ยอมรับของทุกฝ่าย (วันชัย วัฒนศัพท์ 547 : 5-16) และยังมีอีกหลายแนวทางที่สามารถช่วยลดความขัดแย้งลงได้ เช่น

1) การเจรจาต่อรองและการรับโดยสันติวิธี การเจรจาต่อรองเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของการต่อรองระหว่างกันกลุ่มที่รู้สึกลัวว่าจะเกิดความขัดแย้งหรือเกิดความขัดแย้งแล้ว แต่ละกลุ่มจะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันขึ้นชั่วคราวเพื่ออธิบายหรือบอกเล่าความต้องการหรือผลได้เสียของเขา ทั้งนี้เพื่อข้อแลกเปลี่ยนบางอย่างกันหรือเพื่อแก้ปัญหาคในประเด็นที่ไม่ซับซ้อนนัก เช่น ร่วมกันสร้างความสัมพันธ์เพื่อเตรียมการสำหรับอนาคตหรือสร้างกระบวนการแก้ปัญหาคที่อาจเกิดขึ้นปัญหาคและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นต้นปัญหาคและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะต้องมี

กระบวนการที่จะต้องมีการพูดคุยและวิเคราะห์ร่วมกันถึงสาเหตุและความเป็นมาของปัญหาและแก้ไขร่วมกันจึงจะประสบผลสำเร็จแต่ที่ผ่านมาไม่ได้ใช้กระบวนการเจรจาอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดปัญหาตามมา คือ การต่อต้านและขัดขวางจากชาวบ้านความจำเป็นที่จะต้องมีการเจรจาก็เพื่อให้คู่กรณีได้มีโอกาสในการร่วมกันที่จะมีทางเลือกร่วมกันและร่วมกระบวนการตัดสินใจการที่คู่กรณีสมัครใจเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาก็จะทำให้หาทางออกที่ดีกว่าร่วมกันดีกว่าการใช้วิธีอื่น คู่เจรจาสามารถบอกถึงปัญหาและประเด็นที่สำคัญต่อเขา สามารถบอกผลประโยชน์ที่อยู่เบื้องหลังจุดยืนโอกาสที่จะช่วยกันสร้างทางเลือกที่สร้างสรรค์ที่อาจจะเป็นไปได้หลายๆ อย่างการเจรจาจะเกิดประโยชน์ดังนี้ (วันชัย วัฒนศัพท์ 2547 : 186)

1. เกิดการตัดสินใจที่ดีกว่า มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนกว่าเพราะคู่เจรจามีอำนาจในการตัดสินใจในผลการเจรจา
  2. มีความผสมผสานความต้องการ เกิดความสมดุลในผลประโยชน์ก่อให้เกิดการยอมรับ
  3. ลดความรู้สึกที่มีการแบ่งฝ่าย ช่วยทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ลดช่องว่างการสื่อสาร
  4. ช่วยให้เกิดการตัดสินใจที่เร็วขึ้นเพราะคู่เจรจาได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกระบวนการมาตลอด
  5. มีความเป็นส่วนตัวและรักษาความลับได้ดีกว่าในกรณีเจรจาความขัดแย้งระหว่างบุคคล
  6. แก้ปัญหาข้อพิพาทได้ดีกว่า
  7. มีโอกาสที่ดีกว่าที่จะหาทางเลือกเพื่อให้เกิดทางออกที่สร้างสรรค์ และเป็นไปได้
  8. ประหยัดเวลาในการบริหารการจัดการ
  9. สิ้นเปลืองน้อยกว่าการฟ้องร้องหรือการใช้ทางอนุญาโตตุลาการ
  10. ปราศจากผลกระทบต่อกระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาท
- 2) การเจรจาไกล่เกลี่ย คือการทั้งสองฝ่ายต่างสมัครใจมาเจรจาระหว่างกันเพื่อตัดสินใจร่วมกันโดยที่ต่างฝ่ายต่างต้องเอาใจเขามาใส่ใจเราเพื่อรับฟังความต้องการที่แท้จริงของอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ใช้การเกลี้ยกล่อมให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมตามความต้องการของตนเองการเจรจาคือคำตอบของความขัดแย้งทุกเรื่อง ความขัดแย้งในปัจจุบันเกิดขึ้นส่วนหนึ่งเนื่องจากไม่มีเวทีที่จะให้ประชาชนมานั่งพูดคุยกัน การทำประชาพิจารณ์กลับส่งผลให้เกิดความขัดแย้งมากขึ้นเนื่องจากเป็นเวทีแห่งการโต้เถียงกัน (Debate) ซึ่งมุ่งที่เอาชนะคะคานกันมาซึ่งหน้าคำกันต่างฝ่ายต่างเชื่อว่าตนเองมีคำตอบที่ถูก และพยายามที่พิสูจน์ว่าอีกฝ่ายเป็นฝ่ายผิดดังนั้นเวทีใดๆ ก็ตามไม่ควรจะเป็นการโต้เถียงกัน แต่ควรใช้เวทีประชาเสวนา (Citizen Dialogue) ซึ่งมุ่งเน้นการฟังกันและกันอย่างตั้งใจ

เชิญชวนให้ชาวบ้านเข้ามาด้วยกันคิดถึงประเด็นต่างๆ ที่เป็นที่น่าสนใจของชุมชนตั้งนั้น ทั้งผู้ประกอบการและชาวบ้านจะต้องหันหน้ามานั่งพูดคุยกัน ไม่เผชิญหน้ากันร่วมคิดร่วมปัญหากัน หากมีการพูดคุยกันตลอดนั้นจะไม่ต้องมาทำประชาพิจารณ์กันเลย ประชาเสวนามีกติกาพื้นฐานคือ ปฏิบัติต่อกันและกันด้วยความเคารพเอาใจมาตั้งใจฟังกันและกัน โดยคนหนึ่งพูดที่เหลือต้องฟัง การประสานเสวนาเป็นกระบวนการที่ทำให้ทุกภาคส่วนมานั่งพูดคุยรับฟังเพื่อหาทางออกแต่ไม่ได้มาเพื่อเอาชนะกัน โดยอาศัยเครื่องมือสำคัญชิ้นหนึ่งคือการฟังอย่างตั้งใจการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี มีสามหลักคือหลักใช้อำนาจ หลักใช้สิทธิ หลักใช้จุดสนใจหรือความต้องการหลักใช้อำนาจคือการ ใช้บังคับความเป็นเจ้าของร่วมกันจะต่ำผลลัพธ์คือการแพ้ชนะหลักใช้สิทธิคือการใช้การฟ้องร้อง และต้องรู้กฎหมาย ผลลัพธ์คือการแพ้และชนะหลักใช้จุดสนใจคือ การค้นหาความต้องการของทั้งสองฝ่ายผลลัพธ์คือการชนะ การบวนการลงประชามติมิใช่กระบวนการที่ดี เนื่องจากเป็นกระบวนการที่สร้างความแตกแยกเพราะมีทางเลือกให้เพียงสองทางซึ่งทำให้เกิดผู้แพ้และผู้ชนะ ไปโดยปริยาย ตัวอย่างเช่นการลงประชามติรับร่างรัฐธรรมนูญทำให้ประเทศไทยแบ่งแยกออกเป็นสองสีทันที ดังนั้นกระบวนการที่ดีที่สุดคือกระบวนการที่ทำให้ทุกฝ่ายเป็นผู้ชนะด้วยกันทั้งสิ้น ประชาธิปไตยคืออะไรเผด็จการคืออะไรผู้นำที่มีหัวใจประชาธิปไตยคือผู้นำที่รับฟังเสียงของประชาชนและประชาชนกล้าที่จะพูดมิใช่ผู้นำที่มาจากทางเลือกตั้งแต่ไม่ฟังเสียงของประชาชน กล่าวคือ การเลือกตั้งมิใช่ประเด็นสำคัญหากแต่การรับฟังเสียงของประชาชนอย่างแท้จริงต่างหากที่เป็นเครื่องชี้ถึงความเป็นประชาธิปไตยตามที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติด้วยเหตุผลที่ทางคณะราษฎรไม่ “ฟัง” เสียงอันแท้จริงของประชาชนการขัดแย้งได้ต้องเข้าใจ คำว่าจุดยืนกับจุดสนใจเสียก่อนจุดยืนคือ สิ่งที่เขาทะเลาะกันหรือสิ่งที่เราเห็นๆ กันมาเป็นประเด็นปัญหาที่หยิบยกขึ้นมาพูดซึ่งหากมีวี่แวงกันที่จุดยืนกล่าวคือเรานำคำตอบมาเป็นโจทย์ เช่น ฝ่ายหนึ่งจะให้สร้างเขื่อน อีกฝ่ายก็บอกว่าไม่ให้สร้างปัญหาก็จะไม่มีวันแก้ไขได้ในขณะที่จุดสนใจ คือ ความจำเป็น ความหวังกังวล หรือความกลัวที่อยู่เบื้องหลังจุดยืนหากจะเจรจาสำเร็จ ทั้งสองฝ่ายจะต้องเข้าใจจุดสนใจของกันและกันซึ่งการที่เข้าใจกันได้ทุกฝ่ายจะต้องหันหน้าเข้ามาคุยกัน ความขัดแย้งใดๆ ก็ตามจะต้องมาจบที่การเจรจาเสมอ

3) การประนีประนอม (compromise) วิธีนี้ทั้งสองฝ่ายจะต้องตกลงที่จะแบ่งเหตุผลแห่งความขัดแย้ง ไม่มีฝ่ายใดชนะทั้งหมดหรือแพ้ทั้งหมดความขัดแย้งทุกประการอาจไม่สามารถทำให้สิ้นสุดด้วยวิธีเช่นนี้เพราะเหตุแห่งความขัดแย้งบางอย่างไม่สามารถจะแบ่งได้โดยได้ชี้ให้เห็นว่าการประนีประนอมเป็นการคิดค้นที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์เพราะช่วยให้ความขัดแย้งของมนุษย์สิ้นสุดลงก่อนที่จะเกิดสงครามหรือใช้กำลัง (ศาลวัตติ เฟ่งเพ 2543 : 24-27) การประนีประนอมเป็นการเดินกลางระหว่างการผลิตันให้บรรลุเป้าประสงค์ของตนเองโดยมีการประสานความ

ร่วมมือเป็นการหาสิ่งที่เหมือนกัน (สถาบันสันติศึกษามหาวิทยาลัยของแก่น 2540 : 25) จะเห็นได้ว่าการถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเห็นอกเห็นใจของผู้ที่ได้รับผลกระทบและผู้ที่จะได้ประโยชน์จากการสร้างเขื่อนรวมทั้งภาครัฐเองจะต้องอาศัยกระบวนการและหลักการประนีประนอมยอมถอยคนละก้าวเพื่อที่จะให้การดำเนินการหรือโครงการนั้นสำเร็จลุล่วงเป็นผลสำเร็จลักษณะของการประนีประนอมที่ดีและนำไปสู่ความสำเร็จในเป้าประสงค์ของทั้งสองฝ่ายคือการยอมรับในเหตุผลและเคารพสิทธิในการแสดงออกทางความคิดของแต่ละฝ่ายไม่แสดงกริยาตอบโต้ในลักษณะใช้อารมณ์และความรุนแรงกำลังรวมทั้งใช้คำพูดที่ดูถูกเหยียดหยามอีกฝ่าย เพื่อให้เกิดความโมโหและตอบโต้กันไปมาให้สิทธิเสมอเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นไม่ว่าฝ่ายนั้นจะได้ประโยชน์จากการสร้างเขื่อนหรือเสียผลประโยชน์จากการสร้างเขื่อนนำเหตุของแต่ละฝ่ายมาจากจุดสมดุลหรือจุดที่ลงตัวในการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งมีทางออกร่วมกันไปในทางที่ดีและทั้งสองฝ่ายสามารถยอมรับได้การประนีประนอมคือ การประสานประโยชน์หรือการให้อनुญาโตนุญาการเป็นผู้ชี้ขาด การอาศัยกฎระเบียบที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด การถ่วงเวลาในการแก้ไขปัญหาชั่วคราวโดยการประนีประนอมเป็นการพยายามที่ยุติความขัดแย้งโดยการไถ่เกลี่ยพบกันคนละครึ่งทาง โดยแต่ละฝ่ายจะต้องเสียสละสิ่งที่ไม่อยากได้ลงบ้าง การประนีประนอมจะได้ผลหากทั้งสองฝ่ายนั้นอำนาจพอๆ กันการประสานประโยชน์ด้วยการแลกเปลี่ยนความต้องการซึ่งกันและกันอันเป็นวิธีการที่กลุ่มหนึ่งหรือฝ่ายหนึ่งยอมแพ้ในเรื่องหนึ่งขณะการให้อनुญาโตนุญาการเป็นผู้ชี้ขาดเป็นการนำประเด็นปัญหาความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกันเสนอต่อบุคคลที่สามที่เป็นกลางไม่ได้มีส่วนได้เสียเป็นผู้ชี้ขาดผลการดำเนินการอาจจะเป็นคนเดียวหรือคณะบุคคลก็ได้จากสถานการณ์ปัจจุบันคิดว่าทุกท่านทราบดีว่า เรากำลังเผชิญกับความขัดแย้งในระดับที่รุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งในครั้งนี้เป็นความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง (Structural Conflict) ที่เป็นเรื่องของการแย่งชิงอำนาจและการใช้อำนาจ นอกจากนี้ยังเป็นความขัดแย้งจากประโยชน์ (Interest Conflict) ที่มีการแย่งชิงผลประโยชน์กันประกอบกับความขัดแย้งนี้เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะที่มีผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือส่วนได้ส่วนเสีย (akeholders) เกี่ยวข้องกับเป็นจำนวนมากทำให้เกิดการเผชิญหน้ากับทำให้หลายๆ ฝ่ายต่างมีความเป็นห่วงกันว่า จะเป็นการทำให้สังคมไทยแตกแยกอย่างหนักและจะนำไปสู่ความรุนแรงในที่สุดการยุติความขัดแย้งด้วยสันติวิธีจึงเป็นแนวทางที่กล่าวถึงกันมาก

อย่างไรก็ดีการเข้าใจในพฤติกรรมความขัดแย้ง (Conflict Behavior) จะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เราเข้าใจรากของปัญหาที่เกิดขึ้นโดยทั่วๆ ไปแล้วความขัดแย้งจะเกิดจากบริบทของความเป็นปัจเจกของบุคคลแต่ละคนและบริบทของโครงสร้างดังนั้นการพิจารณาถึงพฤติกรรมความขัดแย้งนั้นจะต้องพิจารณาถึงทั้งสองด้านเพราะถ้าขาดด้านใดด้านหนึ่งอาจจะนำไปสู่การยุติความขัดแย้งที่

ผิดพลาดได้ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นในที่สุดสำหรับพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงนั้นจะเริ่มจากปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารแล้วแสดงออกโต้ตอบกันไปมา จนเกิดเกลียวแห่งความขัดแย้ง (Spiral of Conflict) ที่ต่างคนต่างมีปฏิกิริยาตอบโต้กันโดยจะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ จนที่สุดกลายเป็นความขัดแย้งที่มีความรุนแรง ซึ่งถ้าไม่สามารถยุติวงจรของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้นั้นก็นำไปสู่การทำลายล้างกัน เอาชนะคะคานกันหรือที่เรียกว่า ความขัดแย้งแบบทำลายล้าง (Destructive Conflict) ส่วนทางออกของความขัดแย้งนั้นจะขึ้นอยู่กับแนวทางที่ต่างฝ่ายต่างเลือกซึ่งพฤติกรรมเพื่อหาทางออก และการแก้ไขเมื่อเกิดความขัดแย้งนั้นได้ จำแนกออกเป็น (วันชัย วัฒนศัพท์ สถาบันพระปกเกล้า 2547 : 180-182)

การขัดแย้งหรือวิธีของฉัน (Competing or My Way) พฤติกรรมแนวนี้จะยึดถือความพยายามที่จะเอาชนะ มักจะเป็นวิธีการของผู้ที่มีอำนาจที่จะใช้อำนาจทุกวิถีทางโดยไม่คำนึงถึงอื่น

การหลีกเลี่ยงหรือยอมถอย (Avoiding or No Way) เป็นพฤติกรรมที่พยายามหลีกเลี่ยงปัญหาหรือยอมซึ่งจะพบมากในกลุ่มประเทศเอเชีย และกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา

การประนีประนอมหรือแบ่งคนละครึ่ง (Compromising or Half War) เป็นวิธีที่ประสานความร่วมมืออย่างหนึ่งหรือที่เรารู้จักกันดีคือ การเดินสายกลาง

การยอมหรือแล้วแต่ผู้ใหญ่ (Accommodating or Your Way) เป็นพฤติกรรมที่สังคมชอบปฏิบัติโดยมุ่งเน้นไปที่การรักษาสัมพันธ์สูงมีความต้องการที่จะผลักดันความพยายามของตนเองน้อย ยอมรับแนวความคิดของคนอื่น โดยยกเลิกความต้องการของตนเองคือ ยอมรับเชื่อฟังคำสั่งหรือคำสั่งการร่วมมือกันหรือวิธีการของเรา (Collaborating or Our Way) เป็นพฤติกรรมที่ทั้งสองฝ่ายพยายามที่จะหาทางบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันเป็นการประสานประโยชน์ทั้งสองฝ่ายในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์

การประนีประนอมยอมความวัตถุประสงค์ของการประนีประนอมยอมความก็เพื่อนำคู่กรณีทั้งสองฝ่ายให้พบปะกันเพื่อหาบทสรุปให้กับข้อพิพาทการประนีประนอมมองหาพื้นฐานร่วมกันในการช่วยแก้ไขประเด็นปัญหาเพื่อให้ความพึงพอใจแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเพื่อที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายสามารถหาบทสรุปให้กับข้อพิพาทได้เนื่องจากกระบวนการประนีประนอมให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้มีสิทธิในการได้ออกมาเจรจาจึงเป็นไปได้ที่ช่วยให้แต่ละฝ่ายเข้าใจถึงสถานการณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งมากขึ้นซึ่งจะช่วยขจัดความเข้าใจผิดที่เกิดจากสมมติฐานหรือข้อมูลที่ไม่ถูกต้องและเกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติที่แท้จริงข้อมูลทั้งหมดที่ถูกรวบรวมในกระบวนการประนีประนอมถูกเก็บเป็นความลับ

อุปสรรคในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง

อุปสรรคที่จะต้องคำนึงและพยายามแก้ไขเพื่อช่วยให้การจัดการความขัดแย้งเกิดประสิทธิภาพมีดังนี้ต่อไปนี้

1. แต่ละฝ่ายหรือฝ่ายใดมีทัศนคติในการต่อสู้มากกว่าทัศนคติในการร่วมมือความขัดแย้งจะไม่สามารถแก้ไขได้ถ้าเพียงฝ่ายเดียวที่ได้รับผลประโยชน์หรือความสุขความพึงพอใจในผลของการแก้ไขความขัดแย้งขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่พึงพอใจซึ่งผลการจัดการความขัดแย้งลักษณะต่อสู้จะได้ผล ชนะ - แพ้ หรืออาจ แพ้ - แพ้ ได้ ความขัดแย้งจึงไม่หมดไป

2. มีความรู้ดีว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่ดีการมองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่ดีจะทำให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีในการจัดการความขัดแย้งโดยแท้จริงแล้วความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนทุกคนควรมองว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติจะต้องได้รับการแก้ไขความขัดแย้งทำให้เกิดการสร้างสรรค์และเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องเตรียมตัวเพื่อสามารถจัดการได้

3. มีทักษะการเผชิญหน้าที่ไม่ดีกรณีนี้ได้แก่ไม่ยกย่องสรรเสริญหรือยอมรับคนอื่นที่แตกต่างจากตนเองไม่มีความสามารถในการชี้ประเด็นขอความคิดเห็นว่าคนอื่นอ่านตัวคุณไม่ถูกต้องและชอบยกเรื่องราวหรือประเด็นที่เป็นการปกป้องตัวเอง ทักษะที่ไม่ดีเหล่านี้เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการจัดการความขัดแย้งให้ประสิทธิภาพ

4. ใช้เวลาอย่างไม่ประสิทธิภาพ การจัดการแก้ไขความขัดแย้งโดยการใช้เวลาอย่างไม่ประสิทธิภาพหรือประสิทธิภาพน้อยได้แก่ความไม่พร้อมในการแก้ปัญหาเกิดอารมณ์เสียในสถานการณ์ที่ตนเองไม่ชอบไม่ใช้เวลาในการแก้ไขความขัดแย้งอย่างเพียงพอและเหมาะสม

5. มีทักษะการฟังที่ดีทักษะการฟังมีความสำคัญมาก การจะเข้าใจผู้อื่นได้อย่างแท้จริงต้องอาศัยทักษะการฟังที่ดี สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งคือลักษณะการฟังที่ไม่ดีได้แก่ไม่สามารถจับความรู้สึกของผู้อื่นไม่ฟังความคิดเห็นของผู้อื่นพูดมากชอบจับผิดผู้อื่นและชอบวิพากษ์วิจารณ์

6. ใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมเป็นการใช้ภาษาที่ไม่แสดงความร่วมมือมองแต่ตนเอง ยึดความรู้สึกและอารมณ์ของตนเอง เช่น ไม่พูดว่า “ฉัน” แต่จะชี้เฉพาะว่า “คุณ” นั่นคือไม่ใช่ I Message เพื่อแสดงความรู้สึกเพียงแต่ใช้ YOU เพื่อชี้ความผิดของผู้อื่นและมักใช้คำพูดหรือแสดงอารมณ์ด้วยคำพูดที่ไม่เหมาะสม

7. ใช้ภาษากายที่แสดงอาการข่มขู่เป็นการใช้ภาษาท่าทางที่แสดงอารมณ์ของตนเองและทำให้คนอื่นหรืออีกฝ่ายหนึ่งดูต่ำลงเช่นการขึ้นนิ้ว ชูกำปั้น หรือขำเลียดตา การใช้ภาษากายข่มขู่อาจได้รับการแสดงกิริยาเช่นเดียวกันกลับมา ทำให้เกิดความรู้สึกต่อสู้และต้องการเอาชนะกันมากกว่าที่จะร่วมมือกัน

8. ไม่เปิดเผยในการร่วมกันแก้ไขความขัดแย้ง ทั้งสองฝ่ายจะต้องเปิดเผยเพื่อให้ทราบความขัดแย้งที่แท้จริง แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่เปิดเผยซึ่งได้แก่ โททก ปิดบังข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลที่ไม่ชอบการปิดบังอาจจะเป็นเพราะตั้งใจหรือคิดป้องกันตนเองไม่มีความรู้สึกทางบวกต่อคนอื่น ชอบซึ่งความผิดพลาดของคนอื่น โดยไม่มีการชมเชยหรือพูดสิ่งที่ดีของคนอื่นและเลี่ยงการใช้ข้อมูลป้อนกลับอย่างซื่อสัตย์อุปสรรคเหล่านั้นทำให้การจัดการความขัดแย้งไร้ประสิทธิภาพ และเกิดผลในลักษณะ แพ้ – แพ้

9. มีทักษะการจัดการความโกรธที่ไม่ดีการจัดการความขัดแย้งบางครั้งแต่ละฝ่ายต่างมีอารมณ์โกรธดังนั้นจะต้องมีการจัดการความโกรธของผู้อื่นโดยช่วยเหลือให้ฝ่ายนั้นได้แสดงออกและให้เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในเวลาเดียวกันก็จะต้องมีการศึกษาจัดการความโกรธของตนเองโดยไม่ปล่อยให้มึอารมณ์มากเกินไปพยายามเอาใจเขามาใส่ใจเราเท่าๆ กับการเอาใจเราไปใส่ใจเขา เพื่อให้เข้าใจสภาพอารมณ์ของฝ่ายตรงข้ามและของตนเอง

10. มีทักษะการตกลงที่ไม่ดี ได้แก่การจัดทำข้อตกลงที่ไม่ชัดเจน หรือทั้งสองฝ่ายเข้าใจไม่ตรงกัน หรือเป็นข้อตกลงที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ผลประโยชน์มากกว่า ซึ่งการตกลงในลักษณะเช่นนี้ความขัดแย้งจะยังคงอยู่และอาจมีมากขึ้นเมื่อนำข้อตกลงนั้นไปใช้ ดังนั้นในการจัดการความขัดแย้งในกรณีนี้ข้อตกลงไม่ดีอาจต้องมีการเจรจาใหม่

11. มีทักษะการติดตามที่ไม่ดีการจัดการความขัดแย้งเมื่อได้ตกลงแล้วแต่ละฝ่ายจะนำไปปฏิบัติในระหว่างปฏิบัติจะต้องมีการติดตามการติดตามไม่ใช่การจับผิดหรือดูเฉพาะความผิดพลาดแต่จะต้องพิจารณาทุกองค์ประกอบทั้งด้านบวกและด้านลบ มีการให้ข้อเสนอแนะและนำมาเป็นข้อมูลป้อนกลับ ในการพิจารณาแก้ไขโดยการเจรจาใหม่เพื่อปรับปรุงการติดตามผลควรทำในลักษณะของการให้คำแนะนำหรือข้อเสนอแนะ ไม่ใช่ทำในลักษณะการพิจารณาตัดสินการจัดการความขัดแย้งและการเลือกใช้การแก้ไขความขัดแย้งมีอยู่ 10 วิธี ดังนี้ (วันชัย วัฒนศัพท์ 2547 : 5-16)

1. การหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ความไม่ลงรอยกันส่วนใหญ่มักจะได้รับการแก้ไขอย่างไม่เป็นทางการ โดยคนพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งเนื่องจากคนไม่ชอบความสบายใจที่มาพร้อมกับความขัดแย้ง และอาจจะมองว่าประเด็นปัญหานั้นยังไม่ค่อยสำคัญ การไม่มีอำนาจในการที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ หรืออาจจะยังไม่พร้อมในการเจรจาไกล่เกลี่ย

2. การเจรจาปัญหาอย่างไม่เป็นทางการวิธีการนี้มักจะเป็นวิธีการที่ทำให้ความขัดแย้งส่วนใหญ่จบลงได้ในชีวิตประจำวัน อาจเป็นเพราะความขัดแย้งสามารถแก้ไขได้อย่างเรียบร้อยจนเป็นที่พอใจของผู้เกี่ยวข้อง หรือเพราะประเด็นปัญหาถูกยกเลิกเพราะหมดความสนใจหรืออาจไม่ถูกลืมนำไปได้อีก

3. การเจรจาต่อรอง การเจรจาต่อรองเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของการต่อรองระหว่างกลุ่มที่รู้สึกว่าจะเกิดความขัดแย้งหรือเกิดความขัดแย้งแล้วแต่ละกลุ่มจะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันขึ้นชั่วคราว เพื่ออธิบายหรือบอกเล่าความต้องการหรือผลประโยชน์ของเขาทั้งนี้เพื่อข้อแลกเปลี่ยนบางอย่างกันหรือเพื่อแก้ปัญหาในประเด็นที่ไม่ซับซ้อนนัก เช่น ร่วมกันสร้างความสัมพันธ์เพื่อเตรียมการสำหรับอนาคตหรือสร้างกระบวนการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

4. การเจรจาไกล่เกลี่ย โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลางบุคคลที่สามนี้ไม่ได้อำนาจหน้าที่ในการตัดปัญหาโดยตรงแต่คนกลางนี้จะช่วยคู่กรณีที่เกิดความขัดแย้งเพื่อให้บรรลุข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับเห็นพ้องต้องกันในประเด็นข้อพิพาททั้งการเจรจาต่อรองและการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางจะเปิดทางให้อำนาจแห่งการตัดสินใจ อยู่ที่คู่กรณีที่มีความขัดแย้งกัน การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง จะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างสมัครใจโดยคู่กรณีต้องเต็มใจที่จะยอมรับความช่วยเหลือจากผู้อื่นที่จะมาช่วยจัดการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง การเจรจาไกล่เกลี่ยของคนกลาง มักเกิดขึ้นเมื่อคู่กรณีมีความเห็นว่าพวกเขาไม่สามารถร่วมกันแก้ไขได้โดยลำพังและเมื่อหนทางการแก้ไขปัญหามีเพียงการอาศัยความช่วยเหลือของบุคคลที่สามเท่านั้น

5. วิธีการตัดสินใจปัญหาข้อพิพาทของผู้บริหาร ในกรณีนี้บุคคลที่สามอาจไม่จำเป็นต้องเป็นกลางนัก อาจจะเป็นผู้ตัดสินใจในกรณีพิพาทนั้นก็ใ้กระบวนการนี้อาจจะเป็นเรื่องส่วนตัวถ้าความขัดแย้งนั้นเกิดขึ้นภายในองค์กรหรือในกลุ่มกันเองหรืออาจจะเป็นทางการผู้ที่ตัดสินใจอาจจะเป็นผู้บริหาร

6. อนุญาโตตุลาการ เป็นคำที่ใช้หมายถึง กระบวนการที่คู่ขัดแย้งสมัครใจที่จะขอร้องให้บุคคลที่สามเป็นกลางที่ไม่มีส่วนได้เสีย เป็นผู้ช่วยตัดสินใจในปัญหาความขัดแย้งผลการตัดสินใจอาจจะเป็นเพียงคำแนะนำหรือสิ่งผูกมัดที่จะต้องปฏิบัติตามอนุญาโตตุลาการอาจดำเนินการโดยคนคนเดียวก็ได้ประเด็นสำคัญคือเขาเหล่านั้นจะต้องไม่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งนั้นๆ กระบวนการอนุญาโตตุลาการเป็นกระบวนการในลักษณะส่วนตัวซึ่งบ่อยครั้งที่การตัดสินใจหรือผลการพิจารณาไม่จำเป็นต้องให้สาธารณะชนมีส่วนร่วม คนที่เลือกใช้วิธีนี้มักจะเป็นผู้ที่ชอบความเป็นส่วนตัวในลักษณะที่ไม่เป็นทางการไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงนักและรวดเร็วว่ากระบวนการทางศาล

7. กระบวนการทางศาล หมายถึง การที่สถาบันที่จัดตั้งขึ้นตามระบบที่สังคมยอมรับเข้ามาจัดการแก้ไขข้อพิพาทวิธีนี้ได้เปลี่ยนจากการแก้ไขปัญหาระหว่างกันเองไปสู่กระบวนการของรัฐซึ่งคู่กรณีมักจะจ้างทนายความเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการสู้คดีซึ่งจะมีการนำสืบต่อหน้าบุคคลที่สามที่เป็นกลาง คือ ผู้พิพากษาหรือคณะลูกขุนแล้วแต่ระบบผู้ที่ทำหน้าที่พิพากษาเหล่านี้ นอกจากจะพิจารณาถึงข้อขัดแย้งความหวั่งกังวลและผลประโยชน์ของคู่กรณียังต้องมองไกลออกไปถึง

ค่านิยมและมาตรฐานของสังคม ผู้พิพากษาจะต้องตัดสินใจไปบนพื้นฐานของกฎหมายและต้องเป็นไปตามตัวบทกฎหมายผลการตัดสินใจมักจะเป็นการแพ้ – ชนะ คือตัดสินว่าใครแพ้เพราะอะไร ใครชนะเพราะอะไรและเนื่องจากการตัดสินนั้นเป็นที่ได้รับอำนาจจากสังคม ผลการตัดสินจึงมีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย คู่กรณีไม่มีอำนาจในการตัดสินใจแต่จะมีโอกาสในการแสดงทัศนคติของเขาอย่างหนักแน่นและจากการตัดสินที่สะท้อนถึงลักษณะความเป็นไปในสังคม

8. กระบวนการออกกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาข้อพิพาทเป็นวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยรัฐอีกวิธีหนึ่งที่อาศัยวิธีการทางกฎหมายวิธีนี้มักจะใช้กับข้อพิพาทใหญ่ๆ ที่มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่แต่ก็อาจจะกระทบต่อคนบางกลุ่มวิธีการนี้การตัดสินใจก็เป็นกระบวนการที่มีผลออกมาเป็นแพ้ – ชนะ โดยการลงคะแนนออกเสียงคนทั่วไปมีอิทธิพลต่อผลการตัดสินเฉพาะการที่เขาหรือผู้ที่มีความเห็นด้วยกับเขาสามารถจะสร้างกระแสหรือผลักดันให้ผู้ที่จะออกกฎหมายเห็นสอดคล้องกับเขาและให้คะแนนตามความเห็นนั้นๆ ยิ่งไปกว่านั้นประเด็นแพ้หรือชนะอาจจะทำให้อ่อนลงด้วยข้อความที่ประนีประนอมที่เขียนลงไปกฎหมายนั้นๆ

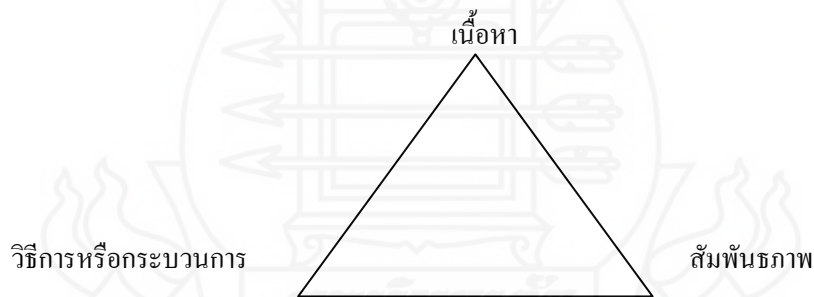
9. วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงหรือหិងสาจะอาศัยคนหรือกลุ่มคนที่ร่วมกระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งหรือเว้นกระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อทำให้คู่กรณีปฏิบัติตามที่กลุ่มต้องการการกระทำนี้ไม่รวมถึงการออกแรงบีบบังคับหรือใช้ความรุนแรงและมักจะเป็นรูปแบบที่จะทำให้ไม่ผลเสียทางจิตใจหรือเกิดน้อยที่สุดกระบวนการไม่ใช้ความรุนแรงนี้ได้ผลดีที่สุดเมื่อกรณีต้องอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันในการดำรงชีพให้เป็นไปตามปรกติสุขกรณีเช่นนี้ คู่กรณีหนึ่งอาจจะบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งให้สิทธิพิเศษ โดยการปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือการทำอะไรที่ฝ่ายหนึ่งมาปรารถนา การปฏิบัติกรไม่ใช้ความรุนแรงหรือหិងสานี้รวมถึงการแสดงออกถึงการไม่ยอมรับ หรือไม่เชื่อฟังประชาคม เช่น การฝ่าฝืนกฎหรือการปฏิบัติฝ่าฝืนสิ่งที่สาธารณะถือปฏิบัติอยู่ไม่ยุติธรรมหรือไม่เสมอภาค การปฏิบัติกรโดยไม่ใช้ความรุนแรงนี้อาจจะทำคนเดียวหรือเป็นกลุ่มและอาจจะทำอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้

10. การใช้ความรุนแรงหรือการใช้กำลังแนวความคิดนี้อยู่บนพื้นฐานที่ว่าถ้าคู่กรณีหรือทรัพย์สินของคู่กรณีมีคุณค่าสูงและคุณค่าของการดำรงอยู่ในสถานภาพของเขานั้นสูงพอจะทำให้เกิดการยินยอมให้เกิดสิทธิพิเศษ สิ่งที่จะทำให้การใช้ความรุนแรงได้ผล คือ กรณีจะต้องสร้างอำนาจต่อรองที่เพียงพอที่จะทำลายคู่ต่อสู้ และสามารถที่จะลวงให้อีกฝ่ายเห็นว่า ตนมีพลังเพียงพอและพร้อมที่จะใช้มัน

ความไว้วางใจที่นำไปสู่การลดความขัดแย้งและเพิ่มความขัดแย้ง

ความไว้วางใจเป็นส่วนสำคัญในปัญหาความขัดแย้งหากจะพิจารณาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในปัจจุบันโดยเฉพาะระหว่างประชาชนกับนโยบายของภาครัฐจะเห็นว่า

ส่วนหนึ่งจะเกิดจากความไม่ไว้วางใจต่อรัฐในตลอดระยะเวลา 10-20 ปีที่ผ่านมาหลาย ๆ โครงการที่รัฐได้เริ่ม อาทิ เช่น โครงการปลูกเมล็ดมะม่วงหิมพานต์ โครงการส่งเสริมเลี้ยงวัวพันธุ์และยังมีอีกหลายโครงการที่รัฐริเริ่มส่งเสริมแต่เมื่อเกิดปัญหาแล้วไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นที่พอใจมะม่วงหิมพานต์ปลูกแล้วมีแต่ดอกไม่มีผลหรือเมล็ดให้เก็บมาขาย วัวพันธุ์ที่เลี้ยงไม่ออกลูกเหล่านี้เอง ได้ลดทอนความไว้วางใจในรัฐ ในเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างกว้างขวางความขัดแย้งที่มีผลเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกันไว้ด้วยกัน และความสัมพันธ์นี้เองเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาความขัดแย้ง ทั้งการเกิดความขัดแย้ง และการแก้ไขความขัดแย้งความสัมพันธ์เป็นองค์ประกอบหนึ่งในสามมุมมองของสามเหลี่ยมของการพัฒนาความขัดแย้งนั่นคือเนื้อหาของความขัดแย้งเป็นมุมบนของสามเหลี่ยม มุมที่สองอยู่ที่ฐานของสามเหลี่ยม คือกระบวนการและวิธีการปฏิบัติต่างๆ ที่อาจนำไปให้เกิดความขัดแย้งหรือวิธีการกระบวนการที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและมุมที่สามคือ สัมพันธภาพถ้าความสัมพันธ์ของกลุ่มไม่ดี ปัญหาความขัดแย้งจะไม่เกิดขึ้นและหรือเมื่อเกิดขึ้นแล้วการแก้ปัญหาที่จะทำได้ง่ายขึ้นและความสัมพันธ์จะดีหรือไม่ดีก็อยู่ที่ความไว้วางใจหรือความไม่ไว้วางใจ ถ้าคนเราไว้วางใจกันเขาก็จะทำงานร่วมกันแม้มีความขัดแย้งก็จะผ่านไปได้หรือแก้ไขกันได้อย่างง่ายดายถ้าไม่ไว้วางใจกันก็จะนำไปสู่ความล้มล้างทำลายกันและแก้ปัญหาได้ยาก (วันชัย วัฒนศัพท์ 2547 : 52-54)

ความขัดแย้งที่ขมขื่นนำไปสู่ความความเกลียดชัง ความเจ็บปวดที่ไม่อาจลืมเลือนได้นอกจากนั้นกลุ่มก็จะไม่เชื่อถือในสิ่งที่ฝ่ายหนึ่งพูดออกมาอีกต่อไป หรือไม่เชื่อถือฝ่ายหนึ่งที่ตกลงสัญญาว่าจะปฏิบัติ เพราะฉะนั้นความขัดแย้งที่รุนแรงมักจะทำลายความเชื่อถือความไว้วางใจ ซึ่งทำให้การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งยาก และเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น (วันชัย วัฒนศัพท์ 2547 : 52-54)

ความไว้วางใจและสัมพันธภาพที่นำไปสู่การจัดการความขัดแย้งมีหลักการสำคัญดังนี้ (วันชัย วัฒนศัพท์ 2547 : 62-63)

1. การดำรงอยู่ซึ่งความไว้วางใจระหว่างปัจเจกช่วยให้การแก้ปัญหาความขัดแย้งง่ายขึ้นและมีประสิทธิภาพกว่า
  2. ความไว้วางใจบ่อยครั้งที่เดียวมักจะเป็ความสูญเสียที่เกิดขึ้นอย่างแรกๆ ในความขัดแย้ง
  3. การสร้างความไว้วางใจในความสัมพันธ์ คือ การเริ่มสร้างความไว้วางใจแบบอิงการคิดคำนวณ
  4. สัมพันธภาพจะแข็งแกร่งขึ้นในอนาคตถ้ากลุ่มสามารถสร้างความไว้วางใจแบบอิงอัตลักษณ์
  5. สัมพันธภาพที่มีลักษณะของความไม่ไว้วางใจทั้งแบบอิงการคิดคำนวณหรือแบบอิงอัตลักษณ์ก็ตามมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งและเกิดการขัดแย้งภายในความสัมพันธ์ที่มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจมากยิ่งขึ้น
  6. สัมพันธภาพส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นแบบความไว้วางใจเต็มร้อยหรือไม่ถึงกับไม่ไว้วางใจเลยแต่มีส่วนผสมของทั้งสองอย่าง
  7. เราสามารถจะซ่อมแซมความไว้วางใจได้การสร้างควมวางใจอย่างมีประสิทธิภาพเป็นหนทางสำคัญในการแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพ
- ดังนั้นสัมพันธภาพและความไว้วางใจที่มีให้ต่อกันเป็นประจำและค่อยๆ ไปจะทำให้เกิดความเข้าใจและเข้าใจกันได้อย่างสนิทใจและนำไปสู่การลดความขัดแย้งลงได้อีกระดับหนึ่งที่จะส่งผลไปสู่ความสำเร็จในอนาคต

1.3 กลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มทุน (interest group caption group businans group)
 และนักธุรกิจการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์วิเคราะห์ได้จากการให้ความหมายโดยทั่วไปอย่างธรรมดาอย่างพิถีพิถัน กลุ่มหมายถึงองค์การที่มนุษย์มารวมตัวกันโดยมีความสัมพันธ์ร่วมกัน เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของแต่ละบุคคล กิจกรรมของกลุ่มจึงมีเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ ถ้าเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจก็เรียกว่ากลุ่มผลประโยชน์ ถ้าเป็นผลประโยชน์ที่มุ่งหวังไปถึงการมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะก็เรียกว่ากลุ่มอิทธิพล เจตนารมณ์ของการเคลื่อนไหวของทั้งสองกลุ่มนี้ จึงมีความแตกต่างกันมากและก่อให้เกิดพฤติกรรมทางการเมืองที่ไม่เหมือนกัน

การพิจารณาพฤติกรรมทางการเมืองของกลุ่มยังสามารถพิจารณาได้จากทฤษฎีการรวมกลุ่มต่างๆ

1.4 แนวคิดที่ว่าด้วยท้องถิ่นและชุมชนและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากสถานที่ตั้งแพขนานยนต์ อยู่เขตพื้นที่ที่ท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับการปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องศึกษาในส่วนของท้องถิ่นและทฤษฎีต่างๆ ดังนี้

1.4.1 ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การรวมกันของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อกันทั้ง ความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นหน่วยพื้นฐานของการพึ่งพาและการจัดการตนเองที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมและหน่วยจิตวิทยาทางวัฒนธรรม อันเป็นคุณค่าที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตน Identity ของชุมชน โดยเกี่ยวข้องกับการเมืองและการศึกษาตามแนววัฒนธรรมชุมชน กระแสโลกาภิวัตน์ทางอ้อมมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น

1.4.2 ชุมชนท้องถิ่น คือการรวมกันของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเป็นหน่วยพื้นฐานของความพึ่งพาและการจัดการตนเองที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมและหน่วยจิตวิทยาวัฒนธรรมอันเป็นคุณค่าที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตน (Identity) ของชุมชน

1.4.3 ความเป็นชุมชน หมายถึง ความรู้สึกร่วมและกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้อง อดุมการณ์ สิทธิและอำนาจในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเป็นการจัดการในเชิงซ้อนที่ชุมชนสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในท้องถิ่น จึงเป็นไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นแนวนอนและแนวตั้ง จนก่อให้เกิดสัญลักษณ์ บริบททางสังคม วัฒนธรรมและวิถีการเป็นอยู่ ลักษณะของมิติที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่น คือการเข้าถึงการมีส่วนร่วมและการแสดงความเป็นเจ้าของหรือการมีความผูกพันในพื้นที่ทั้งพื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคม Social space โดยมีพื้นที่และกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

1.4.4 ชุมชน หมายถึง “กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน กับมีศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลและการเป็นอยู่ร่วมกัน”

1.5 แนวคิดที่ว่าด้วยการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยไทย

1.5.1 คำนิยามของการเมืองภาคประชาชน

การเมืองภาคประชาชนเป็นเรื่องของการใช้สิทธิพื้นฐานในระบบการเมืองเปิด ซึ่งหมายถึงว่าระบบการเมืองที่จำเป็นต้องมีเงื่อนไขอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1) จะต้องมีคำร้องอยู่ของพื้นที่สาธารณะสำหรับการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีของประชาชน อันได้แก่ เสรีภาพของสื่อมวลชน เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของปัจเจกบุคคลหรือหมู่คณะ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของส่วนรวม และลักษณะถูก ผิด ดี ชั่ว ในสังคมการเมือง

2) จะต้องมีกรอบรับโดยกฎหมายถึงสิทธิในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนหมู่เหล่าต่างๆ ที่จะทำโดยสันติตั้งแต่สิทธิในการประชุม การชุมนุมประท้วง ไปจนถึงการนัดหยุดงาน หรือการปฏิเสธคำสั่งรัฐ

การใช้สิทธิดังกล่าวแตกต่างจากกิจกรรมของนักการเมืองและพรรคการเมืองตรงที่ไม่ได้ดำเนินไปเพื่อการแข่งขันขึ้นกุมอำนาจ ตรงกันข้ามการเคลื่อนไหวของฝ่ายประชาชนมีแนวโน้มจะทำให้ขอบเขตการใช้อำนาจของรัฐลดลง

นักวิชาการหลายคนเรียกการแสดงสิทธิทางการเมืองของประชาชนว่าเป็นกระบวนการสร้างประชาสังคม แต่ในความเห็นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล มองว่าความหมายของประชาสังคมอาจกว้างกว่าการเมืองภาคประชาชน คือเป็นการรวมทุกส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐไว้ด้วยกัน ประชาสังคมในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของโลกตะวันตกมีองค์ประกอบที่เป็นทั้งสถาบันของประชาชนธรรมดาและพ่อค้ายาทุน หรือแม้แต่กลไกการทำงานของตลาด

การตีความประชาสังคมในทฤษฎีการเมืองตะวันตกก็ยังคงมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะในประเด็นความสัมพันธ์กับฝ่ายรัฐ นักคิดในแนวเสรีประชาธิปไตย เช่น จอห์น ล็อก รูสโซ ต่างมองประชาสังคมว่ามีศักยภาพในการใช้เหตุผลและสามารถถ่วงถ่วงได้ว่าจะอะไรคือผลประโยชน์ของส่วนรวม ในขณะที่เฮเกลเห็นว่าองค์ประกอบของประชาสังคมนั้นมีแต่แตกแยกและแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะส่วน เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยรัฐควบคุมกำกับเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเอาไว้

ในประเทศไทยบรรดานักคิด นักวิชาการต่างมีทัศนะที่นำเสนอความหมายของประชาสังคมซึ่งได้สรุปในหนังสือเรื่องการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตย (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล)

ประชาสังคมหมายถึงสังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม)

ประชาสังคม คือ สถาบันอิสระที่อยู่นอกรัฐ สถาบันที่อยู่นอกรัฐดังกล่าวไม่ได้เป็นของประชาชนทั้งหมดที่เป็นของเอกชนด้วย ธุรกิจเอกชนก็ร่วมด้วย รากเหง้าหรือที่มา

ของคำนี้ ขอเพียงแต่เป็นเหล่าสถาบันที่อยู่นอกรัฐก็นับว่าเป็นประชาสังคม ซึ่งสามารถแยกออกได้เป็น 3 ส่วนคือ

- 1) ตลาด หมายถึงเป็นเวทีของการบริโภค การซื้อขายจับจ่ายสินค้า ไม่ใช่เรื่องการผลิต เพราะคิดว่าการผลิตเป็นประเด็นของภาคเศรษฐกิจโดยตรง
- 2) เหล่าสถาบันที่ทำหน้าที่ในการอบรมบ่มเพาะฝึกฝน เลี้ยงดู กล่อมเกลาคคนในสังคมขึ้นมาตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน วัด คือมีหน้าที่บ่มเพาะคนรุ่นใหม่ในสังคม
- 3) ประชาสังคม มีความหมายรวมไปถึง การเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องในประเด็นต่างๆ ด้วย (เกษียร เตชะพีระ)

ในกรณีของประเทศไทย เนื่องจากรัฐเข้าไปจัดตั้งประชาชนมาตลอด ถ้าจะให้คำจำกัดความประชาสังคมก็ย่อมหมายถึงทุกๆ ส่วนของสังคม โดย รวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนด้วย ถือว่าทั้งหมดเป็น Civil Society แต่ถ้าถือแบบตะวันตก แยก Civil Society คือ ส่วนที่อยู่นอก State) นอกภาครัฐ (ชยอนันต์ สมุทวณิช)

การให้ความหมาย และแนวคิดของนักวิชาการในสังคมไทยได้ว่าประชาสังคม หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤติการณ์ หรือสภาพปัญหาที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ทั้งนี้ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (ชูชัย ศุภวงศ์)

ประชาสังคม หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐกับปัจเจกชน (อนเนก เหล่าธรรมทัศน์)

จากคำจำกัดความของประชาสังคมที่ยกมาทั้งหมด จะพบว่าการเมืองภาคประชาชนย่อมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเคลื่อนไหวในประชาสังคมด้วย และต่างจากขบวนการปฏิวัติในสมัยก่อนตรงที่ไม่ได้มีจุดหมายที่จะยึดกุมอำนาจรัฐมาดัดแปลง สังคมให้เป็นไปตามอุดมการณ์ที่ยึดมั่น แต่ประสงค์จะได้มาซึ่งฐานะในการกำหนดการปกครองด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องผ่านรัฐเสมอไป

2. การเมืองภาคประชาชนกับพัฒนาการทางการเมือง

บทบาทฐานะของการเมืองภาคประชาชนมีความเกี่ยวข้องกับเส้นทางพัฒนาการทางการเมืองของสังคมโดยรวม และเกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับการเพิ่มมิติระบอบประชาธิปไตยให้เป็นทางตรงมากขึ้น

การเมืองภาคประชาชนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางการเมืองคือ พัฒนาการทางการเมืองเป็นการค้นหาความสมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ซึ่งสามารถเคลื่อนจุดความพอดีได้ตามเงื่อนไขที่เปลี่ยนไป รัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง เนื่องจากเป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ที่ผูกพันอยู่กับนโยบายพัฒนาอันมีมาแต่เดิมภายใต้ระบอบอำนาจนิยม และต่อมายังเป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ที่เชื่อมโยงกับระบบทุนโลกาภิวัตน์ จึงมีแนวโน้มที่จะคงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมไว้เพียงเท่านี้ เพราะเป็นความสัมพันธ์ที่ยังประโยชน์ให้แก่พวกเขามาตั้งแต่ช่วงพักตัว แล้วยังต่อ ยอดให้อีกด้วยการเปิดโครงสร้างให้เข้าไปกุมอำนาจรัฐโดยตรง

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งระบบรัฐสภาและรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งไม่เพียงรวมศูนย์อำนาจปกครองไว้ แต่ยังมีแนวโน้มที่จะขยายการรวมศูนย์ออกไปอีก และอาศัยโครงสร้างอำนาจดังกล่าวควบคุมสังคม เศรษฐกิจ ประเสรีรัฐกุล สรุปว่า รัฐที่ดีคือรัฐที่ปกครองน้อยที่สุดและในข้อนี้สามารถสรุปได้อีกว่า ถ้าจะมีจุดมุ่งหมายปลายทางอะไรสักอย่างของพัฒนาการทางการเมือง จุดหมายดังกล่าวน่าจะเกี่ยวข้องกับความสามารถของมนุษย์ในการดูแลตัวเองได้โดยไม่ต้องผ่านรัฐ และเมื่อกล่าวถึงพัฒนาการทางการเมือง ไม่ว่าในประเทศไทยหรือที่ใดก็ตามสิ่งที่ต้องจับตามองเป็นเบื้องต้นน่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมว่ากำลังมุ่งไปสู่ทิศทางนั้นหรือไม่

สรุปได้ว่าพัฒนาการทางการเมืองที่แท้จริงไม่ใช่เรื่องของการปลิดตัวให้พ้นอำนาจรัฐเท่านั้น แต่เป็นการค้นหาความสมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ซึ่งสามารถเคลื่อนจุดความพอดีได้ตามเงื่อนไขที่เปลี่ยนไป กล่าวอีกแบบหนึ่งก็คือ จากนี้ไปในยุคสมัยแห่งโลกาภิวัตน์ พลวัตที่ขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่การปกครองที่น้อยลง หรือการรับผิดชอบตนเองมากขึ้นของภาคสังคมจะไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงจากเบื้องบนเป็นหลัก แต่มาจากการเคลื่อนไหวของประชาชนเบื้องล่าง มาจากการเมืองภาคประชาชน ทุกวันนี้รัฐไทยมีบทบาทน้อยลงอยู่แล้วเนื่องจากได้โอนอำนาจบางส่วนที่มีมาแต่เดิมให้แก่กลไกตลาดหรือกลุ่มทุน ซึ่งในแง่นี้อาจถือได้ว่าเป็นการเติบโตของประชาสังคมด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากยึดถือคำจำกัดความดั้งเดิมของตะวันตกที่เห็นว่าธุรกิจเป็นองค์ประกอบสำคัญของประชาสังคมมาตั้งแต่แรก

แนวคิดดังกล่าวข้างต้นหากพิจารณาตามกรอบทฤษฎีเสรีนิยมล้วนๆ ก็นับว่ามีเหตุผลและที่จริงแล้วก็เป็นนโยบายข้อหนึ่งของลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่จะให้ตลาดอยู่เหนือรัฐ แต่ประเด็นสำคัญคือแนวคิดนี้ไม่ได้ช่วยให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไรในกรณีของประเทศไทย ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจปี 2540 และก่อนการผูกพันระบอบประเทศไทยไว้กับเงื่อนไขไอเอ็มเอฟ โดยผ่านกฎหมาย 11 ฉบับ กลุ่มธุรกิจใหญ่ก็มีส่วนร่วมร่วมกับรัฐในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจอยู่แล้ว และมีบทบาทมากขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนเข้าไปกุมอำนาจรัฐอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการเลือกตั้งปี 2554 เพราะฉะนั้นถ้าเราจะนับการเติบโตของบทบาทและอิทธิพลของกลุ่มธุรกิจ

เอกชนเป็นการเติบโตของประชาสังคมประเทศไทยก็คงไม่ต้องทำอะไรเพิ่ม และอาจต้องถือว่าปัจจุบัน “ประชาชน” ได้กุมอำนาจรัฐแล้ว

การเมืองประชาสังคมเป็นองค์รวมเอกภาพจึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง แต่ต้องพิจารณาให้เห็นว่าแม้ในปีประชาสังคมเองก็มีกระบวนการครอบงำของทุนและมีความเหลื่อมล้ำของอำนาจอิทธิพลในบรรดาคณะประกอบต่างๆ สถานการณ์โลกาภิวัตน์ยังทำให้องค์ประกอบในประชาสังคมเองมีความขัดแย้งกันอยู่โดยมูลฐาน ระหว่างพลังตลาดกับประชาชนผู้เสียเปรียบการเมืองภาคประชาชนจึงไม่ได้มีฐานะเป็นตัวแทนภาคประชาชนในการจำกัดขอบเขตการใช้อำนาจของรัฐเท่านั้น แต่ยังมีฐานะถ่วงดุลอำนาจของพลังตลาดซึ่งสังกัดภาคสังคมด้วย

3. สถานการณ์ที่เป็นจริงของการเมืองภาคประชาชนในประเทศไทย

ความเป็นมาของการเมืองภาคประชาชนในเรื่องจุดเริ่มต้นของการเมืองภาคประชาชนที่สืบเนื่องถึงปัจจุบันนั้นอาจชี้ชัดลงไปก่อนข้างยากว่าเริ่มต้นขึ้นเมื่อใด ทั้งนี้เนื่องจากการต่อสู้ของประชาชนที่ต่อต้านการใช้อำนาจของรัฐนั้นมีมานานมากแล้ว การเมืองภาคประชาชนเป็นแนวคิดใหม่ที่เน้นการจำกัดอำนาจของรัฐไปพร้อมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของฝ่ายประชาชน ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นจุดสำคัญหรือเป็นหลักสำคัญของการเมืองภาคประชาชน

ระหว่างปี 2516 – 2519 การเคลื่อนไหวขององค์กรนักศึกษาและประชาชน เช่น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ศูนย์พิทักษ์สิทธิครู สหพันธ์ชาวไร่ ศูนย์ประสานงานกรรมการแห่งชาติ ฯลฯ ล้วนแต่แสดงบทบาทไปในทางจำกัดขอบเขตการใช้อำนาจของรัฐทั้งสิ้น เพียงแต่กลุ่มนักศึกษาและประชาชนเหล่านี้อาจยังไม่ได้มีแนวคิดชัดเจนเกี่ยวกับการสร้างฐานะถาวรของภาคประชาสังคม หรือผลักดันให้มีกระบวนการทางการเมืองที่ยอมรับบทบาทการมีส่วนร่วมของฝ่ายประชาชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน สิ่งที่เกิดขึ้นในระบอบนั้นมักออกมาในรูปของการชุมนุมประท้วงเป็นเรื่องราว ควบคู่ไปกับการเจรจาต่อรองระหว่างผู้ประท้วงกับฝ่ายรัฐ

สภาพความไม่ลงตัวของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมดังกล่าวสิ้นสุดลงด้วยรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 โดยฝ่ายรัฐเป็นผู้ยืนยันฐานะครอบงำของตน หลังจากนั้นสงครามกลางเมืองระหว่างรัฐบาลที่จัดตั้งโดยกองทัพแห่งชาติกับขบวนการประชาชนที่มีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นแกนนำ ก็กลายเป็นปัจจัยชี้ขาดสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยต่อมาอีกหลายปี ในระหว่างนี้แนวคิดที่ถือรัฐเป็นศูนย์กลางก็มีฐานะครอบงำเช่นกัน โดยได้รับการยืนยันทั้งจากพลังฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา ส่วนแนวคิดถ่วงดุลอำนาจรัฐด้วยประชาสังคมหรือแนว

ทางเคลื่อนไหวกองการเมืองอย่างสันติโดยฝ่ายประชาชน ดูจะเติบโตได้ช้ามาก จนกระทั่งประมาณ ปี 2522 – 2523 เมื่อสถานการณ์ที่พลิกผันเป็นระดับสากลและนโยบายที่ฉลาดกว่าของฝ่ายรัฐบาล ได้นำไปสู่การพ่ายแพ้สลายตัวของขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย บรรยากาศทางการเมืองจึงเริ่ม เปลี่ยนไป ก่อนหน้านั้นการเคลื่อนไหวกองการใดๆ ที่เกี่ยวข้องกัประชาชนระดับรากหญ้ามักถูกภาครัฐ ระวางว่าพัวพันกัฝ่ายคอมมิวนิสต์และเสี่ยงต่อการถูกปราบปราม

ในกรณีของประเทศไทยโอกาสเติบโตทั้งของแนวคิดประชาสังคมและการเมืองภาค ประชาชนเพิ่งมาถึงจริงๆ หลังจากสงครามกลางเมืองสิ้นสุดลง การเคลื่อนไหวกองการภาคประชาสังคม โดยทั่วไปเกี่ยวข้องกักระบวนการทำงานขององค์กรชนิดหนึ่งซึ่งค่อนข้างเป็นของใหม่สำหรับ ประเทศไทย สิ่งนี้เรียกกันว่องค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ

กล่าวโดยสรุป ในระยะหลังปี 2523 เป็นต้นมา การเคลื่อนไหวกองการเมืองของภาค ประชาชนนับว่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วแทนที่ขบวนการปฏิบัติด้วยกำลังอาวุธที่เสื่อมสลายไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ซึ่งให้สิทธิประชาชนในการ จัดตั้ง รวมตัวและมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้อย่างชัดเจน แต่สิ่งที่แตกต่างกันอย่างยิ่งระหว่าง การเมืองภาคประชาชนกัขบวนการปฏิวัติก็คือเป็นการเคลื่อนไหวกองการกลุ่มย่อยที่ค่อนข้างกระจัด กระจายเป็นไปเองโดยปราศจากศูนย์บัญชาการและมีจุดหมายในการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องมากกว่า ต้องการยึดอำนาจรัฐเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่โครงสร้างใหม่ทั้งหมด ถึงกระนั้นเราก็อาจกล่าวได้ ว่ลักษณะที่ไม่ยินยอมให้รัฐและทุนเป็นฝ่ายกำหนดข้างเดียว ทำให้การเมืองภาคประชาชนเป็น ขบวนการประชาธิปไตยที่หัวรุนแรง

4. ทิศทางการเคลื่อนไหวกองการเมืองภาคประชาชน

การเคลื่อนไหวกองการกลุ่มประชาชนต่างๆ นั้นเกิดจากประเด็นที่หลากหลายมาก แม้ รูปแบบการต่อสู้จะคล้ายกันเป็นบางส่วน เช่น ชุมนุม แสดงกำลังและยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาล แต่ที่ จริงทิศทางการเคลื่อนไหวกองการไม่ได้เหมือนกันเสียทีเดียว การที่ถนนทุกสายมุ่งตรงมายังผู้นำรัฐบาลนั้น เป็นผลมาจากระบอบการปกครองที่รวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง และความไม่พอเพียงของเวที รัฐสภาในการดูแลประชาชนมากกว่าความเป็นเอกภาพของการเมืองภาคประชาชนเอง

การเมืองภาคประชาชนเป็นการเคลื่อนไหวกองการอย่างมีจิตสำนึกทางการเมืองของกลุ่ม ประชาชนเพื่อลดฐานะครอบงำของรัฐ รวมทั้งเพื่อโอนอำนาจบางส่วนมาให้ประชาชนใช้ดูแลชีวิต ตนเองโดยตรง การเมืองภาคประชาชนคือปฏิริยาตอบโต้การใช้อำนาจของรัฐ และเป็นกิจกรรม

ถ่วงดุลอิทธิพลการครอบงำของระบบตลาดเสรีในภาคประชาสังคม การเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนแบ่งออกเป็น 4 ทิศทางด้วยกันได้แก่

- 1) การเคลื่อนไหวร้องทุกข์ หรือเรียกร้องให้รัฐเข้ามาแก้ปัญหาที่ไม่ได้รับการเหลียวแล
- 2) การเคลื่อนไหวที่มุ่งตรวจสอบกระบวนการใช้อำนาจรัฐ
- 3) การประท้วงอำนาจรัฐและเรียกร้องให้ถ่ายโอนอำนาจที่รัฐเคยมีมาเป็นของประชาชน
- 4) การร่วมมือเชิงวิพากษ์กับรัฐ หรือความผูกพันในทางสร้างสรรค์เพื่อเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจมาเป็นของประชาสังคม

ในบรรดาความเคลื่อนไหวทั้งหมดของกลุ่มประชาชนนั้น การรวมตัวเรียกร้องให้รัฐบาลมาช่วยแก้ปัญหาจะเป็นกรณีที่มีมากที่สุด เช่น ในกรณีของ นกน. สกอ. และสมัชชาคนจน นอกจากนี้ก็ยังมีกลุ่มประชาชนเล็กๆ ในท้องถิ่นต่างๆ ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของรัฐหรือการขายตัวของทุนอีกเป็นจำนวนมาก

กล่าวสำหรับการเคลื่อนไหวในแนวตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยตรงนั้น โดยพื้นฐานแล้วมักเป็นทิศทางการเคลื่อนไหวของปัญญาชนสาธารณะและองค์กรประชาชนในเมืองมากกว่าประชาชนในระดับรากหญ้า คนเหล่านี้มักไม่ใช่เจ้าของปัญหาโดยตรง แต่เคลื่อนไหวในลักษณะของผู้ตื่นรู้ทางการเมือง การตรวจสอบกระบวนการใช้อำนาจของรัฐไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เฉพาะปัญหาทุจริตเท่านั้น แต่ยังมีเรื่องอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการใช้ความรุนแรงและการละเมิดสิทธิมนุษยชน

5. อุปสรรคของการเมืองภาคประชาชน

การเมืองภาคประชาชนไม่เหมือนขบวนการประชาชนในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เสียทีเดียว และยังไม่เหมือนขบวนการปฏิบัติที่นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์ในช่วงหลังกรณีสังหารหมู่ 6 ตุลาคม 2519 จุดต่างที่สำคัญคือ การเมืองภาคประชาชนในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของการใช้สิทธิทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย โดยไม่มีกรอบอุดมการณ์ตายตัวในการเปลี่ยนแปลงสังคม และไม่มีจุดหมายที่จะโค่นอำนาจรัฐที่มีอยู่ หรือจัดตั้งอำนาจรัฐขึ้นมาใหม่เพื่อจัดระเบียบสังคมให้เป็นไปตามแนวคิดแบบใดแบบหนึ่ง

ในบริบทของสังคมไทยที่เป็นอยู่เส้นทางการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนก็มิได้ราบรื่นแต่อย่างใดทั้งนี้เนื่องจากอุปสรรคสำคัญสี่ประการ

- 1) แนวนโยบายของรัฐและรัฐบาล

- 2) แนวโน้มใช้ความรุนแรงของฝ่ายรัฐและฝ่ายทุน
- 3) ความไม่เข้าใจและการวางเฉยของสังคมที่ไม่เดือดร้อน
- 4) ปัญหาจิตสำนึกทางการเมือง การขาดแคลนทุน และภาวะผู้นำ

ในประเด็นปัญหาแรกรัฐบาลการประกาศใช้และดำเนินนโยบายช่วยเหลือประชาชนชั้นล่างในเรื่องต่างๆ ตามแนวนโยบายประชานิยม เป็นการเข้าไปเบียดยึดพื้นที่ทางการเมือง ทั้งของเอ็นจีโอและเครือข่ายการเมืองภาคประชาชนอื่นๆ ด้วยวิธีการดึงมวลชนให้มาอยู่กับภาครัฐและกลไกตลาด เป็นการที่รัฐเข้าไปครอบงำสังคม เป็นการโคດเคี้ยวผู้นำหรือกลุ่มประชาชนที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายรัฐบาล ทำให้รัฐบาลสามารถดำเนินการปิดล้อมทางการเมืองต่อขบวนการประชาชนที่เคลื่อนไหวเรื่องสิทธิมนุษยชนในการพัฒนาแบบทางเลือกและสิทธิของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรได้มากขึ้น กล่าวโดยทั่วไปนโยบายประชานิยมของรัฐบาลพรรคไทยรักไทยกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่ลดทอนบทบาทฐานะตลอดจนศักยภาพในการเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาชนไปได้อย่างรวดเร็ว

6. การเมืองภาคประชาชน ในระบอบประชาธิปไตย

ในประเด็นที่สองแนวโน้มที่ภาครัฐและฝ่ายทุนจะใช้ความรุนแรงสกัดความเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน เพราะเท่าที่ผ่านมามีการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนทั้งเพื่อดูแลชีวิตตนเองและลดฐานะการครอบงำของรัฐล้วนต้องเผชิญกับแรงต้านจากภาครัฐและบางส่วนของภาคสังคม สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะแรงเฉื่อยของแนวคิดแบบเอารัฐเป็นตัวตั้ง เป็นการที่ผู้นำของรัฐและชนชั้นนำทางการเมืองไม่ค่อยยอมรับสิทธิของประชาชนที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการใช้อำนาจ ทั้งนี้เป็นเพราะกรอบความคิดของชนชั้นนำในรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐมักเห็นการเรียกร้องสิทธิของกลุ่มประชาชนต่างๆ เป็นเรื่องผิดกฎหมายหรืออยู่นอกระบบ

ความไม่เข้าใจและการวางเฉยของสังคมที่ไม่เดือดร้อนเป็นการบั่นทอนการเมืองภาคประชาชนเพราะมีส่วนทำให้เกิดความแตกต่าและเหลื่อมล้ำระหว่างประชาชนที่เสียเปรียบซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบท กับประชาชนที่ได้เปรียบซึ่งจะเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองเป็นพวกชนชั้นกลาง สภาพของชนสองกลุ่มนี้ไม่ใช่เรื่องของการมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ต่างกันเท่านั้น แต่ยังรวมถึงจิตสำนึกทางการเมืองและวิถีชีวิตตลอดจนรสนิยมทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างมาด้วย

ในประการสุดท้าย ปัญหาจิตสำนึกทางการเมือง การขาดแคลนทุนและภาวะผู้นำตามปกติกลุ่มประชาชนที่มีปัญหาเกี่ยวกับโครงการของรัฐหรือได้รับผลกระทบจากการรุกรานวิถีชีวิตโดยภาครัฐกิจเอกชนมักให้กำเนิดผู้นำที่เป็นธรรมชาติซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น แต่เมื่อการเคลื่อนไหวทาง

การเมืองภาคประชาชนเริ่มเข้าไปเกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจระดับชาติ หรือจำเป็นต้องมีการประสานงานร่วมมือกันกว้างขวางกว่าประเด็นท้องถิ่น การนำในระดับนี้กลับกลายเป็นเรื่องที่ยากขึ้นและไม่ประสบความสำเร็จมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากความขาดแคลนตัวบุคคลที่มีฐานะเหมาะสม และความไม่เป็นเอกภาพในเรื่องแนวทางการเคลื่อนไหว

ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน มีบทบาททางการเมืองมากยิ่งขึ้น ย่อมนำมาสู่การต่อสู้และขัดแย้งกับกลุ่มอื่นๆ ที่ต้องการแสวงหารักษาอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทวีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น โดยที่เป็นการต่อสู้เคลื่อนไหวและความขัดแย้ง บนพื้นฐานความแตกต่างด้านอุดมการณ์และการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนา ภาคประชาชนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างขบวนการ/องค์กรภาคประชาชนขึ้นมา เพื่อจะทำหน้าที่กลุ่มพลังที่คานอำนาจกลุ่มทุนทั้งในและนอกรัฐ คานอำนาจสื่อ คานอำนาจรัฐ ตลอดจนอำนาจเหนือรัฐ เพื่อให้เกิดความชอบธรรม/ ยุติธรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิต รวมทั้งการกระจายผลประโยชน์ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ต่อภาคประชาชนมากที่สุด “เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548)”

ประชาสังคม

ความหมาย

ผู้ที่นำคำว่า “Civil Society” หรือที่เรียกว่า “ประชาสังคม” เข้ามาใช้ในสังคมไทยคนแรกคือ นายสุรพงษ์ ชัยนาม เมื่อประมาณ พ.ศ. 2524-2525 ซึ่งอยู่ในช่วงปลายของยุคสงครามภายในระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับรัฐบาล โดยมุ่งเสนอแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหาของสังคมไทย ต่อเป้าหมายของพวกนักคิดเชิงสังคมนิยมฝ่ายซ้ายไทย แทนที่จะใช้วิธีคิดเดิมว่า ปัญหาสังคมไทยเป็นปัญหาชั้น ซึ่งต้องมุ่งทำลาย ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่าใช้ไม่ได้โดยมุ่งชี้ให้เห็นว่า ปัญหาสังคมโดยนั้นเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับ รัฐ หรือ ระบบราชการ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ก็เพราะรัฐมีอำนาจมากเกินไป คำว่า “ประชาสังคม” จึงเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้นตามลำดับ (บัญญัติ ชวาลศิลป์ 2548:1)

ฉันทส เพียรธรรม (2542 : 25-26) ได้แบ่งแนวคิดประชาสังคมเป็น 2 แนวทาง

1. แนวคิดแบบชุมชนนิยม ที่จะเน้นการสร้างชุมชนและประชาสังคมตามกลุ่มก้อนที่เกิดจากประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิม อาทิ ครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน วัด โบสถ์ เป็นต้น แนวคิดนี้เห็นว่ากลุ่มก้อนที่เกิดจากประเพณีแบบนี้เป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคมที่แท้จริง เพราะมีความเป็นธรรมชาติเกิดมาจากวัฒนธรรมตลอดประวัติศาสตร์ของเรา อีกทั้งยังหล่อหลอมมาด้วยความรู้สึกที่อบอุ่นเสมือนหนึ่งครอบครัว - เครือญาติเดียวกัน ซึ่งจะเป็พื้นฐานให้กับการสร้างชุมชนและประชาสังคมที่สำคัญ

2. แนวคิดแบบปัจเจกชนนิยม เห็นว่า ปัจเจกชนในฐานะพลเมือง จะต้องมีความรับผิดชอบในการสร้างชุมชน – ประชาคมด้วย ปัจเจกชนที่มีความรับผิดชอบจะช่วยเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมภายในกลุ่มจะมีความหลากหลายและเคารพสิทธิกันและกันไม่มีการแบ่งแยกความเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย เพราะทุกคนเป็นหน่วยมูลฐานที่เท่าเทียมกันหมด นั่นคือการเป็นปัจเจกชน และสิ่งนี้จะทำให้การร่วมแสดงความคิดเห็นระหว่างกันและกันภายในชุมชนเต็มไปด้วยความเท่าเทียม เป็นประชาธิปไตย ห่างไกลจากโอกาสที่บุคคลใดจะโน้มนำความคิดของชุมชนได้โดยลำพัง แนวคิดนี้เห็นว่าการปล่อยให้ชุมชนเป็นตัวตั้งในการริเริ่มและตัดสินใจทั้งหมดโดยไม่เปิดโอกาสให้กับปัจเจกชนเลยนั้น จะทำให้การมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยไม่เกิดขึ้น แต่สิ่งที่จะเกิดขึ้นคือการโน้มเอียงเข้าหาระบบเผด็จการ มีกรอบทางความคิดที่ถูกสร้างโดยชุมชนประชานิยมเอง แต่อย่างไรก็ดี สิ่งสำคัญก็คือความเป็นปัจเจกชนจะต้องมี “ความเป็นพลเมือง” อยู่ด้วย กล่าวคือเป็นประชาชนที่เอาใจใส่เรื่องของ “ส่วนรวม” เห็นความสำคัญของผลประโยชน์สาธารณะ ไม่น้อยไปกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว ความเป็นพลเมืองในแบบนี้เองที่จะเป็นมูลฐานให้กับการสร้างชุมชนและประชาสังคมที่ยั่งยืนแบบประชาธิปไตย

ซึ่งฉันทิต เพียรธรรม (2542 : 25) ได้ให้ความหมายคำว่าประชาสังคมว่า “ประชาสังคม” หมายถึง “ส่วนรวม” ที่อยู่นอกภาครัฐ ซึ่งเกิดจากการที่เหล่าราษฎรมีสำนึกรับผิดชอบต่องานของสังคมส่วนรวม ต้องการมีส่วนร่วมในเรื่องของการเมือง – การปกครอง หรือเรื่องราวของสาธารณะ โดยเห็นว่าเป็นเรื่องของตน

สมคิด เลิศไพฑูรย์ (2542 : 211-212) ได้สรุปว่าหากพิจารณาความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” จากนักคิดต่างๆ ในสังคมไทย พอสรุปได้ว่ามี 2 แนวคิดใหญ่ๆ ด้วยกัน

แนวคิดแรก มองประชาสังคมในฐานะที่เป็นส่วนของสังคมทุกส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐ เป็นการมองในความหมายของตะวันตกอย่างแท้จริง

แนวคิดที่สอง มองประชาสังคมในบริบทสังคมไทยที่แตกต่างไปจากความหมายของตะวันตกอยู่บ้าง คือได้มองแยกต่างหากจากรัฐอย่างเช่นแนวคิดแรก แต่ประชาสังคมในแนวความคิดนี้ อาจจะเป็นกลุ่มต่างๆ ที่ภาครัฐไปจัดตั้งสนับสนุนด้วยก็ได้

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล (2540 : 3) ได้ให้แนวคิดว่ามีความเข้าใจที่แตกต่างกันในความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” กับคำว่า “ชุมชน” “ประชา” หรือ “ประชาคมจังหวัด” งานเขียนของนักวิชาการหลายท่าน ใช้คำเหล่านี้ในความหมายที่เหมือนกัน และแม้ว่าจะเป็นการกลุ่มคำที่อยู่ในกระแสความเคลื่อนไหวหรือพื้นที่สังคมประชาหรือชุมชนก็ตาม แต่คำเหล่านี้มีที่มาและนัยสำคัญที่แตกต่างกันอยู่พอสมควร

ประเวศ วะสี (อนุชาติ พวงสำลี และวีระบุรณ วิจารณ์ วิสารทสกุล 2540 : 4) นับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจุดประกายการคิดถกเถียงในเรื่อง “ประชาสังคม” ให้มีความเข้มข้นอย่างมากในช่วงระยะ 5 – 6 ปีที่ผ่านมา โดยผ่านงานเขียนชิ้นสำคัญคือ “สังคมสมานุภาพและวิชา” โดยงานเขียนดังกล่าวประกอบกับบทความย่อยๆ และการแสดงปาฐกถาและการอภิปรายในที่ต่างๆ พอประมวลเป็นความคิดรวบยอดได้ว่า สภาพของสังคมไทยปัจจุบัน ภาคส่วนหลัก (Sectors) ของสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมากคือ ภาครัฐ หรือ “รัฐาณุภาพ” และภาคธุรกิจเอกชน หรือ “ชนาณุภาพ” ซึ่งปรากฏการณ์นี้ส่งผลทำให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล่าช้าในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือ ภาคสังคม ซึ่งเรียกว่า “สังคมสมานุภาพ” ดังนั้นการนำเสนอแนวคิดของ ประเวศ วะสี จึงมุ่งไปที่การทำอย่างไรที่จะเกื้อหนุนในภาคสังคม หรือภาคประชาชนมีความเข้มแข็งและเกิดดุลยภาพทางสังคมขึ้น ที่เรียกว่าเป็น “สังคมสมานุภาพ” โดยนัยนี้ ประเวศ วะสี เชื่อว่าจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (Community Strengthened) จนเกิดคำขยายความตามมา อาทิ ชุมชนเข้มแข็ง ความเป็นชุมชน เป็นต้น ดังการให้ความหมายของการเป็น “ชุมชน” ในที่นี้ว่า หมายถึง “การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม ซึ่งโดยนัยยะนี้ประชาสังคมที่เข้มแข็ง ต้องมีรากฐานที่เกิดจากการมีชุมชนที่หลากหลายและเข้มแข็งด้วยจะเรื่องใดก็แล้วแต่และมีการจัดการ

มีข้อพึงสังเกตสำคัญต่อเรื่องการเกื้อหนุนภาคสังคม ที่เสนอแนวคิดในเชิงกลยุทธ์ที่ว่า ด้วย “ความร่วมมือเบญจภาคี” (ต่อมาใช้คำว่า “พหุภาคี”) โดยมองว่าชุมชนในปัจจุบันอ่อนแอมาก การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้นั้น จะต้องเกิดจากความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของภาคสังคมต่างๆ ซึ่งรวมทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนด้วย “สังคมสมานุภาพ” จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกระบวนการถักทอความรักของคนในสังคม ของคนในชุมชน ถักทอทั้งแนวดิ่งอันหมายถึงโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการ และแนวนอน ซึ่งหมายถึงพันธมิตร/เพื่อน/เครือข่ายเข้าหากัน ซึ่งหากพิจารณาจากประเด็นนี้ การให้ความหมายหรือความสำคัญของ “ประชาสังคม” ของประเวศ วะสี นั้น มิได้กล่าวถึง “การปฏิเสธรัฐ”¹ Civil Disobedience* แต่อย่างใด

ธีรยุทธ บุญมี และ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (อนุชาติ พวงสำลี และวีระบุรณ วิจารณ์ วิสารทสกุล 2540 : 5) สองนักคิดทางสังคมคนสำคัญที่ใส่ใจให้ความสนใจกับเรื่อง “ประชาสังคม” อย่างมากเช่นเดียวกัน ธีรยุทธ บุญมี มองว่าการแก้ปัญหาพื้นฐานทางสังคมนั้นควรให้ความสำคัญกับ “พลังที่สาม” หรือ พลังของสังคม หากแม้ว่าสังคมโดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา

¹ ปัจจุบันใช้คำว่า “อารยะขัดขืน”

ปัญญาชน ชาวบ้าน สามารถร่วมแรงร่วมใจกันผลักดันสังคม ปัญหาต่างๆ ที่เป็นพื้นฐานก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้สังคมที่เข้มแข็งในความหมายของ ชีรยุทธ บุญมี นั้น จะเน้นที่ลักษณะที่กระจัดกระจาย (Diffuse) พลังทางสังคมที่มาจากทุกส่วนทุกวิชาชีพ ทุกระดับรายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งโดยนัยยะนี้ จะมีความแตกต่างจากแนวคิด “ประชาชนเป็นใหญ่” หรือ “อำนาจของประชาชน” ดังเช่นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในอดีตเป็นอย่างมาก

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความหมายของ “ประชาสังคม” หรือ “อารยสังคม” ที่ครอบคลุมทุกชนชั้นของสังคม เน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืนในภาคประชาสังคมมากกว่าการดูที่ความแตกต่างหรือความแตกแยกภายใน อย่างไรก็ตาม มุมมองของอเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับประเด็นของ “คนชั้นกลาง” “การมีส่วนร่วม” “ความผูกพัน” และสำนึกของความเป็นพลเมือง” กล่าวคือ “ประชาสังคม” โดยนัยยะนี้มีได้หมายถึงความเป็นชุมชนของสังคมชนบทเท่านั้น แต่กินความรวมไปถึงคนชั้นกลางภาคเมืองที่ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นเครือญาติหรือเป็นแบบคู่หน้า (face to face relationship) แต่เป็นความผูกพัน (bond) ของผู้คนที่หลากหลายต่อกันบนฐานแห่งความร่วมมือและการแสวงหาการมีส่วนร่วม และด้วยสำนึกที่มีต่อความเป็นพลเมืองหรือ Citizenship นั้นเอง

นอกจากนี้ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ยังได้ตั้งข้อสังเกตที่สำคัญถึงรากฐานของคนไทยและสังคมไทยว่า คนไทยส่วนมากยังมีระบบวิธีคิดว่าตนเองเป็นไพร่ (client) หรือแบบไพร่ที่จะต้องมิมูลนายที่ดี โหยหาคนดี จึงมักขาดสำนึกของความเป็นพลเมืองและมองปัญหาในเชิงโครงสร้างไม่ออก อย่างไรก็ตาม อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความสำคัญต่อการผลักดันให้เรื่อง “ประชาสังคม” กลายเป็นแนวคิดในเชิงอุดมการณ์ทางสังคม “ผมขอเสนอให้เรื่อง Civil Society เป็นเรื่องของอุดมการณ์ จะต้องมีการขึ้นมาก่อน ไม่มีคำก็ไม่มีความคิด ไม่มีความคิดก็ไม่มีอุดมการณ์ เพราะนั่นคำว่า Civil Society ต้องสร้างให้เป็น Concept อย่างเช่น วัฒนธรรมชุมชน จึงจะเห็นมีพลัง มีประโยชน์”

ประชาสังคม ในความหมายของอเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2543 : 21,24) หมายถึง เครือข่ายกลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individual) โดยจุดเน้นของประชาสังคม ได้แก่

1. ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐ และมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร

2. ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัวต่างคนต่างอยู่ แย่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม

โดยให้น้ำหนักกับกลุ่มหรือองค์กรอันเกิดจาก 1) “คนแปลกหน้า” 2) มารวมกันโดยความสมัครใจ สามารถเข้าหรือออกจากสมาชิกภาพของกลุ่มหรือองค์กรนั้นโดยเสรี และ 3) การทำงานในองค์กรหรือกลุ่มนั้นต้องเป็นไปอย่างคนที่ค่อนข้างเท่าเทียมกัน

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชูชัย ศุภวงศ์ (อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรุษ วิจารณ์ วิสารทสกุล 2540 : 5) เป็นนักคิดอีก 2 ท่าน ที่กล่าวถึง “ประชาสังคม” โดยเน้นที่การปรับใช้ในบริบทของสังคมไทยค่อนข้างมาก โดยที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช มองว่า “ประชาสังคม” หมายถึง ทุกๆ ส่วนของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคประชาชนด้วย ถือว่าทั้งหมดเป็นประชาสังคม ซึ่งแตกต่างจากความหมายแบบตะวันตกที่แยกออกมาจากภาครัฐ หรือนอกภาครัฐ แต่หมายถึงทุกฝ่ายเข้ามาเป็นหุ้นส่วนกัน โดยนัยยะนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้ความสำคัญกับ “วิถีประชา” (Civic movement) ที่เป็นการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มองค์กรต่างๆ โดยเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลาง ปราศจากการจัดตั้งดังข้อเสนอที่สำคัญในเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนา ในช่วงของการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ก็จะต้องเน้นที่กระบวนการมีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาของทุกฝ่ายร่วมกันในระดับพื้นที่ (ย่อยๆ) (AFP = Area-Function Participation) ซึ่งในพื้นที่นี้ อาจเป็นพื้นที่จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือพื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ เช่น เขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เป็นต้น

ชูชัย ศุภวงศ์ (อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรุษ วิจารณ์ วิสารทสกุล 2540 : 6) ให้ความหมายของ “ประชาสังคม” ที่กว้างขวางและผนวกเอาแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นมาผสมผสานกันอย่างกลมกลืนกับบริบทของสังคมไทยว่าหมายถึง “การมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร ไม่ว่าจะป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือการกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ทั้งนี้ ชูชัย ศุภวงศ์ ยังได้เสนออีกว่าปัจจุบันขบวนการประชาสังคมไทย ได้มีพัฒนาการและความเข้มแข็ง เชื่อมโยงเครือข่ายกันมากพอสมควร โดยเฉพาะเครือข่ายชาวบ้านและเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ที่กำลังมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ ของสังคม เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเอชไอวี ปัญหาสาธารณสุข การทำเกษตรทางเลือก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ชูชัย ศุภวงศ์ ได้ตั้งข้อสังเกตที่สำคัญไว้ว่า ในเงื่อนไขของสังคมไทยปัจจุบัน ยังคงมีกระแสเหนียวรั้งที่จะคุกมิให้กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของสังคมเติบโตขึ้น อันได้แก่ ระบบพรรคการเมือง รัฐไทย ระบบราชการ ระบบการศึกษา ความสัมพันธ์แบบแนวดิ่งและสื่อมวลชนที่ขาดอิสระ เป็นต้น

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรุษ วิจารณ์ วิสารทสกุล 2540:6-7) นักคิดนักพัฒนาอาวุโสอีกท่านหนึ่ง ซึ่งมีบทบาททางความคิดและการเชื่อมโยงภาคีต่างๆ ของสังคม เพื่อ

การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ได้ให้ความหมายของ “ประชาสังคม” ว่าหมายถึง “สังคมที่ประชาชนทั่วไปต่างมีบทบาทในความสำเร็จในการจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการ และกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น” โดยนัยยะของความหลากหลายขององค์กรนี้ ไม่ว่าจะเป็น กลุ่ม องค์กร ชมรม สมาคม ซึ่งล้วนแต่มีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งสิ้น จึงเป็นเสมือน “สังคม” ของ “ประชา” (หรือ Society ของ Civil) นั่นเอง อย่างไรก็ตาม ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ยังเสนอต่ออีกด้วยว่า “ประชาสังคม” นั้นเป็นส่วนของภาครัฐ ซึ่งดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายและก็ไม่ใช่งานภาครัฐกิจ ซึ่งดำเนินงานโดยหวังผลกำไรเป็นสำคัญ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุติ คาคการณ์ไกล, 2540 : 56) ได้ให้ความหมายของประชาสังคมไว้ว่า เป็นสังคมหรือชุมชน ที่มีมาตรฐานสำคัญดังนี้ (1) ต้องมีความสัมพันธ์กันโดยตรง (2) ต้องมีการเอื้อเฟื้อต่อกัน เพราะว่าเราสามารถนับความสัมพันธ์นั้นได้ เมื่อเราพูดถึงสังคม เราพูดถึงกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่าเป็นพวกเดียวกัน โดยไม่เคยเห็นกัน ไม่เคยรู้จักกัน ไม่รู้ว่าคนนั้นมีอยู่จริงด้วยซ้ำไป เราจึงจะพูดถึงประชาสังคมได้ คือ กลุ่มคนที่รู้สึกว่าเป็นกลุ่มเดียวกันหรือเป็นพวกเดียวกัน ในทฤษฎีของ นिति เอียวศรีวงศ์ การที่จะเป็นประชาสังคมได้นั้นประการหนึ่ง จะต้องสามารถรวมกันได้ว่าเราเป็นพวกเดียวกัน ประการที่สอง เรามีความสัมพันธ์โดยไม่รู้จักกัน อาศัยบนฐานของสิทธิ ต้องมีสิทธิบางอย่าง เราต้องยอมรับสิทธิบางอย่างของกันและกัน จึงจะนับว่าเป็นประชาสังคม โดยสรุปก็คือ การเป็นประชาสังคมต้องมีคุณสมบัติอย่างน้อย 2 ประการดังที่กล่าวมาแล้ว

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุติ คาคการณ์ไกล, 2540 : 93) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” ว่าหมายถึง กลุ่มองค์กรที่เป็นพลังนอกระบบรัฐ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นมา โดยไม่หวังผลกำไรหรือหวังกำไรก็ตาม และต้องการมีบทบาทร่วมกับรัฐในการที่จะจัดระเบียบการปกครอง การพัฒนาจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน

เกษียร เตชะพีระ (ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุติ คาคการณ์ไกล, 2540 : 123-124) ได้ให้ความหมายของประชาสังคมไว้ว่า ประชาสังคม คือ สถาบันอิสระที่อยู่นอกรัฐ สถาบันอิสระที่อยู่นอกรัฐดังกล่าวไม่ได้เป็นของประชาชนทั้งหมด มีที่เป็นของเอกชนด้วย ธุรกิจเอกชนก็รวมด้วย รากเหง้าหรือที่มาของคำคำนี้ ขอเพียงแต่เป็นเหล่าสถาบันที่อยู่นอกรัฐก็นับว่าเป็นประชาสังคมในขณะนี้ ความหมายที่เป็นกลางหรือกว้างออกไปคงหมายถึง เหล่าสถาบันที่อยู่นอกรัฐ นอกภาคเศรษฐกิจ ถ้าจะลึกลงไปพอจะแยกได้ออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. ตลาด หมายถึง เป็นเวทีของการบริโภค การซื้อขายจับจ่ายสินค้า ไม่ใช่เรื่องการผลิต เพราะคิดว่าการผลิตเป็นประเด็นของภาคเศรษฐกิจโดยตรง

2. เหล่าสถาบันที่ทำหน้าที่ในการอบรมบ่มเพาะฝึกฝน เลี้ยงดู กลุ่มเยาวชนในสังคมขึ้นมา ตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน วัด คือ มีหน้าที่บ่มเพาะคนรุ่นใหม่ในสังคม

3. ประชาสังคม มีความหมายรวมถึง การเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเรียกร้องในประเด็นปัญหาต่างๆ ของคนในสังคม โดยไม่จำกัดว่าต้องเป็นคนรวย คนจน หรือคนละชาติ ศาสนา แต่ถ้าเป็นการรวมตัวเพื่อต่อสู้เรียกร้องในประเด็นต่างๆ ในสถานที่ต่างๆ ก็เรียกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคม

เชนศ อารณัฐสุวรรณ (2541 : 123) ได้ให้ความหมายของประชาสังคม คือการที่คนในสังคมมารวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือ องค์กรจัดตั้ง ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคสังคม ในลักษณะที่เป็น “หุ้นส่วน” กัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่าง ให้บรรลุวัตถุประสงค์ “ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย”

สีดา สอนศรี (2546 : 183-184) ได้ให้ความหมายว่า คือ สังคมของประชาชนหรือพลเมือง นั่นก็คือองค์กรประชาชน (Pos) และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ที่ร่วมกันช่วยรัฐในการพัฒนาประเทศ กลุ่มและบุคคลมีปฏิสัมพันธ์แตกต่างจากรัฐและองค์กรอื่นๆ ของรัฐ คำว่าประชาสังคมจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ซึ่งประกอบไปด้วยการรวมอยู่ในองค์กรต่างๆ ดังนี้

1. องค์กรพัฒนาเอกชน
2. องค์กรชุมชน
3. องค์กรศาสนา
4. สถาบันทางวิชาการ
5. กลุ่มสื่อสารมวลชน
6. กลุ่มธุรกิจ
7. กลุ่มสตรี
8. กลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมือง
9. กลุ่มองค์กรการกุศล
10. กลุ่มชนพื้นฐานที่ยังไม่พัฒนา
11. แนวร่วมของพรรคการเมือง

อนุชาติ พวงสำลี (อนุชาติ พวงสำลี 2542 : 76-88 อ้างถึงใน ถวิลวดี บุรีกุล 2549 : 1-12) กล่าวว่า ประชาสังคมอาจอธิบายได้ในสองความหมาย ความหมายแรก คือ สภาพของสังคมที่พึงปรารถนา มีความเป็นประชาชนอย่างแท้จริง เป็นสังคมที่ผู้คนทั้งหลายเข้ามามีส่วนร่วมเข้ามามีส่วนกำหนดชะตากรรมของสังคมร่วมกัน เป็นสังคมของอารยะธรรมร่วมกัน เป็นสังคมที่เราพึง

ปรารถนา อีกความหมายหนึ่ง ประชาสังคมน่าจะอธิบายถึงกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่จะต้องเร่งสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้คนที่หลากหลาย กลุ่มองค์กรที่หลากหลายเข้ามาสู่กระบวนการจัดการแก้ไขปัญหา เข้ามาบอกว่าเขาต้องการสร้างสังคมของเขาอย่างไร และความหมายของการมีประชาสังคม ไม่ได้หมายความว่าไม่มีกลุ่มพลังมวลชนมากดดันรัฐอย่างเดียว แต่เป็นกลุ่มของประชาชนรวมตัวกันไปแก้ปัญหาท้องถิ่นของตัวเอง

ถวิลวดี บุรีกุล (2549 : 13) ได้ให้ความหมายว่าประชาสังคมคือประชาชนในสังคมมีจิตสำนึกร่วมกัน มีการร่วมมือผ่านองค์กรที่หลากหลาย และมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เพื่อทำการแลกเปลี่ยนข้อมูล มีความคิดเพื่อสร้างเอกลักษณ์ มีความผูกพันและความเชื่อร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ หรือเพื่อให้รัฐมีความสำนึกรับผิดชอบต่อสาธารณะ

ธโรธร ตู้อองคำ (2549 : 41) ได้ให้ความหมายประชาสังคม คือ การรวมกันของผู้คนที่เกิดจากการตระหนักถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่มีต่อสังคมในลักษณะของกลุ่ม ชุมชน สมาคม หรืออื่นใดที่สมาชิกเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง เป็นกลุ่มเดียวกันหรือพวกเดียวกัน ถักทอเป็นเครือข่ายจนก่อให้เกิดการกระทำ กิจกรรม และปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล ประชาสังคมจึงเป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคลเกือบทุกประเภท

วีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2549 : 5-11) กล่าวได้ว่า ประชาสังคม คือการรวมกลุ่มกันของพลเมือง ที่เคารพในความแตกต่างหลากหลายทางความคิด มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเพื่อสร้าง/ขยายจิตสำนึกของสมาชิกหรือองค์กรให้เกิดเป็นพลังที่เข้มแข็งในสังคม เครือข่ายหรือองค์กรประชาสังคม จะมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันในหมู่สมาชิก เพื่อเปิดพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นพื้นที่ระหว่างรัฐกับปัจเจกชนบุคคล ดังนั้นการรวมกลุ่มในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม องค์กรต่างๆ สมาคม ชมรม กลุ่ม ฯลฯ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคมทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุป ประชาสังคม หมายถึง ปัจเจกชนที่มีความเป็นพลเมือง รวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือองค์กรต่างๆ ด้วยความสมัครใจ เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา หรือกระทำการบางอย่างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

ความสำคัญ

ความสำคัญของประชาสังคม นั้น ถวิลวดี บุรีกุล ได้ให้แนวคิดว่า (ถวิลวดี บุรีกุล 2549: 1-14-1-17)

ประชาสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของการทำงานเพื่อส่วนรวมจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยแบบส่วนรวม เพราะเป็นการสร้างทุนทางสังคมที่เกิดจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ทำงานเพื่อส่วนรวม และสมาชิกมีการมีส่วนร่วม รวมตัวกัน (associationism) ต้องการ

แสวงหาอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจของรัฐ จึงยังคงรักษาสถานภาพของความสัมพันธ์ที่ถาวรไว้

ประชาสังคม มีประโยชน์ในการระดมพลังมวลชน เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ ให้เป็นไปตามเป้าหมายของกลุ่ม และประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งถูกเรียกรวมๆ ว่า เป็น “การเมืองแบบใหม่” (the new/postmodern politics) ที่มีความศรัทธาต่อระบบการปกครองของรัฐ ดังนั้นหัวใจของการเมืองแบบใหม่จึงอยู่ที่การสร้างการเมืองแบบที่ให้ประชาชนธรรมดาที่มีบทบาทในรูปการเคลื่อนไหวของประชาชนในแบบต่างๆ มากขึ้นประชาสังคมจึงสามารถปกป้องอำนาจรัฐจากการปัญหาทางเศรษฐกิจที่อาจมาจากวิกฤตได้ โครงสร้างต่างๆ ของประชาสังคมเปรียบเสมือนสนามเพลาะที่ใช้ปกป้องพื้นที่บนสมรภูมิในการทำสงคราม ในการทำสงครามบางครั้งการถล่มจากปืนใหญ่ทำให้เราหลงคิดว่ากองกำลังของฝ่ายตรงข้ามถูกทำลาย แต่พอฝ่ายเรารุกเข้าไปในดินแดนของศัตรูจะพบว่ายังมีความสามารถในการปกป้องตนเองอยู่ ในด้านการเมืองของประเทศที่เจริญก็เหมือนกัน เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจผลของปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าวในประเทศพัฒนาไม่เพียงพอที่จะทำลายขวัญและกำลังใจของผู้ที่ปกป้องรักษาระบบและไม่สามารถที่จะให้เปรียบหรือโอกาสกับฝ่ายรุกได้

ประชาสังคมยังเป็นการสร้างแรงผลักดันในเรื่องจริยธรรม (Ethical influence) โดยประชาสังคมมีการดำเนินการบนความต้องการพื้นฐานของประชาชน โครงสร้างของประชาชนสังคมจึงกำหนดขึ้นและเป็นไปเพื่อปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน การสร้างอิทธิพลต่อการสร้างพื้นฐานของจริยธรรมอยู่ภายใต้การรวมตัวกันในกลุ่มศาสนา กลุ่มที่มีความคิดเฉพาะ ที่ให้ปรัชญาของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และเป็นสถาบันที่พวกเขาต้องปกป้อง ทั้งยังเป็นหุ้นส่วนในการเสวนาในชีวิตทางการเมืองและอาจเตือนไปยังรัฐให้มีการคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานเหล่านั้น ในทฤษฎีทางการเมืองแล้ว ประชาสังคมยังสามารถส่งผ่านข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพิจารณากฎหมายอีกด้วย

การมีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจ (Economic influence) การผสมผสานร่วมกันระหว่างความสนใจทางสังคมกับเศรษฐกิจ โดยไม่มีการหวงกัวงวลเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะคงยาก การแสดงให้เห็นในเรื่องนี้คือประเด็นเรื่องการจ้างงาน ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาสังคมเช่นกัน

ประชาสังคมเป็นหุ้นส่วนทางสังคมและเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ตัวอย่างเช่นสนธิสัญญา Amsterdam Treaty ได้ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่าง EU commission และหุ้นส่วนทางสังคม มีการกำหนดมาตรการเพื่อปกป้องสิทธิของคนงาน และเพื่อประกันการดำเนินงานปกป้องสังคมของกลุ่ม มีการทำข้อตกลงใน European Social Charter of 1989 ถึงแม้จะมีปัญหาใน

การดำเนินการบ้าง แต่สิ่งนี้คือความสำคัญของการมีประชาสังคมในระดับภูมิภาคและระดับโลก เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจ ประชาสังคมที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนยังช่วยกันผลักดันการดำเนินการเหล่านี้อีกด้วย เพื่อปกป้องสิทธิของประชาชนและความสนใจของพวกเขา

ประชาสังคมเป็นองค์กรที่ผลักดันต่อภาคการเมืองเพื่อปกป้องการเป็น ประชาธิปไตย และสิทธิเสรีภาพของประชาชน ประชาสังคมเป็นสิ่งที่ช่วยประกันการปกป้องค่านิยมและเสรีภาพ ต่อผู้การรวมอำนาจหรือเผด็จการ ประชาสังคมเป็นตัวกระตุ้น (catalyst) เป็นพื้นที่ที่มีการสานเสวนาระหว่างภาคส่วนต่างๆ กับผู้มีอำนาจ จุดแข็งของประชาสังคมคือการมี โครงสร้างที่ยืดหยุ่น ทำให้เอื้อต่อการดำเนินการในเรื่องนี้ ในประเทศตะวันตก ความเข้มแข็งของประชาสังคมมักเห็นว่าเป็นเกณฑ์ของความสมบูรณ์และความยั่งยืนของการเป็นประชาธิปไตย (democratic health and stability) ประชาสังคมเป็นพื้นที่ของพลเมืองที่แสวงหาสันติสุขเพื่อต่อต้าน การกดขี่ การเป็นเผด็จการและความรุนแรงของรัฐที่ไม่เป็นประชาธิปไตย จากเกณฑ์ที่สำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย ประชาธิปไตย มีความเกี่ยวข้องไม่เพียงแต่การเสริมสร้างสิทธิขั้นพื้นฐาน สถาบันและกระบวนการที่มีความสำคัญแต่ยังเป็นการสร้างความยั่งยืนของความสัมพันธ์ทางสังคมที่สนับสนุนการเป็นประชาธิปไตยอยู่ในระบบของการสนับสนุนการเป็นประชาธิปไตยนี้ประกอบด้วยการพัฒนาชนชั้นกลางที่มีการศึกษา และกรอบของสถาบันพลเมืองที่สามารถสนับสนุนการเป็นประชาธิปไตย เช่น ในสังคมที่เคยเป็นคอมมิวนิสต์มาก่อนและในประเทศโลกที่สามที่การเป็นประชาธิปไตยมีความก้าวหน้าในศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมา การสร้างประชาสังคมจึงเป็นการผูกมัดตนเองต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นประชาธิปไตย

สำหรับรัฐแล้วการมีความสัมพันธ์กับประชาสังคมก็จะก่อให้เกิดประโยชน์คือ

1. ประชาสังคมจะสนับสนุนค่านิยมของชาติ ของโลก ช่วยให้เกิดการบรรลุเป้าหมายของนโยบาย
2. แนะนำแนวคิดใหม่ ความชำนาญ ทรัพยากร ความสามารถ เครือข่ายและความเป็นผู้นำในประเด็นต่างๆ
3. ให้บริการที่เพิ่มขึ้นจากการบริหารของรัฐ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ชนกลุ่มน้อย ผู้ที่อยู่ในที่ทุรกันดารที่รัฐยังไม่ให้บริการไม่ถึง เพิ่มความช่วยเหลือทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงินในด้านต่างๆ

สำหรับประชาสังคมเองก็ได้รับประโยชน์จากรัฐ คือ

1. เพิ่มบทบาทในการมีอิทธิพลต่อนโยบาย และสร้างการร่วมมือกันระหว่างรัฐและองค์กรประชาสังคม

2. ให้อำนาจทางกฎหมายในการมีส่วนร่วม และสร้างความชอบธรรมในการทำงานขององค์กรประชาสังคม สร้างความเชื่อมโยงและความโปร่งใสของการมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐและรัฐยังสามารถให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคแก่ประชาสังคมได้

3. เสริมสร้างทางการศึกษาของพลเมือง (civic education) การมีส่วนร่วมและการสร้างทุนทางสังคมที่จะเสริมสร้างความสามารถของประชาสังคม เพิ่มทางเลือกในการเข้าถึงการบริการสาธารณะ และสร้างโอกาสมากขึ้นสำหรับประชาชนในการเข้าถึงการบริการสาธารณะอีกด้วย

พัฒนาการของแนวคิด²

พัฒนาการของแนวคิดประชาสังคม ความคิดประชาสังคมถือกำเนิดครั้งแรกในยุคสมัยกรีก ภายใต้ชุดความหมายของคำในภาษากรีกว่า “politike koinonia” ดังปรากฏในงานของอริสโตเติล (Aristotle) ซึ่งเป็นคำๆ เกี่ยวกับ “societas civilis” ในภาษาละตินและ “political society” หรือ “political community” ในภาษาอังกฤษ อริสโตเติลให้ความหมายของ politike koinonia ว่าเป็นชุมชนทางการเมืองจริยธรรมที่มีความเป็นเสรีและพลเมืองมีความเท่าเทียมกันภายใต้ระบบการปกครองด้วยกฎหมาย หรือที่เรียก politike koinonia อีกชื่อหนึ่งว่า “polis” เขาถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์การเมือง (political animal) มนุษย์ทุกคนจะบรรลุถึงชีวิตที่สมบูรณ์ได้ต้องอาศัยในชุมชนทางการเมืองเท่านั้น อย่างไรก็ตาม politike koinonia ของอริสโตเติลไม่ได้แยกความแตกต่างระหว่างรัฐ (state) และสังคม (society) ออกจากกันอย่างชัดเจน เหมือนดังความคิดประชาสังคมที่ปรากฏในยุคสมัยใหม่ (modern age)

ต่อมาโทมัส อะไควนัส (Thomas Aquinas) นำคำว่า politike koinonia หรือ societas civilis มาใช้ เขามีแนวโน้มใช้ societas civilis ในความหมายอย่างเดียวกับนครรัฐ (citystate) ในยุคกลาง ซึ่งมีความใกล้เคียงกับ polis ของกรีก แต่ต่างกันที่อำนาจอธิปไตยของ polis มีเพียงครึ่งหนึ่งเมื่อเทียบกับปรากฏใน city-state ความคิด societas civilis ที่อริสโตเติลและอะไควนัสนำมาใช้สร้างสังคมทางการเมืองของเขานั้นถือได้ว่าเป็นรูปแบบรัฐโบราณ ต่อมาในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) นักคิด/นักปรัชญาได้เริ่มหันมาให้ความสนใจกับความคิดในเรื่องรัฐสมัยใหม่ (modern state) ส่งผลให้ความคิดประชาสังคมปรับมุมมองความคิดกันใหม่ เพื่อให้สามารถดำเนินควบคู่กับความคิดในเรื่องรัฐสมัยใหม่ได้อย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป นักคิดคนสำคัญคนหนึ่งในยุคนี้ที่พยายามผสานความคิดประชาสังคมเข้ากับรัฐสมัยใหม่ ได้แก่ โทมัส ฮอบบส์ (Thomas Hobbes)

² เรียบเรียงจาก วิทยานิพนธ์เรื่อง พัฒนาการความคิดประชาสังคมไทย โดยเชษฐา ทรัพย์เย็น (2547:14-31)

ฮอปป์มองประชาสังคมว่าเป็นสภาวะใหม่ของมนุษย์หลุดพ้นจากสภาวะธรรมชาติ (state of nature) ในสภาวะธรรมชาตินุษย์อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เลวร้าย หวาดระแวง ต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงสิ่งที่ปรารถนา มนุษย์ต่างแก่งแย่งชิงดี มนุษย์สภาวะธรรมชาติจึงปราศจากความสงบสุข ดังนั้น ด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ได้ผลักดันให้มนุษย์ทำข้อตกลงซึ่งกันและกัน (social contract) เพื่อสามารถบรรลุถึงสังคมที่ปราศจากการต่อสู้ทำร้ายคู่สังคมแห่งความสมานฉันท์และความสงบสุข ฮอปป์เรียกสังคมในสภาวะใหม่นี้ว่า ประชาสังคม (Civil Society) มนุษย์ในสภาพใหม่ของสังคมใหม่จำเป็นต้อง สละเสรีภาพส่วนบุคคลมอบให้กับผู้ดูแลผู้หนึ่งที่เรียกว่า “องค์อธิปัตย์” ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองสังคมตามที่ปรากฏในหนังสือ “Leviathan” ของเขา

ด้วยตรรกตามทฤษฎีของฮอปป์ การเสนอให้มนุษย์ทำข้อตกลงทางสังคมร่วมกัน เพื่อนำมาซึ่งสังคมที่สงบสุขภายใต้การควบคุมของผู้ปกครองนั้น แท้จริงแล้วเป็นการสถาปนารัฐมากกว่าการสร้างสังคมนอกรัฐ ด้วยเหตุนี้ ประชาสังคมตามที่ฮอปป์เสนอจึงเป็นการต่อยอดการผลิตซ้ำ (reproduction) ของชุดความคิดว่าด้วยการสร้างรัฐที่ตีตนเอง หรือกล่าวอีกภาพหนึ่งคือ ข้อเสนอให้สร้างประชาสังคมของฮอปป์ยังไม่สามารถก้าวพ้นจากวาทกรรม (discourse) ว่าด้วยรัฐอุดมคติที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณงามความดีนานาประการต่างๆ ที่ในช่วงเวลาก่อนหน้าฮอปป์ มีนักคิด/นักปรัชญาที่สามารถก้าวพ้นจากรัฐอุดมคติอย่างแมคเคียเวลลี (Machiavelli) นำเสนอการสร้างรัฐในความเป็นจริง (realistic state) ในบริบทสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองที่เกิดขึ้นจริงในขณะนั้น

แมคเคียเวลลีมองว่าสภาพสังคมทางการเมืองเป็นสภาพของการแก่งแย่งชิงดี เอารัดเอาเปรียบ รัฐที่เกิดขึ้นจากสภาพสังคมการเมืองเช่นนี้จึงต้องเป็นรัฐที่ทำทุกวิถีทางเพื่อธำรงรักษารัฐให้คงอยู่ต่อไป ดังนั้นผู้ปกครองที่ดีที่เหมาะสมกับรัฐในบริบทสังคมการเมืองดังกล่าวจึงต้องเป็นผู้ปกครองที่ทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่างเพื่อรักษารัฐของตนให้ดำรงอยู่ แม้ผู้ปกครองคนนั้นจะต้องเป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว ใช้วิธีการทั้งที่ชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ตลอดจนเล่ห์เพทุบายนานัปการ แต่ถ้าเป็นไปได้เพื่อความมั่นคงแห่งรัฐแล้วยอมนับว่าผู้ปกครองผู้นั้นทำสิ่งที่ถูกต้องต่อรัฐและประชาชน แมคเคียเวลลีจึงเป็นนักคิด/นักปรัชญาคนแรกที่ก้าวของพ้นจากวาทกรรมว่าด้วยรัฐในอุดมคติ

ข้อเสนอในการสร้างรัฐของแมคเคียเวลลีดังกล่าวนี้ไม่มีอิทธิพลต่อความคิดว่าด้วยรัฐของฮอปป์ แม้ว่าฮอปป์จะเกิดในยุคหลังแมคเคียเวลลีก็ตาม ฮอปป์ยังคงพึงพอใจกับรัฐในอุดมคติตามแบบอย่างของอริสโตเติล ความคิดว่าด้วยประชาสังคมที่ฮอปป์เสนอยังคงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางความคิดของอริสโตเติลนั่นเอง อาณาบริเวณของสังคมซ้อนทับกับอาณาบริเวณของรัฐอย่างเป็นทางการอันหนึ่งอันเดียวกัน เพียงแต่ข้อเสนอของฮอปป์แตกต่างจากอริสโตเติลตรงที่รูปแบบของรัฐแต่ละคนกล่าวคือ *politike koinonia* หรือ *societas civilis* ของอริสโตเติลนั้น เป็นรัฐแบบโบราณแต่ประชา

สังคมตามข้อเสนอของฮอบบส์เป็นรัฐสมัยใหม่ที่อำนาจอธิปไตยแผ่ขยายครอบคลุมไปทั่วทุกซอกทุกมุมของสังคม

จอห์น ล็อก (John Locke) นักคิด/นักปรัชญาอีกผู้หนึ่งที่มีความสนใจในการสร้างสังคมการเมือง (political society) หรือที่เรียกว่าประชาสังคมในภาพของล็อก ทฤษฎีของเขาเริ่มต้นด้วยกรอบอธิบายถึงสถานะธรรมชาติมนุษย์ว่าเป็นสภาพที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีเหตุมีผล มีเสรีภาพที่สมบูรณ์อยู่ภายใต้การควบคุมของกฎธรรมชาติ (law of nature) แต่สถานะธรรมชาติดังกล่าวจะนำไปสู่การเกิดภาวะสงครามต่อสู้อันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ไม่สิ้นสุด ต่างคนต่างต้องการในสิ่งที่พึงปรารถนาซึ่งจะนำมาสู่การใช้กำลังเข้าประหัตประหารกัน แนวโน้มความวุ่นวายที่อาจมีขึ้นในสถานะธรรมชาติเช่นนี้เป็นเพราะการขาดอำนาจศูนย์กลางที่ยอมรับกันในหมู่มนุษย์คอยควบคุมจัดการไว้คอยระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น เนื่องด้วยความหวาดกลัวที่เสี่ยงต่อภาวะสงครามและความต้องการสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ผาสุกทำให้มนุษย์ในสถานะธรรมชาติยอมเข้ามาอยู่ร่วมกันในสังคมเมือง ทำพันธะสัญญาทางสังคมต่อกัน (social contract) เพื่อบรรลุถึงการสร้างทางสังคมที่ธำรงไว้ซึ่งความสงบสุขในสังคม

พันธะสัญญาที่เกิดขึ้นจากความยินยอมพร้อมใจร่วมกันทำข้อตกลงของมนุษย์นั้น มนุษย์แต่ละคนไม่จำเป็นต้องยอมสละเสรีภาพของตนให้กับองค์อธิปัตย์ในการปกครองดูแล มนุษย์ยังคงมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ มนุษย์เพียงยอมเสียสละและหน้าที่บางประการมอบให้กับประชาสังคมเป็นผู้จัดการ เพื่อเป้าประสงค์ในการรักษาความเรียบร้อยของการอยู่ร่วมกัน ประชาสังคมจะเป็นผู้ตั้งองค์อธิปัตย์มาดูแล การตั้งองค์อธิปัตย์จะต้องได้รับการสนับสนุนจากเสียงข้างมากของประชาชน ในประชาสังคม รูปแบบขององค์อธิปัตย์มีความหลากหลาย อาทิ ประชาธิปไตยโดยประชาชน ความเป็นประชาธิปไตย กษัตริย์ ฯลฯ ตามความเหมาะสม ถ้าประชาชนในประชาสังคมไม่พอใจองค์อธิปัตย์สามารถถอดถอน/โค่นล้มได้ เพราะอำนาจอธิปไตยที่แท้จริงเป็นของประชาชน

เป็นที่แน่ชัดว่าความคิดของล็อกมีความพยายามแยกรัฐ (state) ออกจากสังคมการเมือง (civil society) โดยล็อกได้ทำการกำหนดองค์การทางปกครองขึ้นต่างหาก เรียกว่า “government” ภายในรัฐยังมีการแบ่งแยกอำนาจออกเป็นฝ่ายต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างจากอริสโตเติลและฮอบบส์อย่างสิ้นเชิง เนื่องจากทั้งสองได้รวมเอา ประชาสังคม (civil society) และรัฐ (state) เข้าไว้เป็นส่วนเดียวกัน แต่สำหรับล็อกนั้นจะแยกออกจากกัน นอกจากนี้ประชาสังคมของล็อกมิได้อยู่ชั่วคราวข้ามกันรัฐเหมือนดังความคิดของนักคิด/นักปรัชญาในยุคสมัยใหม่ (modern age) แต่ประชาสังคมของล็อกดำเนินคู่กับรัฐ เป็นผู้สร้างรัฐสามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐได้ตลอดเวลา กล่าวอย่างหลวมๆ คือรัฐเป็นโครงสร้างส่วนบนของประชาสังคม แต่ไม่ได้เป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ (absolute) จากประชาสังคมยังอยู่ในการควบคุมตรวจสอบจากประชาสังคมและพร้อมถูกถอดถอนได้เสมอ ดังนั้นหาก

ประชาสังคมต้องการปฏิวัติล้มล้างรัฐ และสร้างรัฐใหม่ขึ้นมาทดแทนย่อมมีความชอบธรรมในการกระทำดังกล่าว และหากนำมากล่าวใหม่ในภาษาของคาร์ล มาร์กซ์ อาจกล่าวได้ว่าประชาสังคมเป็นผู้กำหนดรูปแบบโครงสร้างของรัฐนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม หากจะพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่ง ประชาสังคมในทัศนะของลือคังหลักหนีไม่พ้นกระบวนทัศน์ (paradigm) ชุดเดิมของนักคิด/นักปรัชญาที่ผ่านมาในอดีต นั่นคือการพยายามฝังตรึงอยู่กับโน้ตทัศน์ว่าด้วยรัฐเฉกเช่นเดียวกับอริสโตเติลและฮอปส์ ประเด็นรายละเอียดของลือคังอาจแตกต่างจากนักคิด/นักปรัชญาเหล่านี้อยู่บ้างอย่างเช่นการที่ลือคังพยายามแยกรัฐออกจากประชาชน แต่แกนความคิดหลักโดยรวมแล้วลือคังคงยึดแน่นเกี่ยวกับการมุ่งแสวงหารูปแบบการปกครองโดยรัฐที่ดีเช่นเดิม

ในขณะที่ลือคังมองว่าประชาสังคมมีความสำคัญเหนือกว่ารัฐ และเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของรัฐ แต่มองเตสกีเอร์ (Montesquieu) เห็นตรงกันข้าม กล่าวคือ เขาเห็นว่าสังคมรัฐต่างอยู่ในดุลยภาพแห่งการสร้างสรรค์กันและกัน ซึ่งไม่ว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่สามารถทำลายอีกฝ่ายหนึ่งลงได้ หากขาดสังคม รัฐจะดำรงอยู่ไม่ได้ เช่นเดียวกันถ้าไม่มีรัฐ สังคมจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เป็นการอวดसानของทุกฝ่าย ทั้งสังคมและอำนาจทางการเมืองต่างมีความสำคัญอย่างเท่าเทียมกัน ดำรงอยู่ด้วยกัน ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดก่อนและสร้างอีกฝ่ายหนึ่งเหตุที่สังคมมีหน้าที่ต่อต้านระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เนื่องจากความต้องการของพลเมืองที่ต้องการปกป้องรักษาสิทธิทางกฎหมายของพวกเขาซึ่งได้ถูกรุกรอนไปโดยอำนาจผูกขาดพลเมืองจึงรวมตัวกันก่อตั้งและเคลื่อนไหวผ่านทางองค์กรมวลชนและสมาคมต่างๆ เพื่อเป่าประสงค์ในการนำสิทธิพลเมืองที่เขาควรจะได้รับกลับคืนมา แนวคิดประชาสังคมของมองเตสกีเอร์จึงเป็น สังคมคู่รัฐ ไม่ใช่สังคมกำหนดรัฐ ตามแบบอย่างของนักคิดที่มีมาก่อนหน้านี้

ความคิดในการแยกสังคมกับรัฐออกจากกันหรือมองว่าสังคมแตกต่างจากรัฐเกิดการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วไปไกลกว่าความคิดของลือคังและมองเตสกีเอร์ โดยเฉพาะความคิดการมองสังคมเป็นขั้วตรงข้ามและต่อต้านรัฐอย่างเช่นในประเทศฝรั่งเศส ไม่ว่าจะเป็นการให้ความสำคัญกับการต่อต้านอำนาจเด็ดขาดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิในความคิดของมองเตสกีเอร์หรือการต่อต้านระบบเจ้าอภิสิทธิ์ในความคิดของวอลแตร์ (Voltaire) ได้ถูกรวบรวมไว้ด้วยกันในความคิดว่าด้วย “สังคมต่อต้านรัฐ” ซึ่งได้รับความนิยมแพร่หลายในฝรั่งเศส แกนหลักในความคิดดังกล่าวมุ่งให้ความสำคัญกับปัจเจกชนแต่ละคนในประชาสังคมที่มีความเป็นอิสระและเท่าเทียม เต็มไปด้วยสิทธิต่างๆ เท่าที่ปัจเจกชนหนึ่งพึงมีได้เพื่อบรรลุถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไม่ถูกกดขี่ บังคับและถูกลิดรอนจากอำนาจเผด็จการใดๆ และเป็นแหล่งที่มาของสิทธิต่างๆที่แท้จริงในสังคม พัฒนาการทางความคิดดังกล่าวนี้ส่งผลที่ตามมาประการสำคัญ คือ ทำให้สังคมกลายเป็นแหล่ง

อำนาจที่ชอบธรรมแต่เพียงแหล่งเดียวซึ่งแตกต่างจากยุคสมัยก่อนหน้านี้ที่ให้ความชอบธรรมกับทั้ง สังคมและรัฐดังเช่นความคิดของ อริสโตเติล ฮอปส์ และล๊อค เป็นต้น

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ได้เปลี่ยนความหมายของประชาสังคมในแง่มุม ใหม่ เขาเสนอว่าประชาสังคมควรตั้งอยู่บนฐานของสิทธิมนุษยชนสากลมากกว่าอำนาจทาง การเมืองและอำนาจทางกฎหมายที่มีลักษณะเฉพาะส่วนบุคคล เขาเห็นว่าประชาสังคมที่แท้จริง ต้องเป็น “universal civil society” ที่วางอยู่บนหลักนิติธรรม (rule of law) ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญ ของการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ และยังคงมองว่าความเป็นส่วนรวม (public) มีคุณค่ายิ่งต่อการ ธำรงรักษาสังคมให้คงอยู่ ดังนั้น ประชาสังคมที่ดีจะต้องเป็นประชาสังคมของส่วนรวม มิใช่เฉพาะ ส่วนใดส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ คานท์ยังปฏิเสธอำนาจเบ็ดเสร็จใดๆ ที่อาจจะมีขึ้นในสังคม เขาจึงได้ ทำการคัดค้านการประนีประนอมหรือความร่วมมือกับกลุ่มฐานันดร (estate powers) ในรัฐสม บุรณาญาสิทธิ เพราะจำนำมาซึ่งภัยคุกคามต่อความเป็นส่วนรวม คานท์จึงเสนอทางออกจึงให้สร้าง สังคมพลเมือง (citizen society) ขึ้นแทนสังคมเก่าในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อประกันถึง เสรีภาพของส่วนรวม ความคิดของคานท์ โดยเฉพาะการให้นำหนักในประเด็นเรื่องความเป็นสากล (universalism) ส่งอิทธิพลทางความคิดของเฮเกลในเวลาต่อมา

ประชาสังคมในทัศนะของนักคิด/นักปรัชญาก่อนหน้าล๊อค กล่าวโดยสรุป จะมองว่า การสร้างประชาสังคมคือการสร้างสังคมการเมืองหรือรัฐ ในยุคต่อมาความคิดประชาสังคมเริ่ม มองเห็นความชัดเจนในการแยกรัฐออกจากสังคมมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม โดยภาพรวมแล้วยัง พบว่าประชาสังคมของนักคิด/นักปรัชญาเหล่านี้ยังเป็นประชาสังคมที่ซ้อนทับกับสังคมไม่ว่าจะให้ ความหมายในรูปของ political society หรือ society ก็ตาม ความคิดประชาสังคมในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือองค์กรที่ดำเนินอยู่ระหว่างรัฐและปัจเจกชน/ครอบครัวปรากฏเป็นรูปเป็น ร่างอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกในความคิดของเฮเกล อาจกล่าวได้ว่าเฮเกลเป็นคนแรกที่สุดประกาย ความคิดประชาสังคมในรูปลักษณะที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

เฮเกล (Hegel) วางรูปแบบประชาสังคมให้มีลักษณะที่แตกต่างจากครอบครัวและรัฐ ประชาสังคมในทัศนะของเฮเกลจึงรวมเอากลุ่ม/องค์กรที่อยู่ระหว่างครอบครัวและรัฐเข้าไว้ด้วยกัน เช่น สหภาพ สมาคม โบสถ์ ชุมชน ชุมนุม กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มศาสนา สภาคนงาน พรรคการเมือง กลุ่มอาชีพฐานันดร (estate) ฯลฯ เป็นความสัมพันธ์ที่เฉพาะเจาะจงของกลุ่มที่รวมตัวกันอย่างสมัครใจ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางการเมืองของกลุ่มตน

ประชาสังคมของเฮเกลไม่ได้แยกตัวออกห่างและไม่สัมพันธ์กับสิ่งใด แต่เฮเกลมองว่า “ครอบครัว-ประชาสังคม-รัฐ” มีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง ครอบครัวเป็นชุมชนจริยธรรมขั้น แรกที่เป็นรากฐานของรัฐ พัฒนาต่อมาเป็นประชาสังคม และสามารถเปลี่ยนแปลงตัวเองกลายเป็น

รัฐได้ในที่สุด ประชาสังคมจึงประกอบด้วยลักษณะบางประการที่อยู่ภายในครอบครัว เช่น ต้องมี มิติทางจิตใจ มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน เป็นต้น ผสมผสานกับการใช้หลักเหตุผลสากลในการ ดำเนินชีวิตตามกฎหมาย rule of law ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของ ปัจเจกชนที่อยู่ในสังคม ประชาสังคมในทัศนะของเฮเกลจึงเป็นรูปแบบที่แท้จริงของสังคม ซึ่งตัว เขาเรียกว่า “ครอบครัวสากล” (universal family)

ถึงแม้ว่าเฮเกลได้ให้ความสำคัญกับประชาสังคมเป็นอย่างมาก แต่เขาไม่ได้ละเลย ความสำคัญของปัจเจกชนที่อยู่ในสังคมแม้แต่น้อย ปัจเจกชนเหล่านี้เฮเกลเรียกว่า “universal class” ดังนั้นประชาสังคมของเขาจึงเป็นที่รวมของปัจเจกชนซึ่งเต็มไปด้วยเสรีภาพ นอกจากนี้ เฮเกลยัง คำนึงถึง ความสมดุลที่เกิดจากทั้งความต้องการส่วนบุคคลของปัจเจกชนและความจำเป็นใน ภาพรวมของสังคม เขามุ่งแสวงหาการเชื่อมโยงอย่างลงตัว ระหว่างลักษณะเฉพาะส่วนบุคคล และความเป็นสากล

เฮเกลกล่าวถึงประชาสังคมในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ที่แสดงออกมาในรูปของ “corporations” โดยเฉพาะการรวมตัวของงานและนักธุรกิจ corporations ถือเป็นชุมชน จริยธรรม ลำดับที่สองของรัฐซึ่งอยู่ในส่วนของประชาสังคม ในทัศนะของเฮเกล corporations นั้น เปรียบเสมือนกับอวัยวะ (organs) หรือส่วนประกอบของประชาสังคมและบทบาทหน้าที่ประการ แรกที่สำคัญของ corporations คือบทบาทหน้าที่ด้านเศรษฐกิจ จากนั้นจึงขยายตัวสู่บทบาทหน้าที่ ทางการเมือง

ในอีกมุมหนึ่ง corporations เปรียบเสมือนครอบครัวที่สองของปัจเจกชน ซึ่งเกิดจาก การรวมตัวด้วยความสมัครใจของสมาชิก และเป็นตัวแทนของเฉพาะส่วนของอุตสาหกรรม การค้า และวัฒนธรรมที่กลุ่มปัจเจกชนสังกัดอยู่ในฐานะครอบครัวรองทำหน้าที่สอง corporations จึง ต้องทำหน้าที่ 4 ประการ

1. ดูแลผลประโยชน์ของสมาชิกตามกลุ่มความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
2. กำหนดขอบเขตความจำเป็นทั่วไปทางสังคม และความต้องการส่วนตัวของสมาชิก อย่างเหมาะสม
3. ปกป้องสมาชิกจากภัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ
4. ให้การศึกษาในเรื่องที่จำเป็นแก่สมาชิกใหม่

การศึกษาต้องทำให้สมาชิกเกิดความตระหนักว่า corporations เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเปรียบเสมือนอวัยวะหนึ่งของสังคมโดยรวม

ความสำคัญกับ corporations เป็นอย่างมาก เขามองว่าการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะ ธรรมชาติสู่สภาวะแห่งเหตุผลของปัจเจกชน จะบรรลุผลสำเร็จได้ต้องอาศัย corporations เพราะจะ

ทำให้เกิดการยอมรับในความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสมาชิก และช่วยลดความเป็นส่วนตัว เขาสนับสนุนให้มวลชนรวมตัวเป็น corporations หากปัจเจกชนผู้ใดไม่อยู่ใน corporations ปัจเจกชนผู้นั้นจะรู้สึกว่าคุณเองปราศจากซึ่งศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิ เกิดความแปลกแยกในตนเอง และขาดความปลอดภัยในชีวิต อย่างไรก็ตาม เฮเกลเห็นว่าถึงแม้ประชาสังคมจะมีความสำคัญเพียงใด แต่การทำหน้าที่ของประชาสังคมจะไม่บรรลุถึงความสมบูรณ์ ถ้าปราศจากความช่วยเหลือที่มาจากรัฐ รัฐจึงเป็นหัวใจสำคัญในการปลดปล่อยประสิทธิภาพของประชาสังคม

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า เฮเกลเป็นผู้เปิดมิติใหม่ในแนวคิดด้านประชาสังคมที่หันมาให้ความสนใจในกลุ่ม/องค์กรซึ่งอยู่ระหว่างครอบครัวและรัฐ และมองเห็นความสำคัญของโครงสร้างในระดับกลางเหล่านี้ แต่ประชาสังคมของเฮเกลยังผูกโยงอยู่กับรัฐเป็นอย่างมาก เนื่องจากเขาเห็นว่ารัฐเป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุดในการส่งเสริมศักยภาพให้แก่ประชาสังคมและเมื่อมิติทางด้านจิตสำนึกเกิดขึ้นในประชาสังคมจะทำให้ประชาสังคมแปรเปลี่ยนเป็นรัฐอย่างสมบูรณ์ ทักษะดังกล่าวนี้จะแตกต่างออกไปในมุมมองของนักคิดรุ่นต่อมานามว่าต็อกเกอร์วิลด์ (เฮเกล)

ศึกษาสังคมอเมริกันในสภาพความเป็นจริง เขาเดินทางไปที่สหรัฐอเมริกาเพื่อสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับแบบแผนการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และประเพณีของชาวอเมริกันภายใต้สังคมประชาธิปไตย จากการเดินทางสำรวจวิถีชีวิตของชาวอเมริกันทั่วไปถึง 2 ช่วงเวลา ต็อกเกอร์วิลด์พบว่าสังคมอเมริกันเป็นสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวิถีประชาธิปไตยเป็นสังคมที่มีการกระจายอำนาจสูงภายในสังคมเป็นไปด้วยบรรยากาศแห่งเสรีภาพและความเท่าเทียม ให้ความเคารพในสิทธิส่วนบุคคล มีความเป็นปัจเจกสูง แต่ในขณะเดียวกันได้ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม/องค์กรอย่างมาก เมื่อพลเมืองมีความต้องการผลประโยชน์เฉพาะตนเฉพาะกลุ่มในเรื่องใด เช่น ถนน โบสถ์ โรงเรียน ฯลฯ คนเหล่านี้จะไม่นั่งอยู่กับที่เพื่อรอความช่วยเหลือจากรัฐบาลกลางแต่เพียงอย่างเดียว แต่กระตือรือร้นในการรวมกลุ่มเป็นหมู่คณะและลงมือกระทำกิจการณะต่างๆ ที่ต้องการ วัฒนธรรมอเมริกันดังที่ต็อกเกอร์วิลด์ค้นพบจึงเป็นวัฒนธรรมการรวมกลุ่มเพื่อทำสิ่งหนึ่งๆ ที่เป็นเรื่องส่วนรวมส่งเสริมต่อผลประโยชน์ส่วนตน พวกเขาพร้อมที่จะเสียสละแรงกายเวลา เพื่อประกอบสาธารณกิจดังกล่าวนี้ให้ลุล่วงไปด้วยดี สังคมอเมริกันจึงเป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยกลุ่มประชาสังคมเป็นจำนวนมาก แพร่กระจายเต็มสังคม ซึ่งเป็นฐานรากที่สำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบพหุนิยม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประชาสังคมของต็อกเกอร์วิลด์ ถึงแม้ให้ความสำคัญของกลุ่ม/องค์กรซึ่งอยู่ระหว่างปัจเจกชนและรัฐเหมือนดังความคิดของเฮเกล แต่ในบางแง่มุมมีความแตกต่างอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในประเด็นของการเชื่อมขงกับรัฐ ในมุมมองเฮเกล ถ้าปราศจากรัฐแล้วประชาสังคมจะไม่สามารถทำสิ่งต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์ ประชาสังคมของเฮเกลมีลักษณะพึ่งพิงรัฐ

สูง มีความสามารถจำกัด ซึ่งตรงกันข้ามกับความคิดประชาสังคมของต็อกเกอร์วิลด์อย่างสิ้นเชิง ในงานของต็อกเกอร์วิลด์ค้นพบว่าประชาสังคมมีความเป็นอิสระจากรัฐ ไม่อยู่ใต้อาณัติของรัฐ เป็นตัวของตัวเอง มีพลังในตัวเองที่จะผลักดันสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ กล่าวอีกนัยหนึ่งประชาสังคมของเฮเกลผูกโยงกับรัฐ แต่ประชาสังคมของต็อกเกอร์วิลด์อิสระจากรัฐ แนวคิดประชาสังคมในแบบต็อกเกอร์วิลด์ได้ส่งอิทธิพลทางความคิดประการสำคัญต่อนักคิดด้านประชาสังคม (อเล็กซิส เดอ ต็อกเกอร์วิลด์ (Alexis de Tocqueville))

นักคิด/นักปรัชญาสังคมอีกผู้หนึ่งที่แนวคิดของเขาได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวาง งานของเขามีขึ้นเพื่อวิพากษ์งานของเฮเกล มาร์กซ์มองประชาสังคมแตกต่างจากเฮเกล ประชาสังคมของมาร์กซ์อ้างอิงถึงระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งกำลังครอบงำสังคมยุโรปในสมัยนั้น ในประชาสังคมประกอบด้วยกลุ่มคน 2 ชั้น เป็นอาณาบริเวณทางเศรษฐกิจที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางผลประโยชน์ ระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นแรงงาน แรงงานถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบจากนายทุนปราศจากนายทุนปราศจากซึ่งความยุติธรรมและความเท่าเทียม ประชาสังคมจึงเป็นที่รวมตัวของความเห็นแก่ตัว การกดขี่ข่มเหง การเอารัดเอาเปรียบ ดังนั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งประชาสังคมที่เต็มไปด้วยความยุติธรรม ความเสมอภาค ชนชั้นแรงงานต้องทำการปฏิวัติล้มล้างชนชั้นนายทุน เปลี่ยนเงื่อนไขในประชาสังคมเสียใหม่ให้เป็นสังคมแห่งความเท่าเทียม ด้วยเหตุนี้ความยุติธรรมแท้จริงจะเกิดขึ้น (คาร์ล มาร์กซ์ (Karl marx))

มาร์กซ์มองว่าประชาสังคมเป็น โครงสร้างส่วนล่าง ซึ่งเป็น โครงสร้างที่สำคัญที่สุดของสังคม เนื่องจากเป็นตัวกำหนดรูปแบบรัฐซึ่งเป็น โครงสร้างส่วนมาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประชาสังคมจะส่งผลกระทบต่อรัฐให้ปรับตัวตาม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ประชาสังคมเป็นผู้สร้างรัฐ เป็นตัวกำหนดรัฐ ดังนั้นถ้าเงื่อนไขในประชาสังคมดี รัฐจะดี แต่สังคมที่ดีที่สุดคือ สังคมที่ปราศจากรัฐ มาร์กซ์มีความต้องการสร้างรัฐที่ดีและยุติธรรม รัฐที่เกิดขึ้นใหม่ต้องเป็นรัฐของชนชั้นกรรมาชีพเข้าควบคุมรัฐ แม้มุมบางด้านของความคิดยังคงคล้ายคลึงกับต็อก โดยเห็นว่าประชาสังคมเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในรัฐและกำหนดรูปแบบรัฐ ในมุมมองนี้คล้ายความคิดของเฮเกล โดยยอมรับปัจจัยทางเศรษฐกิจและความเป็นสากล (universalism) เข้ามาในความคิดของตนดังเช่นในเรื่องความเป็นสากลของจิตสำนึกชนชั้นแรงงานทั่วโลก เป็นต้น แต่ประเด็นสำคัญที่สุดที่ทำให้มาร์กซ์ก้าวไกลกว่านักคิด/นักปรัชญาหน้าเขา ได้แก่ ความคิดว่าด้วยสังคมปราศจากรัฐมาร์กซ์มีความต้องการเฉพาะส่วนประชาสังคม ในสังคมใหม่ที่เกิดขึ้นเท่านั้น เขาไม่ต้องการรัฐในความคิดของมาร์กซ์ สังคมเดิมก่อนปฏิวัติประกอบด้วยรัฐและประชาสังคม แต่สังคมใหม่ที่เกิดขึ้นมีความหมายเดียวกับประชาสังคม อย่างไรก็ตาม ประชาสังคมของมาร์กซ์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับกลุ่ม สมาคม โบสถ์ ละครเวที กลุ่มอาชีพ ฯลฯ เช่นเดียวกับเฮเกลและต็อกเกอร์วิลด์ เพราะ

ประชาสังคมของมาร์กซ์เน้นเพียง “ชนชั้น” (class) ที่ถูกกำหนดด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจและภายใน ชนชั้นต้องไม่มีการแตกแยกเป็นกลุ่มย่อยต่างๆ เป็นจำนวนมาก แต่ชนชั้นต้องมีเอกภาพ ทัศนคติ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีจิตสำนึกสากลของชนชั้นร่วมกัน ในยุคต่อมาแนวคิดประชาสังคมของมาร์กซ์ดังกล่าวนี้ได้ถูกโต้กลับโดยนักคิด/นักปรัชญารุ่นหลังคนหนึ่งซึ่งชื่อว่าอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ซึ่งแนวความคิดของเขาส่งอิทธิพลสำคัญต่อแนวคิดประชาสังคมในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง

กรัมสกีให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องจิตสำนึก เขากล่าวว่าการปฏิบัติโดยใช้กำลัง บังคับของมาร์กซ์จะไม่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างถาวร เนื่องจากไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกภายในของคน ซึ่งเป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่จะได้มาซึ่งสังคมที่ยุติธรรมและดำรงอยู่ต่อไป การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของคนกระทำการผ่านการครอบงำ (hegemony) สังคม ในส่วนของสังคม (civil society)

ปรัชญาสังคมของกรัมสกีประกอบด้วยสถาบันต่างๆ ในรูปแบบของ สหภาพ สโมสร โบสถ์ สถาบันทางวัฒนธรรม การรวมตัวของละแวกบ้าน และพรรคการเมือง แต่ไม่รวมเศรษฐกิจทุนนิยมกับรัฐ ซึ่งแตกต่างจากความคิดของเฮเกลและมาร์กซ์เป็นอย่างยิ่ง เพราะทั้งสองในปงได้รวมเอาระบบเศรษฐกิจไว้ในประชาสังคมด้วย นอกจากนี้ กรัมสกียังได้เน้นย้ำเกี่ยวกับ “ความเคลื่อนไหวทางสังคมหรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” (social movement) อันนับเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการด้านประชาสังคมในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง

ประชาสังคมของกรัมสกีมีความแตกต่างจากมาร์กซ์ โดยเฉพาะประเด็นของการจัดวางประชาสังคมไว้ในโครงสร้างส่วนบนของประชาสังคม ขณะที่มาร์กซ์วางไว้ในโครงสร้างส่วนล่าง เขากล่าวว่ารัฐ (state) ประกอบด้วย civil society และ political society โดยมีผู้ปกครองซึ่งเรียกว่า “dominant group” ครอบงำสังคมผ่านการครอบงำทางอุดมการณ์ส่งผ่านทางศีลธรรมและจิตสำนึกโดยใช้สถาบันต่างๆ ใน civil society อาทิ โรงเรียน สื่อมวลชน โบสถ์ ภาระบบราชการทางวัฒนธรรม ฯลฯ

Political society เป็นส่วนของการ domination โดยใช้ “กลไกด้านการปราบปราม” (repressive apparatus) เพื่อบังคับให้ต้องกระทำตาม (coercion) แม้ประชาชนจะไม่ยินยอมพร้อมใจก็ตาม ผ่านสถาบันตำรวจ ทหาร ศาล ฯลฯ ส่วนใน civil society เป็นบริเวณของการ hegemony โดยใช้ “กลไกด้านการครอบงำของความคิด” (ideological apparatus) เพื่อทำให้เกิดความยินยอมพร้อมใจกระทำตาม (consent) โดยคุษฎี ผ่านทางโรงเรียน วัด ชุมชน สื่อมวลชน ฯลฯ กรัมสกีเห็นว่า hegemony เป็นผลผลิตของ civil society ขณะที่ domination ผลผลิตของ political society แต่อีกมุมหนึ่ง hegemony & consent และ domination & coercion ถือเป็นหน้าที่ของรัฐด้วยเช่นกัน โดยที่ส่วนแรกปฏิบัติการใน civil society และส่วนที่สองปฏิบัติการใน political society

ยุทธวิธีในการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจรัฐ เขามองว่าต้องสร้างอุดมการณ์ใหม่ (counter-hegemony) ขึ้นมาท้าทายอุดมการณ์หลักของชนชั้นปกครองและทำให้แพร่กระจายไปสู่ส่วนต่างๆ ทั้งทั้งสังคม เป็นเสมือนการทำสงครามแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดของประชาชนและพื้นที่ทางวัฒนธรรมในสังคม (war of position) กรัมนี่เน้นย้ำให้สร้างการครอบงำทางวัฒนธรรมใหม่ในส่วน of ประชาสังคม พร้อมๆ กับการสั่นคลอนระบบการบูรณาการสังคมของชนชั้นครอบงำเก่า โดยงานผ่านพรรคสังคมนิยมและสหภาพของชนชั้นแรงงานเพราะจะช่วยวิกฤตให้รุนแรงขึ้น ในที่สุดการครอบงำของชนชั้นปกครองจะถูกทำลายลง ดังนั้น หากต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถาวร วิธีการที่ดีที่สุดคือต้องเข้าควบคุมจิตสำนึกของคนในสังคม โดยใช้การครอบงำแบบอุดมการณ์เป็นสำคัญ แต่วิธีการนี้ไม่ได้หมายความว่าประสบความสำเร็จโดยง่าย เนื่องจากนายทุนที่ควบคุมรัฐจะกระทำทุกวิถีทางเพื่อรักษารัฐเอาไว้ รัฐจะใช้ยุทธวิธีที่เรียกว่า “passive revolution” หรือ “reformist politics” ซึ่งเป็นวิธีการที่รัฐยอมรับข้อเรียกร้องและความต้องการบางส่วนจากมวลชนและทำการปฏิรูปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ถือได้ว่าเป็นการประนีประนอมและพบกันครึ่งทางระหว่างรัฐและมวลชน

การต่อสู้เพื่อแย่งชิงความคิดและวัฒนธรรมในสังคมนั้นกรัมนี่กล่าวว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการค้นคิดแนวความคิดและวิธีการในการต่อสู้ดังกล่าวและกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นผู้ลงมือปฏิบัติการเสียเอง กรัมนี่จึงแบ่งปัญญาชนออกเป็นสามประเภท ดังนี้

(1) ปัญญาชนแบบดั้งเดิม (traditional intellectual) เป็นนักคิดหรือนักถ่ายทอดเผยแพร่อุดมการณ์หลักของสังคม วิธีการค้นคิดอุดมการณ์และวิธีการถ่ายทอดเผยแพร่อุดมการณ์ของปัญญาชนกลุ่มนี้ จะเป็นแบบบนลงล่าง (top-down approach) กล่าวคือจะเป็นผู้นำอุดมการณ์ของชนชั้นนำมาอบรมสั่งสอนให้แก่ชนชั้นอื่นๆ

(2) ปัญญาชนก้าวหน้า (progressive intellectual) เป็นนักคิดที่นำเสนอแนวคิดใหม่ที่ล้ำหน้าไปกว่าอุดมการณ์ที่มีอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ปัญญาชนกลุ่มนี้อาจจะไม่ทำหน้าที่เพียงเผยแพร่อุดมการณ์หลักเท่านั้น หากแต่ยังวิพากษ์วิจารณ์หรือมีความต้องการปฏิรูประบบคิดแบบเดิมอีกด้วย

(3) ปัญญาชนปฏิวัติ (organic intellectual) เป็นปัญญาชนที่เป็นตัวแทนของชนชั้น หรือกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งกลุ่มใด โดยเฉพาะการสร้างสรรคแนวคิดและการเผยแพร่แนวคิดของพวกเขา จะผูกติดกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มหรือชนชั้นหนึ่งอย่างแนบแน่น เช่น นักวิชาการของสหภาพแรงงาน เป็นต้น

กรัมนี่ได้เน้นย้ำว่าปัญญาชนกลุ่มหลักที่เป็นฐานที่มั่นคงของประชาชนชั้นล่างของสังคม ซึ่งจะสามารถนำสู่การต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดและวัฒนธรรมให้กับกลุ่มคนที่เสียเปรียบในสังคม “ปัญญาชนปฏิวัติ” หรือ “organic intellectual” นั่นเอง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประชาสังคมของกริมซ์ได้วางรากฐานความคิดก้าวสำคัญให้แก่ วงวิชาการทางด้านประชาสังคมในตะวันตก และยังไม่ได้ส่งผ่านอิทธิพลทางความคิดเข้ามาจุด ประกายความสนใจให้แก่วงวิชาการในประเทศไทยด้วย

อย่างไรก็ตาม ยังมีแนวคิดของนักคิดที่สำคัญอีกท่านหนึ่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อวงวิชาการ ไทยในการศึกษาเรื่องประชาสังคมเป็นอย่างมาก และควรได้รับการกล่าวขานในที่นี้ ได้แก่แนวคิด ของนักคิดและนักปรัชญาชาวเยอรมันซึ่งมีนามว่าเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) ฮาเบอร์ มาสได้เสนอทฤษฎีแนววิพากษ์ (Critical Theory) โดยเสนอแนวคิดที่ว่าด้วย “อาณาบริเวณสาธารณะ” (public sphere) (กริมซ์)

ศึกษาแนวคิดฮาเบอร์มาส ได้สรุปว่าอาณาบริเวณสาธารณะของฮาเบอร์มาส เป็นอาณา บริเวณสาธารณะของกระฎุมพี (bourgeois public sphere) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อาณาบริเวณ สาธารณะสมัยใหม่ปรากฏขึ้นของอาณาบริเวณสาธารณะของกระฎุมพีในศตวรรษ 18 ในสังคม อังกฤษเป็นผลมาจากการเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ (modern state) และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (capitalist economy) ฮาเบอร์มาสอธิบายว่า การแบ่งแยกรัฐและภาคประชาสังคมเกิดจากอิทธิพล ของวิถีชีวิตยุคใหม่ ผ่านช่องทางของการเกิดขึ้นของสื่อสิ่งพิมพ์และสำนักพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร ฯลฯ และการรวมกลุ่มของสังคมต่างๆ เช่น สภากาแฟ คาเฟ่ สมาคมต่างๆ เป็นต้น สิ่ง เหล่านี้เปิดพื้นที่ให้กับการถกเถียงอภิปรายเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างกว้างขวาง ด้วยการใช้ “เหตุผลในลักษณะสาธารณะ” (public use of reason) เป็นตัวกลางในการปฏิสัมพันธ์ ทางความคิดระหว่างกัน ส่งผลให้มนุษย์ในสังคมก้าวหลุดพ้นจากการตกอยู่ภายใต้การครอบงำอย่าง เข้มงวดโดยผู้ปกครอง (ruler) และจากการครอบงำเชิงโครงสร้าง (structure) ยกระดับฐานะของ มนุษย์จากการเป็นวัตถุธรรมทางการเมือง (object) ผู้การเป็นองค์ประธาน (subject) ซึ่งเป็นผู้ที่มี ความสามารถในการคิดการตัดสินใจอย่างเป็น “อิสระ” (freedom) ด้วยตนเอง มีความสามารถในการ เป็น “ผู้กระทำ” (agency) ในการจัดการชีวิตของตนเอง ตลอดจนสามารถนำมาสู่การ เปลี่ยนแปลงในสังคม ซึ่งการยกสถานภาพของมนุษย์ในฐานะผู้กระทำดังกล่าวนี้ เป็นแนวคิดที่ สอดคล้องกับแนวความคิดของความเป็นเอกเทศของบุคคลที่แท้จริง

อาณาบริเวณสาธารณะในแนวคิดของฮาเบอร์มาส ให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผล (rationality) ของปัจเจกชนแต่ละคน ในการถกเถียง/อภิปราย/สื่อสารระหว่างกันเป็นอย่างมาก เพราะฮาเบอร์มาสเชื่อว่า เมื่อแต่ละคนได้ใช้เหตุผลถกเถียงและสื่อสารกันอย่างถึงที่สุดแล้ว จะนำมา สู่ข้อสรุป (agreement) ร่วมกัน อย่างเป็นเอกฉันท์ (understanding) จากการโต้ตอบทางความคิด ระหว่างกัน นอกจากนี้ การที่ปัจเจกชนแต่ละคนมีความสามารถในการใช้เหตุผลของตนในการ สื่อสารถ้อยความยังเป็นการแสดงออกถึง “ความเท่าเทียม” (equality) ของปัจเจกชนแต่ละคน เกิด

การลบเส้นบางระหว่างฐานันดร ชนชั้น สถานภาพ ฯลฯ การถกเถียง/สื่อสารกันด้วยเหตุผลที่มาจากสำนึกของตนเองยังเป็นการแสดงว่าคนๆ นั้นได้รับการปลดปล่อย (emancipation) จากพันธนาการทางอำนาจของการถูกรวบงาภายใต้รัฐ การสื่อสารด้วยความ (communication) การโต้ตอบทางความคิดเห็น (discourse) หรือการอภิปรายถกเถียง (discussion) ต่างๆ เหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในส่วนของสังคมที่เรียกว่า “Lifeworld” (Samantha Ashenden)

การแบ่งสังคมออกเป็นสองระดับหรือสองส่วน ได้แก่ ส่วนที่เรียกว่า “system” และส่วนที่เรียกว่า “Lifeworld” ในส่วนของ System เป็นอาณาบริเวณของการปกครองและควบคุมโดยรัฐ ผ่านกระบวนการทางระบบราชการ (bureaucratization) ซึ่งฮาเบอร์มาสเรียกว่าเป็น “การใช้เหตุผลฐานะที่เป็นเครื่องมือ” (instrumental rationality) หรือ “การใช้เหตุผลที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง” (purposive rationality) ดังเช่นในภาษาของเวเบอร์ หมายความว่า การกระทำกิจกรรมต่างๆ ในสังคมโดยรัฐจะต้องตั้งอยู่บนหลักของเหตุผลที่ชัดเจน มีมาตรฐานมีระบบระเบียบ มีขั้นตอน มีความรอบคอบรัดกุม คำนึงต่อการดำเนินงาน เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถอธิบายได้ว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร เป็นต้น และเป็นไปตามหลักการปกครอง โดยกฎหมาย (rule of law) ซึ่งองค์ภาพทุกส่วนของสังคม จะต้องคำนึงถึงกรอบการดำเนินชีวิตตามกฎหมายเกณฑ์กฎระเบียบทางกฎหมายเป็นสำคัญ และจะต้องนำไปหมายสู่การบรรลุเป้าหมาย (success) ที่ตั้งไว้ในที่สุด อันเป็นเป้าหมายที่อิงอยู่กับระบบเศรษฐกิจและรัฐสมัยใหม่ (moderneconomy and state) ลักษณะการจัดองค์การในการปกครองสังคมดังกล่าวนี้ ในทางหนึ่งส่งผลให้เกิดการคุกคามและรัดเค้นปัจเจกชนทำให้ปัจเจกชนขาดเสรีภาพการแสดงความเป็นตัวตนออกสู่สาธารณะ การแสดงความคิดเห็นและการใช้เหตุผลถูกเก็บกดและควบคุมจากเกณฑ์ต่างๆ ที่ห่อล้อมวิถีชีวิตไม่เปิดพื้นที่ให้กับจิตสำนึก (consciousness) ของปัจเจกชนสามารถโลดแล่นอย่างเป็นอิสระ ปัจเจกชนจึงตกอยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมที่คอยควบคุมและตรวจตราพวกเขาอย่างเข้มงวด ซึ่งถูกกระทำจากโครงสร้างเบื้องบนอยู่ตลอดเวลา

ฮาเบอร์มาสมองว่า System เป็นเหตุสำคัญที่ขัดขวางวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ เขาจึงหันมาให้ความสนใจในส่วนที่เรียกว่า Lifeworld อาณาบริเวณของ Lifeworld เป็นอาณาบริเวณแห่งเสรีภาพทางจิตสำนึก (consciousness) และการสื่อสาร (communicative action) ของปัจเจกชนแต่ละคนเป็นส่วนของการผลิตซ้ำทางสัญลักษณ์ (symbolic reproduction) ผ่านกระบวนการใช้เหตุผลทางการสื่อสาร (process of rationality) อาทิ การผลิตซ้ำทางระบบความคิด วัฒนธรรม ค่านิยม คุณค่า ฯลฯ Lifeworld จึงเป็นส่วนที่แสดงถึงความมีอิสรภาพในการแสดงออกทางการสื่อสารตามแต่ใจสมัคร และเปิดเวทีให้กับจิตสำนึกของปัจเจกชนได้โลดแล่นในการใช้เหตุผลตามความต้องการของแต่ละคนเพื่อสื่อความคิดความเห็นในเรื่องราวต่างๆ ในลักษณะ

สาธารณะ (public) หรือสามารถเปิดเผยให้กับคนอื่นรับทราบได้อย่างปราศจากอำนาจใดควบคุม เป็นการสื่อถึงความแสดงความคิดเห็นในสังคมต่อกันและกันแล้วแต่เห็นสมควร ตลอดจนการเกิดอภิปรายถกเถียงด้วยการใช้เหตุผลกันอย่างกว้างขวาง จนนำมาสู่การเข้าใจร่วมกัน (understanding) และเกิดข้อยุติในประเด็นต่างๆ Lifeworld จึงเป็นอาณาบริเวณแห่งการปลดปล่อยทางจิตสำนึกของมนุษย์ที่นำมาซึ่งเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในลักษณะสาธารณะในพื้นที่สาธารณะต่างๆ อาทิ หนังสือพิมพ์ วารสาร สภากาแฟ สมาคม ฯลฯ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า Lifeworld เป็น “ป้อมปราการ” ของอาณาบริเวณสาธารณะ (public sphere) ที่รองรับในการใช้เสรีภาพในการสื่อความคิดเห็นของปัจเจกชนและการก่อกำเนิดของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม ฮาเบอร์มาสกลับมองว่าในโลกยุคปัจจุบัน การปรากฏขึ้นของสื่อมวลชนในเชิงพาณิชย์และรูปแบบของรัฐสวัสดิการได้ทำให้อาณาบริเวณสาธารณะเริ่มเสื่อมสลายลงและกำลังกลายสภาพเป็นอาณานิคมของ System ระบอบทุนการนิยมสนับสนุนให้เกิดสื่อในเชิงพาณิชย์ ส่งผลให้อาณาบริเวณสาธารณะ ซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่ของการใช้เสรีภาพในการถกเถียงด้วยเหตุผลอย่างเข้มข้นเพื่อมาถึงข้อสรุปที่เหมาะสมถูกแทนที่ด้วยการต่อรองผลประโยชน์เพื่อแสวงหากำไรในเชิงพาณิชย์โดยตกอยู่ภายใต้การครอบงำของทุน ยิ่งไปกว่านั้น สื่อมวลชนเหล่านี้ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมือง ซึ่งผู้ว่าการเมืองใช้อิทธิพลบิดเบือนเพื่อสร้างประโยชน์เข้าสู่ตนเอง (ฮาเบอร์มาส)

การเกิดขึ้นของรัฐสวัสดิการ ส่งผลให้ปัจเจกชนเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพิง (client relation) เครือข่ายการพึ่งพิงปกคลุมอยู่เหนือปัจเจกชน ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของปัจเจกชนตกอยู่ภายใต้กระบวนการทางระบบราชการ (bureaucratization of everyday life) อีกครั้งหนึ่ง สภาพความเป็นพลเมือง (citizen) กลายเป็นรูปไปร่า (subject) จิตสำนึกของปัจเจกชนเริ่มเบี่ยงเบนไปจากที่เคยให้ความสนใจในเรื่องส่วนรวมกลับมุ่งสู่ความสนใจในลักษณะเฉพาะส่วนเฉพาะตน (generalized particularism) นอกจากนี้การเกิดขึ้นของรัฐสวัสดิการยังส่งผลให้กฎเกณฑ์ต่างๆ เพิ่มขึ้นตามไปด้วย การแซกแทรกวิถีชีวิตการปกครองในของผู้คนในสังคมด้วยกฎระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ ถูกอ้างว่าเป็นไปตามนโยบายในด้านสวัสดิการของรัฐ เพื่อเอื้อประโยชน์สุขของประชาชนภายใต้การปกครอง การกระทำของรัฐในการรับประกันด้านสวัสดิการต่อประชาชนดังกล่าวนี้อาจส่งผลให้เกิดการบั่นทอนกลไกในการใช้เหตุผลเพื่อนำมาตกลงร่วมกัน (consensus) ในอาณาบริเวณสาธารณะ เพราะรัฐสามารถตอบสนองสิ่งต่างๆ ได้อย่างครอบคลุม

ด้วยเหตุการณีสื่อมวลชนของอาณาบริเวณสาธารณะดังกล่าวนี้เอง ไม่ว่าจะเกิดจากการร่วมอภิปรายถกเถียงในเรื่องต่างๆ อย่างกว้างขวาง หรือการเกิดขึ้นของรัฐสวัสดิการที่ส่งผลให้ปัจเจกชนจำนวนมากไม่สนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง นับเป็นปัญหาสำคัญซึ่งถือเป็น

อันตรายร้ายแรงต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย สิ่งเหล่านี้ได้กระตุ้นเตือนให้ฮาเบอร์มาสหันให้ความสนใจ และเรียกร้องให้รื้อฟื้นการอภิปรายถกเถียงอย่างเข้มข้นด้วยการใช้เหตุผลในอาบริเวณสาธารณะขึ้นใหม่ เพื่อต่อสู้กับภัยคุกคามจาก system โดยเขาเสนอว่าการกระทำดังกล่าวนี้สามารถเกิดขึ้นได้ในส่วนของประชาสังคม ในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (new social movements) ซึ่งถือเป็นเสมือน “ทำนบประชาธิปไตย” (democratic dam) ที่ต่อต้านการครอบงำของ System ที่มีต่อ Lifeworld โดยพยายามสร้างบรรยากาศของการมีชีวิตชีวา/ความกระชุ่มกระชวยให้เกิดขึ้นในอาณาบริเวณสาธารณะ (public sphere) ด้วยแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบตรวจสอบเข้มข้น” (deliberative democracy) อันเป็นการสร้างอาณาเขตประชาธิปไตยระดับล่างด้วยการระดมคนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเข้มข้น ทั้งนี้เนื่องจากระบบประชาธิปไตยจะก้าวไปข้างหน้าได้ย่ำเดินนั้นปัจเจกชนจะต้องไม่ตัดสินใจเพียงคนเดียว การกระทำอะไรคนเดียวทำให้ขาดข้อมูลข่าวสาร มารู้อึกที่จะเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ประชาธิปไตยจึงไม่ใช่เพียงแค่เรื่องของการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ต้องเกิดจากการระดมคนในระดับรากหญ้าเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเข้มข้น ดังเช่นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่นั้นเอง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องอาณาบริเวณสาธารณะของฮาเบอร์มาสเป็นแนวคิดที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองอย่างเข้มข้น ซึ่งสอดคล้องเป็นอย่างดีกับแนวความคิดในเรื่องประชาสังคมที่กำลังได้รับการกล่าวขานเป็นอย่างมากในสังคมไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา (เชษฐา ทรัพย์เย็น 2547:14-31)

พัฒนาการของประชาสังคม³

พัฒนาการของประชาสังคมไทย กระจ่างความสนใจในแนวคิดและความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในประเทศไทยเริ่มก่อตัวขึ้นเรื่อยๆ มากกว่า 2 ทศวรรษ ข้อมูลการสำรวจองค์กรในภาคประชาสังคมซึ่งรวบรวมโดย อมรา พงศาพิชญ์ และคณะ (Amara et al 1995) ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการเติบโตขององค์กรการกุศลและองค์กรเอกชนสาธาณประโยชน์ พบว่าร้อยละ 78 ขององค์กรเอกชน เช่น มูลนิธิ ชมรม และสมาคมต่างๆ ทั้งที่ได้มีการจดทะเบียนและมีได้จดทะเบียน ถูกก่อตั้งขึ้นภายหลังปี 2516 หรือในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาเอง ในจำนวนนี้มีองค์กรเอกชนที่ทำงานพัฒนาชนบทและแก้ปัญหาสังคมอยู่ 375 องค์กร (ข้อมูล พ.ศ. 2537) การสำรวจในปี 2525 มีองค์กรเอกชนสาธาณประโยชน์และสังคมสงเคราะห์อยู่ 1,584 องค์กร การเติบโตของภาคธุรกิจเอกชนควบคู่กับการขยายตัวของการสื่อสารมวลชนได้ทำให้ความนึกคิดอิสระ

³ เรียบเรียงจาก หนังสือ เรื่อง ประชาสังคม: มิติใหม่ของการเมืองสาธารณะ ของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2544:20-26) และจากรวมบทความวิชาการรัฐศาสตร์ เรื่อง แนวคิดและพัฒนาการประชาสังคมกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมการเมืองไทยของธโรธร ตู้อองคำ (2549:46-60)

มีโอกาสแสดงออกสู่สาธารณชนมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ช่วยหล่อเลี้ยงภาคประชาสังคมเติบโตและเริ่มมีบทบาทขึ้นในสังคมไทย

การเข้าใจพัฒนาการของประชาสังคมไทยนั้นต้องเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม และการก่อตัวของรัฐไทย กล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของรัฐไทย สมัยใหม่นั้นเป็นการตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยมตะวันตกที่คุกคามอำนาจอธิปไตยของราชสำนักแห่งกรุงสยาม และโดยเหตุนี้ความพยายามของรัฐไทยในการทำประเทศให้ทันสมัย จึงเน้นที่จะสร้างกลไกรัฐให้เข้มแข็งเพื่อรักษาอำนาจอธิปไตยเหนืออาณาเขต จุดเน้นของการพัฒนาของระบบการเมืองจึงอยู่ที่การสร้างรัฐราชการแบบรวมศูนย์อำนาจที่เข้มแข็งเพื่อตอบโต้ต่อภัยคุกคามของจักรวรรดินิยม กระบวนการดังกล่าวจึงเป็นกระบวนการสร้างรัฐ (state-building) กลไกดังกล่าวทำให้องค์กรรัฐกลายเป็นระบบราชการรวมศูนย์ที่ผูกขาดอำนาจทางการเมืองในกระบวนการนี้องค์กรภาคเอกชนของรัฐจึงไม่ได้รับการเอาใจใส่และไม่มีการพัฒนา ลักษณะพัฒนาการดังกล่าวของรัฐไทยแตกต่างไปจากพัฒนาการของรัฐในยุโรปหรืออังกฤษ ซึ่งกระบวนการก่อตัวของรัฐนั้น พลังของภาคเศรษฐกิจนอกภาครัฐมีการพัฒนาร่วมและเติบโตเคียงบ่าเคียงไหล่กับภาครัฐจึงมีบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการก่อตัวของรัฐไทยจะมีได้เกิดควบคู่กับการพัฒนาขององค์กรนอกภาครัฐ จนทำให้สังคมไทยมีลักษณะที่อำนาจทางการเมืองถูกผูกขาดโดยภาคราชการหรือที่เรียกว่า Bureaucratic polity แต่ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองอย่างชัดเจน การเติบโตของภาคเศรษฐกิจได้ทำให้เกิดการขยายตัว และมีบทบาทมากขึ้นของชนชั้นกลางในเมืองในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬปี 2535 ชนชั้นกลางได้ลุกขึ้นคัดค้านอำนาจเผด็จการและเรียกร้องประชาธิปไตยกลับคืนมาโดยก่อตัวชุมนุมกันเป็น “มือบมือถือ” (อนก 2536) โดยอาศัยการสื่อสารสมัยใหม่เคลื่อนไหวจนสามารถโค่นรัฐบาลเผด็จการลงได้ในที่สุด

ข้อวินิจฉัยที่ว่า สังคมไทยที่เป็นรัฐราชการได้ถูกทำลาย ในงานศึกษาของอนกเหล่าบรรดาศึกษา ที่ชี้ให้เห็นว่า การเติบโตของชนชั้นกลางและภาคธุรกิจได้เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าสังคมไทยจากการเป็นรัฐราชการไปเป็นลักษณะทุนนิยมเสรี หรือ liberal corporatism มากขึ้น อนกเสนอว่า ก่อนหน้านี้การเมืองไทยเป็นการต่อสู้ระหว่างขั้วอำนาจต่างๆ ในภาครัฐ แต่ในปัจจุบันองค์กรภาคธุรกิจที่มีการจัดตั้งนั้น ได้กลายเป็นกลุ่มทางสังคมที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะท้าทายผูกขาดการตัดสินใจในด้านนโยบายเศรษฐกิจของโครงสร้างอำนาจเก่าได้ บทวิเคราะห์ดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความสำคัญขององค์กรนอกภาครัฐที่มีต่อเศรษฐศาสตร์การเมืองใหม่ของไทย

ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ชีรยุทธ บุญมี (2536b:188-198) ได้เสนอบทวิเคราะห์และแนวทางการพัฒนาสังคมไทยโดยเน้นการสร้าง “สังคมเข้มแข็ง” หรือ civil society ชีรยุทธได้ชี้ให้เห็นว่าจิตสำนึกทางสังคมได้เริ่มก่อตัวขึ้น และแสดงออกอย่างเด่นชัดในรูปแบบของการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม องค์กรเอกชน และองค์กรวิชาชีพอิสระต่างๆ การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมนี้มีลักษณะที่กระจายตัวมากกว่าการจัดตั้งแบบรวมศูนย์ อันเป็นลักษณะที่แตกต่างไปจากขบวนการประชาชนในแนวคิด (ประชาชนเป็นใหญ่ในแผ่นดิน) การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมดังกล่าวยังเน้นการมีส่วนร่วมของทุกส่วนในสังคม และการเสริมบทบาทขององค์กรนอกภาครัฐ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐกิจและองค์กรวิชาชีพอิสระต่างๆ

แนวคิดเรื่อง “สังคมเข้มแข็ง” นี้ สอดคล้องกับข้อเสนอเรื่อง “ยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพ” ของ ประเวศ วะสี ซึ่งเสนอให้พัฒนาบทบาทของภาคสังคมเพื่อถ่วงดุลอำนาจรวมศูนย์ของระบบรัฐ ราชการ และระบบทุน นพ.ประเวศ วะสี ชี้ให้เห็นว่ารัฐและทุนเป็นอำนาจมหากษัตริย์ที่มีพลังมากขึ้นจะทำตัวเหมือน “หลุมดำทางสังคม” ที่ดูดกลืนสถาบันและทรัพยากรทางสังคมต่างๆ โดยมีได้คำนึงถึงสังคมและความสันติสุขของสังคมส่วนรวม เพื่อสร้างสมดุลของอำนาจองค์กรในภาคสังคมจะต้องได้รับการสนับสนุนและเสริมบทบาทมากขึ้น

นอกเหนือจากระดับความตื่นตัวในระดับแนวคิดแล้ว การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมเองก็ปรากฏให้เห็นชัดขึ้น กรณี “ขยะท่วมรัฐที่เชียงใหม่” เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนอย่างหนึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ ผู้ซึ่งเสนอบทบาทดังกล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า ชาวบ้านในตำบลแม่เหิยะ ซึ่งอดทนต่อการที่เทศบาลนครเชียงใหม่ที่เอาขยะจากในเมืองไปทิ้งใกล้ชุมชนของตนเองมานาน ได้ลุกขึ้นคัดค้าน ไม่ยอมให้เอาขยะมาทิ้งใกล้ชุมชนของตนเองอีกต่อไป เทศบาลนครเชียงใหม่จึงนำขยะจากเมืองไปทิ้งที่อำเภอสันทรายแทน โดยได้ทำการตกลงกับชาวบ้านถึงมาตรการที่จะป้องกันไม่ให้ขยะส่งกลิ่นและกระจายกลิ่นกลาด เช่น การปูแผ่นพลาสติกในหลุมก่อนเทขยะลง การถมขยะด้วยดินหนาตามกำหนดเพื่อป้องกันกลิ่น และแมลงวัน และการขนย้ายขยะด้วย ควรรวมถังขยะมิให้ตกลงตามทาง แต่เมื่อปฏิบัติจริง นอกเหนือจากการปูแผ่นพลาสติกแล้วไม่มีการทำตามมาตรการที่ตกลงกันได้เลย ไม่นานนักชาวบ้านอำเภอสันทรายก็เริ่มประท้วง ไม่ยอมให้เทศบาลเอาขยะมาทิ้งอีก ซึ่งทางเทศบาลกลับมองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามและองค์กรเอกชนเข้าไปยุ่มย่ามและหาทางแก้ปัญหโดยเอาขยะไปทิ้งในสถานที่ลับซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นเขตทหาร แต่ไม่นานนักชาวบ้านแม่อาลัยในเขตอำเภอแม่แตงก็เริ่มไม่พอใจและคัดค้านการเอาขยะไปทิ้งใกล้ชุมชนของตน เทศบาลนครเชียงใหม่ไม่สามารถแก้ปัญหาคิดจำเป็นต้องปล่อยขยะทิ้งเป็นกองอยู่ข้างถนนจนส่งกลิ่นเหม็นไปทั่วเมืองเชียงใหม่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ตั้งข้อสังเกตว่า กรณีขยะท่วมเมืองเชียงใหม่ในขณะนี้ เป็นตัวอย่างที่ดีของความอ่อนแอของรัฐและหน่วยการปกครอง ไม่ว่าจะป็นกิจการอะไรของรัฐระดับ

ใดก็ตาม จะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพหากปราศจากการตกลงและความร่วมมือของประชาชนที่เกี่ยวข้อง... สังคมไทยได้เคลื่อนไปสู่ยุคสมัยที่รัฐไม่สามารถลอยอยู่เหนือศีรษะของชาวบ้านได้อีกต่อไปแล้ว รัฐต้องมาทำงานร่วมกับชาวบ้านและต้องต่อรองกับชาวบ้านบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน รัฐไม่สามารถอ้างแต่อำนาจความชอบธรรม โดยกฎหมายได้หากรัฐไม่ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับประชาชน รัฐจะไม่สามารถดำเนินภารกิจใดๆ ให้ลุล่วงไปได้และจะกลายเป็นอัมพาตไปในอนาคตอันใกล้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์)

กรณีที่น่าสนใจเป็นพิเศษกรณีหนึ่งคือ ความเคลื่อนไหวในเรื่องสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ในการประชุมเรื่อง “สิทธิชุมชน กระจายอำนาจจัดการทรัพยากร” ที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ 11-12 กุมภาพันธ์ 2536 ที่ห้องประชุมใหญ่ อาคารใหม่รัฐสภา ได้มีการเสนอตัวอย่างความสำเร็จในการดูแลรักษาป่าและทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนโดยที่มีได้อาศัยอำนาจรัฐ ในขณะที่การดูแลป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติของภาครัฐประสบความสำเร็จล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง

ในการสัมมนาดังกล่าว ตั้งข้อสังเกตว่าพัฒนาการของสังคมไทยเป็นไปลักษณะที่ “รัฐได้เข้าไปถือสิทธิว่าทรัพยากรเหล่านี้เป็นของรัฐ” ซึ่งอาจฟังดูไม่เป็นการแปลกประหลาดอะไร เพราะรัฐก็เป็นตัวแทนของทั้งหมด แต่ว่าการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่รัฐได้ทำให้เกิดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมและทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาลจึงถือขึ้นวิกฤต หนทางเดียวที่จะแก้วิกฤตนี้คือ การกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนท้องถิ่น ให้ชุมชนมีสิทธิในการดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านี้ การจัดการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจะไม่มีทางสำเร็จได้โดยอาศัยแต่เพียงกลไกรัฐ (วิวัฒน์ 2536)

นอกจากกรณีเหล่านี้ องค์กรชุมชนและผู้นำชาวบ้านอีกหลายกรณีได้มีบทบาทสำคัญทางด้านการพัฒนาชนบท การแสวงหาทางเลือกทางการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง เช่น กรณีผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม กรณีพ่อมหาอยู่ สุนทรไชย กรณีพ่อผาย สร้อยสระกลาง กับกลุ่มอีโต้้น้อยกลุ่มฮักเมืองน่าน กลุ่มเพื่อนชีวิตใหม่ ฯลฯ องค์กรเอกชนและสถาบันต่างๆ ได้ตื่นตัวและเข้าร่วมในการสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงองค์กรชุมชนเหล่านี้เช่น สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยของแก่น สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันพัฒนาชุมชน มูลนิธิหมู่บ้าน และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ในขณะเดียวกันองค์กรภาคธุรกิจก็มีการตื่นตัวในการทำงานสาธารณประโยชน์มากขึ้น มีการจัดทำโครงการเพื่อสังคม เช่น โครงการตาวิเศษ Think Earth มูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ ราบการวิทยุ จส.100 โครงการรักเรารักษ์โลก รวมทั้งโครงการธุรกิจเพื่อสังคมของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เป็นต้น ในขณะเดียวกัน องค์กรวิชาชีพอิสระก็มีบทบาททางสังคมมากขึ้น เช่น แพทย์สภา (เช่น ในกรณีฆ่าสองแม่ลูก ศรีชนะขันธุ์) สมาคมนายความแห่งประเทศไทย เป็นต้น สุริชัย

หวันแก้ว ได้ศึกษาบทบาทขององค์กรวิชาชีพเหล่านี้ในสังคมไทยและได้ข้อสรุปว่า องค์กรวิชาชีพเหล่านี้ได้แสดงบทบาทของการเป็นองค์กรอิสระมากขึ้นและกำลังกลายเป็นพลังทางสังคมอย่างใหม่ (สุริชัย หวันแก้ว)

กระแสความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมไทยเริ่มปรากฏรูปร่างอย่างชัดเจนขึ้นเป็นลำดับ สำหรับภาคสาธารณสุขกรณีที่มีความเด่นชัดที่ชุมชนประชาสังคมมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจนจนเป็นที่ยอมรับกัน ได้แก่ การเคลื่อนไหวขององค์กรนอกภาครัฐต่อปัญหาโรคเอดส์ ซึ่งทั้งองค์กรพัฒนาภาคเอกชน องค์กรพระสงฆ์ องค์กรวิชาชีพต่างๆ ตลอดจนองค์กรของชาวบ้าน เช่น กลุ่มแม่หม้ายคอยสะเก็ด กลุ่มเพื่อนชีวิตใหม่ได้ก่อตัวขึ้นเป็นเครือข่ายขององค์กรอิสระที่ทำงานทางสังคม นอกจากนี้ยังมีการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งภาคเอกชนและภาครัฐร่วมกันรณรงค์อย่างใกล้ชิดจนเห็นผลอย่างชัดเจน นอกจากนี้้องค์กรอิสระต่างๆ เช่น มูลนิธิหมอชาวบ้าน สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ชมรมแพทย์ชนบท คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนเพื่อการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน โครงการสมุนไพรรักษาโรคเพื่อตนเอง โครงการฟื้นฟูการนวดไทย กลุ่มศึกษาปัญหาฯ ฯลฯ ก็มีบทบาทสำคัญในการถ่วงดุลและในการส่งเสริมให้มีการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยได้สำเร็จเกินกว่าที่จะเป็นไปได้หากปล่อยให้รัฐดำเนินการไปเพียงลำพัง กระทรวงสาธารณสุขเองก็เริ่มเห็นคุณค่าขององค์กรเอกชนเหล่านี้และได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนมาตั้งแต่ปี 2535 เป็นต้นมา (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ 2544:20-26)

ช โสธร ผู้ทองคำ กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมการเมืองกับพัฒนาการประชาสังคมในประเทศไทยว่า (เนื้อหาทั้งหมดจากช โสธร ผู้ทองคำ 2549 : 46-60) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมใน โครงสร้างสังคมการเมืองไทยในสมัยอาณาจักรโบราณหรือรัฐแบบจารีต (Traditional State) ก่อนการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในรัช-สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ประการแรก รัฐและสังคมดำรงอยู่ควบคู่กัน จากการที่รัฐจัดการการตั้งสังคมทั้งหมดผ่านระบบไพร่และขุนนาง ประการที่สอง รัฐมิได้ยึดถือในเรื่องชาติ ประการที่สาม สถาบันทางสังคมทางการเมืองผูกติดกับกระบวนการทางวัฒนธรรม จากการควบคุมกำลังคนในระบบไพร่และมีวิวัฒนาการการเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมเป็นระบบที่กำหนดความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ และระบบอุปถัมภ์ (Patron-Client relation) ระหว่างนายกับลูกน้อง จนกลายเป็นค่านิยม วิถีปฏิบัติ พันธกรณี พิธีกรรม และวิถีชีวิตต่อเนื่องมา ประการที่สี่ รัฐมีบทบาทหน้าที่จำกัด ด้านการป้องกันประเทศและการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในสถาบันทางสังคมที่สำคัญคือครอบครัวและศาสนาทำหน้าที่แทนเกือบทั้งหมด

ความเปลี่ยนแปลงมาจากการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกที่เป็นปัจจัยภายนอก ซึ่งมีความสำคัญน้อยกว่าการสูญเสียพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) ให้แก่นขุนนาง นำมาสู่การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินส่วนกลางใน พ.ศ. 2535 ส่วนภูมิภาคใน พ.ศ. 2437 เพื่อสร้างรัฐชาติให้เป็นรัฐสมัยใหม่ (Modern State) หรือรัฐชาติ (Nation-State) ทดแทนรัฐจารีตแต่เดิม ด้วยการเป็นนักล่าอาณานิคมระดับภูมิภาค (regional colonialists) ขณะที่อังกฤษและฝรั่งเศสเป็นนักล่าอาณานิคมระดับโลก (global colonialists) ซึ่งสอดคล้องกับตัวแบบอาณานิคมภายใน (Internal Colonial Model) เพื่อนำไปสู่เอกราชหรือรัฐที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากการปักปันเขตแดนจนกลายเป็นเขตแดนที่ปรากฏเป็นแผนที่ประเทศไทยปัจจุบัน ขณะเดียวกันการครอบงำทางวัฒนธรรมจากกรุงเทพฯ ที่ส่งผ่านวัฒนธรรมข้าราชการหรือขุนนาง (Bureaucratic Culture หรือ Aristocratic Culture) ทำให้ครอบงำวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เสมือนหนึ่งวัฒนธรรมที่ค้ำค้ำกว่า ทำให้ประชากรรอบนอกมีความแปลกแยกทางวัฒนธรรม (Cultural Separateness) ตามตัวแบบการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทำให้รัฐไทยสมัยใหม่กระชับแน่นด้านอำนาจ ขณะเดียวกันนำไปสู่การต่อต้านจากพญาผาบสงครามใน พ.ศ. 2423 และกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ในภาคเหนือ กบฏฝิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกบฏเจ้าเมืองในภาคใต้ พ.ศ. 2444 – 2445 ส่วนหนึ่งมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดท้องถิ่นนิยม (localism) และภูมิภาคนิยม (regionalism)

การรวมศูนย์อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ทำให้ไทยเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute State) มีระบบราชการเป็นกลไกการบริหารสำคัญ การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินจึงมีนัยต่อการขยายวงของอำนาจให้ครอบคลุมทั้งประเทศ สะท้อนถึงอำนาจการครอบงำ (Dominant Power) ทั้งแนวตั้ง (Vertical) นับตั้งแต่การกำหนดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างตามลำดับชั้นการปกครองในภูมิภาคจากมณฑลเทศาภิบาล เมือง ตำบล หมู่บ้าน โดยเฉพาะการนำบุคคลนอกขอบเขตอำนาจรัฐให้เข้าอยู่ในขอบเขตอำนาจรัฐที่สำคัญ คือ กำนันผู้ใหญ่บ้านซึ่งมาจากผู้นำในชุมชน กระบวนการของรัฐที่มีต่อชุมชนมีสองลักษณะ คือ การที่ชุมชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและการที่รัฐเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และแนวราบ (horizontal) นับตั้งแต่ศาลากลาง โรงเรียน โรงพยาบาล เรือนจำ เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงของไทยโดยการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงของผู้คนในสังคมในเวลานั้น ชนชั้นดั้งเดิม (Traditional Elite) แปรเปลี่ยนเป็นชนชั้นสมัยใหม่ (Modern Elite) และด้วยข้อจำกัดของราษฎรทำให้โครงสร้างอำนาจของสังคมการเมืองยังคงจำกัด แต่เฉพาะคนกลุ่มเดียวที่มีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ การเลื่อนฐานะทางชนชั้น (Social Mobility) แทบเป็นไปไม่ได้หรือมีน้อยนอกในเวลานั้น การสถาปนาระบบราชการใหม่เพื่อขยายอำนาจการครอบงำและครอบงำสังคมเท่ากับเป็นการเพิ่มอำนาจให้ข้าราชการและความสำคัญของการป้องกันประเทศภายหลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ทำให้ทหารมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นจน

สามารถทำทลายพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ใน พ.ศ. 2454 และบรรลุผลภายหลังการรวมกลุ่มของข้าราชการทหารและพลเรือนส่วนหนึ่งในนามคณะราษฎรใน พ.ศ. 2475 สะท้อนถึงการเมืองเป็นเรื่องของชนชั้นนำ

การผูกเรือนและความล้มเหลวของระบบไพร่จากการเป็นฐานอำนาจของชนชั้นนำเดิม ความต้องการใช้แรงงานในการทำเกษตรกรรมที่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ (Subsistence Economy) เป็นระบบเศรษฐกิจแบบการค้า (Commercial Economy) ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 ทำให้มีการยกเลิกระบบไพร่ใน พ.ศ. 2448 เท่ากับการปลดปล่อยไพร่ให้อิสระหรือทำให้ไพร่เป็นเสรีชนหรืออิสระชน แต่การที่ระบบอุปถัมภ์ผ่านระบบศักดินาที่ดำรงอยู่ยาวนานกว่าห้าศตวรรษ ทำให้ไพร่ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมและมีเป็นจำนวนมาก อ่างว้างและเปล่าเปลี่ยวในสังคมที่เปลี่ยนแปลง ส่วนหนึ่งกลายเป็นแรงงานสมัยใหม่ที่เข้าสู่กระบวนการผลิตที่เน้นระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา (Money Economy) ด้วยการเป็นชาวนาของชนชั้นนำ กระบวนการสะสมทุนในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ของชนชั้นนำเริ่มต้นขึ้น และกลายเป็นราษฎรในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ขณะเดียวกันสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ก่อให้เกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extra Territorial) การก่อตัวของรัฐชาติของไทยทำให้ประชากรมีความสำคัญในฐานะเป็นองค์ประกอบสำคัญของรัฐเพื่อแบ่งแยก “เขา” กับ “เรา” และสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่กระบวนการความเป็นไทย ทำให้โครงสร้างทางสังคมที่เคยมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี กลายเป็นคนเหมือนกันจากการผสมกลมกลืน (Assimilation) โดยผ่านสถาบันทางสังคมที่บัดนี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐหรือการจัดตั้งของรัฐเพื่อทำหน้าที่แทน

การตกอยู่และผลิตซ้ำของรัฐที่มีชนชั้นนำด้วยการจัดวางราษฎรในระบบการปกครองใหม่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างนายกับป่าวตามระบบศักดินา การเป็นสังคมที่มีลักษณะอำนาจนิยม การเป็นโครงสร้างอย่างหลวม (Loosely Social Structure) ทำให้รัฐมีบทบาทสำคัญในการจัดการภายในสังคม จากที่เคยเป็นหน้าที่ของสถาบันทางสังคมด้วยการส่งมอบบริการสาธารณะ (Public Service Delivery) ภารกิจหน้าที่และบทบาทของรัฐเพิ่มพูนมากขึ้น นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงในสัมพันธภาพระหว่างรัฐกับสังคมเพราะทำให้รัฐแยกออกจากสังคมและรัฐลอยอยู่เหนือสังคม ควบคุมสังคมด้วยการใช้อำนาจรัฐผ่านกฎหมายที่มีเจ้าหน้าที่ประจำองค์การเป็นตัวแทน ทำหน้าที่แทนรัฐ ส่วนหนึ่งมาจากสำนักทางการเมืองในฐานะพลเมืองต่ำ เพราะการตระหนักถึงการเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินมีความสำคัญมากกว่า ทำให้การรวมกลุ่มมีน้อย และรัฐมองกลุ่มที่รวมกันว่าสมคบคิดการก่อกบฏ กลุ่มที่มีความชอบทำคือกลุ่มที่รัฐจัดตั้งและกลายเป็นที่มาของกลุ่มผลประโยชน์โดยรัฐที่เริ่มโดดเด่นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

(พ.ศ. 2453-2467) มโนทัศน์ของชนชั้นนำทำให้การรวมกลุ่มและการสร้างจิตสำนึกของผู้คนมีข้อจำกัด จึงไม่ปรากฏการมีส่วนร่วมของราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เท่าที่ควร

ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาที่มีผลจากการติดต่อกับตะวันตกเพิ่มมากขึ้น รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนมีการแลกเปลี่ยนและมีที่มาของการเพิ่มพูนความรู้ ทำให้ชนชั้นสูงในสังคมรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือรัฐบาลจนกลายเป็นที่มาของการจัดตั้งสภาชาตซึ่งเป็นองค์การพัฒนาเอกชนแห่งแรก ส่วนชนชั้นกลางที่ประกอบด้วยคนจีนอพยพเป็นจำนวนมากต่างร่วมกันจัดตั้งองค์การสาธารณะกุศลและเป็นที่มาของมูลนิธิปอเต็กตึ๊งและร่วมกตัญญูในเวลาต่อมา ประชาสังคมที่ถือเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้มักเป็นกลุ่มผลประโยชน์ สมาคม มูลนิธิ และกลุ่ม มักเป็นองค์การสาธารณะประโยชน์ที่มุ่งเน้นการให้ทานซึ่งมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจและสังคมมากกว่าการเมืองและการพัฒนาการทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตย และสอดคล้องกับนโยบาย บทบาท และหน้าที่ของรัฐในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับราษฎร

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยโดยชนชั้นนำในระบอบราชการ แต่กระนั้นกลุ่มขบวนการแรงงานที่มีความตื่นตัวทางการเมืองในทศวรรษที่ 2470 ต่างมีส่วนทำให้คณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จ เช่นเดียวกับสื่อมวลชนที่มีบทบาทสำคัญตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมารัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาให้การสนับสนุนการรวมกลุ่มพ่อค้าจัดการตั้งหอการค้าสยาม (Siamese Chamber of Commerce) ใน พ.ศ. 2476 ขณะที่ความคิดของนายปรีดี พนมยงค์ มีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหาและวางรากฐานเศรษฐกิจสังคมเช่นการจัดตั้งสหกรณ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นต้น อันมีนัยต่อการเสริมสร้างประชาสังคมแต่การขัดแย้งทางการเมืองระหว่างทหารพลเรือนที่เป็นสมาชิกคณะราษฎร การมีส่วนร่วมทางการเมือง จากการเลือกตั้งที่กลายเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับคณะราษฎรทำให้การปกครองมีลักษณะอำนาจนิยม (Authoritarianism) มากกว่าสมัยราชาธิปไตย ส่งผลให้ขบวนการแรงงานที่มีความสัมพันธ์กับนายปรีดี พนมยงค์ ลดบทบาทลงและรัฐบาลมีบทบาทในการควบคุมขบวนการแรงงาน

การดำเนินนโยบายรัฐนิยมของนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487) ทำให้เข้าดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยมโดยรัฐ (State Corporatism) โดยควบคุมสมาคมการค้าและหอการค้าอย่างใกล้ชิด และด้วยแนวคิดชาตินิยมทำให้รัฐมีบทบาทและความชอบธรรมในการแทรกแซงสังคม ขณะเดียวกันก็เป็นการกระตุ้นให้ประชาสังคมมีส่วน

ร่วมทางการเมือง ที่สำคัญคือบทบาทของนักศึกษาในการเรียกร้องดินแดนของไทยคืนจากฝรั่งเศส ใน พ.ศ. 2483 การเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สองทำให้ขบวนการแรงงานมีบทบาทเข้าร่วมกับ ขบวนการเสรีไทยในการต่อต้านญี่ปุ่น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง กลุ่มพันธมิตรของนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งกลุ่มเสรีนิยมและสังคมนิยมที่มีขบวนการแรงงานเป็นส่วนสำคัญต่างผลักดันให้ทหาร กับประจําการ การกล่าวหานายปรีดี พนมยงค์กับเหตุการณ์ลอบปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ความขัดแย้งทางการเมืองกับฝ่ายอนุรักษนิยม ความล้มเหลวในการ แก้ปัญหาเศรษฐกิจ การลอบลู่เกียรติทหารเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทหารเข้าสู่อำนาจทางการเมือง นับตั้งแต่ พ.ศ. 2490-2501 นำไปสู่การปฏิเสหรือจำกัดบทบาทของสหภาพแรงงาน นิสิตนักศึกษา บุคคลหัวก้าวหน้า และสื่อมวลชน เป็นต้น

ความขัดแย้งจากการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมสามฐาน (authoritarian triumvirate rule) ทำให้จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2491-2500) สร้างฐานอำนาจ และแสวงหาการสนับสนุนจากกรรมกรตามแนวทางประชานิยม (populism) ซึ่งมีนโยบายทาง สาธารณรัฐ และการขอสนับสนุนด้วยการเดินทางไปสหรัฐอเมริกาและยุโรปทำให้มีการนำรูปแบบ การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในที่สาธารณะของประชาชน (Hyde Park) ใน พ.ศ. 2498 นับเป็นการก่อกำเนิดการเมืองข้างถนนที่ถือเป็นประชาสังคมนิยม ใช้ ซึ่งมีนัยต่อการเมืองภาค ประชาชนแม้จะสิ้นสุดอย่างรวดเร็วก็ตาม ขณะเดียวกันด้วยแนวคิดชาตินิยมและรัฐนิยมทำให้ ปฏิเสธแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับรัฐ เช่น คอมมิวนิสต์ ความเป็นชาวมลายูมุสลิมภาคใต้ จนมีการใช้ ความรุนแรงกับหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ และกลุ่ม เป็นต้น ความขัดแย้งทางการเมืองและตามมาด้วย การเลือกตั้งสกปรกใน พ.ศ. 2500 นำมาสู่การสิ้นสุดอำนาจของจอมพล ป.พิบูลสงคราม

การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2502-2506) ทำให้เป็นการปกครองระบอบอำมาตยาธิปไตย (Bureaucratic Polity) แบบอำนาจนิยมของระบบ ราชการ (Bureaucratic Authoritarianism) ในแบบฉบับพ่อขุนอุปถัมภ์ทำให้ระบอบประชาธิปไตย หยุคนึง ทหารและขุนนางทางนักวิชาการ (Technocrat) ปกครองและบริหารประเทศ มีการก้าวจัด จับกุมคุมขังและลดบทบาทขบวนการแรงงาน นิสิตนักศึกษา บุคคลหัวก้าวหน้า และสื่อมวลชน เป็นต้น และด้วยปัจจัยภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ การรับข้อเสนอธนาคารโลก ความต้องการความ สนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา การไม่เป็นสมาชิกราษฎรและสำเร็จการศึกษาภายในประเทศทำให้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิดเสรีนิยมทางเศรษฐกิจและสังคม และต่อเนื่องถึงรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ. 2506-2516) เพื่อสร้างความทันสมัย (Modernization) ด้วยวิธีการพัฒนามุ่งเน้นความเป็นอุตสาหกรรม ความเป็นเมือง และความเป็น

ตะวันตก ด้วยยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า (Import Substitution Industrialization : ISI) ใน พ.ศ. 2504-2519

แม้ด้านหนึ่งนำไปสู่การขยายตัวของระบบราชการเป็นอันมาก ทั้งสถาบัน การศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น หน่วยราชการเช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงานประมาณ เป็นต้น โดยเฉพาะสำนักนายกรัฐมนตรีที่มีความคล้ายคลึงกับสำนักงานประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับก่อให้เกิดการขยายตัวและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่ประกอบด้วย กลุ่มนักธุรกิจและสถาบันการเงิน ธนาคารการส่งออก นำไปสู่การก่อตั้งสมาคมหลายแห่ง เช่น สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยใน พ.ศ. 2516 เป็นต้น กลุ่มกรรมกรที่รวมกันเป็นขบวนการแรงงาน และสหภาพแรงงานต่างเติบโตอย่างต่อเนื่องและมีอำนาจต่อรองมาก และกลุ่มนิสิตนักศึกษาปัญญาชนที่มีความเคลื่อนไหว นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 และการตระหนักถึงปัญหาที่นำไปสู่การก่อตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยใน พ.ศ. 2512 ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศและปัญหาการเกษตรทำให้เกษตรกรมีการเคลื่อนไหวร้องเรียน แต่การเป็นกลุ่มย่อยที่ขาดองค์การและเป้าหมายชัดเจน เป็นสาเหตุทำให้กลุ่มชาวนามีความอ่อนแอและไม่สามารถรวมกันเป็นพลังทางการเมืองที่เข้มแข็ง ขณะที่ปัญหาชนบทมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท ทำให้นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ จัดตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยใน พ.ศ. 2510 นับเป็นการเริ่มต้นองค์การพัฒนาเอกชน เพื่อการพัฒนาชนบทที่สำคัญแห่งแรก

การขาดความชอบธรรมของทหารในการปกครองเพราะเล่นพรรคเล่นพวก การฉ้อราษฎร์บังหลวงและการพ่ายแพ้สงครามเวียดนามของสหรัฐอเมริกา การเติบโตของชนชั้นกลางที่เป็นอิสระจากทหารและผู้ปกครองทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนกลาง (Infrastructure) ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนบน (superstructure) การเป็นพันธมิตรของนักธุรกิจกับนิสิตนักศึกษาปัญญาชนเป็นที่มาของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นับเป็นชัยชนะของพลังนอกระบบราชการครั้งสำคัญที่มีส่วนต่อการจรรโลงประชาธิปไตย นำมาสู่การเปิดพื้นที่สาธารณะช่วงประชาธิปไตยช่วง พ.ศ. 2516-2519 ทำให้มีการนัดหยุดงาน 1,333 ครั้ง และเดินขบวนประท้วง 322 ครั้ง มีการรวมกลุ่มของเกษตรกรก่อตั้งสหพันธ์ชาวนาไร่ชาวนาแห่งประเทศไทย (สชท.) ใน พ.ศ. 2517 เป็นต้น โดยต้องการให้รัฐบาลแก้ปัญหาการเอาเปรียบของนายทุน ที่ดิน ราคาผลผลิต หนี้สิน ขณะที่คณะกรรมการต่างมีการก่อตัวเป็นจำนวนมาก เช่น สมาคมลูกจ้าง 22 แห่ง ใน พ.ศ. 2516 เพิ่มเป็น 45 แห่ง ใน พ.ศ. 2517 เป็นต้น นอกจากนี้มีการรวมกลุ่มสหภาพแรงงานและเป็นที่มาของสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย (ส.ร.ท.) ใน พ.ศ. 2519 ขณะที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและนักศึกษาต่างมีบทบาทที่สำคัญเคลื่อนไหวทางการเมือง คือ การขับไล่ทหาร

สหรัฐอเมริกาออกจากประเทศไทยภายหลังวิกฤตการณ์มาฮาเกช และการต่อต้านการเดินทางกลับมาของจอมพลประภาส จารุเสถียร และจอมพลถนอม กิตติขจร

การคุกคามคอมมิวนิสต์ในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน คือ ลาว กัมพูชา และ เวียดนามกลายเป็นคอมมิวนิสต์ใน พ.ศ. 2518 ความแตกแยกทางอุดมการณ์ของไทยทำให้ฝ่ายขวาที่เป็นอนุรักษ์นิยมมีการจัดตั้งผลประโยชน์โดยรัฐประกอบด้วยกลุ่มกระทิงแดง นวพล และลูกเสือชาวบ้านเพื่อเป็นเครื่องมือ แม้มีความวุ่นวายทางการเมืองจากความเป็นสถาบันทางการเมืองต่ำ ขณะที่ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง แต่รัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชก็กำหนดนโยบายเงินผันซึ่งมีนัยต่อความสำคัญของการเมืองแบบยินยอมพร้อมใจ (Politics of Consent) การเมืองแบบรัฐสภา การเมืองเรื่องการเงินหรือการซื้อสิทธิ์ขายเสียง (Money Politics) และการแทรกแซงของรัฐผู้สังคมนิยม ขณะที่กลุ่มประชาสังคมมีความแตกแยกกันทั้งระหว่างนักธุรกิจและนิสิตนักศึกษาที่เป็นพันธมิตรกัน และระหว่างนิสิตนักศึกษาอาชีพที่บัดนี้กลายเป็นฐานอำนาจกับกลุ่มกระทิงแดง ความหวาดระแวงระหว่างฝ่ายอนุรักษ์นิยมและฝ่ายก้าวหน้าหรือฝ่ายซ้ายนำมาสู่ความรุนแรงทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อมหลายครั้ง เช่นทางอ้อมทางจิตวิทยาทำให้ฝ่ายอนุรักษ์นิยมมองว่ากลุ่มขวามาเป็นฐานอำนาจหรือแนวร่วมของคอมมิวนิสต์ จนมีการปฏิบัติการกวาดล้างผู้นำขวามาหลายคน เป็นต้น และถึงจุดสูงสุดเมื่อมีการนำเสนอการนำภาพแสดงละครล้อเลียนภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผ่านทางสื่อมวลชนซึ่งเป็นที่มาของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นำมาสู่การยึดอำนาจของทหาร

แรงเหวี่ยงทางการเมือง (Political Momentum) กลับมาสู่ชัยชนะของฝ่ายอนุรักษ์นิยม ภายหลังการรัฐประหารทำให้นิสิตนักศึกษาเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์เป็นจำนวนมาก และมีจำนวนมากขึ้นเมื่อรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร มีการปกครองแบบเผด็จการพลเรือน มีนโยบายขวาจัด และไม่สนับสนุนประชาสังคม ขณะที่สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย ต่างรวมกลุ่มกันจัดเป็นกลุ่มพันธมิตรอย่างหลวมเป็นคณะกรรมการว่าด้วยการค้า อุตสาหกรรม และการธนาคารใน พ.ศ. 2520 ความขัดแย้งทางการเมืองนำมาสู่การรัฐประหารใน พ.ศ. 2520 ทำให้พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี (พ.ศ. 2520-2523) การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 การกำหนดยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export Oriented Industrialization: EOI) การมีนโยบายประนีประนอมโอนอ่อนผ่อนตาม ดังปรากฏในนโยบายปรองดองแห่งชาติ (National Reconciliation) ทำให้มีนักธุรกิจที่เคยอยู่ใน 3 องค์กรทางธุรกิจดำรงตำแหน่งทางการเมือง ภายหลังการเลือกตั้งใน พ.ศ. 2522 ขณะที่นิสิตนักศึกษาปัญญาชน ที่เคยเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ต่างออกสู่สาธารณะ ส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจ นักการเมือง อาจารย์ และทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน วิกฤตการณ์น้ำมันใน พ.ศ. 2522 จนกลายเป็นวิกฤตการณ์ทาง

เศรษฐกิจทำให้พันธมิตรที่ก่อตัวระหว่างกลุ่มทุน พลังก้าวหน้า และทหารสิ้นสุดลง จากนโยบายการแก้ปัญหา นำมาสู่ความขัดแย้งและสิ้นสุดของรัฐบาลในภายหลัง

การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) ส่วนหนึ่งเป็นผลจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ที่เป็นการดุลอำนาจระหว่างพลังในระบบราชการที่ประกอบด้วยทหารเป็นหลักและขุนนางนักวิชาการ ส่วนหนึ่งผ่านการเป็นสมาชิกวุฒิสภากับพลังนอกระบบราชการที่ประกอบด้วยนักการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและพรรคการเมืองและสถาบันพระมหากษัตริย์ (Kingship) ที่ทรงมีบทบาทสำคัญ ในการสนับสนุนพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และทรงเชื่อว่าพลังนอกระบบราชการควรมีบทบาทในการถ่วงดุลกับพลังงานในระบบราชการ นัยนี้เท่ากับประชาสังคมมีความสำคัญต่อพัฒนาการในทุกด้านของประเทศไทยและมีส่วนสำคัญต่อการจรรโลงประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่ง ความสำคัญของนักธุรกิจและระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่สูงเป็นที่มาของการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.) ที่มีลักษณะสหการแบบเสรีนิยม (Liberal Corporatism) ที่รัฐยังมีบทบาทนำ นับเป็นความลงตัวของระหว่างข้าราชการกับนักธุรกิจเอกชนที่สำคัญ และเป็นส่วนที่สำคัญที่ทำให้สมาคมธุรกิจในเมืองต่างๆ มีการก่อตั้งและอีกส่วนหนึ่งเติบโตเป็นอันมาก ทั้งประเภท (1) องค์กรประสาน ประกอบด้วย สภาหอการค้า หอการค้าไทย สมาคมอุตสาหกรรมไทย สมาคมธนาคารไทย สภาอุตสาหกรรมเหมืองแร่ องค์กรประสานที่ไม่เป็นนิติบุคคล (2) หอการค้าต่างประเทศ (3) สมาคมหอการค้า ประกอบด้วย สมาคมผู้ส่งออกผลผลิต การเกษตร สมาคมอุตสาหกรรม สมาคมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สมาคมธุรกิจการเงิน สมาคมอุตสาหกรรมและการค้าภายในประเทศ และสมาคมในระดับจังหวัด

การเปิดกว้างทางการเมืองทำให้กลุ่มกรรมกรมีความเคลื่อนไหว แต่การเลิกจ้างกลายเป็นมาตรการที่ทำให้กรรมกรลดบทบาทลง ขบวนการแรงงานที่แบ่งตามประเภทเป็นสหภาพแรงงาน สภาองค์กรลูกจ้าง และกลุ่มย่าน ต่างมีบทบาทเพิ่มขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2525 จนถึง พ.ศ. 2534 ด้วยความช่วยเหลือขององค์กรการพัฒนาเอกชนและหน่วยงานราชการบางแห่งหรือจากสภาพปัญหาที่เผชิญทำให้กลุ่มเกษตรกรต่างรวมกลุ่มกันก่อเป็นประชาสังคมจำนวนมากในปลายทศวรรษที่ 2520 ความแตกแยกภายในตลอดจนสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงทำให้ขบวนการนิสิตนักศึกษา มีบทบาทน้อยลง

การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. 2531-2534) นำมาสู่การจัดตั้งรัฐมนตรีที่สะท้อนถึงอิทธิพลของนักธุรกิจในฐานะนักการเมือง กำหนดนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า (From War Zone to Trade Zone) ความมุ่งหวังให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Country : NIC) ทำให้มุ่งเน้นการลงทุนจากภายนอกและ

เพื่อประสานผลประโยชน์ของกลุ่มคนภายในของพรรค ระบบอุปถัมภ์ระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มทุน ทำให้กลุ่มอื่นกลายเป็นชายขอบของระบบการเมือง คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนลดความสำคัญลง การกำหนดยุทธศาสตร์การส่งออกเพื่อนำความเจริญทางเศรษฐกิจของรัฐที่ต่อเนื่องจากรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ การลงทุนหรือการย้ายฐานการผลิตจากญี่ปุ่นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2529 ภายหลังจากประชุมพลาซ่าแอกคอร์ด ใน พ.ศ. 2527 ทำให้ประเทศไทยมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงมาก ขณะเดียวกันส่งผลต่อการรุกรานชนบทของกลุ่มทุนเพื่อควบคุมหรือครอบงำหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ประกอบด้วย ที่ดิน น้ำ ป่าไม้ ทะเล ก่อให้เกิดปัญหาการขัดแย้งระหว่างเมืองกับชนบทหรือเกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอย่างรุนแรง การเมืองที่เคยจำกัดในรัฐสภา กลับขยายขอบวงครอบคลุมกิจกรรมนอกรัฐสภา เกษตรกรต่างรวมกลุ่มกันก่อตั้งเป็นขบวนการทางสังคม เช่น โครงการพัฒนาสหกรณ์ชาวนา เป็นต้น ขณะเดียวกันสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้จัดกิจกรรมต่อต้านการคอร์รัปชันของรัฐบาลที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใน พ.ศ. 2534 อย่างกว้างขวาง

ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับทหาร การฉ้อราษฎร์บังหลวง และการเผด็จการรัฐสภา นำไปสู่การรัฐประหารในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 นำมาสู่การดำรงตำแหน่งนายก รัฐมนตรีของนายอานันท์ ปันยารชุน (พ.ศ. 2534-2535) มีรัฐมนตรีที่เป็นนักธุรกิจและนักวิชาการจำนวนมาก การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมกับอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกทำให้เป็นประโยชน์กับกลุ่มทุนและนักธุรกิจ ทำให้สมาคมการค้ามีบทบาทระดับหนึ่ง แต่นโยบายการจัดที่ทำกินให้ราษฎรผู้ยากไร้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำให้เกิดความขัดแย้งกับประชาชนในชนบทและการออกพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2534 ทำให้กลุ่มผู้ใช้แรงงานลดลง แต่การที่รัฐบาลแสดงความเป็นอิสระจากคณะรัฐประหารทำให้กลุ่มนิสิตนักศึกษาปัญญาชนสนับสนุนโดยเฉพาะประเด็นการร่างรัฐธรรมนูญที่ต้องการคงอำนาจรัฐประหารของวุฒิสภา และเป็นที่มาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534

การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูร ภายหลังจากเลือกตั้งในวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2535 นำไปสู่เหตุการณ์วันที่ 17-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ที่เป็นมือบของชนชั้นกลางและสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของชนชั้นกลางที่เติบโตจากนิสิตนักศึกษาปัญญาชน ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 กลายเป็นกลุ่มพลังสำคัญที่รวมกันเป็นประชาสังคมและมีบทบาทสำคัญในการผลักดันการปฏิรูปการเมืองใน พ.ศ. 2536-2538 ขณะที่สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลการประท้วงและการต่อต้านรัฐบาล ขณะเดียวกันความพยายามในการกลับสู่อำนาจทางการเมืองของทหารภายหลังของพลเอกสุจินดา คราประยูร ทำให้สภาพการเมืองการค้ำแห่งประเทศไทยสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสมาคมธนาคารไทยต่างต่อต้านและเรียกร้อง

ให้กลับสู่วิถีทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย การกลับมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ นาย อานันท์ ปันยารชุน เป็นที่พึงพอใจในสังคม ขณะที่สหพันธ์นิสิตนักศึกษาในประเทศไทย คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 16 สถาบัน สหพันธ์นักศึกษาอีสาน คณะกรรมการฟื้นฟูชีวิตและชุมชนแม่น้ำมูล เป็นต้น ต่างเจรจารัฐบาลนำมาสู่การยกเลิกนโยบาย การขจัดที่ทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด

การดำรงตำแหน่งของนายกรัฐมนตรีของนายชวน หลีกภัย (พ.ศ. 2535-2538) เป็นเวลาที่เปิดพื้นที่สาธารณะสำหรับประชาสังคมสะท้อนถึงความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีการประท้วง 610 ครั้ง ใน พ.ศ. 2537 และ 2538 ขณะเดียวกันมีความเคลื่อนไหวในการรวมกลุ่ม จากเกษตรกรหรือคนชนบท เช่น การจัดตั้งสมัชชาเกษตรกรรายย่อย (สกย.) ใน พ.ศ. 2536 เป็นต้น สมาคมทางธุรกิจและการค้ายังคงมีบทบาทเพื่อให้รัฐบาลกำหนดนโยบายตามแนวทางเสรีนิยมทาง เศรษฐกิจ แต่ความต้องการของคนชั้นกลางและประชาชนส่วนอื่นที่รวมกันเป็นประชาสังคมในการ ปฏิรูปการเมืองกลายเป็นประเด็นทางการเมือง การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายบรรหาร ศิลปะอาชา (พ.ศ. 2538-2539) ภายหลังการยุบสภาผู้แทนราษฎรของรัฐบาลจากกรณี สปก. 4-01 สะท้อนถึงบทบาทของสื่อมวลชนในการนำเสนอความต้องการการปฏิรูปการเมืองให้รัฐบาล ขณะที่องค์การพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันเช่นเดียวกัน ความล้มเหลวในการ แก้ปัญหาในชนบทที่มีมากกว่าสี่ทศวรรษนำมาสู่การจัดตั้งสมัชชาคนจนใน พ.ศ. 2538 ปัญหาความ ขัดแย้งทางการเมืองนำมาสู่การยุบสภาผู้แทนราษฎรและการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ (พ.ศ. 2539-2540) การปฏิรูปการเมืองเป็นที่มาของรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 ทำให้พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ต้องลาออกภายหลัง การต่อต้านจากคนทำงานที่เป็นคนชนชั้นกลาง การกลับมาดำรงตำแหน่งของ นายกรัฐมนตรีของนายชวน หลีกภัย (พ.ศ. 2540-2544) ทำให้รัฐบาลเผชิญกับปัญหาวิกฤตการณ์ ทางเศรษฐกิจและการแก้ปัญหาที่ยอมรับเงื่อนไขจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศมีผลทำให้ ประสบปัญหาหนักขึ้นขณะที่รัฐบาลกลับปฏิเสหรือแก้ปัญหาอย่างเชื่องช้าตามข้อเรียกร้องของ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น สมัชชาคนจน ขณะที่ชนชั้นกลาง กลุ่มทางธุรกิจ นิสิต นักศึกษาปัญญาชนต่างถอนตัวหรือลดการสนับสนุนลง ส่วนกลุ่มองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต่าง รวมกลุ่มกัน สหภาพแรงงานจึงมีบทบาทในการปกป้องผลประโยชน์ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อต้าน การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เช่น สมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ (สรส.) ใน พ.ศ. 2542 เป็นต้น ขณะที่การนำเสนอ นโยบายตามแนวคิดการตลาดทางการเมือง การรวมกันของกลุ่มทุนทุกระดับ และความคาดหวังทางการเมืองของประชาชนนำมาสู่ชัยชนะของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้ง ทั่วไปใน พ.ศ. 2544 (ธโรธร ผู้ทองคำ 2549: 58-59)

ชัยชนะของประชานิยมของพรรคไทยรักไทยยังสั่นคลอนความเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) ในแง่ที่ว่าความเป็นตัวแทนของนักการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้งในการทำงานเพื่อผลประโยชน์ประชาชนมีไม่น้อยเพียงใด ประชาธิปไตยเสรีนิยม กำลังถูกท้าทายและแทนที่ด้วยประชาธิปไตยแบบประชานิยม (democratic populism) ที่ผ่านนโยบายประชานิยมที่แพร่ขยายทั่วโลกในคริสต์วรรษที่ 20 รวมทั้งชัยชนะของพรรคไทยรักไทย การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ใน พ.ศ. 2544-2548 เป็นช่วงสำคัญของการปรับเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมการเมือง รัฐบาลให้ความสำคัญกับกลุ่มและสมาคมทางธุรกิจทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายบริษัทประเทศไทย (Thailand Inc.) ที่ต้องการให้ภาครัฐมีบทบาทบุกเบิกตลาดให้กับเอกชนจึงให้ความสำคัญกับหอการค้า กลุ่มและสมาคมธุรกิจในภูมิภาค ดังที่ปรากฏจากการจัดการประชุมร่วมในภูมิภาคหลายครั้งใน พ.ศ. 2547-2548 ทำให้มีแนวโน้มในภาครับแบบอำนาจนิยม (Authoritarian (State) Corporatism) เพื่อให้สอดคล้องกับตัวแบบการพัฒนาเศรษฐกิจเอเชียตะวันออกแบบใหม่ ขณะที่กรรมกรยังมีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจากการคัดค้านนโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจของรัฐบาล ส่วนเกษตรกรแม้รัฐบาลจะทำการเจรจาและเน้นการมีส่วนร่วมในช่วงแรกแต่หลังจากที่รัฐบาลมีความเข้มแข็งกลับเริ่มจำกัดบทบาทของเกษตรกรและคนชนบทและเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ขององค์การพัฒนาเอกชน (ธโรธร ผู้ทองคำ 2549:59-60)

การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก่อให้เกิดคำถามสำหรับการสะกดประชาสังคมให้หยุดนิ่งจากนโยบายเอื้ออาทร หรือการพัฒนาประชาธิปไตยระดับรากหญ้าเพื่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะจากนโยบายเอสเอ็มแอล เป็นต้น ความล้มเหลวจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน การแก้ปัญหาจากรัฐธรรมนูญนำไปสู่ปัญหาอีกรูปแบบหนึ่ง กระแสการต่อต้าน พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรและพรรคไทยรักไทยนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองใน พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นที่มาของการยุบสภา ก่อให้เกิดคำถามที่ตามมาถึงการเมืองไทยในอนาคตและบทบาทตลอดจนทิศทางของประชาสังคมที่ควรเป็น (ธโรธร ผู้ทองคำ 2549: 60)

เงื่อนไขที่ก่อให้เกิดประชาสังคม

กาญจนา ตั้งชลทิพย์ (2542: 251-254) ได้กล่าวไว้ว่าการรวมกันของกลุ่มบุคคลต่างๆ ว่าจะมีสาเหตุมาจากปัจจัยหรือแรงผลักดันดังนี้

1) เป็นผลมาจากการที่ภาครัฐ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการ หรือไม่มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา หรือแก้ปัญหาไม่ถูกจุด ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความอ่อนแอของภาครัฐ ทำให้เกิดข้อจำกัดมากมายในการมองปัญหา ตลอดจนแนวทางในการแก้ปัญหา ซึ่งมักมาจากตัวระบบราชการเองที่มีลักษณะเจ้าขุนมูลนาย อีกทั้งมีกฎระเบียบและขั้นตอนมากมาย ทำให้

เกิดความล่าช้าและไม่คล่องตัวในการทำงาน นอกจากนี้ตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐก็เป็นส่วนหนึ่งเนื่องจากมักไม่เข้าใจปัญหาที่แท้จริง หรือบางครั้งก็อยู่ในสถานะที่จะช่วยแก้ปัญหาได้ แรงผลักดันเหล่านี้ทำให้เกิดองค์กรที่ทำงานด้านสงเคราะห์และการพัฒนาต่างๆ ขึ้นรวมถึงเกิดการรวมตัวกัน เพื่อจัดการและแก้ไขปัญหา อันเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านเองเป็นเครือข่ายต่างๆ และกลายเป็นทางเลือกใหม่สำหรับงานพัฒนา

2) เกิดจากความต้องการที่จะช่วยเหลือสังคมของกลุ่มคนต่างๆ ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ (1) คนรุ่นใหม่มักเป็นกลุ่มที่เติบโต และได้พัฒนาความคิดและอุดมการณ์ของการช่วยเหลือสังคมในรั้วมหาวิทยาลัย หรือจากประสบการณ์การทำงานกับคนชนบท กลุ่มคนเหล่านี้จะมีความกระตือรือร้นที่จะทำงานเพื่อสังคมและช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส (2) กลุ่มคนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมักรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือในลักษณะการสังคมนสงเคราะห์ เช่น ทำงานของมูลนิธิหรือสมาคมต่างๆ ที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์และสาธารณกุศลต่างๆ และ (3) ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความต้องการช่วยเหลือแก้ไขปัญหา เช่น การรวมกลุ่มของคนในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการแพร่กระจายของโรคเอดส์ ซึ่งกลุ่มที่ 3 นี้ จะเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่หรือขอบข่ายที่ค่อนข้างจำกัดมากกว่าสองกลุ่มแรก

ดังนั้น แรงผลักดันที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันนั้น จึงมีความแตกต่างกันตามลักษณะของแนวคิดในการทำงาน โดยบางกลุ่มอาจเข้ามาทำงานสาธารณประโยชน์ด้วยแรงผลักดันของศรัทธาไม่ว่าจะเป็นสำนักทางศาสนา สำนักทางสังคม สำนักของความเป็นกลุ่มที่มีเชื้อชาติหรืออาชีพเดียวกันหรือสำนักท้องถิ่น สำนักบ้านเกิด ที่ผลักดันให้เกิดการรวมตัวของคนในระดับท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่าการรวมกลุ่มกันบนพื้นฐานของสำนักในลักษณะหลังนี้กำลังเติบโตตามท้องถิ่นต่างๆ และเริ่มเป็นกลุ่มที่มีพลังและศักยภาพค่อนข้างสูงที่จะสามารถพัฒนาไปสู่กระบวนการประชาสังคมได้

3) การที่รัฐบาลเริ่มกระจายอำนาจ และยอมรับการรวมกลุ่มขององค์กรต่างๆ มากขึ้น พร้อมกับการเกิดแนวคิด “ประชาสังคม” ขึ้นในระยะนี้ไม่กี่ปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นค่อนข้างอย่างชัดเจน ทั้งในเขตเมืองและชนบท เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ที่เห็นได้ชัดคือ การเกิดขึ้นของกลุ่มหรือองค์กรใหม่ๆ ที่สนใจในปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นประเด็นที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคมไทย (กาญจนา ตั้งชลทิพย์ 2542:251-254)

เชษฐา ทรัพย์เย็น (2547:105-108) ได้ให้แนวคิดที่ว่า แรงกระตุ้นสำคัญที่ส่งอิทธิพลให้สังคมไทยหันมาสนใจในความคิดว่าด้วยประชาสังคมมีหลากหลายปัจจัยด้วยกัน อาทิความเบื่อหน่ายและความไร้ประสิทธิภาพของการเมืองแบบรัฐสภาตัวแทน ระบอบการปกครองเช่นนี้ตั้งอยู่บนทฤษฎีการมีส่วนร่วมแบบที่เน้นการเลือกตั้ง ประชาชนเลือกคนที่เป็นตัวแทนของตนเข้าไปเป็น

ปากเป็นเสียงในสภา โดยหวังว่าตัวแทนเหล่านี้จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น แต่ปรากฏว่า นักการเมืองตัวแทนเหล่านี้โดยส่วนใหญ่จะคำนึงถึงผลประโยชน์แคบๆ เฉพาะฟองพวกตน (spoils system) เป็นสำคัญ ไม่ใส่ใจในผลประโยชน์ส่วนรวมและปัญหาความทุกข์ร้อนของราษฎรเท่าใดนัก หลายครั้งอาจให้ความสนใจบ้างแต่เป็นไปเพื่อรักษาฐานเสียงและขยายฐานคะแนนเป็นหลัก พฤติกรรมของตัวแทนประชาชนในลักษณะดังกล่าวนี้จึงมีแนวโน้มมุ่งกอบโกยผลประโยชน์ในลักษณะธุรกิจการเมือง (money politics) ยิ่งไปกว่านั้น การดำเนินงานแก้ไขปัญหาคความทุกข์ยาก โดยส่วนใหญ่เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีการเล่นเกมการเมืองระหว่างฝ่ายค้านกับรัฐบาลระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลต่างๆ ภายในรัฐบาลผสม หรือแม้แต่ระหว่างมุ้งการเมืองย่อยๆ (cliques) ในแต่ละพรรคร่วมรัฐบาล ซึ่งส่งผลให้การดำเนินนโยบายเป็นไปอย่างล่าช้าและผลประโยชน์ที่ควรเกิดขึ้นแก่ประชาชน อาจจะไม่ตกสู่ประชาชนอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยอย่างที่ควรจะเป็น เพราะมีการต่อรองเชิงนโยบายระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลอย่างเกินจำเป็น ผู้ชนจึงสัมผัสถึงความด้อยประสิทธิภาพของการเมืองระบอบตัวแทนรวมทั้งเกิดความเบื่อหน่ายและขาดความเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาคผ่านการดำเนินการในระบอบรัฐสภา เพียงแต่มิได้คิดจะล้มล้างระบอบลงแต่อย่างใด ในทางหนึ่งยังยอมรับการดำเนินการปกครองในลักษณะเช่นนี้อยู่ แต่เล็งเห็นว่าหากปล่อยให้การดำเนินงานตกอยู่ภายในกรอบที่คับแคบเฉพาะในรัฐสภา ผลสำเร็จของงานจะมีอาจเกิดขึ้นได้จึงเป็นเหตุผลักดันที่ทำให้กลุ่มคนจำนวนหนึ่งรวมตัวกันเพื่อร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหาคที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง โดยรูปแบบการเคลื่อนไหวประชาสังคมด้านต่างๆ

นอกจากนี้ ความล้มเหลวในการทำงานในรูปแบบราชการ อันเป็นผลมาจากความด้อยประสิทธิภาพของระบบยังไม่สามารถตอบสนองต้องการของประชาชนและปัญหาที่เกิดขึ้นจำนวนมากอย่างทันที่ เนื่องจากธรรมชาติของการทำงานระบบราชการจะมุ่งยึดที่กระบวนการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามระเบียบปฏิบัติที่กำหนดไว้ตามกรอบของกฎหมาย การดำเนินงานเกิดความล่าช้าส่งผลให้ไม่สามารถระงับปัญหาได้ทัน ขณะที่ปัญหาใหม่ๆ อันเกิดจากการพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมกลับมีจำนวนเพิ่มขึ้นไม่ทันกับการจัดการแก้ไขให้ลุล่วงไปได้และสืบเนื่องมาจากความไร้ประสิทธิภาพของระบบเป็นเหตุให้เกิดช่องทางการทุจริตประทุมิชอบในการปฏิบัติราชการ มีการให้สินจ้างรับสินบนของข้าราชการเพื่อลัดเลาะให้ขั้นตอนการดำเนินงานรวดเร็ว และเอื้อประโยชน์แก่บุคคลที่เป็นเจ้าของสินจ้างนั้นๆ ความล้มเหลวที่เกิดขึ้นของระบบราชการได้สร้างความอึดอัดใจให้แก่สังคมเป็นอย่างมาก ประชาชนกลุ่มหนึ่งจึงแสวงหาแนวทางการจัดการแบบใหม่โดยไม่หวังพึ่งแต่เพียงระบบราชการแต่ร่วมกันดำเนินงานในลักษณะองค์กรประชาสังคมนั่นเอง

ยิ่งไปกว่านั้น แนวทางการพัฒนาของรัฐที่ผ่านมามุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจบนฐานของการพัฒนาของอุตสาหกรรมเป็นแกนหลักก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบจาก

การพัฒนาของภาครัฐต่อประชาชน อาทิ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ความล่มสลายของภาคเกษตรกรรมและชุมชนชนบท คุณภาพชีวิตแรงงานตกต่ำ การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง ความยากจนเพิ่มสูงขึ้น ความเจริญระหว่างเมืองและชนบทไม่เท่าเทียมกัน ฯลฯ สร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้นท่ามกลางกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา ภาครัฐได้ดำเนินนโยบายขยายการพัฒนาเข้าไปสู่ชนบทภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เรียกว่า “อุตสาหกรรมส่งออกนำความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” (export-led growth) นั้น ก่อให้เกิดความขัดแย้งโดยการใช้ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ระหว่างรัฐและภาคธุรกิจกับชาวบ้านอย่างรุนแรง ตลอดจนโครงสร้างพัฒนาต่างๆ ของรัฐที่เข้าไปรุกรานวิถีชีวิตของชุมชน อาทิ การวางแผนท่าอากาศยาน ชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลาซึ่งกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เป็นต้น ผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกินขีดความสามารถในการจัดการแก้ไขโดยภาครัฐอีกทั้งปัญหาใหม่ๆ ทวีขึ้นเหมือนดินพอกหางหมู การบริหารจัดการของภาครัฐมาถึงทางตันและเต็มไปด้วยขีดจำกัด ปัญหาที่ส่งสมมาหลายรุ่นอายุยิ่งทำลายคุณภาพชีวิตของคนในสังคมลงไปเรื่อยๆ สิ่งเหล่านี้กระตุ้นเตือนให้ภาคสังคมตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเข้าร่วมงานในด้านการพัฒนาและจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง ภาคสังคมจึงร่วมกันดำเนินการเป็นเครือข่ายเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ เพื่อสะสางปัญหาดังกล่าวให้ลุล่วงไป

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ผลักดันให้สังคมไทยสนใจในแนวคิดประชาสังคมสืบเนื่องจากความต้องการสร้างชุมชนในการจัดการดูแลตน ผลจากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 ทำให้คนจำนวนหนึ่งในสังคมมองเห็นผลร้ายของการพัฒนาประเทศในทิศทางที่เกินความพอดี มุ่งสร้างความเจริญทางอุดมคติแห่งการพัฒนา โดยไม่คำนึงถึงว่ารากฐานของประเทศมีความแข็งแกร่งเพียงพอที่จะยอมรับได้หรือไม่ ต้องการให้ประเทศเป็น “เสือตัวที่ห้า” ในทำเนียบประเทศอุตสาหกรรมที่เจริญแล้วในเอเชีย การนำพาประเทศไทยในทิศทางดังกล่าวโดยรัฐเป็นไปอย่างรวดเร็วเกินขั้นตอนที่ควรจำเป็น เมื่อเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจครั้งร้ายแรงขึ้น ทำให้คนกลุ่มนี้หันมาพิจารณาถึงรากปัญหาดังกล่าว และให้ความสนใจในแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเป็นขั้นตอน โดยสังคมไทย เริ่มต้นที่รากฐานของการพัฒนา นั่นคือการพัฒนาคุณภาพชีวิต “คน” ให้แข็งแกร่ง ด้วยการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งรองรับและการที่ชุมชนจะแข็งแกร่งได้จะต้องมีความสามารถในการเลี้ยงตนเอง ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจที่ระดับรากหญ้าในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง และจะต้องมีอิสระในการจัดการบริหารชุมชนของตนด้วยกระแสดังกล่าวในการสร้างชุมชนเพื่อดูแลตนเองเป็นแรงผลักดันอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความสนใจในแนวคิดประชาสังคมขึ้นมา

อิทธิพลแนวความคิดของ ประชาสังคม (civil society) ในตะวันตก และการขยายตัวของประชาสังคมโลก เป็นอีกแรงผลักดันหนึ่งที่ทำให้แนวคิดประชาสังคมเฟื่องฟูขึ้นในภายหลังจากการพังทลายของหลังม่านเหล็กในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออก โดยการดำเนินการในลักษณะขบวนการประชาสังคมเรียกร้องประชาธิปไตยในประเทศเหล่านั้นแล้ว ดูเหมือนว่าแนวความคิดประชาสังคมจะได้รับความนิยมขึ้นมาในซีกโลกตะวันตกและขยายไปยังภูมิภาคอื่นๆ ประกอบด้วยสาเหตุวิกฤตการณ์โลกที่เกิดขึ้นอย่างร้ายแรง อาทิ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาสิทธิเด็กและสตรี ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการก่อตัวของแนวคิดประชาสังคมร่วมสมัยในระดับโลกขึ้น และได้แผ่อิทธิพลเข้ามายังประเทศไทย รวมถึงการส่งผ่านอิทธิพลของการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในต่างประเทศ โดยเฉพาะเพื่อนบ้านในเอเชีย อาทิ การเกิดขบวนการพลังงานประชาชนในฟิลิปปินส์ใน พ.ศ. 2549 ที่สร้างแรงผลักดันให้กลุ่มคนจำนวนหนึ่งในประเทศไทย มีจิตสำนึกในการเข้าร่วมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น กล่าวได้ว่าเหตุการณ์ต่างๆ นี้ ส่งอิทธิพลทางความคิดครั้งสำคัญเข้ามายังไทยโดยมีฐานปฏิบัติการอยู่บนกลุ่มนักคิดนักวิชาการ นักพัฒนา และนักเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งเป็นผู้ที่คอยนำเสนอความคิดให้แพร่หลายออกไปอีกทอดหนึ่ง และถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการจุดกระแสความสนใจในแนวคิดว่าด้วยประชาสังคมให้โหมกระพือขึ้นในสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม ถ้าหากขาดปัจจัยแวดล้อมด้านการเมืองภายในประเทศที่เอื้อต่อการฟูมฟักแนวคิดประชาสังคมให้เติบโตขึ้นในสังคมไทยแล้ว การเคลื่อนไหวด้านประชาสังคมอาจจะไม่ก่อรูปเป็นตัวเป็นตนดังที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ ดังนั้น บรรยากาศทางการเมืองที่เป็นเสรีมากขึ้นประเทศไทย จึงเป็นอีกเหตุปัจจัยหนึ่งที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มของประชาชนในการเคลื่อนไหวทางสังคม นับตั้งแต่ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเป็นต้นมา การปกครองของไทยในทางปฏิบัติ สามารถเรียกได้ว่าเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยเต็มใบ แม้ว่าในทางนิตินัยจะยังอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแบบประชาธิปไตยครึ่งใบก็ตาม สภาพการเมืองไทยในช่วงเวลานี้ก้าวหน้าไปลิ้มรสเสรีภาพทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างจากการรวมตัวเดินขบวนประท้วงที่สามารถกระทำได้อย่างเสรี ไม่ถูกทำเนียบด้วยอำนาจกันขวางอีกต่อไป อาทิ ใน พ.ศ. 2537 มีการเดินขบวนประท้วงจำนวน 739 ครั้ง พ.ศ. 2538 จำนวน 754 ครั้ง พ.ศ. 2540 จำนวน 1,200 ครั้ง เทียบกับปีก่อน พ.ศ. 2535 โดยเฉพาะในช่วงเวลาการปกครองแบบประชาธิปไตยครึ่งใบ ที่อำนาจทางการเมืองโดยส่วนใหญ่ที่ยังตกอยู่ในมือของกลุ่มทหาร ดังเช่น ใน พ.ศ. 2521 มีการเดินขบวนเพียง 42 ครั้ง และ พ.ศ. 2525 ประมาณ 61 ครั้ง เท่านั้น ทั้งที่ปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นไม่ได้ลดหย่อนไปกว่ากนเลย ปัจจัยทางการเมืองไทยที่เป็นเสรีถือเป็นสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการก่อตัวและขยายตัวของแนวคิด และการปฏิบัติการทาง

ประชาสังคมในประเทศไทย ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าแรงผลักดันที่เกิดจากปัจจัยอื่นๆ เลยแม้แต่น้อย (เชษฐา ทรัพย์เย็น 2547: 105-108)

การเรียกร้องประชาธิปไตยในช่วง 14 ตุลาคม 2516 (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ 2544: 20-21) ถือเป็นกรณีการเกิดขึ้นของการเมืองสาธารณะ หรือ ประชาสังคม จากจุดนี้ก่อให้เกิดกลุ่มองค์กรที่ทำกิจกรรมสาธารณะจำนวนมาก ทั้งทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม (บุญนาค ตีวกุล 2543: 74) ดังข้อมูลการสำรวจองค์กรในภาคประชาสังคมซึ่งรวบรวมโดย อมรา พงศาพิชญ์ และคณะชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการเติบโตขององค์กรการกุศลและองค์กรสาธารณประโยชน์พบว่า ร้อยละ 78 ขององค์กรเอกชน เช่น มูลนิธิ ชมรมและสมาคมต่างๆ ทั้งที่ได้มีการจดทะเบียนและมิได้จดทะเบียนถูกก่อตั้งขึ้นภายหลังปี 2516 หรือในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาเอง การสำรวจในปี 2525 มุ่งองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์และสังคมสงเคราะห์อยู่ 1,584 องค์กร การเติบโตของภาคธุรกิจเอกชนควบคู่กับการขยายตัวของสื่อสารมวลชนได้ทำให้ความนึกคิดอิสระมีโอกาสแสดงออกสู่สาธารณชนมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ช่วยหล่อเลี้ยงให้ภาคประชาสังคมเติบโตและเริ่มมีบทบาทขึ้นในสังคมไทย

การเติบโตของภาคเศรษฐกิจได้ทำให้เกิดการขยายตัวและการมีบทบาทมากขึ้นของชนชั้นกลางในเมือง ในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ปี 2535 (คานิลโล ซองโก 2547: 15) จึงพอจะเข้าใจได้ว่าการควบคุมกิจกรรมนอกเหนืออำนาจรัฐ โดยเฉพาะการกระทำที่ต่อต้านรัฐ นับตั้งแต่ขบวนการของสหพันธ์ชานา (พ.ศ. 2503-2533) ขบวนการนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ (พ.ศ. 2516-2519) การเกิดขึ้นของ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และประเด็นการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา) จนถึงสมาชิกคนจนและการเกิดเครือข่ายของกลุ่มประชาคมต่างๆ (ทศวรรษ 1990 หรือ ช่วง พ.ศ. 2533-2543) รัฐมีข้อสงสัยเกี่ยวกับบทบาทในประเด็นสาธารณะที่กลุ่มเหล่านี้หยิบยกขึ้นมาโดยตลอด

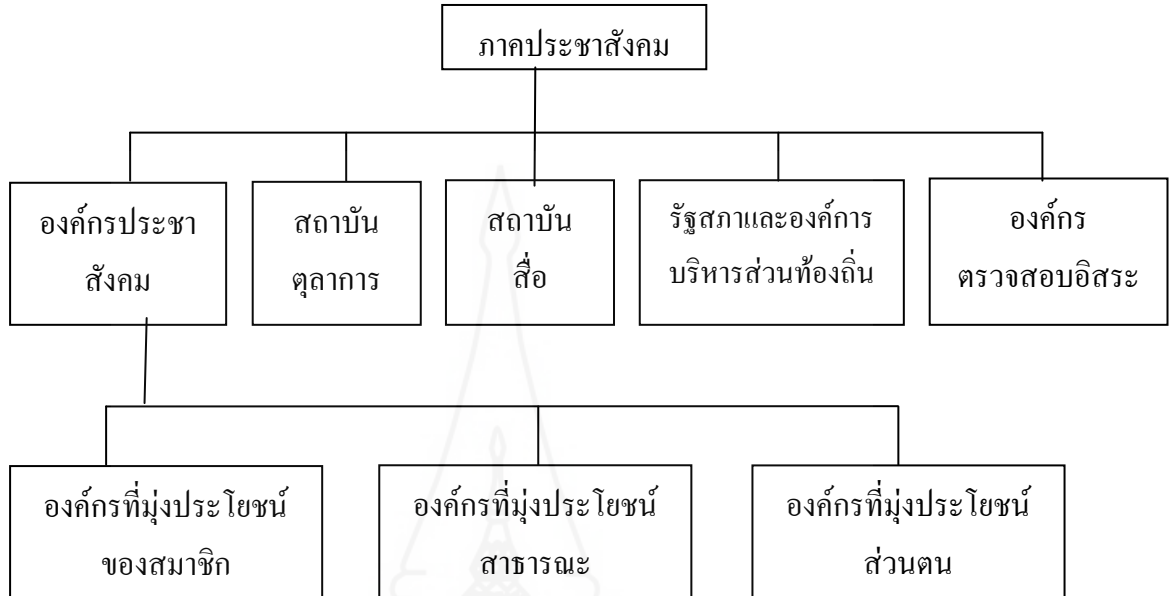
เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ใน พ.ศ. 2535 (วิบูลย์ วิจารณ์ 2549: 5-13) เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงขบวนการประชาสังคมในสังคมไทย พลังแห่งประชาสังคมไทยฉายภาพเด่นชัดในเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งต้องการให้สังคมไทยเดินสู่ทิศทางประชาธิปไตย ปรากฏการณ์ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการรวมตัวของชนชั้นกลางที่เรียกว่า “พวกคอปกขาว” ในฐานะกลุ่มพลังทางการเมืองที่ได้รับการกล่าวขานถึงรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นจากกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองว่า “มือบมือถือ”

แนวคิดเรื่องประชาสังคมแพร่หลายมากขึ้นในช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 กล่าวได้ว่าการก่อรูปของแนวคิดประชาสังคมในสังคมไทย เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา โดยมีเหตุผล ดังนี้

1. สังคมหรือชุมชนกำลังเผชิญกับวิกฤตหรือปัญหาที่สลับซับซ้อนที่ยากต่อการแก้ไข โดยภาคีใดภาคีหนึ่ง
2. การขยายตัวของชนชั้นกลางอย่างไม่หยุดยั้ง
3. การเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อสาธารณประโยชน์และองค์กรชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากในสาธารณประโยชน์และองค์กรชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากในสองทศวรรษที่ผ่านมา
4. การมีพัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตยที่ผ่านมา และที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
5. ความไร้ประสิทธิภาพและความไม่โปร่งใสของรัฐ
6. สังคมไทยกำลังก้าวสู่สังคมของข้อมูลข่าวสาร และมีลักษณะเป็นสังคมเปิดทำให้ผู้คนในสังคมไทยมีเสรีภาพทางความคิด มีอิสระในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีความสัมพันธ์ในเชิงแนวราบเพิ่มมากขึ้น ซึ่งต่างจากรัฐเผด็จการทั้งหลายที่มีความสัมพันธ์กับผู้คนในสังคมเป็นแบบแนวดิ่งและเปิดหูปิดตาประชาชน (วีรบูรณ์ วิจารณ์ วิสารทสกุล 2549: 5-13)

ในประเทศไทย การกำหนดกติกาทางการเมืองใหม่ที่รัฐต้องรับรองกลุ่มประชาสังคมและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมภายใต้รัฐธรรมนูญใหม่ เพิ่งจะเกิดขึ้นเพียงภายหลังจากที่มีการลุกฮือของประชาชนในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 แผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 8 ซึ่งประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2539 เป็นความพยายามที่จะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสาธารณะในการวางแผน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้พยายามจัดตั้งประชาคมต่างๆ ขึ้นในระดับจังหวัด เพื่อระดมการมีส่วนร่วมผ่าน “เวทีประชาคม หรือ เวทีจังหวัด” (ดานิโล ซองโก 2547:15-16)

โครงสร้างของประชาสังคม

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างของภาคประชาสังคม

ที่มา: ดัดแปลงจาก Richard Holloway (1977) ในอนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2542)
กรุงเทพมหานคร บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง

ตารางที่ 2.1 การจัดประเภทองค์กรประชาชน (CSO)

ประเภทองค์กรประชาสังคม	ตัวอย่าง
มุ่งประโยชน์ของมวลสมาชิกเป็นหลัก (Mutual Benefit Organizations)	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มองค์กรทางศาสนา องค์กรชุมชน หมู่บ้าน องค์กรทางชาติพันธุ์ พรรคการเมือง สมาคมวิชาชีพ สหภาพแรงงาน หอการค้า สมาคมทางการค้า องค์กรมวลชนต่างๆ องค์กรทางวัฒนธรรมและนันทนาการ สหกรณ์

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ประเภทองค์กรประชาสังคม	ตัวอย่าง
มุ่งประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก (Public Benefit Organizations)	มูลนิธิสาธารณกุศล องค์กรสาธารณประโยชน์ สถาบันทางศาสนา กลุ่ม องค์กรประชาสังคม องค์กรพัฒนา (NGOs, วิทยาลัยสาธารณะ, เครือข่าย) บริษัทที่ไม่แสวงกำไร
มุ่งประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก (Private Benefit Organizations)	กลุ่มอาชญากรรม กลุ่ม องค์กรผิดกฎหมาย องค์กรพัฒนาของเอกชน (มุ่งประโยชน์เพื่อส่วนตัว) องค์กรเอกชนตั้งโดยรัฐ (เพื่อตอบสนองเป้าหมายรับ) องค์กรเอกชนตั้งโดยธุรกิจเอกชน (เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ) องค์กรทุน (เพื่อประโยชน์องค์กร)

ที่มา: ดัดแปลงจาก Richard Holloway (1977) ในอนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรุษ วิสารทสกุล (2542)
กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พริ้นติ้ง

รูปแบบของประชาสังคม (ถวิลวดี บุรีกุล 2549:1-24)

- 1) ประชาสังคมที่เป็นทางการ
  - 1.1 องค์กรมวลชน
  - 1.2 องค์กรพัฒนาเอกที่เป็นไปตามกฎหมาย legal NGO
  - 1.3 สมาคมที่เป็นไปตามกฎหมาย
- 2) ประชาสังคมทางเลือก
  - 2.1 กลุ่มสาธารณะที่ไม่ได้รับการรับรองโดยรัฐ
  - 2.2 สถาบันที่มีวิวัฒนาการมาก่อน
  - 2.3 กลุ่มที่เกี่ยวข้องในการแบ่งแยก ตรงข้ามหรือกลุ่มต่อต้านอิสระ
- 3) ประชาสังคมที่ไม่เป็นทางการ
  - 3.1 เครือข่ายส่วนบุคคล
  - 3.2 การรวมกลุ่มเพื่อเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง

3.3 การรวมกลุ่มของเอกชนโดยไม่มี การแสดงการปฏิสัมพันธ์อย่างเปิดเผยในที่สาธารณะ

ลักษณะของประชาสังคม

ลักษณะของประชาสังคม (อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล 2541: 12-14) ประกอบด้วย

1) มีความหลากหลาย ความหลากหลายนับเป็นคุณลักษณะที่สำคัญในเชิงองค์ประกอบของสังคม กล่าวคือ สังคมใดๆ ที่ขาดความหลากหลาย มีเพียงมิติเดียว รูปแบบเดียวก็คงเป็นสังคมที่ขาดการเรียนรู้ ขาดจินตนาการ และเอื้อเพื่อให้เกิดการพัฒนาการกับคนรุ่นต่อไป ลักษณะของสังคมก็คงเปรียบได้ดังเช่นระบบนิเวศของธรรมชาติที่ยืดหยุ่นได้สมดุลกับบนพื้นฐานของความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งอาจจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะกล่าวคือ

2) ความหลากหลายเชิงรูปแบบ

(1) พื้นที่ เป็นลักษณะการรวมตัวที่ยึดอาศัยพื้นที่หรืออาณาบริเวณเป็นขอบเขตของการรวมตัวกัน ซึ่งอาจเป็นพื้นที่การปกครอง เช่น กลุ่มจังหวัด จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ชุมชน ป้อม กลุ่ม เขต แขวง ย่าน ละแวกบ้าน ถนน โรงเรียน หรืออาจเป็นขอบเขตเชิงภูมินิเวศ เช่น ลุ่มน้ำ สายน้ำ คลอง และแม้กระทั่งเขตเศรษฐกิจ อาชีพ เขตนิคมอุตสาหกรรม เขตพื้นที่ชายฝั่ง เป็นต้น

(2) ลักษณะการรวมตัว ลักษณะการรวมตัวกันของคนในสังคมนั้นอาจมีแตกต่างกันออกไปตามระดับความพร้อม หรือ ลักษณะของกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน ตั้งแต่การเป็นกลุ่ม ชมรม องค์กร สมาคม สถาบัน มูลนิธิ สภา สมาพันธ์ สหกรณ์ คณะกรรมการ เป็นต้น

(3) กลุ่มคนที่มารวมตัวกัน ความหลากหลายในอีกลักษณะหนึ่งที่น่าจะเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของความเป็นประชาสังคมคือ ความหลากหลายในด้านของกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน นับตั้งแต่ วัน อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ การศึกษา ฐานะ อาชีพ รวมทั้งถึงคนพิการและผู้ด้อยโอกาสอื่นๆ ความหลากหลายเชิงรูปแบบเช่นนี้จะช่วยให้กลุ่มมีลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันสูง เพราะจะต้องเข้าใจความต้องการซึ่งกันและกันเป็นอย่างมาก

3) ความหลากหลายเชิงเนื้อหา

(1) กิจกรรม กิจกรรมที่อาจแยกแยะออกตามลักษณะรูปแบบและความถนัดของกลุ่มองค์กรนั้นๆ อาทิ กลุ่มที่ให้ความสนใจในเชิงการรณรงค์เผยแพร่ ก็อาจมีรูปแบบของกิจกรรมเฉพาะทางสื่อ กลุ่มที่ให้ความสนใจด้านการค้นคว้าความรู้ ก็อาจมีรูปแบบของกิจกรรมเฉพาะทางด้านการศึกษาวิจัย หรือกิจกรรมเฉพาะด้านการแสดง กิจกรรมเฉพาะด้านการพัฒนาชุมชน เป็นต้น แต่ในหลายองค์กรนั้นก็มักผสมผสานกิจกรรมหลายๆ ด้านเข้าร่วมกันตามความเหมาะสมและความถนัดของตน

(2) *ประเด็นความสนใจ/ปัญหา* เงื่อนไขการรวมตัวเป็นกลุ่มของคน ที่สำคัญก็คือ ความสนใจ และความสนใจก็ย่อมทำให้เกิดความหลากหลายของการรวมตัว อาทิ กลุ่มที่ให้ความสนใจ เฉพาะด้านสังคมสงเคราะห์ เฉพาะด้านการออมทรัพย์ เฉพาะด้านการเกษตรและอาชีพ เฉพาะด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม หรือเรื่องวิชาชีพของตน ก็ดำเนินกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน บนพื้นฐานของสิ่งที่น่าสนใจร่วมกันดังกล่าว ซึ่งเกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวต่างๆ ตามมา

4) *มีความเป็นชุมชน* ความเป็นชุมชนในความหมายของประชาสังคมนั้นอาจครอบคลุมความหมายที่กว้างถึงอาณาบริเวณ หรือบริบทขนาดใหญ่ที่สามารถเชื่อมโยงติดต่อถึงกัน ในทางใดทางหนึ่ง หรืออาจพิจารณาถึงความเป็นชุมชนภายในกลุ่มองค์กรเล็กๆ ที่รวมตัวกันด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจ และหรือผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้นลักษณะของความเป็นชุมชน ก็คงไม่จำเป็นต้องคิดยึดกับความเป็นชนบทหรือชุมชนชนบทก็ได้ ความเป็นชุมชนอาจเป็นเรื่องของชุมชนเมือง ชุมชนของคนชั้นกลาง ชุมชนของนักธุรกิจ ชุมชนของสถาบันการศึกษา และรวมถึงความเป็นชุมชนของคนภายในองค์กรอีกด้วย โดยนัยยะขององค์กรประกอบนี้ คงจะทำให้มองเรื่องประชาสังคมที่กว้างขวางและหลากหลายมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี “ความเป็นชุมชน” เองต้องมีอยู่มากหลายลักษณะ การสร้างให้เกิดเป็นชุมชนนั้น คงเป็นเรื่องในเชิงยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ที่จะต้องคิดคำนึงให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของแต่ละสังคมแต่ละพื้นที่

5) *มีสำนึกสาธารณะ* สำนึกสาธารณะหรือจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมนั้น เป็นคุณลักษณะที่สำคัญและมีความหมายเป็นอย่างยิ่งในสังคมประชา ดังได้กล่าวไปแล้วว่าลักษณะที่สำคัญของความเป็นประชาสังคม คือ ความหลากหลายของกลุ่มองค์กรในสังคม ไม่ว่าจะเป็นองค์กรในลักษณะกลุ่มที่สนใจเรื่องของตนเอง (self-interest group), กลุ่มที่สนใจเรื่องของสาธารณะ (public-interest group) กลุ่มที่มีแรงกดดัน (pressure group) กลุ่มอาสาสมัคร (volunteer group) ต่างๆ ก็ตาม แต่สิ่งที่เราพบเห็นอยู่ก็คือ เรามีกลุ่มองค์กร “ประชาสังคม” ในความหมายนี้มากมายในสังคมไทย แต่ส่วนมากกลุ่มองค์กรเหล่านี้มักไม่มีความเข้มแข็ง ไม่มีพลังเพียงพอที่จะช่วยผลักดันแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคม ในทางกลับกัน กลุ่มองค์กรที่มีความเข้มแข็งและมีพลังในการกำหนดทิศทางของสังคม ก็คือ กลุ่มองค์กรทางการปกครอง

ความเข้มแข็งขององค์กรในการปกครองหรือ “รัฐที่แข็งแกร่ง” และเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาหรือเป็น “คุณพ่อรู้ดี” นั้น ส่งผลให้เกิดการบั่นทอนศักยภาพความสามารถและมองไม่เห็นพลังของตนเอง ที่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆ ของตนเองและสังคม เฝ้ารอคอยให้ผู้อื่นแก้ปัญหาให้กับตน โดยนัยยะนี้คือทำอย่างไรให้ประชาชนเกิดสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง (Citizenship) สำนึกถึงพลังของตนเองว่า จะสามารถร่วมแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้

ดังนั้นภารกิจที่สำคัญตรงนี้จึงอยู่ที่การผลักดันให้เกิด กลุ่มที่สนใจในเรื่องของสาธารณะ (public-interest groups) ขึ้นมามากๆ และสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อเป็นพลังทางสังคม (Social energy)

6) **มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง** บนพื้นฐานของกระบวนการกลุ่มที่หลากหลาย รวมตัวกันเป็นชุมชนที่มีความรัก ความเอื้ออาทร และสมานฉันท์ร่วมกันนั้น คงจะไม่เพียงพอ หากไม่สามารถผลักดันให้เกิดการกระทำหรือกิจกรรมร่วมกัน ความหมายของความเป็นประชาสังคมที่สำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน หรือการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้นั่นเอง ยิ่งในสังคมที่มีพลวัตสูงในปัจจุบัน ยิ่งต้องอาศัยนวัตกรรมใหม่ๆ ทางสังคมที่จะเอื้อให้เกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว สำนักศึกษานั้น เป็นนามธรรมที่สามารถบังคับให้เกิดขึ้นได้ในบุคคลใดๆ หากปราศจากการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติการร่วมกัน ดังนั้นการสร้างเงื่อนไขหรือกิจกรรมร่วมกัน ที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้กันของคนในสังคม ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่องของกิจกรรมและการเรียนรู้ นั้นย่อมจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของ “ประชาสังคม” ในอีกด้านหนึ่ง

7) **มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร** ด้วยเหตุผลทำนองเดียวกันกับเรื่องของกิจกรรมและความต่อเนื่อง กลุ่มประชาสังคมที่จะมีความยั่งยืนและมีความหมาย ย่อมต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีระบบการสื่อสารแลกเปลี่ยน ตลอดจนการสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ประสพการณ์ของการเรียนรู้บนพื้นที่ที่หลากหลาย บนกิจกรรมที่หลากหลาย คือพลังสร้างสรรค์ที่จะนำพาสังคมไปข้างหน้าร่วมกันอย่างสันติ “พลังที่สาม” จะมีความเข้มแข็งได้ ย่อมเกิดจากการยึดโยงความสามารถและพลังย่อยๆ ในแต่ละส่วนของสังคม เข้ามาเชื่อมต่อผสมผสานกันเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งมีพลัง (อนุชาติ พวงสำลี 2540 : 12-14)

จากลักษณะของประชาสังคมดังกล่าวข้างต้น แสดงได้ในตารางที่ 2.2 ดังนี้

ตารางที่ 2.2 ลักษณะสำคัญของประชาสังคม

ลักษณะ	รายละเอียด
มีความหลากหลาย	ความหลากหลายอาจพิจารณาได้ในหลายมิติ เช่น
1. ความหลากหลายเชิงรูปแบบ	
- ด้านพื้นที่	◆ ความหลากหลายเชิงพื้นที่ เช่น กลุ่มจังหวัด จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ชุมชน ป๊อ ก เขต แขวง ย่าน ละแวกบ้าน หรืออาจเป็นขอบเขตเชิงภูมินิเวศ เช่น ลุ่มน้ำ สายน้ำ คลอง และแม้กระทั่งเขตเศรษฐกิจ อาทิ เขตนิคมอุตสาหกรรม เขตพื้นที่ชายฝั่ง เป็นต้น
- ด้านลักษณะการรวมตัว	◆ ความหลากหลายของการรวมตัว เช่น กลุ่ม ชมรม องค์กร สมาคม สถาบัน มูลนิธิ สภา สมาพันธ์ สหกรณ์ คณะกรรมการ เป็นต้น

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ลักษณะ	รายละเอียด
- ด้านกลุ่มคน	◆ ความหลากหลายของกลุ่มคนที่มาร่วมตัวกัน ตั้งแต่ วัย อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ การศึกษา ฐานะ อาชีพ รวมกระทั่งถึง คนพิการ และผู้ด้อยโอกาสทางสังคมอื่นๆ
2. ความหลากหลายเชิงเนื้อหา	◆ ความหลากหลายในรูปแบบของกิจกรรม เช่น กลุ่มทางสื่อ กลุ่มด้านการศึกษา วิจัย กลุ่มด้านการแสดง ด้านการพัฒนาชุมชน เป็นต้น
- ด้านกิจกรรม	
- ด้านประเด็นความสนใจ	◆ ความหลากหลายในเชิงประเด็นความสนใจ/ปัญหา เช่น การสังคมสงเคราะห์ การออมทรัพย์ การเกษตรและอาชีพ การเมือง เป็นต้น
มีความเป็นชุมชน	สัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกันด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจและหรือผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งในชุมชนระดับกว้างและระดับเล็กหรือองค์กร
มีสำนักสาธารณะ	เชื่อมโยงกันด้วยสำนักของความเป็นพลเมือง ของสังคมแห่งการเรียนรู้
มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง	ดำเนินการด้วยพื้นฐานแห่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน ที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน
มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร	เชื่อมโยงกันด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สื่อสารและเครือข่าย

ที่มา : อนุชาติ พวงสำลี (2540)

กระบวนการประชาสังคม

กระบวนการประชาสังคมมีขั้นตอน องค์กรประกอบและรูปแบบ ดังนี้

1) ขั้นตอน

ธีรยุทธ บุญมี เสนอว่า กระบวนการประชาสังคม มิได้เกิดขึ้นโดยอิสระ แต่มีพัฒนาการเป็นขั้นตอน โดยแยกแยะออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเกิดจิตสำนึกระดับสังคม เป็นขั้นแรกที่คนไทยพบตนเองเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ใหญ่กว่าชุมชน คือวิถีชีวิตสังคม ซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันที่จะต้องแก้ไขปัญหา และมีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น อันเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจแผนใหม่ที่ก่อให้เกิดวิถีชีวิตของคนเมืองใหญ่ขึ้น

ขั้นที่ 2 การเกิดกลุ่ม องค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ ที่มีจิตสำนึกในการดูแลผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ได้แก่กลุ่มสังคมสงเคราะห์ กลุ่มวิชาชีพ องค์กรภาคเอกชน กลุ่มสื่อและองค์กรชุมชน

ขั้นที่ 3 การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคม เมื่อจิตสำนึกได้รับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้น กลุ่มต่างๆ มีจำนวนมากขึ้น จะเกิดการก่อตัวทางอุดมการณ์ที่ยึดเหนี่ยวผูกพันกับสังคมเป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณธรรม ตัวอย่างของอุดมการณ์ร่วม อาทิ ธรรมนูญแห่งชาติ เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การตกผลึกทางอุดมการณ์ของสังคมเข้มแข็งในลักษณะเป็นสถาบันที่ทุกคนยอมรับ และถือเป็นกฎเกณฑ์แห่งวิถีชีวิตเป็นกฎเกณฑ์แห่งชีวิตสิ่งนี้จะเป็นแรงขับเคลื่อนให้สังคมก้าวไปข้างหน้าโดยกลุ่มและองค์กรทางสังคมต่างๆ จะพัฒนาตนเองกลายเป็นสถาบันทางสังคมการเมืองที่มีวุฒิภาวะ และมีบทบาทหน้าที่เป็นที่ยอมรับในสังคมในวงกว้าง (เชษฐา ทรัพย์เย็น 2547:160-161)

2) องค์ประกอบ

กระบวนการประชาสังคมประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการได้แก่

(1) *จิตสำนึกประชาสังคม (civic consciousness)* หมายถึง ความตื่นตัวของสังคมและการยอมรับในหมู่พลเมืองถึงความสำคัญของคุณธรรมแห่งประชาสังคม (civic virtue) โดยการเห็นความสำคัญและให้ความสำคัญในคุณค่าของความคิดริเริ่มที่เป็นอิสระของปัจเจกบุคคลที่ทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม ไม่ตกอยู่ในอาณาเขตของอำนาจการเมือง และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมโดยสมัครใจในการสร้างสรรค์สังคม อันจะนำมาสู่การสร้างระบบคุณค่า และบรรทัดฐานของสังคมที่ดี อาทิ ความไว้วางใจกัน ความอดกลั้นต่อความขัดแย้ง ความสมานฉันท์ และการเปิดกว้างยอมรับความหลากหลาย เป็นต้น

(2) *โครงสร้างองค์กรประชาสังคม (civic organization)* มีลักษณะดังต่อไปนี้

ก. กลุ่มหรือองค์กรในด้านสังคม ที่รองรับการคบหาสมาคม และเอื้ออำนวยต่อการแสดงออกทางสังคมของบุคคล อาทิ องค์กรสาธารณประโยชน์และอาสาสมัครต่างๆ เป็นต้น

ข. องค์กรหรือชุมชนทุกรูปแบบที่มีการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมที่สะท้อนจิตสำนึกประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน เพื่อนบ้าน ชมรม สหกรณ์ มูลนิธิ สมาคม องค์กรวิชาชีพ ฯลฯ

ค. อาจเป็นองค์กรในภาครัฐหรือธุรกิจเอกชน ซึ่งมีกิจกรรมหรือโครงการหลายอย่างที่ถือเป็นกิจกรรมของพลเมือง (civic action) หรืออยู่ในข่ายของกิจกรรมเพื่อสังคม

ง. ครอบคลุมบุคคลต่างๆ ในภาคราชการหรือภาคธุรกิจที่มีบทบาทอื่นๆ นอกเวลาทำงาน หรือแม้แต่ในเวลาทำงานปกติ ที่มีลักษณะเป็นกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสังคมแม้ว่าบางครั้งบุคคลเหล่านี้ไม่มีองค์กรใดๆ ในภาคสังคมมารองรับ

(3) *เครือข่ายประชาสังคม (civic network)* หมายถึง โครงสร้างและกระบวนการที่เชื่อมโยงองค์กรสาธารณประโยชน์และปัจเจกชนอิสระเข้าด้วยกัน และทำให้เกิดการสื่อสาร การ

สนทนาระหว่างองค์กรเหล่านี้กับปัจเจกชน และสาธารณชนในเครือข่ายประชาสังคมกระบวนการที่ประสานและถ่ายทอดความคิดเห็น/ทัศนคติ/ประสบการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นนี้จะยกระดับจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลจากการเป็นฝ่ายถูกกระทำมาเป็นฝ่ายกระทำสังคม โดยมีจุดเน้นที่การแสวงหาปริณทลสาธารณะใหม่ๆ (alternative public sphere) ที่ถ่วงดุลและต้านทานการครอบงำของสื่อมวลชนกระแสหลักซึ่งถูกยึดครองโดยกลไกตลาด ตลอดจนเปิดโอกาสให้แก่การแสดงออกของความคิดอิสระต่างๆ ที่แต่เดิมอาจถูกกีดกันไม่ให้มีส่วนร่วม

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ เน้นย้ำว่าองค์กรประกอบประชาสังคมทั้งสาม มิได้ดำรงอยู่โดดเดี่ยวภายในสังคมหนึ่งเท่านั้น แต่อยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมโลก อาทิกระแสโลกาภิวัตน์ ระเบียบโลกใหม่ ความไร้พรมแดนในเชิงนามธรรมของรัฐ (มิใช่เชิงพื้นที่รูปธรรม แต่เป็นลักษณะการเชื่อมโยงข้ามรัฐ) วิกฤติโลก เช่น สิ่งแวดล้อม โรคระบาดข้ามประเทศ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อความเป็นประชาสังคมภายในประเทศให้เคลื่อนสู่ระดับนานาชาติมากขึ้น เนื่องจากต้องการประสานงานและร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดและในวงกว้าง เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และครอบคลุมพื้นที่มากกว่าขอบเขตของรัฐเดี่ยว โดยก่อตัวขึ้นเป็น “ประชาสังคมโลก” (global civil society) (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ 2544:29-32)

3) รูปแบบ

อนุชาติ พวงสำลี (2541:16) เสนอว่า กระบวนการประชาสังคม มีรูปแบบหลัก 2 ประการคือ

(1) *รูปแบบกระบวนการเคลื่อนไหวของสังคม (Movement)* เป็นความ สัมพันธ์ร่วมของคนทั้งสังคม (ซึ่งคงต้องมีองค์ประกอบของลักษณะประชาสังคมดังกล่าวแล้วในข้างต้น) ขบวนการเคลื่อนไหวในระดับสังคมนี้อาจเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์มากขึ้นในอนาคต เนื่องจากเป็นกลุ่มพลังนอกโครงสร้างทางการเมืองและรัฐที่ปลอดจากการใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรมเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและเป็นอาณาบริเวณที่มีได้ถูกจำกัดด้วยความเป็นรัฐหรือเอกชน หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่มีประโยชน์ของสาธารณะเป็นที่ตั้ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นประเด็นที่ข้องเกี่ยวกับ “ชีวิตด้านลึก” เช่น สุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

(2) *รูปแบบระดับกลุ่มองค์กร (Static)* เป็นลักษณะการรวมตัวระดับกลุ่มองค์กรเท่านั้น โดยไม่ได้มีบทบาทเคลื่อนไหวระดับสังคมใหญ่ หากแต่มีลักษณะบางประการ อาทิ ความเป็นประชาคม/ชุมชน มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง และอาจจะขยายขยายผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม จิตสำนึกสาธารณะมากขึ้น โดยไม่ขยายวงสู่สังคมนระดับกว้าง

ความแตกต่างระหว่างประชาสังคมในฐานะที่เป็นกลุ่มหรือองค์กรอาสาสมัคร และในฐานะที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร 2545: 70-73)

ประการแรก ประชาสังคมในรูปของกลุ่มหรือองค์กรอาสาสมัครมักจะมองรัฐในแง่ดี คือ มองรัฐในฐานะที่เป็นกรรมการกลางคอยตอบสนองความต้องการ หรือข้อเรียกร้องของประชาชน ตามจารีตวิธิตึกของสำนักพหุนิยม (pluralism) ในวิชารัฐศาสตร์อเมริกันกระแสหนึ่ง ส่วนประชาสังคมในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ จะตั้งข้อสงสัยกับความเป็นกลางและความสามารถของรัฐ ในการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องและความต้องการของประชาชน นั้นประชาสังคมจึงเป็นความพยายามที่จะท้าทายหรือสร้างจิตสำนึกให้กับอำนาจรัฐ ในขณะที่ประชาสังคมในรูปของกลุ่มและองค์กรอาสาสมัครต่างๆ จะมีแนวโน้มที่จะช่วยขยายอำนาจรัฐให้กว้างไกลออกไป

ประการที่สอง ประชาสังคมในรูปของกลุ่มและองค์กรอาสาสมัครนั้นมักมีภาพของสิ่งที่เรียกว่า “ประชาสังคม” คับแคบกว่าแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ เพราะประชาสังคมในรูปแบบของกลุ่มหรือองค์กรอาสาสมัคร มักจะมีชุมชน (community) เป็นฐานไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมือง หรือชุมชนชนบทก็ตาม ในขณะที่ประชาสังคมในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่จะมีสิ่งที่เรียกว่า “พื้นที่อาณานิคมสาธารณะ” (the public sphere) เป็นฐาน

ประการที่สาม ประชาสังคมในรูปของกลุ่มและองค์กรอาสาสมัคร จะมีภาพของ “ความเป็นพลเมือง” (citizenship) ที่ขยันขันแข็งในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน/ท้องถิ่น (a participatory citizen) ในฐานะที่เป็นหน้าที่พลเมือง (civic duty) แบบหนึ่ง แต่ประชาสังคมในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ จะมีภาพของ “ความเป็นพลเมือง” แบบที่สนใจ ตัวตัว และมีจิตสำนึกทางการเมืองสูง (a politicized citizen) เพราะเห็นว่าการให้ความสำคัญกับชุมชน/ท้องถิ่น นอกจากจะทำให้ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “ประชาสังคม” คับแคบแล้ว ยังลดทอนบทบาททางการเมือง/ความเป็นเมืองของประชาสังคมไปพร้อมๆ กันอีกด้วย คือ (de-politicized civil society)

ในกรณีของประเทศไทยในปัจจุบัน เรามีประชาสังคมทั้งสองแบบนี้ กล่าวคือ เรามีทั้งกลุ่มและองค์กรอาสาสมัครต่างๆ ในรูปของมูลนิธิ สมาคม ชมรม ประชาคม ฟอรัม อย่างเช่น มูลนิธิร่วมกตัญญู ปอเต็กตึ๊ง และเมื่อเร็วนี้เราก็มีกลุ่มรักบ้านเกิดต่างๆ และประชาคมจังหวัด เป็นต้นขณะเดียวกัน เราก็เริ่มมีประชาสังคมในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่เมื่อไม่นานนี้เช่นกัน ดังตัวอย่างของสมัชชาเกษตรกรรายย่อย ซึ่งต่อมาพัฒนาไปเป็น “สมัชชาคนจน” ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยอย่างสมพันธ์เพื่อประชาธิปไตยและคณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย เป็นต้น

ฉะนั้นฐานะที่เป็นกลุ่ม องค์กร หรือขบวนการ จึงเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงและขึ้นต่อกันอย่างมาก แต่ไม่ใช่ว่าจะเป็นสิ่งเดียวกัน

ยุทธศาสตร์ของประชาสังคม

ตารางที่ 2.3 องค์ประกอบเชิงยุทธศาสตร์ของประชาสังคม

องค์ประกอบ	รายละเอียด
มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน	การมองอนาคตร่วมกันรับรู้และเข้าใจถึงทิศทางเป้าหมายที่จะไปด้วยกันจะทำให้กระบวนการเคลื่อนไหวมีพลังและลดความขัดแย้งเฉพาะหน้าลง
การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง	ประชาสังคมเป็นเรื่องของความหลากหลาย กระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายย่อมเป็นเงื่อนไขให้เกิดการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือทำอย่างแข็งขันด้วยถือว่าเป็นเรื่องที่คุณมีสิทธิมีส่วนร่วม
มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้	ประชาสังคมจะต้องสร้างและสั่งสมองค์ความรู้ที่จะสามารถปรับใช้และเรียนรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา ดังนั้นศักยภาพในการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งจำเป็น
มีการเรียนรู้จากการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกัน	ประชาสังคมเป็นกระบวนการทางสังคม ที่ไม่มีสูตรสำเร็จ แต่เป็นเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ อันจะช่วยให้เกิดปัญญาหมูในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ และอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์จริง ในอีกด้านหนึ่งก็จำเป็นจะต้องคิดวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆ กันด้วยเพื่อให้สามารถปรับตัวเท่ากัน และเป็นฝ่ายก้าวหน้ามากกว่าตั้งรับปัญหา
มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะของพลเมือง	ความเป็นประชาสังคมนั้นจะต้องสะท้อนถึงความตื่นตัวของพลเมืองที่จะเข้ามาร่วมกันรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของส่วนรวมหรือสาธารณะ (public responsibility) ที่มีได้หวังเพียงรอคอยหรือเรียกร้องการแก้ปัญหาจากรัฐแต่ฝ่ายเดียวโดยตนเองไม่มีส่วนรวม
มีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง และเชื่อมโยงข่าวสารร่วมมือ	การสื่อสารมีความหมายต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการเติบโตและการขยายตัวของประชาสังคม ทั้งยังเป็นการเชื่อมโยงข่าวสารร่วมมือต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อหนุนเสริมความเข้มแข็งซึ่งกันและกัน ดังนั้น ช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะบทบาทของสถาบันสื่อมวลชน ย่อมมีความหมายยิ่งต่อขบวนการประชาสังคมที่จะนำไปสู่การถ่ายทอดของข้อมูลข่าวสารและการรับรู้อย่างเท่าเทียมกันของคนในสังคม
มีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ	การสร้างประชาสังคมจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของการจัดการที่ดีทั้งในแง่ขององค์กร ระบบ และคนในองค์กร

ที่มา: อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2541)

บทบาทและการเคลื่อนไหวของประชาสังคม

1) บทบาทของประชาสังคม

(1) บทบาทประชาสังคมไทยต่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง

โดยความหมายพลเมือง คือ ราษฎรที่นอกจากเสียภาษีและปฏิบัติตามกฎหมาย บ้านเมืองแล้วยังต้องมีบทบาทและอำนาจ บทบาททางการเมือง คืออย่างน้อยมีสิทธิไปเลือกตั้งแต่ที่ยิ่งไปกว่านั้น คือ มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ต่อทางการเมือง ทั้งยังมีสิทธิเข้าไปร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่วนรวมร่วมไปกับรัฐด้วย ราษฎรนั้นเป็นฝ่ายรับกฎหมาย นโยบาย และกิจการหรือกิจกรรมของรัฐ พลเมืองนั้นอาจเป็นฝ่ายรุกเพื่อเรียกร้องกฎหมาย นโยบาย และกิจการของรัฐตามที่ตนเองเห็นพ้องต้องกัน ราษฎรที่ดีนั้นเป็นฝ่ายรับและว่านอนสอนง่าย ส่วนพลเมืองที่ดีนั้นต้องเป็นฝ่ายรุกได้ และต้องไม่เฉื่อยเฉื่อย หากเป็นคนที่ยากมีส่วนร่วมอยากเข้าช่วยทำและสามารถเข้าทำการต่างๆ แทนรัฐได้มากพอควร ราษฎรนั้นคิดแต่ว่าตนเองเป็นผู้มีอำนาจ ส่วนพลเมืองจะคิดว่าตนมีสิทธิมีเสียงมีส่วนร่วมในบ้านเมือง แนวคิดเรื่องพลเมืองทำให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง ประารถนาการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของส่วนรวม ชักนำให้เข้าร่วมในประชาสังคมและดำเนินการนำพาประชาสังคมไปในทิศทางที่เข้าร่วมกับรัฐ หรือเข้าทำการแทนรัฐในการแก้ปัญหาของส่วนรวมได้ดียิ่งขึ้น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2543:24-25)

แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ความเป็นพลเมืองในทางพฤตินัยของประชาชนไทย (แม้จะผ่านมาร่วม 100 ปี ก็ตาม) ก็ยังไม่พัฒนาจนสูงจนพอที่จะทำให้ภาคประชาชนโดยรวมเข้มแข็ง ซ้ำยังไม่ค่อยตระหนักด้วยว่า การเป็นพลเมืองนั้นแตกต่างจากการเป็นราษฎรตรงไหน ประชาชนส่วนใหญ่ปฏิบัติตนเพียงราษฎร ไม่แม้เฉพาะกับประชาชนในชนบทที่ยากจนและด้อยโอกาสก็มักตกเป็นจำเลยในข้อหาการรับเงินซื้อเสียง และการอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้มีอำนาจในท้องถิ่นและในระดับชาติอยู่เสมอ แต่ยังไม่ปรากฏให้เห็นในความคิด การแสดงของชนชั้นกลางและกลุ่มนักธุรกิจ ทางสื่อต่างๆ ที่พร้อมจะปกป้องผลประโยชน์ระยะสั้นของตนเอง หรือเรียกร้องให้รัฐทำให้ตัวเอง ก่อนผลประโยชน์ระยะยาวของส่วนรวมอยู่เสมอ ความคิดหลักที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาความเป็นพลเมือง คือ การมีความคิดว่าตนเองเป็นผู้มีอำนาจ ไม่มีอำนาจ ต้องรอการช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจ จากผู้ใหญ่ และเมื่อมีปัญหาไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่เกิดขึ้นในชุมชน ก็มีชุมชนอยู่ไม่มากนักที่จะจัดการแก้ไขปัญหาตนเองโดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากหน่วยงานของภาครัฐ แต่ส่วนใหญ่ที่เห็น ต่างยังต้องร้องขอ ร้องเรียน เพื่อให้หน่วยงานรัฐไม่ว่าจะท้องถิ่น หรือส่วนกลาง เข้ามาแก้ไข ดังเราจะเห็นการร้องขอ ร้องเรียนแบบนี้ผ่านทางหน้าจอโทรทัศน์อยู่เสมอและความสามารถในการเข้าไปแก้ไขของหน่วยงานรัฐ ไม่ว่าจะช้า หรือเร็ว จะทำสำเร็จหรือไม่สำเร็จ ได้ถูกนำมาเป็นกรอบอ้างอิงในการวัดประสิทธิภาพการทำงานอีกด้วย ขณะที่ผู้ใหญ่ผู้มีอำนาจเองก็พร้อมที่จะให้

ความอุปถัมภ์ช่วยเหลือเพื่อสร้างความมั่นคงแห่งฐานอำนาจต่อไป ปราบปรามการณ์ข้างต้นนี้ นักวิชาการหลายต่อหลายท่าน เรียกสภาพเช่นนี้ว่าเป็นสภาพของ 'ไพร่ที่โหยหาขุนนาง วัฒนธรรมที่ห้อมล้อมสังคมดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าแท้จริงแล้วประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รังเกียจรัฐไม่กลัวไม่เบียดและชอบที่รัฐจะเข้ามาทำอะไรแทน หรืออยากจะได้รัฐที่ดีมีคุณธรรม มีความสามารถเงื่อนไขเช่นนี้ ทำให้ประชาธิปไตยเกิดและอยู่ภายในเมืองไทย เพราะหลักคิดที่ให้พึ่งตนเอง เป็นอิสระจากผู้อื่น และให้สังคม ชุมชน ชี้นำกำกับรัฐ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายในสังคมที่หวังพึ่งพิงรัฐ และถูกกำกับดูแลโดยการโดยรัฐเสมอมา (วิโรจน์ วิจารณ์ วิสารทสกุล 2549:5-34)

ประชาสังคมจึงมีบทบาทในฐานะที่เป็นพื้นที่การพัฒนาพลเมือง โดยข้อเท็จจริงในสังคมไทย มีความคุ้นเคยคำว่าพื้นที่สาธารณะ (public space) ไม่มากนัก เนื่องจากคำว่าสาธารณะในสังคมไทยถูกให้ความหมายว่าหมายถึงรัฐ เพราะไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์สาธารณะ สวนสาธารณะ ถนนสาธารณะ คูคลองสาธารณะ หรือแม้แต่ส่วนสาธารณะที่โดยสำนักแล้วสิ่งเหล่านี้เป็นของหลวง ส่วนที่อยู่นอกเหนือของหลวงหรือของรัฐแล้วเป็นเรื่องของส่วนตัวทั้งสิ้น ขณะเดียวกันงานศึกษาที่ศึกษาพื้นที่สาธารณะ (space) ในฐานะที่เป็นคำกริยา (ไม่ใช่คำนาม) และเป็นพื้นที่ในฐานะที่เป็นผู้กระทำ (actor) เป็นตัวสร้างความหมายให้กับสังคมก็ยังมีอยู่น้อย

การพัฒนาพลเมืองผ่านมิติพื้นที่สาธารณะในที่นี้คือความพยายามที่จะผลักดันให้ปัจเจกชนอิสระที่คุ้นเคยอยู่กับการทำงานเพื่อประโยชน์ระยะสั้น เป็นประโยชน์ส่วนตัวได้ก้าวออกมาจากพื้นที่ที่เป็นส่วนตัวเข้าสู่พื้นที่สาธารณะให้มากขึ้น โดยพื้นที่สาธารณะในที่นี้ เป็นการมองผ่านภาคประชาสังคมซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะชนิดหนึ่ง ที่มีฐานะเป็นผู้กระทำที่กำลังมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ในหลายๆ ด้าน และมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ในมุมมองเช่นนี้ ภาคประชาสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มองค์กรสาธารณประโยชน์ซึ่งมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มองค์กรในด้านศาสนา ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในด้านสุขภาพองค์กรรวม ในด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิของผู้ด้อยโอกาสและสิทธิชุมชน ในด้านการทำงานกับเด็กและสตรี ในด้านการศึกษา เป็นต้น พื้นที่ประชาสังคมเหล่านี้โดยส่วนใหญ่มีการจัดสรรพื้นที่เพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง ไว้ด้วยในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่ การสมัครเข้าไปทำงานเป็นอาสาสมัครให้แก่องค์กร ซึ่งงานอาสาสมัครมีตั้งแต่งานง่ายๆ ไม่ซับซ้อน ไปจนถึงงานที่ต้องอาศัยทักษะความสามารถ เช่น งานระบบสารสนเทศ งานด้านบัญชี เป็นต้น กิจกรรมประเภทงานอาสาสมัครนี้ จะเปิดโอกาสให้ปัจเจกได้ใช้ความสามารถส่วนตัว เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างเต็มที่ หรือ การเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มองค์กรเพื่อร่วมรับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นทั้งที่เกี่ยวข้องกับการเมืองหรือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งมีการจัดเป็นระยะไม่ว่าจะเป็นการประชุมสัมมนา การอภิปรายทางวิชาการ การจัดกิจกรรมสนทนากา

นอกสถานที่ เป็นต้น กิจกรรมประเภทนี้จะเป็นแบบฝึกหัดที่สำคัญของกระบวนการจะต้องหาข้อยุติ
ร่วม (Common ground) บนข้อเท็จจริงความรู้สึก และความหวังที่หลากหลายและที่สำคัญ คือ
การรับผลที่ที่จะตามมาจากการตัดสินใจของตนเอง จะเห็นได้ว่าโดยภาพรวมแล้ว งานหรือกิจกรรม
ที่ปัจเจกได้พาตัวเองเข้าไปทำงานร่วมกับคนอื่นๆ ในนาม กลุ่ม องค์กร หรือสมาคม เป็นต้น จะช่วย
ขัดเกลาให้การคิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัวเบาบางลงมีที่ว่างและเวลาสำหรับการทำประโยชน์
ส่วนรวมมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ยังได้พัฒนาทักษะการใช้พิจารณาไตร่ตรอง ใช้วิจารณญาณที่
รอบคอบกับความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย (วีรบุรุษ วิจารณ์ วิจารณ์ 2549 5-35-5-38)

(2) บทบาทประชาสังคมไทยในฐานะขบวนการการเมืองภาคพลเมือง

การเมืองภาคพลเมืองหรือการเมืองแบบใหม่เป็นแนวคิดที่ว่าการเมืองคือกิจการ
ที่มีจริยธรรมเพื่อส่วนรวม (Politic = civic virtue) ที่มีตัวแสดงเป็นพลเมืองที่แข็งขันในการร่วม
ปฏิบัติการ กล่าวคือการเมืองแบบใหม่สรีรวิทยาในการทำงานของกลุ่มพลังภาคประชาชนในทุกระดับ
ประชาชนต้องเข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างแข็งขัน และไม่สนใจอำนาจรัฐ มุ่ง
ประเด็นการแก้ปัญหาเรื่องคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อมทรัพยากร สิทธิ สันติภาพ (วีรบุรุษ วิจารณ์ วิจารณ์ 2549:5-43) เป็นรูปแบบการปฏิบัติการในลักษณะที่เป็นกลุ่มซึ่งประกอบด้วยกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ
ของทั้งปัจเจกและ/หรือองค์กร ซึ่งเป็นเป้าหมายเฉพาะทางกลางเมือง หรือประเด็นทางสังคมร่วมกัน
หรือกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิบัติการต่อต้านขัดขวาง หรือเป็นการแก้ไขการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่ง
มีองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

ก. มีการรณรงค์เผยแพร่โดยมุ่งหวังให้เกิดความต่อเนื่องผ่านการสนับสนุนของ
สาธารณะต่อประเด็นที่เคลื่อนไหว

ข. มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ท่ามกลางปฏิบัติการทางการเมืองใน
รูปแบบต่างๆ เช่น การสร้างสมาคมเฉพาะกิจ เครือข่ายความร่วมมือ การประชุมสาธารณะ มีการ
ดำเนินงานอย่างเอาใจจริงเอาใจ มี การตรวจสอบ เฝ้าระวัง มีการประท้วง มีการอ่าน ประกาศต่างๆ
ผ่านสื่อสารมวลชน และมีการจัดทำแผ่นปลิว หนังสือเล่มเล็ก

ค. มีการแสดงออกต่อสาธารณะชนอย่างพร้อมเพรียงของผู้เข้าร่วมในเรื่องของ
คุณค่า ความเป็นหนึ่งเดียวจำนวน และคำมั่นสัญญา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการหรือธรรมเนียม
ของขบวนการ (วีรบุรุษ วิจารณ์ วิจารณ์ 2549:5-44)

ซึ่งการเมืองแบบพลเมืองนี้จะช่วยเสริมการเมืองที่ประชาชนใช้อำนาจผ่าน
ตัวแทน หรือ ประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) เข้มแข็งมากขึ้น นัยของ
ประชาธิปไตยระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง คือ การเมืองที่ปัจเจกบุคคล
หรือหมู่คณะเน้นการร่วมกันกระทำกิจเพื่อส่วนรวม หรือแก้ปัญหาให้ส่วนรวม ซึ่งอาจหมายถึง

ชุมชน ชมรม สมาคม ย่าน ละแวก ท้องถิ่น ภูมิภาค หรือ ประเทศชาติ ซึ่งเป็นการเมืองที่ต้องอาศัย การเสียดสประโยชน์เฉพาะตนเฉพาะกลุ่มเพื่อส่วนรวมที่ใหญ่กว่า และต้องอาศัยตัวกำกับที่สำคัญ นั้นคือ คุณธรรม หรือจริยธรรม (วีรบุรณ วิจารณ์ วิสารทสกุล 2549:5-50)

ประชาสังคมนับเป็นประชาธิปไตยทางตรงรูปแบบหนึ่งซึ่งมิได้เข้ามาทดแทน ประชาธิปไตยระบอบรัฐสภา แต่เข้ามาเสริมระบอบประชาธิปไตยไทยในภาพรวมให้แข็งแกร่งขึ้น จากเดิมที่โครงสร้างอำนาจทางการเมืองแบ่งแยกออกเป็นอำนาจ 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติ บัญญัติ และฝ่ายตุลาการ แต่บทบาทที่เพิ่มขึ้นทางการเมืองของพลังประชาสังคม ส่งผลให้ระบอบ การเมืองไทยเคลื่อนตัวเข้าสู่มิติใหม่ทางการเมือง นั่นคือ การที่ประชาสังคมเข้าไปถ่วงดุลอำนาจ สามฝ่ายข้างต้น เป็นเสมือนขั้วอำนาจที่สี่เพิ่มเข้ามา ซึ่งเป็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งของระบอบ ประชาธิปไตยไทย (เชษฐา ทรัพย์เย็น 2547: 274)

(3) บทบาทประชาสังคมไทยในฐานะกลไกการพัฒนาสังคม⁴

บทบาทของประชาสังคมในส่วนนี้ จะฉายผ่าน การทำงานขององค์กร สาธารณประโยชน์ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นหลัก เนื่องจากเป็นภาคประชาสังคมที่มีบทบาท อย่างมากในงานพัฒนาสังคม เนื่องจากองค์กรภาคประชาสังคมมีความหลากหลายในรูปแบบการ จัดตั้งมีพื้นที่การทำงานตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับภูมิภาคเอเชีย มีเนื้อหาการทำงานแตกต่าง กันอย่างหลากหลาย การจัดกลุ่มบทบาทขององค์กรในที่นี้เป็นเพียงการจัดกลุ่มให้เห็นขอบข่ายของ การทำงาน โดยแบ่งบทบาทใน 3 ลักษณะ

1. ตามระดับพื้นที่ปฏิบัติการ

ชุมชนชนบท ในพื้นที่ชุมชนชนบท องค์กรภาคประชาสังคมที่มีบทบาท สำคัญๆ ได้แก่ องค์กรศาสนา (วัด/โบสถ์/มัสยิด) กลุ่มองค์กรชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ การเกษตร เกร็ดิตยูเนียน กลุ่มฌาปนกิจ นอกจากนี้ยังมีงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ที่เข้าไปทำงาน ในพื้นที่ร่วมกับกลุ่มเหล่านี้ด้วย เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้มีทั้งที่เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จาก การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเกิดจากการที่หน่วยงานภายนอกเข้ามาส่งเสริมและ จัดตั้งกลุ่มเหล่านี้มีบทบาทที่สำคัญหลายๆ ด้าน ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งต่อชุมชนเอง และสังคม โดยรวม เช่น มีบทบาทในการจัดสวัสดิการภายในชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนเกือบทั้งหมด ไม่มี ระบบสวัสดิการรองรับ ดังนั้นจึงมีกลุ่มออมทรัพย์ในระดับชุมชนนำเงินกำไรจากกิจกรรมออม ทรัพย์มาจัดสรรเป็นสวัสดิการให้แก่สมาชิกของกลุ่ม เช่น เป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนลูก ค่าน้ำ

⁴ เรียบเรียงจาก ประมวลสาระและแนวการศึกษาชุดวิชาประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่นไทย เรื่องพัฒนาการและ ประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่นไทย ของวีรบุรณ วิจารณ์ วิสารทสกุล (2549:5-55-61)

ค่าไฟ เป็นต้น และในบางชุมชนยังนำเงินกำไรมาจัดสวัสดิการให้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้พิการในชุมชนหรือ บางชุมชนนำเงินดังกล่าวมาใช้เพื่อปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน หรือแม้ในช่วง เวลาที่เกิด วิกฤตเศรษฐกิจเมื่อ พ.ศ. 2540 กลุ่มออมทรัพย์ก็ได้แสดงบทบาทสำคัญที่จะช่วยเหลือสมาชิกในยามนั้น

ชุมชนเมือง จังหวัด ลักษณะขององค์กรภาคประชาสังคมไม่ต่างจากชุมชน ชนบทนัก เช่น มีกลุ่มช่วยเหลือกันเองในชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มจัดการขยะ กลุ่มอนุรักษ์ คุ้มครอง กลุ่มแม่บ้าน แต่เมื่อขยับออกมาชุมชนก็จะพบ กลุ่มที่ชนชั้นกลาง เช่น ศาลเจ้า สมาคมพ่อค้า สโมสรโรตารี สโมสรไลออน มูลนิธิของคหบดีเก่า กลุ่มแม่ค้าในตลาดย่านต่างๆ อีกทั้งในหลายๆ จังหวัดยังมีองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานในพื้นที่ด้วย

บทบาทที่สำคัญขององค์กรข้างต้นนี้ นอกจากจะมีบทบาทในการช่วยเหลือ กลุ่มหรือเครือข่ายกันเองแล้ว ยังมีบทบาทในการทำงานช่วยเหลือและสงเคราะห์เมื่อมีเหตุการณ์ เดือดร้อนในจังหวัด การให้ทุนการศึกษา เช่น สมาคมพ่อค้า สมาคมแม่ของคหบดีบทบาทในการ พัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถ และจริยธรรมส่วนรวมของผู้ประกอบการรายย่อย เช่น การ ทำงานของสโมสรโรตารี สโมสรไลออน รวมถึง บทบาทในการรณรงค์ กระตุ้น สร้างจิตสำนึกเพื่อ ส่วนรวม เช่น การใช้พื้นที่สาธารณะผังเมือง การจัดการขยะ เมาไม่ขับ ประชาธิปไตยขององค์กร พัฒนาเอกชนในระดับจังหวัดด้วย

ระดับประเทศ มีองค์กรภาคประชาสังคมที่หลากหลาย มีทั้งที่เป็นกลุ่มอิสระ กลุ่มอาสาสมัคร องค์กรเดี่ยวๆ และที่เป็นการรวมตัวเป็นเครือข่าย เป็นแนวร่วม ซึ่งมีโครงสร้าง ความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน เนื่องจากต่อเชื่อมกัน โดยความสัมพันธ์เชิงตัวบุคคล ซึ่งนอกจากจะมี ภาคประชาชนแล้วในเครือข่ายเหล่านี้ยังมีทั้งข้าราชการ นักวิชาการ นักธุรกิจ และนักการเมือง รวมอยู่ในความเป็นเครือข่ายด้วย ซึ่งทำให้มีทรัพยากรในการทำงานที่มากพอในการทำงาน นอกจากนี้ยังสามารถเข้าถึง หรือใช้สื่อส่วนกลางได้ง่ายอีกด้วย

บางองค์กรในระดับประเทศ ยังทำหน้าที่เป็นองค์กรร่วม (umbrella organization) ให้แก่องค์กรขนาดเล็กในระดับพื้นที่ บางองค์กรทำงานเคลื่อนไหวและรณรงค์ ประเด็นระดับชาติ งานตรวจสอบ นักการเมือง งานผลักดันนโยบายทางเลือก งานคัดค้านนโยบาย หรือโครงการที่จะมีผลต่อชุมชน ต่อผู้คือโอกาส งานผลักดันด้านกฎหมาย เป็นต้น ซึ่งงานหลาย อย่างจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากองค์กรในพื้นที่ด้วย

2. ตามลักษณะของงานที่ทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมจะมีลักษณะ สำคัญอย่างหนึ่งคือ ปรับตัวได้เร็วตามสถานการณ์สังคมและสถานการณ์โลกที่มากกระทบและตลอด ระยะเวลากว่า 1 ศตวรรษของพัฒนาการที่ผ่านมา ลักษณะงานขององค์กรภาคประชาสังคมก็ขยาย

เติบโตตามไปด้วย นอกจากนี้ควรกล่าวได้ด้วยว่าในองค์กรหนึ่งอาจจะไม่ได้ทำงานในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเพียงอย่างเดียว

งานพัฒนาและสร้างจิตสำนึก เป็นงานที่มุ่งให้ความรู้พื้นฐานหรือความชำนาญบางอย่างแก่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้สามารถเกิดความตระหนักถึงที่มาที่ไปของสภาพปัญหา ซึ่งจะได้เข้าใจตนเองและสามารถยกระดับช่วยเหลือตัวเองผ่านกิจกรรมที่ทำ การเข้าใจสิทธิผลประโยชน์ในคุณค่าของมนุษย์ การเป็นพลเมืองของสังคม รวมทั้งการพัฒนาคุณธรรมและจิตใจของการรับใช้ตนเองและผู้อื่นอย่างมีคุณค่า กลุ่มเป้าหมายสำคัญของงานชนิดนี้ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ชนบท

งานส่งเสริมและพัฒนาการรวมกลุ่ม เอ็นจีโอให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของประชาชน เพื่อทำกิจกรรมการพัฒนา เพราะเชื่อว่าการที่ประชาชนจะสามารถช่วยเหลือตัวเอง ได้ดีได้ต่อเนื่องจะต้องอาศัยความเป็นกลุ่มรองรับ จึงมีการส่งเสริมและพัฒนาการรวมกลุ่มประเภทต่างๆ ขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มสหกรณ์ร้านค้า กลุ่มธนาคารข้าว เป็นต้น

งานเผยแพร่ธรรมะ องค์กรภาคประชาสังคมเชื่อว่าการพัฒนาสังคมเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบที่ทุกคนจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ดังนั้น หน้าที่ที่คนในสังคมจะต้องรู้และเข้าใจถึงสภาพและสาเหตุของปัญหาที่นับวันมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ในบางประเด็นเกี่ยวกับเรื่องกฎหมายบางประเด็นปัญหาอาจเชื่อมโยงสัมพันธ์ตั้งแต่ชุมชนท้องถิ่นถึงชุมชน โลก เพื่อมีความเท่าทันตระหนักและกำหนดตัวเองได้ว่าจะมีส่วนในการพัฒนาสังคมในด้านไหน อย่างไร ภารกิจด้านนี้ขององค์กรภาคประชาสังคม กล่าวได้ว่าทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเนื้อหาที่เผยแพร่ธรรมะนั้นมักชี้ถึงผลกระทบ โดยเฉพาะกับผลกระทบที่จะเกิดกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส คนจน แรงงาน เกษตรกร แรงงาน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีพลังต่อรองน้อยและทำให้งานประเภทนี้มักจะก่อให้เกิดความขัดแย้ง โดยเฉพาะกับผู้มีอิทธิพลหรือส่วนราชการได้

งานด้านการศึกษา วิจัย แม้จะไม่ใช่มหาวิทยาลัยที่เป็นที่รู้จักของสาธารณะ โดยทั่วไป แต่เป็นบทบาทที่มีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจาก 1) สถานการณ์สังคมที่สลับ ซับซ้อน ต้องการการทำความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้น 2) งานวิจัยที่ทำเพื่อคนด้อยโอกาสหรือประเด็นปัญหาสังคมบางประเด็น ไม่มีหน่วยงานใดยอมลงทุน และ 3) ข้อเท็จจริงและความรู้ มีความสำคัญมากขึ้น ในฐานะที่จะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทำงานกับภาครัฐ อย่างไรก็ตามการศึกษาวิจัยของภาคประชาสังคมโดยส่วนใหญ่ยังทำอยู่ในระดับปฏิบัติการมากกว่าที่เป็นงานศึกษาในทางนโยบายระดับกว้าง ซึ่งมีองค์กรที่ดำเนินการในด้านนี้ไม่มากนัก

งานริเริ่ม ผลักดัน เคลื่อนไหว และเสนอแนะทางเลือก องค์กรภาคประชาสังคมส่วนใหญ่มีความรวดเร็วในการปรับตัว สามารถตัดสินใจริเริ่มกิจกรรมแบบนำร่องได้เร็ว เมื่อ

ได้ผลก็นำออกเผยแพร่เพื่อให้มีการขยายผลหรือปรับเปลี่ยนนโยบาย โดยการทำงานในด้านนี้จะมีงานหลายลักษณะ เช่น การสื่อสารรณรงค์ การเข้าไปเป็นกรรมการในหน่วยตัดสินใจระดับนโยบาย การสร้างกลุ่ม เครือข่าย เพื่อต่อรองกับภาครัฐ เป็นต้น

3. ตามประเด็นเนื้อหา นอกจากนี้ยังสามารถจัดกลุ่มขององค์กรประชาสังคมตามประเด็นเนื้อหาที่องค์กรทำงาน โดยจัดแบ่งได้เป็น 11 ประเด็นเนื้อหา ได้แก่

การเสริมสร้างความแข็งแรงขององค์กรชาวบ้าน ในการเข้ามามีบทบาทกำหนดทิศทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้วยตัวเองในทุกระดับ

การรณรงค์พิทักษ์สิทธิที่ดินทำกินและอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศ การสนับสนุนองค์กร/เครือข่ายโครงสร้างในการสร้างแบบแผนการพัฒนาและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) โดยอาศัยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญ การรณรงค์สร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้ง แย่งชิงทรัพยากร ระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ กับชุมชน การผลักดันการออกกฎหมายรองรับสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน (พ.ร.บ.ป่าชุมชน)

การรณรงค์ประชาธิปไตย การตรวจสอบอำนาจรัฐ นโยบายสาธารณะ โดยการสร้างการตื่นตัวของประชาชน กลุ่มต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในทางการพัฒนาสังคม การเมือง และยังสนับสนุนให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้ของประชาชนด้านนโยบายและกฎหมาย รวมถึงปัญหาสิทธิของประชาชนในส่วนต่างๆ

การส่งเสริมเกษตรกรรมทางเลือกและเศรษฐกิจชุมชนที่พอเพียง การพัฒนาค้นคว้ารูปแบบการเกษตรที่จะยังให้ชาวบ้านในชนบท ซึ่งเป็นฐานประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอยู่รอดได้ในทางเศรษฐกิจ สอดคล้องกับระบบนิเวศน์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน สามารถเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน การเสริมสร้างเครือข่ายระหว่างเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือก การรณรงค์ปัญหาและข้อจำกัดการเกษตรเชิงพาณิชย์ การผลักดันนโยบายการพัฒนาและการส่งเสริมเกษตรกรรมทางเลือก

การส่งเสริมบทบาทและการพัฒนาสตรี การเสริมประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการกลุ่มและกิจกรรมเสริมรายได้ อาทิ หัตถกรรม อาชีพทางเลือก ธุรกิจชุมชน การผลิต การแปรรูปสินค้าต่างๆ การรณรงค์ผลักดันการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของท้องถิ่น การรณรงค์ด้านปัญหาและสิทธิของสตรี การสนับสนุนการสร้างเครือข่ายสตรีระดับภาคและประเทศ

การรณรงค์ส่งเสริมการพิทักษ์สิทธิเด็ก การสนับสนุนและผลักดันให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างสมวัย การผลักดันการรณรงค์การแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิเด็กในรูปแบบต่างๆ การผลักดันการตราหรือแก้ไขกฎหมาย/กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับเด็ก

การรณรงค์พิทักษ์สิทธิช่วยเหลือผู้ติดเชื้อ การรณรงค์ป้องกัน การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องของสังคมต่อปัญหาเอดส์ การอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อ อาทิ การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันของผู้ติดเชื้อ การรื้อฟื้นการแพทย์/หมอพื้นบ้าน สมุนไพร การผลักดันการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ การพัฒนาทั่วโลกและงบประมาณรองรับ รวมถึงระเบียบ ข้อตกลง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น การรณรงค์ เคลื่อนไหวให้เกิดการยกเลิกสิทธิบัตรยาของผู้ติดเชื้อ เป็นต้น

การรณรงค์ส่งเสริมสิทธิในด้านต่างๆ ของชนเผ่า สิทธิในการได้รับบัตรประชาชนในฐานะพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์ การผลักดันการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง การพัฒนาบนพื้นฐานภูมิปัญญาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างหลากหลายของแต่ละชนเผ่า ไม่ว่าจะเป็น ด้านการรักษาพยาบาลธรรมชาติ การศึกษาภาษา การผลิต การประกอบอาชีพ

การสนับสนุน และการส่งเสริมสิทธิของประชาชนในชุมชนแออัด การรณรงค์ให้สังคมเข้าใจปัญหาของชุมชนแออัด การผลักดันสิทธิการได้รับการสนับสนุนการพัฒนาขั้นพื้นฐาน (สาธารณูปโภค สาธารณูปการ) จากรัฐ การจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการพัฒนาชุมชน การผลักดันพระราชบัญญัติชุมชนแออัด

การสาธารณสุขและการคุ้มครองผู้บริโภค มุ่งรณรงค์ให้ประชาชนทั่วไปสามารถพึ่งตนเองได้ทางสุขภาพโดยหันมาสร้างเสริมสุขภาพและใช้สมุนไพร มุ่งส่งเสริมให้มีความรู้ในการใช้ยาแผนปัจจุบันให้ถูกต้อง สร้างความเข้าใจ ตระหนัก เท่ากันต่อกระแสการบริโภค รวมถึงยังทำงานรณรงค์ปฏิบัติการและผลักดันงานในเชิงนโยบายที่จะมีผลกระทบต่อผู้บริโภค และกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น กลุ่มผู้ป่วยจากการทำงาน กลุ่มผู้พิการ เช่น การขึ้นค่าไฟฟ้า การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เช่น การไฟฟ้า และ ปตท. ดอกเบี้ยบัตรเครดิต ผลักดันให้เกิดสถาบันคุ้มครองสุขภาพ ความปลอดภัย และสถาบันที่ผลิตแพทย์สาขาอาชีพเวชศาสตร์ เป็นต้น ปัจจุบันเนื้องานในด้านนี้มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องจากผู้บริโภคมีความตระหนักมากขึ้น อีกทั้งช่องทางที่จะไปแก้ปัญหาของภาครัฐก็มีอยู่น้อย

ส่งเสริมสิทธิของแรงงาน มุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่าง สหภาพแรงงานขององค์กรต่างๆ และองค์กรพัฒนาเอกชนด้านแรงงาน ขณะเดียวกันยังต้องทำงานรณรงค์เผยแพร่เรื่องสิทธิของผู้ใช้แรงงานตามกฎหมาย การติดตามสถานการณ์การเอาเปรียบด้านแรงงาน ในอุตสาหกรรมต่างๆ การเรียกร้องการคุ้มครองค่าแรง และสวัสดิการ-สวัสดิภาพของแรงงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตามในบางเนื้อหาที่สำคัญ เช่น ความยากจนนั้นถูกมองว่าเป็นผลกระทบอันเกิดมาจากความไม่เท่าเทียมกันในด้านสิทธิ การเข้าถึงทรัพยากรส่วนกลาง การถูกครอบงำจากสื่อกระแสหลัก เป็นต้น ดังนั้น ยังมีบทบาทอื่นๆ ที่มีค้อยมีการศึกษากันมากขึ้น เช่น บทบาทต่อเรื่องการจ้างงาน บทบาทต่อ GDP บทบาทในการระดมทุนทางสังคม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าองค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะในงานที่เรียกว่าเป็นกระแสรองในสังคม เช่น การส่งเสริมเกษตรทางเลือก เศรษฐกิจชุมชน ป่าชุมชน สิทธิของผู้ด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ สุขภาพองค์กรรวม เป็นต้น ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากจุดแข็งของความเป็นองค์กรที่ไม่แสวงกำไร ตอบสนองต่อสถานการณ์ได้ดีอีกทั้งปัจจุบันยังมีความสนใจในด้านการจัดการความรู้ การจัดการกระบวนการ และงานวิชาการ (ควบคู่ไปกับการปฏิบัติการ) อีกทั้งบุคลากรขององค์กรที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ขณะเดียวกันองค์กรภาคประชาสังคมก็มีข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคให้องค์กรภาคประชาสังคมอ่อนแรงลงทั้งในด้านจำนวนและคุณภาพ ซึ่งจะมีผลต่อการทำงานพัฒนาสังคมโดยรวมในอนาคตด้วย (วีรบูรณ์ วิสารทสกุล 2549:5-55-5-61)

2) การเคลื่อนไหวของประชาสังคม

สำหรับประเทศไทย ปฏิบัติการทางการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมที่เป็นปฏิริยาตอบโต้การใช้อำนาจรัฐ และการถ่วงดุลการครอบงำอิทธิพลของระบบตลาดเสรี ก็จะพบว่ามี การเคลื่อนไหวใน 4 ทิศทางนี้อย่างกว้าง

(1) การเคลื่อนไหวเพื่อร้องทุกข์ หรือเรียกร้องรัฐให้มาแก้ไขปัญหาที่ไม่ได้รับการเหลียวแล ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวที่มีมากที่สุด แต่แนวทางการเคลื่อนไหวนี้ ก็พร้อมจะนำไปสู่เส้นทางที่สามารถรับผิดชอบได้มากขึ้น ทั้งนี้ควรกล่าวไว้ว่า เหตุหนึ่งก็เพราะ รัฐไม่สามารถเข้าไปคลี่คลายปัญหา ที่ออกมาเรียกร้องได้ เช่น กรณีที่ดิน

(2) การเคลื่อนไหวเพื่อมุ่งตรวจสอบกระบวนการใช้อำนาจรัฐ ซึ่งมักเป็นการเคลื่อนไหวของปัญญาชนและองค์กรในเมืองมากกว่าระดับรากหญ้า ที่อาจไม่ใช่เป็นเจ้าของปัญหา แต่หวังผลประโยชน์ส่วนรวม และเรื่องถูกผิดในบ้านเมือง เช่นกรณีการต่อต้านพฤติกรรมทุจริตในการซื้อขายและเวชภัณฑ์ การต่อต้านการทุจริตเรื่องบำบัดคลองดำน้ำ เป็นต้น

(3) การประท้วงรัฐ และเรียกร้องการถ่ายโอนอำนาจที่รัฐเคยมีมาเป็นของประชาชน ซึ่งมักเกิดจากการตัดสินใจของรัฐที่ส่งผลถึงประชาชน โดยเฉพาะคนในท้องถิ่นในโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ โดยมองว่าควรเป็นสิทธิของคนในชุมชน ที่จะต้องมีอำนาจตัดสินใจ เช่น กรณีท่าอากาศยานไฟฟ้าหิโนกรุดบ่อนอก พ.ร.บ.ป่าชุมชน เป็นต้น

(4) การร่วมมือเชิงวิพากษ์กับรัฐ หรือความผูกพันในเชิงสร้างสรรค์เพื่อเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจมาเป็นของประชาสังคม ซึ่งมีลักษณะที่กำกวมระหว่างการถ่วงดุลกับความร่วมมือ ด้วยการเน้นความสามารถในการดูแลประชาชน มากกว่าการประท้วงหรือเผชิญหน้า เช่นเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และ 9 เป็นต้น (วีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2549: 5-48)

2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2554 : 43,10) กล่าวว่า ประชาสังคมหมายถึงสังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น

เกษียร เตชะพีระ (2554:3, 10) กล่าวว่า ประชาสังคม คือ สถาบันอิสระที่อยู่นอก รัฐ สถาบันที่อยู่บอกรัฐดังกล่าว ไม่ได้เป็นของประชาชนทั้งหมด เป็นของเอกชนด้วย ธุรกิจเอกชนก็ร่วมด้วย รากเหง้าหรือที่มาของคำนี้ ขอเพียงแต่เพียงเหล่าสถาบันที่อยู่บอกรัฐก็นับว่าเป็นประชาสังคม ซึ่งสามารถแยกออกได้เป็น 3 ส่วน คือ

1. ตลาด หมายถึง เป็นเวทีของการบริโภค การซื้อขายจับจ่ายสินค้า ไม่ใช่เรื่องการผลิต เพราะคิดว่าการผลิตเป็นประเด็นของภาคธุรกิจโดยตรง
2. เหล่าสถาบันที่ทำหน้าที่ ในการอบรมเพราะฝึกฝน เลี้ยงดู กลุ่มคนในสังคมขึ้นมาตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน วัด คือมีคนที่มีคนรุ่นใหม่ในสังคม
3. ประชาสังคม มีความหมายรวมถึง การเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องในประเด็นต่างๆ ด้วย

ชัยอนันต์ สมุทระนิจ เห็นว่าในกรณีของประเทศไทย เนื่องจากรัฐเข้าไปจัดตั้งประชาชนมาตลอด ถ้าจะให้คำจำกัดความประชาสังคมก็หมายถึงทุกๆ ส่วน ของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนด้วย ถือว่าทั้งหมดเป็น Civil Society แต่ถ้าถือแบบตะวันตก แยก Civil Society คือส่วนที่อยู่นอก State นอกภาครัฐ

ชูชัย ศุภวงศ์ ได้สรุปการให้ความหมายและแนวคิดของนักวิชาการในสังคมไทย ได้ว่า ประชาสังคม หมายถึง การที่ผู้คนในสังคม วิกฤติการณ์หรือสภาพปัญหาที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นองค์กร ไม่ว่าจะเป็ภาครัฐ ภาคธุรกิจหรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความเห็นว่า ประชาสังคมหมายถึง เครือข่าย กลุ่มชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบันและชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐกับปัจเจกชน

ชัยอนันต์ สมุทระนิจ (2527) “ระบบราชการกับการมีส่วนร่วมของประชาชน : พิจารณาในแง่มหาคูด”

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสการพิมพ์

ชเนศ เจริญเมือง (2547) รัฐศาสตร์ที่ยังมีลมหายใจ แนวคิดประชาธิปไตย การเมืองไทยและแผ่นดินแม่ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิราบ

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548) การเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตย ไทย กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของไทย (2550) อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โกวิท พวงงาม บรรณาธิการ (2546) คู่มือการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับมิติใหม่ การเลือกตั้งท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร มูลนิธิกรปกครองท้องถิ่น

ศิริรภา สถาพรวงษา (2541:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจังหวัดเพชรบุรี: กรณีศึกษากลุ่มคนรักเมืองเพชร พบว่า กระบวนการเกิดขึ้นของกลุ่มคนรักเมืองเพชร มีเงื่อนไขสำคัญ คือ บริบททางสังคมการเมืองระดับประเทศ ได้ผลักดันให้เกิดกระแสแนวคิดประชาสังคมในสังคมไทย ประกอบกับบริบททางสังคมการเมืองในจังหวัดเพชรบุรี และลักษณะวัฒนธรรมการรวมกันเป็นชุมชน ได้ทำให้บุคคลฝ่ายต่างๆ ในจังหวัดเกิดจิตสำนึกประชาสังคมหรือจิตสำนึกที่จะร่วมกันในการสร้างสรรค์พัฒนาท้องถิ่นของตน อันเป็นที่มาของการก่อตั้งกลุ่มคนรักเมืองเพชรขึ้น

ทศพล แก้วประพันธ์ (2544:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ขบวนการประชาสังคมไทย ศึกษากรณีการก่อตัวของสงขลาประชาคม พบว่า ขบวนการ “สงขลาประชาคม” ก่อกำเนิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลา ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ ที่ผ่านมา ในขณะที่โครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์อำนาจในการจัดการของรัฐ ซึ่งรัฐผูกขาดการทำหน้าที่เป็นผู้กระทำแต่เพียงผู้เดียวนั้น เป็นเงื่อนไขในการก่อเกิดของขบวนการสงขลาประชาคมเพียงบางส่วนเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากการเกิดขึ้นของขบวนการดังกล่าวเป็นความพยายามในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง โดยไม่ให้ความสำคัญกับอำนาจและการจัดการของรัฐมากนัก นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า ขบวนการสงขลาประชาคม มีการใช้แนวคิดประชาสังคมในการดำเนินงาน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองมากขึ้น

2.2 บริบทการเมืองเศรษฐกิจสังคมไทย

การเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นการชุมนุมของกลุ่มผู้เรียกร้องประชาธิปไตย ในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคในทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ประกอบด้วยนิสิต นักศึกษา และประชาชนจำนวนมาก ที่ต้องการโค่นล้มอำนาจเผด็จการของจอมพลถนอม กิตติขจรและพรรคพวก

ความสำเร็จของพลังนิสิตนักศึกษาที่สามารถขับไล่ผู้นำทรราชย์ออกไปได้เป็นแรงบันดาลใจให้ทั้งนักเรียนและครูในหลายๆ สถาบันการศึกษาทั่วประเทศเรียกร้องจัดตั้งสถานักเรียนสภาครู เรียกร้องการปกครอง การบริหารที่เป็นประชาธิปไตย มีการจัดตั้งกลุ่มศึกษาและปฏิบัติงานเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนและการพัฒนาประเทศกันอย่างมากมาย ทางด้านโรงเรียนราษฎร์ ครูและนักเรียนก็ได้ร่วมมือกันต่อสู้กับการเอารัดเอาเปรียบของเจ้าของกิจการโรงเรียนอย่างจริงจัง มีการชุมนุมของศูนย์พิทักษ์สิทธิครู ประท้วงกรณีครู โรงเรียนราษฎร์ถูกเจ้าของโรงเรียนปลดออกโดยไม่มีความคิดเป็นเวลาติดต่อกันหลายสัปดาห์จนรัฐบาลต้องยื่นมือมาไกล่เกลี่ย (อภิญา รัตนมงคลมาส 2547: 57)

การเรียกร้องประชาธิปไตยในช่วง 14 ตุลาคม 2516 ถือเป็นกาณ์เกิดขึ้นของการเมืองสาธารณะหรือประชาสังคม จากจุดนี้ก่อให้เกิดกลุ่ม องค์กรที่ทำกิจกรรมสาธารณะจำนวนมาก ทั้งทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม (บุญนาค ติวกุล 2543:74) ดังข้อมูลการสำรวจองค์กรในภาคประชาสังคมซึ่งรวบรวมโดย อมรา พงศาพิชญ์ และคณะชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการเติบโตขององค์กรการกุศลและองค์กรสาธารณประโยชน์พบว่า ร้อยละ 78 ขององค์กรเอกชน เช่น มูลนิธิ ชมรมและสมาคมต่างๆ ทั้งที่ได้มีการจดทะเบียนและมิได้จดทะเบียนถูกก่อตั้งขึ้นภายหลังปี 2516 หรือในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาเอง การสำรวจในปี 2525 มีองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ และสังคมสงเคราะห์อยู่ 1,584 องค์กร การเติบโตของภาคธุรกิจเอกชนควบคู่กับการขยายตัวของการสื่อสารมวลชนได้ทำให้ความนึกคิดอิสระมีโอกาสแสดงออกสู่สาธารณชนมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ช่วยหล่อเลี้ยงให้ภาคประชาสังคมเติบโตและเริ่มมีบทบาทขึ้นในสังคมไทย (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ 2544:20-21)

การเติบโตของภาคเศรษฐกิจได้ให้เกิดการขยายตัวและการมีบทบาทมากขึ้นของชนชั้นกลางในเมือง ในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬปี 2535 จึงพอจะเข้าใจได้ว่าการควบคุมกิจกรรมนอกเหนืออำนาจรัฐ โดยเฉพาะการกระทำที่ต่อต้านรัฐ นับตั้งแต่กระบวนการของสหพันธ์ชาวนา (พ.ศ. 2503-2533) ขบวนการนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ (พ.ศ. 2516-2519) การเกิดขึ้นของ NGOs (องค์กรพัฒนาเอกชน) และประเด็นการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา) จนถึงสมัชชาคนจนและการเกิดเครือข่ายของกลุ่มประชาคมต่างๆ (ทศวรรษ 1990 หรือ ช่วง พ.ศ. 2533-2543) รัฐมีข้อสงสัยเกี่ยวกับบทบาทในประเด็นสาธารณะที่กลุ่มเหล่านี้หยิบยกขึ้นมาโดยตลอด (ดानीโล ซองโก 2547:15)

เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ใน พ.ศ. 2535 เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงขบวนการประชาสังคมในสังคมไทย พลังแห่งประชาสังคมไทยฉายภาพเห็นชัดในเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งต้องการให้สังคมไทยเดินสู่ทิศทางประชาธิปไตย ปรากฏการณ์นี้ถือว่าเป็นการ

รวมตัวของชนชั้นกลางที่เรียกว่า “พวกคอปกขาว” ในฐานะกลุ่มพลังงานทางการเมืองที่ได้รับการกล่าวขานถึงรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นจากกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองว่า “มีอบมีถือ”

ในประเทศไทย การกำหนดกติกาทางการเมืองใหม่ที่รัฐต้องรับรองกลุ่มประชาสังคมและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้รัฐธรรมนูญใหม่เพิ่งจะเกิดขึ้นเพียงหลังจากที่มีการลุกฮือของประชาชนในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 แผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 8 ซึ่งประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2539 เป็นความพยายามที่จะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสาธารณะในการร่างแผน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้พยายามจัดตั้งประชาคมต่างๆ ขึ้นในระดับจังหวัด เพื่อระดมการที่ส่วนร่วมผ่าน “เวทีประชาคม หรือ เวทีจังหวัด” (ดาเนียล ชองโก 2547:15-16) อ้างอิง จานูรีรัตน์ นวลละออง วิทยานิพนธ์ (เรื่อง “ประชาสังคมในจังหวัดเพชรบุรี” กรณีศึกษา “กลุ่มคนรักเมืองเพชร” มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขา การเมืองการปกครอง 2550 หน้า (9-78)

2.3 แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

ตลอดระยะเวลาหกทศวรรษที่ผ่านมา นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ย่อมเป็นที่ประจักษ์แก่ปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าในพระราชจริยวัตร และพระราชกรณียกิจนานัปการที่ทรงบำเพ็ญสร้างความผาสุกแก่พสกนิกรชาวไทย ทั้งยังทรงดำรงไว้ซึ่ง “ธรรม” ทั้งปวง ทรงเปรียบประดุจแสงสว่างที่คอยส่องนำทางการพัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนมาโดยตลอด ด้วยมีพระปณิธานอันแกร่งกล้าที่จะเสียดสละประโยชน์สุขส่วนพระองค์เพื่อพสกนิกรชาวไทย สมดังที่ได้พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการเป็นพระราชสัจยาศัยฐานที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งชาวยสยาม” ทั้งพระราชทานคำสอนและทรงคิดค้นรูปแบบกระบวนการพัฒนาที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน ยึดหลักผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชน และภูมิสังคมที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคและท้องถิ่น ทั้งพระราชทาน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเป็นแนวปฏิบัติตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐในการพัฒนาและบริหารประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ซึ่งประกาศใช้ในปี่มหามงคลนี้ เป็นแผนที่เกิดจากการระดมพลังความคิดและการมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยจากทุกภาคส่วนทุกหมู่เหล่า ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ มาร่วมกันดำเนินการในทุกขั้นตอนอย่างกว้างขวาง และเห็นพ้องร่วมกันอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติ ควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์ร่วมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างจริงจัง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล เป็นธรรม และยั่งยืน มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” อันจะเป็นการเสริมสร้างประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนโดยถ้วนหน้าสมดังพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในวโรกาสมหามงคลสมัย ปีพุทธศักราช 2549 อันเป็นปีแห่งการฉลองเฉลิมพระเกียรติในการครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี อันยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ปวงชนชาวไทยทุกภาคส่วน ทุกสาขาอาชีพในทุกภูมิภาคที่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนา กับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาอย่างเป็นขั้นตอนโดยตลอด ขอน้อมเกล้าขอน้อมกระหม่อมถวายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 แต่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ และเชื่อมความรักสามัคคีของปวงชนทั้งชาติให้สมานฉันท์เป็นหนึ่งเดียว โดยมุ่งหวังให้สังคมไทยในอนาคตมีการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำสังคมไทยไปสู่ความสันติสุขและคนไทยทั้งชาติอยู่ร่วมกันอย่างรู้รัก สามัคคีภายใต้ร่มพระบารมีตลอดไป

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา
การเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์
สถานะและทิศทางการปรับตัวของประเทศไทย

1. จากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 สู่วisionพัฒนาฯ ฉบับที่ 10

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนของประเทศไทย นับเป็นแผนปฏิรูปความคิดคุณค่าใหม่ของสังคมไทย และประสบความสำเร็จเชิงกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งการทบทวนผลการพัฒนาประเทศในช่วงพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 7 ร่วมกันได้ข้อสรุปว่า แม้เศรษฐกิจขยายตัวดี แต่การพัฒนาคนและสังคมและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกันยังเป็นไปได้ช้า ส่งผลให้การพัฒนาไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน จึงนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาใหม่ที่เน้น “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการพัฒนา กระบวนการพัฒนาใหม่นี้มีพื้นฐานมาจากแนวทางการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงใช้เป็นหลักการทรงงานมาตลอดเวลาหกทศวรรษนับตั้งแต่เถลิงถวัลยราชสมบัติ ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับชีวิตของสังคมไทยและนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ในปีแรกของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เมื่อประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรงและส่งผลกระทบต่อคนและสังคมเป็นอย่างมาก การดำเนินนโยบายจึงให้ความสำคัญกับการแก้ไขฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพและมั่นคง และลดผลกระทบจากวิกฤตที่

ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานและความยากจนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว พร้อมทั้งปฏิรูประบบการบริหารจัดการทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานยุทธศาสตร์สำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 กระทำได้ไม่เต็มที่อย่างไรก็ดี แผนพัฒนาฯ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนพลังทางสังคมให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวาง และนำไปสู่การสร้างแนวคิดพื้นฐานในการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ซึ่งถือเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญและเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาประเทศ

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2550) ได้อันเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการ เป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาจากวิกฤตเศรษฐกิจให้ลุล่วงและสร้างฐานเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง และการเชื่อมโยงกับตลาดโลกให้มีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก และสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น เพื่อให้เศรษฐกิจสามารถกลับมาขยายตัวได้อย่างมั่นคง ขณะเดียวกัน มุ่งการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการพัฒนาให้เกิดการพัฒนาและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

ผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ประสบความสำเร็จที่น่าพอใจ กล่าวคือ เศรษฐกิจของประเทศไทยมีเสถียรภาพและขยายตัวได้อย่างต่อเนื่อง ในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ต่อปี รายได้เฉลี่ยต่อหัวเพิ่มจาก 86.3 พันล้านบาทในปี 2545 เป็น 109.7 พันล้านบาท ในปี 2548 และยังมีเสถียรภาพที่มั่นคงตามกรอบเป้าหมายการบริหารนโยบายเศรษฐกิจส่วนรวม แม้เผชิญปัญหาต่างๆ เช่น การระบาดของโรคอุบัติใหม่หรือโรคระบาดซ้ำ ธรณีพิบัติภัย และราคาน้ำมันที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ เสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่เป็นปัญหาสำคัญในช่วงวิกฤตก็ปรับตัวสู่ความมั่นคงโดยอัตราเงินเฟ้อเฉลี่ยต่ำ อยู่ในกรอบเป้าหมายที่ร้อยละ 3.0 ต่อปี สัดส่วนหนี้สาธารณะต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ หนี้ต่างประเทศ และหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ในระบบการเงินลดลงมาก ดุลบัญชีเดินสะพัดเฉลี่ยเกินดุลร้อยละ 3.1 ของ ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ซึ่งสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดและทุนสำรองระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น ขณะที่ฐานการผลิตมีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 8 ต่อปีสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนด ทั้งนี้เป็นผลจากประสิทธิภาพการผลิตที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาด้านคุณภาพและประสิทธิภาพยังช้ากว่าเป้าหมาย โดยที่การขยายตัวด้านปริมาณเร่งตัวเพิ่มขึ้นได้มากกว่าการปรับตัวด้านประสิทธิภาพยังช้ากว่าเป้าหมาย โดยที่การขยายตัวด้านปริมาณเร่งตัวเพิ่มขึ้นได้มากกว่าการปรับตัวด้านประสิทธิภาพและคุณภาพ ระบบเศรษฐกิจไทยจึงยังมีฐานการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันที่ต้องพึ่งพาวัตถุดิบและค่าแรงราคาถูก และการใช้ทรัพยากรที่เพิ่มขึ้น โดยอาศัยความต้องการในตลาดส่งออกเป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญ ขณะเดียวกันการพึ่งพิง

ปัจจัยภายนอกทั้งวัตถุดิบ เทคโนโลยียังมีสัดส่วนสูง เศรษฐกิจไทยจึงยังไม่เข้มแข็งพอและอ่อนไหวต่อปัจจัยภายนอกและความผันผวนของเศรษฐกิจโลก สะท้อนถึงความไม่สมดุลในเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจและการขาดระบบการบริหารความเสี่ยงที่ดี เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของระบบเศรษฐกิจไทย

ในด้านคุณภาพชีวิตของคนไทยดีขึ้น ส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุขโดยรวมมีทิศทางดีขึ้น สัดส่วนความยากจนได้ลดลงจากร้อยละ 15.6 ในปี 2545 เหลือร้อยละ 11.3 ในปี 2547 และความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างคนจนกับคนรวยมีแนวโน้มดีขึ้น ขณะเดียวกันการส่งเสริมการมีงานทำ ส่งผลให้การจ้างงานอยู่ในระดับค่อนข้างเต็มที่และสูงกว่าเป้าหมาย ระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นมาอันเนื่องมาจากการดำเนินการเสริมสร้างสุขภาพอนามัย ทำให้คนไทยร้อยละ 96.3 มีหลักประกันสุขภาพ รวมทั้งคนส่วนใหญ่ได้รับบริการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการของสังคมมากขึ้น สำหรับศักยภาพคนไทยโดยรวมดีขึ้น แต่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษายังต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ไม่ต่ำกว่า 9 ปี โดยในปี 2548 คนไทยมีการศึกษาเฉลี่ย 8.5 ปี การยกระดับการศึกษาของแรงงานไทยที่มีการศึกษาระดับมัธยมต้นมีเพียงร้อยละ 39.8 ต่ำกว่าเป้าหมายร้อยละ 50 ที่กำหนด ขณะที่การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดอย่างจริงจัง ส่งผลให้ความรุนแรงของปัญหาลดลง อย่างไรก็ตาม ประเด็นปัญหาที่ต้องให้ความสำคัญต่อเนื่อง ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพคน การแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชาชน การสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การบริหารจัดการภาครัฐในเรื่องความโปร่งใส เพื่อสร้างความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความก้าวหน้ามากขึ้น แต่ยังไม่สามารถรักษาสมาดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ได้เท่าที่ควร ยังมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติไปในกระบวนการผลิตค่อนข้างมาก การฟื้นฟูบูรณะยังทำได้น้อย ส่งผลกระทบและเกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่การขาดภูมิคุ้มกันของระบบนิเวศผลการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 พบว่า พื้นที่ป่าชายเลนมี 1,570,000 ไร่ เพิ่มขึ้นสูงกว่าเป้าหมาย 1,250,000 ไร่ แต่การลดปัญหาเรื่องดินยังดำเนินการได้ต่ำกว่าเป้า ขณะนี้การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการลดมลพิษยังมีปัญหาแหล่งน้ำเสื่อมโทรมมากขึ้น และการจัดการของเสียอันตรายยังทำได้ต่ำกว่าเป้าหมาย ในระยะต่อไปจึงยังจำเป็นต้องเร่งฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์ เพื่อเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ และเพื่อการดำรงชีวิตของคนไทยอย่างยั่งยืน

แนวโน้มในช่วงต้นของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ประเทศไทยจะยังคงต้องเผชิญปัญหาราคาน้ำมันซึ่งสร้างแรงกดดันต่อภาวะเงินเฟ้อและดุลบัญชีเดินสะพัด แต่สถานการณ์โดยรวมเมื่อ

เทียบกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ถือว่าเอื้ออำนวยต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่จะสามารถให้ความสำคัญกับเป้าหมายระยะยาวของการพัฒนา ที่มุ่งไปสู่การพัฒนาที่มีความสมดุลและคนมีความสุขได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ที่จะมีผลต่อการพัฒนาในอนาคต แสดงว่าเศรษฐกิจและสังคมไทยจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบทและส่งผลกระทบต่อพัฒนาในมิติต่างๆ รุนแรงขึ้น ดังนั้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จึงเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตเพื่อปรับตัวและแสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทัน โลกาภิวัตน์และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

2. บริบทการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาในอนาคต

ประเทศไทยยังต้องเผชิญกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกในหลายด้านที่สำคัญ ซึ่งมีผลกระทบต่อทั้งที่เป็น โอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก ดังนั้นการพัฒนาในระยะต่อไปจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมและรู้จักนำศักยภาพที่มีอยู่มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวโน้มของบริบทการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมี 5 บริบท ดังนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงของกระแสเศรษฐกิจและการเงินโลก

(1) การรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงในตลาดการเงินของโลก

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่การเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้าและบริการระหว่างประเทศมีความคล่องตัวมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์การค้าโลกเป็นไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องและแนวโน้มการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างความร่วมมือทางการค้าและการลงทุนทวิภาคี ภูมิภาค และพหุภาคี และการรวมกลุ่มเขตการค้าเสรีมีความเข้มข้นและมีบทบาทชัดเจนมากขึ้น ขณะที่บทบาทการเป็นผู้นำการค้าโลกของสหรัฐอเมริกาลดลงจากภาวะความไม่สมดุลทางเศรษฐกิจที่ขาดดุลบัญชีเดินสะพัดและดุลการคลังอย่างต่อเนื่อง เกิดการก่อตัวของศตวรรษแห่งเอเชียที่มีจีนและอินเดียเป็นตัวจักรใหม่ที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก ประกอบกับการขยายตัวของตลาดการเงินและพัฒนาการเครื่องทางการเงินใหม่ๆ ที่ทำให้เกิดการรวมตัวทางด้านการเงินระหว่างประเทศและธุรกิจกองทุนบริหารความเสี่ยง(Hedge Fund) ขยายตัวในระดับสูง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวเป็นทั้งภัยคุกคามทางเศรษฐกิจที่แต่ละประเทศต้องเผชิญและปรับตัวไปตามกฎเกณฑ์การค้าที่สลับซับซ้อนมากขึ้น สร้างแรงกดดันในการกำกับดูแลการเคลื่อนย้ายทุนจากต่างประเทศไม่ให้เกิดความผันผวนตลาดเงินและอัตราแลกเปลี่ยน ขณะเดียวกันได้สร้างโอกาสทางการค้าใหม่ๆ เพิ่มช่องทางระดมทุนของธุรกิจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นมีความยืดหยุ่นและรวดเร็วมากขึ้น ช่วยสนับสนุนการพัฒนาทักษะวิชาการ

ด้านต่างๆ ซึ่งจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันภายใต้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยจึงจำเป็นต้องดำเนินนโยบายการค้าในเชิงรุก เพื่อสร้างความเชื่อมโยงเป็นส่วนหนึ่งหนึ่งของการผลิตโลก

(2) การเชื่อมโยงของเศรษฐกิจไทยกับเศรษฐกิจโลกและภูมิภาค และผลกระทบต่อประเทศไทย

ประเทศไทยมีบทบาทในเวทีระหว่างประเทศจากการเป็นสมาชิกภายในกลุ่มข้อตกลงการค้า และข้อตกลงเขตการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ จำนวนมาก อาทิ ความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน(ASEAN) และเอเชีย-แปซิฟิก (APEC) ความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง (Great Mekhong-Sub-region-GMS) ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในกลุ่มบังคลาเทศ-อินเดีย-พม่า-ศรีลังกา-ไทย (BIMST-EC) รวมทั้งบทบาทในองค์การสหประชาชาติ การเป็นผู้ประสานงานประชุมเอเชีย-ยุโรป (ASEM) การประชุม UNCTAD การประชุมกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด เป็นต้น จึงทำให้ประเทศไทยสามารถขยายโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาต่างๆ ของโลกให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของประเทศ และเป็นโอกาสให้ประเทศไทยดำเนินนโยบายการค้าเชิงรุกและการขยายตลาดส่งออก โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พร้อมกับการเพิ่มผลิตภาพการผลิต การเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานสินค้าและบริการบนฐานความรู้และความเป็นไทยที่สอดคล้องกับศักยภาพและความเป็นไปได้ของฐานทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นการสร้างความเข้มแข็งของโครงสร้างเศรษฐกิจไทยให้สามารถแข่งขันในเวทีโลกได้ รวมทั้งช่วยส่งเสริมให้ไทยเป็นศูนย์กลางด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมีคุณภาพ ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบทางการค้าและมาตรฐานทางการเงินใหม่ของโลก ต้องวางยุทธศาสตร์การแข่งขันเพื่อดึงดูดเงินทุนและการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความแข็งแกร่งของเศรษฐกิจไทย ปรับปรุงระบบบริหารเศรษฐกิจส่วนรวมให้สร้างบรรยากาศทางเศรษฐกิจที่คล่องตัวและมีเสถียรภาพ โดยเฉพาะการกำกับดูแลการเคลื่อนย้ายเงินทุน การพัฒนาตลาดการเงินที่เป็นมาตรฐานสากล ให้เชื่อมโยงตลาดการเงินระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งและการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาลของภาครัฐกิจเอกชนและระบบเศรษฐกิจโดยรวม

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด

(1) พัฒนาการทางเทคโนโลยีสู่เศรษฐกิจยุคใหม่และผลกระทบต่อการพัฒนาของโลก

ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีหลัก ได้แก่ เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยีวัสดุ และนาโนเทคโนโลยี เป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันการเติบโตของเศรษฐกิจยุคใหม่ที่อาศัยการผสมผสานเทคโนโลยีต่างๆ เข้ากับความคิดสร้างสรรค์ และความรู้ที่เหมาะสม ให้กลายเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ มากกว่าเป็นการใช้เทคโนโลยี

เช่น เครื่องจักร ควบคู่กับปัจจัยด้านแรงงานและเงินทุนในการผลิตเช่นอดีต ปัจจุบันการนำเทคโนโลยีมาผสมผสานต่อยอดกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรมที่ให้เกิดการเพิ่มคุณค่าของสินค้าและบริการที่มีลักษณะเฉพาะและพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการ ส่งเสริมกระบวนการผลิตที่สะอาด ช่วยประหยัดการใช้ทรัพยากร และลดปริมาณของเสียและมลพิษได้มากขึ้น ขณะเดียวกันการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ช่วยสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้คนไทย ให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้ได้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งสามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสั่งสมทุน ที่ประเทศต่างๆ ให้ความสำคัญในการลงทุนวิจัยพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะนาโนเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว มีการลงทุนโดยรัฐบาลของประเทศต่างๆ ทั่วโลก ถึง 3 พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือประมาณ 122,490 ล้านบาท

(2) ผลกระทบจากการพัฒนาด้านเทคโนโลยีต่อประเทศไทย

สถานการณ์ด้านการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศไทยยังอยู่ในระดับต่ำ ชีตความสามารถด้านวิทยาศาสตร์โดยรวมของประเทศไทยอยู่ในลำดับเกือบสุดท้ายเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่งอื่น มีการลงทุนวิจัยพัฒนาเฉลี่ยประมาณปีละ 12,000 ล้านบาท คิดเป็นเพียงร้อยละ 0.26 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ขณะที่การใช้เทคโนโลยีการผลิตสินค้าของภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่ของไทยยังเป็นการผลิตสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีการผลิตระดับพื้นฐาน เช่น การผลิตเสื้อผ้า สินค้าอุปโภค/บริโภค และการประกอบอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ เป็นต้น นอกจากนี้รายจ่าย ค่าธรรมเนียมทางเทคโนโลยีที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา แสดงว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นการเติบโตที่ไม่ได้อาศัยการมีเทคโนโลยีของตัวเอง ซึ่งหากยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและวิธีการดำเนินกิจกรรมการผลิตที่เป็นอยู่ จะไม่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจฐานความรู้ที่เหมาะสม และตกอยู่ในฐานะที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศตลอดเวลา ดังนั้นการเตรียมความพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในอนาคต จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยจะต้องมีการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ทั้งการพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาผสมผสานร่วมกับจุดแข็งในสังคมไทย เช่น สร้างความเชื่อมโยงเทคโนโลยีกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ สร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ สนับสนุนการสร้างนวัตกรรมและผลักดันให้ใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ มีการบริหารจัดการลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรและการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมกับชุมชน

2.3 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม

(1) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและผลกระทบต่อประเทศไทย

สถานการณ์ประชากรโลกมีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุจากภาวะเจริญพันธุ์ทั่วโลกลดลง ขณะที่ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้นจากพัฒนาการทางการแพทย์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้ประเทศพัฒนาแล้วเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วเป็นส่วนใหญ่ เช่น สหรัฐอเมริกา ยุโรป ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ รวมทั้งประเทศกำลังพัฒนาเช่นประเทศไทยที่กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ส่งผลให้การออมและความมั่งคั่งของประเทศเหล่านี้ลดลง เนื่องจากผลิตภาพแรงงานที่เพิ่มขึ้นในอัตราต่ำ นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายในด้านสาธารณสุขและการดูแลผู้เกษียณอายุมีจำนวนที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและภัยคุกคามต่อประเทศไทยในระยะต่อไป โดยด้านหนึ่งประเทศไทยจะมีโอกาสมากขึ้นในการขยายตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพและการให้บริการด้านอาหารสุขภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแพทย์พื้นบ้าน สถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนระยะยาวของผู้สูงอายุจากประเทศเหล่านี้ แต่ในอีกด้านก็จะเป็นภัยคุกคามในด้านการเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีฝีมือและทักษะไปสู่ประเทศที่มีผลตอบแทนสูงกว่า รวมทั้งการแข่งขันในการดึงดูดเงินลงทุนเข้าสู่ประเทศ

(2) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและแนวโน้มพฤติกรรมกรรมการบริโภคของโลกและผลกระทบต่อประเทศไทย

การค้ายุคโลกาภิวัตน์ที่ความก้าวหน้าเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งวัฒนธรรมอันหลากหลายจากทั่วทุกมุมโลกสามารถนำมาเผยแพร่ได้สะดวกรวดเร็วกลายเป็นทั้งการสร้างโอกาสและปัญหาใหม่ๆตามมา โอกาสที่เกิดขึ้นคือ ความต้องการบริโภคสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่หลากหลายโดยเฉพาะกระแสนิยมตะวันตก ส่งผลให้ประเทศที่มีวัฒนธรรมมายาวนานอย่างประเทศไทยมีโอกาสในการพัฒนาสินค้าและบริการที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสร้างรายได้มากขึ้น ทั้งการเปลี่ยนแปลงรสนิยมของผู้บริโภคที่มีแนวโน้มให้ความสำคัญกับสุขภาพและธรรมชาติที่ขยายตัวไปทั่วโลก ช่วยให้เกิดความตระหนักในการดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น และเกิดกระแสความนิยมบริโภคสินค้าเชิงอนุรักษ์และสินค้าสุขภาพ เช่น ธุรกิจสปา ฟิชชามุนไพร์ แพทย์ทางเลือก อาหารและบริการดูแลสุขภาพ จึงนับเป็นโอกาสในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยและนำมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งจะเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้

ขณะเดียวกันปัญหาที่ต้องเผชิญคือการแพร่ขยายของวัฒนธรรมต่างชาติ อาจจะทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเป็นทุนสังคมของประเทศเริ่มเสื่อมถอยหากไม่ได้รับการอนุรักษ์และสืบสานอย่างเหมาะสม ขณะที่ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่มีแนวโน้มอยู่ในเขตเมืองที่แพร่ขยายตัวอย่างรวดเร็วทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนไป เน้นความสะดวกสบายและให้ความสำคัญกับการเลือกซื้อสินค้า แต่ต้องใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบ มีรูปแบบการบริโภคที่ผิดโภชนาการและการใช้ชีวิตที่เผชิญแรงบีบบังคับทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น ประกอบกับเด็กและวัยรุ่นอาจได้รับข้อมูลข่าวสารในแง่ลบเช่น ภาพและสื่อลามก พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนทางเพศ เป็นต้น เกิดการเลียนแบบ

พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและช่วยทำให้เกิดความรุนแรง เป็นเหตุให้การดูแลและป้องกันเด็กและเยาวชนจากค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์เป็นไปอย่างลำบากมากขึ้น สิ่งเหล่านี้สร้างความเสี่ยงใหม่ ด้านสังคมที่ต้องเผชิญ รวมถึงการก่อการร้าย การระบาดของโรคพันธุกรรมใหม่ๆ และการค้ายาเสพติด ในหลายหลายรูปแบบ เป็นต้น ล้วนเป็นเรื่องที่แต่ละประเทศจะต้องป้องกันและแก้ไขเพื่อไม่ให้เกิดผลร้ายต่อเศรษฐกิจและสันติสุขของสังคม

2.4 การเคลื่อนย้ายของคนอย่างเสรี

(1) แนวโน้มการเคลื่อนย้ายของคนระหว่างประเทศ

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการขนส่งและกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้มีการเดินทางทั้งวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวและการทำธุรกิจในที่ต่างๆทั่วโลกมากขึ้น ในขณะที่กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจก็มักจะมุ่งไปสู่การส่งเสริมให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานและผู้ประกอบการเพื่อไปทำงานในต่างประเทศได้สะดวกขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่จะส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายของคนระหว่างประเทศมากขึ้นในอนาคตที่สำคัญอีก 2 ปัจจัย ได้แก่ (1) กำลังแรงงานของกลุ่มประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุที่ลดลง จะนำไปสู่ความต้องการแรงงานจากต่างประเทศมากขึ้นและนำไปสู่การอนุญาตให้มีแรงงานต่างชาติเข้าทำงานในประเทศมากขึ้น ปรากฏการณ์นี้คาดว่าจะนำไปสู่โอกาสในการเคลื่อนย้ายของแรงงานที่มีทักษะระดับต่ำถึงปานกลางจากประเทศยากจนและประเทศกำลังพัฒนาไปสู่ประเทศที่พัฒนาซึ่งเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุไปแล้ว (2) สังคมและเศรษฐกิจฐานความรู้ ทำให้ประเทศต่างๆตระหนักถึงความสำคัญของบุคคลากรที่มีความรู้สูงต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในขณะที่การปรับปรุงระบบการศึกษาและพัฒนาบุคลากรด้านต่างๆของประเทศจะต้องใช้เวลานาน ดังนั้นการส่งเสริมให้ผู้มีประสบการณ์และความรู้มาทำงานในประเทศจึงเป็นกลยุทธ์ในการสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งซึ่งเจริญเติบโตขึ้นโดยคนที่มีความสามารถจากที่ต่างๆทั่วโลกที่ไปทำงานสอนหนังสือและสร้างองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องในอดีต หลายประเทศในปัจจุบันเริ่มหาทางที่จะดึงดูดบุคลากรที่ขาดแคลนจากประเทศอื่นๆและในอนาคตการแข่งขันดึงดูดบุคลากร โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่มีความสามารถสูงจะมีความรุนแรงขึ้น

(2) ผลกระทบต่อประเทศไทย

นโยบายของแต่ละประเทศในยุคการเคลื่อนย้ายคนเสรี จะคำนึงถึงมาตรการทั้งด้านการส่งเสริมคนไปทำงานต่างประเทศ การดึงดูดคนต่างชาติเข้ามาทำงานในประเทศ และมาตรการรองรับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาที่จะมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชนในเชิงสุขภาพและความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน ตัวอย่างเช่น ปัญหาโรคระบาดหรือโรคติดต่อ เช่น โรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง(Severe Acute Respiratory Syndrome SARS) ซึ่งอาจติดมากับผู้เดินทางหรือแรงงานต่างชาติคนนอกจากนี้ การก่อการร้ายสากลและอาชญากรรมข้ามชาติซึ่ง

กลายเป็นพฤติกรรมที่ไร้พรมแดนแฝงตัวมากับธุรกรรมทางเศรษฐกิจ และรูปแบบของการท่องเที่ยว เป็นภัยคุกคามต่อเศรษฐกิจและสันติภาพในโลกซึ่งหากแนวโน้มเพิ่มขึ้นจะเป็นปัจจัยที่ทำให้การเคลื่อนย้ายของคนที่เป็นไปอย่างเสรีลดลง โดยประเทศต่างๆ อาจจะเพิ่มมาตรการตรวจรับและคัดเลือกรับคนเข้าประเทศอย่างรุนแรง ทำให้โอกาสในการเดินทางหรือทำงานในต่างประเทศมีน้อยลง โดยบางประเทศอาจจะมีการโยกย้ายรับเฉพาะคนต่างชาติบางกลุ่มหรือบางเชื้อชาติ แต่ความเป็นไปได้ของสถานการณ์นี้ก็ยังมีน้อย และหากการเคลื่อนย้ายคนอย่างเสรีมากขึ้นในอนาคตก็เป็นบริษัทที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมยุทธศาสตร์ทั้งเชิงรุกและเชิงรับของประเทศ

2.5 การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(1) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก

สถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติขาดแคลนและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมโลกมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรโลก การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศและอุณหภูมิโลกที่สูงขึ้นจากภาวะเรือนกระจก ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอากาศที่เพิ่มสูงขึ้น การสูญเสียโอโซนในชั้นบรรยากาศ แหล่งน้ำดิบเพื่อการบริโภคและเพื่อการผลิตอยู่ในสภาพที่ขาดแคลน ทรัพยากรดินป่าไม้ ป่าชายเลน และทรัพยากรชายฝั่งทะเล ตลอดจนพันธุ์พืชและสัตว์จำนวนมากถูกทำลายไปจากการกระทำของมนุษย์ในช่วงเวลาเพียง 200 กว่าปี ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลงและระบบนิเวศโดยรวมเสียสมดุล ส่งผลให้เกิดธรรมชาติแปรปรวนและได้ย้อนกลับมาสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจ บั่นทอนคุณภาพชีวิตมนุษย์จากการเกิดภัยธรรมชาติบ่อยครั้งขึ้น ทั้งภาวะน้ำท่วม ภัยแล้ง ใต้ฝุ่น และเฮอริเคน ปรากฏการณ์เอลนีโญ รวมถึงการเกิดและแพร่ระบาดของเชื้อโรคที่มีรหัสพันธุกรรมใหม่ๆ เช่น โรคซาร์ส และไข้หวัดนก เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อจำกัดของการผลิตและการดำรงชีวิตของประชากรโลก และนำไปสู่ความไม่ยั่งยืนของการพัฒนาในอนาคต

(2) ผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

ความตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวผลักดันให้เกิดความเคลื่อนไหวในเวทีโลก นำมาสู่การสร้างข้อตกลงระหว่างประเทศและพันธกรณีต่างๆ ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน ประเทศไทยจึงได้ร่วมเป็นภาคีในสนธิสัญญาที่เร่งรัดให้มีการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหลายด้านเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน อาทิ (1) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) เพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพของประเทศ (2) อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย (Desertification) เพื่อการจัดการปัญหาภัยแล้งและเป็นการเฝ้าระวังภาวะความแห้งแล้ง (3) อนุสัญญาว่าด้วยการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ (Convention on Wetlands of International Importance as Waterfowl Habitat-RAMSAR) เพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

โดยเฉพาะการใช้เฉพาะพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด (4) อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora-CITES) (5) อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติโลก (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) เพื่อการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพพร้อมไปกับการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมของชุมชน (6) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations framework Convention on Climate Change-UNFCCC) ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลกและผลที่เกิดขึ้น และ (7) อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายและกำจัดของเสียอันตรายข้ามแดน (Basel Convention) อนุสัญญาสต็อกโฮล์มว่าด้วยสารพิษที่ตกค้างยาวนาน (Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants [POPS]) ซึ่งประเทศสมาชิกต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยจะต้องปฏิบัติตาม พันธสัญญาต่างๆเหล่านี้ จึงเป็นข้อความผูกมัดและเงื่อนไขข้อจำกัดในการบริหารจัดการเศรษฐกิจทั้งในระดับมหภาคและระดับหน่วยผลิต ให้ปรับตัวภายใต้ข้อกำหนดร่วมกันดังกล่าว

นอกจากนั้นประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกใช้เป็นเครื่องมือกดดันทางการค้ามากขึ้น จนอาจจะเป็นอุปสรรคต่อประเทศที่มีได้มีการบริหารจัดการเพื่อดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างดี ดังนั้นประเทศไทยจึงจำเป็นต้องยกระดับมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยปกป้องฐานทรัพยากรเพื่อรักษาความสมดุลยั่งยืนของระบบนิเวศ พัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม ตลอดจนปรับรูปแบบการผลิตสินค้าและบริการที่เป็นมิตร กับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น รวมถึงการประหยัดพลังงานและใช้พลังงานที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสถานะแวดล้อม ความยั่งยืน ความปลอดภัยและความมั่นคงของพลังงานของประเทศอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. สถานะของประเทศ

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงที่ประเทศไทยต้องเผชิญในอนาคต การประเมินผลการพัฒนาที่ผ่านมาและทบทวนสถานะของประเทศในประชาคมโลกและสถานะภายในประเทศทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการบริหารการปกครอง แสดงว่าประเทศไทยมีศักยภาพและโอกาสในการปรับตัวและได้รับประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ยังมีประเด็นเชิงโครงสร้างหลายประการที่ต้องพัฒนาเพื่อให้คนไทยอยู่ได้อย่างมีความสุขใน

สังคมไทยภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทั้งนี้ การพัฒนาที่ผ่านมาได้ส่งผลต่อสถานะของประเทศไทยที่สำคัญ ดังนี้

3.1 สถานะด้านสังคม

(1) ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีการพัฒนาคนระดับกลาง โดยมีแนวโน้มการพัฒนาคนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ระดับการพัฒนาคนของประเทศไทยเปรียบเทียบกับนานาชาติประเทศโดยดัชนีวัดผลการพัฒนาคน (Human Development Index : HDI) ของ UNDP ที่วัดด้านสาธารณสุข การศึกษาและมาตรฐานความเป็นอยู่ สรุปได้ว่า ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีการพัฒนาคนระดับกลาง โดยในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา ค่าดัชนีการพัฒนาคนของประเทศไทยมีแนวโน้มดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากค่าดัชนี 0.614 ในปี 2518 เป็น 0.749 ในปี 2538 และในปี 2548 มีค่าดัชนีเท่ากับ 0.778 อยู่อันดับที่ 73 จาก 177 ประเทศ ซึ่งสูงกว่าจีน (85) เวียดนาม (108) แต่ต่ำกว่าหลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย อาทิ ญี่ปุ่น (11) เกาหลี (18) และสิงคโปร์ (25)

นอกจากนี้ การพิจารณาระดับการพัฒนาในด้านต่างๆ ของประเทศไทยกับนานาชาติประเทศโดยสถาบันอื่นๆ อาทิ สถาบัน LMD WEF และ OECD พบประเด็นสำคัญคือ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ โดยในปี 2548 อยู่ที่ค่าเฉลี่ย 8.5 ปี เมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี สิงคโปร์ที่มีค่าเฉลี่ยประมาณ 10-12 ปี ขณะเดียวกันการประเมินเชิงคุณภาพการศึกษาที่สามารถตอบสนองต่อการแข่งขันของประเทศไทยยังต่ำกว่าประเทศมาเลเซียและอินเดีย แต่ดีกว่าฟิลิปปินส์ จีน เกาหลี และอินโดนีเซีย ขณะที่ประสิทธิภาพการผลิตของแรงงานไทยยังต่ำคิดเป็น 6.2 เหรียญสหรัฐต่อคนต่อชั่วโมงเมื่อเทียบกับมาเลเซีย เกาหลี สิงคโปร์ ได้วัน และญี่ปุ่นที่มากกว่า 11 เหรียญสหรัฐ สำหรับการบริการสุขภาพของไทยที่เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาแห่งสหประชาชาติส่วนใหญ่บรรลุเกณฑ์ที่กำหนด ยังคงมีประเด็นด้านสัดส่วนบุคลากรทางการแพทย์ของไทยต่อประชากรอยู่ในระดับต่ำประมาณ 30 คนต่อประชาชนแสนคน ขณะที่ญี่ปุ่นมี 200 คน อินเดีย 51 คน จีน 164 คนต่อประชาชนแสนคน

(2) การพัฒนาศักยภาพคนไทยด้านการศึกษาเพิ่มสูงขึ้น แต่ยังคงต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

2.1 คนไทยได้รับการศึกษาเฉลี่ยสูงขึ้น การขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มมากขึ้น แต่คุณภาพการศึกษายังคงเป็นปัญหาต่อเนื่องที่ต้องให้ความสำคัญโดยเร่งด่วน ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาซึ่งประเมินจากค่าผลสะสมทางการศึกษา หรือระดับความรู้ทักษะในระดับสูงสุดของคนไทยทั่วประเทศ โดยวัดจากจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยพบว่า เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 6.3 ปีและ 7.8 ปี ในปี 2543 และปี 2546 เป็น 8.5 ปี ในปี 2548 แต่ยังไม่ถึงระดับการศึกษาภาคบังคับ และต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้านในแถบเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี สิงคโปร์

สำหรับการขยายโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยอัตราส่วนนักเรียนต่อประชากรเพิ่มขึ้นทุกระดับ อัตราการเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 49 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 71.2 ในปี 2548 และอัตราส่วนนักเรียนอุดมศึกษาต่อประชากรอายุ 18-21 ปี (ไม่รวมสูงกว่าปริญญาตรี) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 40.3 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 44.3 ในปี 2547 อย่างไรก็ตาม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนไทยที่วัดจากคะแนนเฉลี่ยของการทดสอบ 4 วิชาหลัก (ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์) ต่ำกว่าร้อยละ 50 มาโดยตลอด กล่าวคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนทุกระดับลดลงจากร้อยละ 43.89 ในปี 2544 เหลือร้อยละ 38.61 ในปี 2547 ขณะเดียวกัน การประเมินเชิงคุณภาพของการศึกษาที่สามารถตอบสนองต่อการแข่งขันประเทศ พบว่าประเทศไทยยังล้าหลังกว่าประเทศมาเลเซีย และอินเดีย จึงเป็นเรื่องที่ต้องเร่งปรับปรุงในเชิงคุณภาพของการศึกษาโดยเร่งด่วน

2.2 การขยายโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนไทยเพิ่มมากขึ้น แต่ความสามารถในการเชื่อมโยงความรู้กับการนำไปใช้ของคนไทยยังอยู่ในระดับต่ำ รัฐได้ส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพิ่มขึ้นจาก 13,688 แห่ง หรือร้อยละ 20 ของหมู่บ้านในปี 2546 เป็น 15,341 แห่ง หรือร้อยละ 22.2 ของหมู่บ้านในปี 2548 สัดส่วนคอมพิวเตอร์ต่อประชากรในปี 2548 อยู่ที่อัตรา 57 เครื่องต่อประชากรพันคน น้อยกว่าค่าเฉลี่ย 6.4 เท่า สำหรับการเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ในปี 2547 ประเทศไทยมีจำนวนประชากรที่สามารถเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 116.7 คนต่อประชากรพันคน เพิ่มขึ้น 1.2 เท่า เมื่อเทียบกับปี 2546

อย่างไรก็ตาม คนไทยอายุ 15 ปีขึ้นไปที่จบประถมศึกษาปีที่ 6 ที่นับเป็น “ผู้มีการเรียนรู้” หรือมีความสามารถในการอ่านเขียนและคำนวณในเบื้องต้นที่สามารถปรับใช้ในการดำเนินชีวิต นำไปสู่การ “คิดเป็น ทำเป็น” มีเพียงร้อยละ 60 ของประชากรทั้งสิ้น ส่วนทักษะการอ่าน ซึ่งเป็นเครื่องมือในการหาความรู้ และจัดการกับสาระที่ไม่คุ้นเคยและสามารถใช้อ้างอิง พบว่าทักษะการอ่านของนักเรียนไทยส่วนใหญ่มีค่าไม่เกินระดับ 2 จาก 5 ระดับ ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นต้องเร่งพัฒนาความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ของคนไทย

(3) กำลังคนระดับกลางและระดับสูงขาดแคลนทั้งปริมาณและคุณภาพ ทั้งการวิจัยพัฒนายังอยู่ในระดับต่ำ เป็นจุดจุดริ่งการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

3.1 การขาดแคลนกำลังคนระดับกลางและระดับสูง การเร่งรัดยกระดับการศึกษาของแรงงานไทยที่จบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 35.6 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 39.8 ในปี 2548 ขณะที่ความต้องการของกำลังคนระดับกลางภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรมมีถึงร้อยละ 60 จึงจำเป็นต้องเร่งผลิตกำลังคนระดับกลางโดยเฉพาะสายอาชีพเพื่อสนองตอบความต้องการของตลาดแรงงานและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของไทย

สำหรับกำลังคนระดับสูงด้านวิทยาศาสตร์ยังคงขาดแคลนมาก โดยมีกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ทำงานด้านการออกแบบและการวิจัยและพัฒนาไม่ถึงร้อยละ 2.0 ขณะที่บุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศมีเพียง 6.7 คนต่อประชากรหนึ่งคน

3.2 การลงทุนวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศอยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ยถึง 7 เท่า คิดเป็นเพียงร้อยละ 0.26 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ เป็นข้อจำกัดของไทยในการสร้างองค์ความรู้ และนวัตกรรม รวมทั้งการวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศโดยการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนาแม้มีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่การนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ยังอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนี้ ในช่วงปี 2545-2546 จำนวนสิทธิบัตรทั้งหมดที่จดทะเบียนในประเทศไทยคิดเป็นสัดส่วน 0.4 ของสิทธิบัตรทั่วโลก และร้อยละ 77 ของจำนวนดังกล่าวเป็นการขอจดทะเบียน โดยชาวต่างชาติ สิทธิบัตรการประดิษฐ์ของคนไทยส่วนใหญ่จะเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นต้น จึงไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้มากเท่าที่ควร ขณะเดียวกัน ในปี 2544 มีบทความด้านวิทยาศาสตร์ของไทยที่เผยแพร่ในระดับสากลน้อยมากเพียง 727 เรื่อง ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยเกือบ 2 เท่า

(4) คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลง ขณะเดียวกันวัฒนธรรมและระบบคุณค่าที่พึงงามของสังคมไทยเริ่มเสื่อมถอย

4.1 ปัจจุบันคนไทยกำลังประสบปัญหาวิกฤตค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป โดยเป็นผลกระทบมาจากการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมจากต่างชาติเข้ามาสู่ประเทศไทยผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนยังขาดทักษะในด้าน การคิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ไม่สามารถคัดกรอง และเลือกรับวัฒนธรรมที่ดี ปัจจุบันเว็บไซต์ลามกในประเทศไทยขยายตัวสูงขึ้น นอกจากนี้ สื่อสารมวลชนอื่นๆ ทั้งสื่อโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ จำนวนมากขนาดความเข้มงวดทางจรรยาบรรณในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเชิงลบ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ขาดจิตสำนึกสาธารณะ ให้ความสำคัญกับส่วนตนมากกว่าส่วนรวมทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลง นำไปสู่ปัญหาทางสังคมต่างๆ อาทิ ปัญหาเด็กและเยาวชนปัญหาการขาดสัมพันธภาพภายในครอบครัว รวมทั้งปัญหายาเสพติดและอาชญากรรมอื่นๆ

4.2 สถาบันหลักทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการปลูกฝังศีลธรรมให้สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม และอบรมหล่อหลอมให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนมีความเข้มแข็งลดลง สถาบันครอบครัวที่เคยมีระบบเครือญาติในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีความเข้มแข็งในการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังศีลธรรมและค่านิยมที่พึงงามให้แก่ลูกหลานเริ่มเปราะบางลง เนื่องจากวิถีชีวิตปรับเปลี่ยนไปมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ต้องดิ้นรนทางเศรษฐกิจมากขึ้น ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวอ่อนแอลงปัญหาการหย่าร้างเพิ่มมากขึ้น และมีครอบครัวมากกว่าร้อยละ 40 ไม่มี

ความสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันวิถีชีวิตสมัยใหม่มีผลไม่ความเชื่อศรัทธาในหลักศาสนาเสื่อมถอย การใช้ประโยชน์จากศาสนสถานซึ่งมีมากมายกว่า 3 หมื่นแห่งทั่วประเทศและการประกอบกิจการทางศาสนาน้อยลงอยู่ในวงแคบและในกลุ่มผู้สูงอายุเป็นหลัก ส่วนสถาบันการศึกษาเปลี่ยนจากในอดีตที่มีสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับสถาบันครอบครัวและสถาบันทางศาสนา เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีจริยธรรมและความรู้ในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม ปัจจุบันเป็นระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นหลักวิชา ให้ความสำคัญกับใบรับรองการศึกษามากกว่าความรู้ที่นำมาปฏิบัติจริง การเรียนการสอนเน้นการท่องจำมากกว่าความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ไม่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในสังคม

(5) คนไทยมีสุขภาวะดีขึ้น ได้รับหลักประกันสุขภาพทั่วถึง การเจ็บป่วยโดยรวมลดลงแต่การเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง

5.1 การขยายหลักประกันสุขภาพครอบคลุมประชากรมากขึ้นทำให้คนไทยมีอายุยืนขึ้น อายุคาดหมายเฉลี่ยของคนไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันอายุเฉลี่ยชาย 68 ปี หญิง 75 ปี ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของโลก คือ ชาย 65 ปี หญิง 69 ปี แต่ยังห่างจากประเทศญี่ปุ่นที่มีอายุยืนที่สุดคือ ชาย 78 ปี และหญิง 85 ปี ในด้านการมีหลักประกันสุขภาพ ในปี 2548 คนไทยร้อยละ 96.3 มีหลักประกันสุขภาพ สะท้อนการจัดบริการสุขภาพแก่ประชาชนที่เท่าเทียมกัน ทั้งยังลดภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ ผู้ที่ไม่เคยมีหลักประกันใดๆ มาก่อนเริ่มโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค สามารถประหยัดรายจ่ายลงได้ 710.50 บาทต่อคนต่อปี คิดเป็นค่าใช้จ่ายรวมทั้งประเทศ 10,634 ล้านบาทในปี 2546

5.2 การเจ็บป่วยโดยรวมของคนไทยลดลง จาก 1,809.6 ต่อประชากรพันคน ในปี 2545 เป็น 1,798.1 ต่อประชากรพันคนในปี 2547 ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนมีการดูแลสุขภาพดีขึ้น ผู้ที่มีอายุ 6 ปีขึ้นไปออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอสัปดาห์ละ 3 วันๆ มีร้อยละ 25.5 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 23 ในปี 2547 นับว่าอยู่ในอัตราต่ำ อัตราการสูบบุหรี่ของชายและหญิงไทยเท่ากับ ร้อยละ 39 และ 2 ตามลำดับในปี 2545 ขณะที่ประเทศอื่นทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่มีการพัฒนาดีกว่าประเทศไทยส่วนใหญ่มีอัตราที่สูงกว่า คือ สหรัฐมีอัตราการสูบบุหรี่ของชายและหญิงร้อยละ 26 และ 21 ญี่ปุ่น ร้อยละ 47 และ 12 อินโดนีเซียร้อยละ 69 และ 3 ตามลำดับ

5.3 การเจ็บป่วยด้วยโรคป้องกันได้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ในช่วงปี 2547 อัตราการป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูงมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยสูงที่สุดร้อยละ 18.4 รองลงมา ได้แก่ เบาหวานร้อยละ 14.2 โรคหัวใจร้อยละ 13.4 และมะเร็งร้อยละ 4 ตามลำดับ สาเหตุจากคนไทยจำนวนมากยังให้ความสำคัญในการดูแลสุขภาพน้อยและหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพไม่มากเท่าที่ควรพฤติกรรมการบริโภคและการดำรงชีวิตที่ไม่เหมาะสม อาทิ การบริโภคน้ำตาลเกินมาตรฐานมาก คือ 16 ช้อนชาต่อคนต่อวัน ขณะที่มาตรฐานโภชนาการ (6 ช้อนชา/คน/

วัน) ปัญหาภาวะโภชนากรเกิน (อ้วน) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกกลุ่มอายุ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กในเขตเมือง โดยเด็กวัยเรียน 6-14 ปี ในกรุงเทพฯ ร้อยละ 15 เป็นโรคอ้วนสูงกว่าเด็กในภาคอื่นๆ 3-5 เท่า มีสาเหตุมาจากการนิยมบริโภคอาหารและเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลและไขมันสูง

5.4 ภาวะการเจ็บป่วยจากโรคอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำที่เป็นผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา เช่น โคซาร์ส ไข้หวัดนก ไข้หวัดใหญ่ เป็นต้น องค์การอนามัยโลกได้รายงานสถานการณ์ตั้งแต่ปี 2546 จนถึง 30 กรกฎาคม 2549 มีผู้ป่วยยืนยันไข้หวัดนก รวม 232 ราย เสียชีวิต 134 ราย ใน 10 ประเทศ สำหรับในประเทศไทยมีผู้ป่วย 23 ราย เสียชีวิต 15 ราย โรคเหล่านี้ยากที่จะประเมินสถานการณ์ ประกอบกับองค์ความรู้ในการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคที่มีรหัสพันธุกรรมใหม่ในประเทศไทยยังไม่เพียงพอและไม่สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ทำให้โรคเหล่านี้กลับมาระบาดและแพร่กระจายได้ง่ายและรวดเร็วและกลายเป็นโรคประจำถิ่น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อรุนแรงและบั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชากรโลกและประชากรไทยหากยังปราศจากแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ครบวงจร

5.5 การลงทุนด้านสุขภาพของประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ต่ำ คือประมาณร้อยละ 3.3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ต่ำกว่าประเทศอื่นที่มีค่าเฉลี่ยที่ร้อยละ 7.7 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และถูกจัดอยู่ในอันดับที่ 59 จาก 61 ประเทศ อย่างไรก็ตาม ได้มีความพยายามปรับปรุงระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขด้วยการขยายโครงสร้างพื้นฐานด้านสุขภาพระดับชุมชน ครอบคลุมทุกพื้นที่ ควบคู่กับการเร่งรัดพัฒนาคุณภาพมาตรฐาน มีโรงพยาบาลที่ผ่านการรับรองมาตรฐานอย่างครบถ้วน จำนวน 134 แห่ง ในปี 2548 เพิ่มขึ้นร้อยละ 3.58 ในปี 2547 รวมทั้งการเร่งแก้ไขปัญหาคาขาดแคลนบุคลากรด้านการแพทย์และสาธารณสุข ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยมีสัดส่วนบุคลากรทางการแพทย์ต่อประชากรต่ำเพียง 30 คนต่อประชากรแสนคน ยังไม่เพียงพอกับความต้องการ และมีการกระจุกตัวในบางพื้นที่โดยเฉพาะเขตเมือง

(6) การคุ้มครองทางสังคมมีการขยายความครอบคลุมมากขึ้น แต่แรงงานนอกระบบและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังไม่ได้รับหลักประกันทางสังคมอย่างทั่วถึง

6.1 แรงงานนอกระบบยังไม่ได้รับการคุ้มครองทางสังคม ตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา รัฐได้ดำเนินมาตรการดูแลความมั่นคงของแรงงานอย่างต่อเนื่อง โดยขยายความคุ้มครองแรงงานให้ครอบคลุมถึงสถานประกอบการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป ส่งผลให้แรงงานที่ประกันตนภายใต้ระบบประกันสังคม มีจำนวน 8.2 ล้านคนในปี 2548 คิดเป็นสัดส่วนแรงงานที่ประกันตนต่อกำลังแรงงานร้อยละ 22.73 แต่ครอบคลุมเฉพาะแรงงานที่อยู่ในระบบเท่านั้น ส่วนแรงงานนอกระบบซึ่งมีมากกว่าร้อยละ 70 ไม่สามารถเข้าถึงระบบประกันสังคม โดยเฉพาะแรงงานภาคเกษตร หาบเร่ แผงลอย

6.2 รัฐขยายโอกาสการเข้าถึงบริการทางสังคมแก่กลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสในลักษณะการสงเคราะห์เพิ่มขึ้นแต่ยังไม่ทั่วถึง และไม่สามารถทำให้พึ่งตนเองได้ในระยะยาว ที่ผ่านมาการให้ความช่วยเหลือและการสงเคราะห์ สามารถให้การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่

ยากจนได้ 1.07 ล้านคน ผู้ป่วยเอดส์ยากไร้ 6,000 คน และผู้พิการยากไร้ 39,594 คน การให้โอกาสด้านการศึกษาแก่เด็กวัยเรียนจากครัวเรือนที่ยากจนให้มีโอกาสศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มขึ้นทุกระดับชั้น นอกจากนั้น ยังได้ดำเนิน โครงการบ้านเอื้ออาทรและบ้านมั่นคงเพื่อช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยให้ประชาชนผู้มีรายได้น้อยมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง จำนวน 601,727 หน่วย และประชาชนในชุมชนแออัดมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองจำนวน 29,738 ครัวเรือน

(7) คนไทยต้องเผชิญกับความเสี่ยงในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและการก่อความไม่สงบในสังคมสูงขึ้น

7.1 ปัญหาอาชญากรรมและอาชญากรรมยังเป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไข แม้ว่าสัดส่วนคดีอาชญากรรมจะมีแนวโน้มลดลงจาก 422.8 คดีต่อประชากรแสนคน ในปี 2545 เป็น 160.0 คดีต่อประชากรแสนคน ในปี 2548 แต่ยังคงเผชิญกับปัญหาชนิดของอาชญากรรมเปลี่ยนแปลงไป และการค้ารูปแบบใหม่ๆ เช่น มีการสั่งซื้อทางอินเทอร์เน็ต และลักลอบซื้อขายผ่านทางไปรษณีย์ เป็นต้น เนื่องจากการค้ายาเสพติดยังคงเป็นธุรกิจที่สร้างรายได้สูง คาดว่ามูลค่าการค้าซื้อขายทั่วโลกในปี 2548-2549 มีจำนวนสูงอย่างต่อเนื่องถึง 400,000 – 500,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ/ปี ขณะเดียวกัน ยังต้องเผชิญความเสี่ยงจากปัญหาอาชญากรรม การประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน คดีชีวิตร่างกายและเพศ ตลอดจนคดีเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้แต่ละปีรัฐต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อการป้องกันและปราบปรามเป็นจำนวนมาก ในปี 2548 งบประมาณรายจ่ายในแผนงานป้องกันและควบคุมอาชญากรรมมีจำนวนสูงถึง 36,698 ล้านบาท

7.2 ปัญหาอุบัติเหตุและภัยพิบัติมีแนวโน้มสูงขึ้น การตายด้วยอุบัติเหตุการจราจรทางบกอยู่ในระดับสูงและค่อนข้างคงที่จาก 20.9 คนต่อประชากรแสนคนในปี 2545 เป็น 20.6 คน ต่อประชากรแสนคนในปี 2548 สาเหตุหนึ่งเกิดจากการไม่เคารพกฎระเบียบสร้างความสูญเสียให้แก่ชีวิตและทรัพย์สิน ในปี 2547 มูลค่าทรัพย์สินที่เสียหายจากอุบัติเหตุการจราจรทางบกสูงถึง 1,990 ล้านบาท ทั้งยังต้องประสบกับความสูญเสียจากภัยพิบัติและอุบัติเหตุอื่น เป็นมูลค่าสูงอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยขาดการเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์และระบบเฝ้าระวังอุบัติเหตุ

7.3 ปัญหาความไม่สงบในสังคมไทย คนไทยยังต้องเผชิญผลกระทบจากปัญหาการก่อความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีลักษณะยืดเยื้อต่อเนื่อง รวมทั้งปัญหาการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติที่ทวีความรุนแรงและแผ่ขยายเข้ามาในภูมิภาค โดยเฉพาะปัญหาการส่งผู้ลักลอบเข้าเมืองและค้ามนุษย์ จัดว่าเป็นอาชญากรรมข้ามชาติที่เติบโตรวดเร็วที่สุด โดยมีปัจจัยสนับสนุนมาจากการรวมตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองในหลายภูมิภาคของโลก ประเมินว่ามีผู้ตกเป็นเหยื่อทั่วโลกปีละ 4 ล้านกว่าคน วงเงินที่เกี่ยวข้อง 5,000 – 7,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ สำหรับผลกระทบต่อประเทศไทยในระยะหลังนี้ นอกจากผู้ลักลอบเข้าเมืองจากประเทศเพื่อนบ้านจะเข้ามาใช้แรงงานและถูกแสวงประโยชน์ทางเพศอย่างต่อเนื่องแล้ว ผู้ลักลอบเข้าเมือง

กลุ่มใหม่ๆ อาทิ เกาหลีเหนือ บังคลาเทศ และศรีลังกา มุ่งหวังให้ประเทศไทยเป็นทางผ่านไปประเทศที่สามมากขึ้น

(8) สังกมไทยได้ปรับตัวเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมืองอย่างต่อเนื่อง ขณะที่การพัฒนาชนบทกับเมืองมีลักษณะแยกส่วน ส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนา

8.1 ในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมา ชุมชนเมืองขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อการเสียดุลของชุมชนชนบท โดยสัดส่วนประชากรเมืองต่อประชากรทั้งประเทศเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 29.4 ในปี 2533 เป็นร้อยละ 31.2 ในปี 2545 ส่วนชุมชนบทมีสัดส่วนประชากรลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 70.6 เหลือร้อยละ 68.8 ในช่วงเวลาเดียวกัน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีส่วนสนับสนุนการเจริญเติบโตของฐานเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและบริการของเมืองมากกว่าการพัฒนาภาคเกษตรและชนบทมาก ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำของฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างเมืองกับชนบทเพิ่มขึ้น โดยลำดับ สถานะดังกล่าวทำให้ภาคชนบทอยู่ในภาวะความยากจนและการพัฒนาที่ล่าช้าและเสียดุลในเชิงโครงสร้าง โดยในทางเศรษฐกิจเป็นการเสียดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย เนื่องจากเป็นฐานเศรษฐกิจภาคการเกษตรที่ถูกจำกัดจากทรัพยากรธรรมชาติที่เสียจากการใช้อย่างสิ้นเปลืองและเสื่อมโทรมมาก ขณะที่คนชนบทมีการศึกษาต่ำและผลิตภาพการผลิตต่ำ ส่งผลกระทบต่อการเสียดุลทางสังคมที่คนชนบทวัยหนุ่มสาวต้องละทิ้งภูมิลำเนาไปแสวงหางานและรายได้ในเมืองและในต่างประเทศ ตามมาด้วยปัญหาความอ่อนแอของชุมชนชนบท ซึ่งการแก้ปัญหาดังกล่าวให้ชุมชนชนบทสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง จำเป็นต้องอาศัยการรวมพลังร่วมแรงร่วมใจและพึ่งพาอาศัยในการพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้

8.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนามีมากขึ้น มีการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นให้สามารถปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งการบริหารจัดการ ระบบการวางแผนระบบงบประมาณ การคลัง และกลไกการบริหารให้พร้อมรับการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจราชการกระจายอำนาจ ภาครัฐได้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนชุมชนแล้วจำนวน 3,657 ตำบล ส่งเสริมกระบวนการประชาคมในการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและแผนพัฒนาอำเภอทุกชั้นตอน รวมทั้งส่วนร่วมตรวจสอบติดตามการดำเนินงานควบคู่การพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน และได้จัดตั้งศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนระดับทุกตำบล มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และช่วยเหลือกันเองในลักษณะเชิงเครือข่ายตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 มีวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนทั่วประเทศ ขณะนี้จำนวน 28,296 แห่ง และเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน 32 แห่ง รวมทั้งมีการโอนเงินให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแล้ว 77,508 ล้านบาท สำหรับประชาชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม การสร้างภูมิคุ้มกันของชุมชนในการเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่มากระทบ

อย่างรุนแรงและรวดเร็ว และการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ชุมชนต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่องและสม่ำเสมอและเป็นเครือข่าย

8.3 วัฒนธรรม ค่านิยมที่ดั่งงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลยและมีการถ่ายทอด สู่คนรุ่นใหม่ น้อย ประกอบกับระบบคุณค่าที่ดั่งงามของไทยเสื่อมถอยทั้งในเรื่องจิตสาธารณะความเอื้ออาทร การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามสังคมไทยมีผู้พร้อมเป็นผู้นำการพัฒนา โดยเฉพาะผู้นำชุมชน ปรากฏกระจายอยู่ทุกพื้นที่ 1.7 ล้านคน อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดจำนวน 978,513 คน รองลงมาเป็นภาคเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ จำนวน 383,729 174,537 และ 131,892 คนตามลำดับ บุคคลเหล่านี้ล้วนมีจิตสำนึกในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ตลอดจนเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชนและระดับประเทศและมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการนำวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการอย่างหลากหลายเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่สามารถเปิดตลาดภายในและต่างประเทศ สร้างรายได้ของประชาชนและสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก ปี 2847 มีมูลค่าการจำหน่ายถึง 46,276 ล้านบาท

8.4 พฤติกรรมการดำรงชีวิตและการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและพฤติกรรมกรบริโภค ประกอบกับกระแสโลกาภิวัตน์และการสื่อสารไร้พรมแดน นำพากระแสวัตถุนิยมสู่ชุมชน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะสังคมเมือง ทำให้มีความสะดวกสบายมากขึ้นแต่มีความสุขลดลง มีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย มีหนี้สินเพิ่มขึ้น และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดน้อยลงและมีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น

โดยสรุป สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนที่มีการรวมตัว รวมกลุ่มและมีการเรียนรู้ร่วมกันสามารถจัดการกับปัญหาที่มากกระทบกับชุมชนได้ในระดับหนึ่ง โดยใช้กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ที่เน้นกระบวนการพัฒนาโดยคนในชุมชนเป็นหลัก และใช้การจัดการความรู้จากองค์ความรู้ในชุมชนและความรู้จากภายนอกมาประยุกต์ใช้ ซึ่งการพัฒนาชุมชนโดยใช้กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งได้รับการสนับสนุนมาอย่างต่อเนื่องในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา และมีชุมชนต้นแบบที่มีความเข้มแข็งสามารถเป็นแบบอย่างเพื่อเรียนรู้และประยุกต์ใช้อยู่ทั่วทุกภูมิภาคของไทย

3.2 สถานะด้านเศรษฐกิจ

(1) ประเทศไทยมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากขึ้นตามลำดับ และจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีรายได้ระดับปานกลาง โดยยังคงทบทวนบทบาททางการค้าระหว่างประเทศและรักษาส่วนแบ่งการตลาดไว้ได้ ขณะที่การแข่งขันเพิ่มสูงขึ้น

ในช่วงปี 2545-2548 เศรษฐกิจขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ต่อปี โดยในปี 2548 เศรษฐกิจไทยมีขนาดใหญ่เป็นลำดับที่ 20 จากจำนวน 192 ประเทศในโลก ประชาชนมีรายได้ต่อหัวปีละ 109,574 บาท และรายได้ต่อหัวที่คำนวณในรูปของกำลังซื้อที่แท้จริงของประชากรไทยเท่ากับ 8,542 เหรียญสหรัฐ สูงเป็นลำดับที่ 72 และสูงกว่ารายได้ต่อหัวเฉลี่ย 7,000 เหรียญสหรัฐ ของกลุ่มประเทศรายได้ระดับปานกลางด้วยกัน แต่ยังคงต่ำกว่ารายได้ต่อหัวเฉลี่ย 9,239 เหรียญสหรัฐ ของประชากรโลก

ปัจจัยหลักที่ผลักดันการขยายตัวของเศรษฐกิจไทยมาโดยตลอดคือการส่งออก ในขณะที่การค้าระหว่างประเทศมีการแข่งขันกันมากขึ้น ประเทศไทยยังคงรักษาสัดส่วนการส่งออกไว้ได้ในระดับประมาณร้อยละ 1-1.1 ของการส่งออกจากทุกประเทศทั่วโลก ขณะที่มาเลเซียมีระดับการส่งออกค่อนข้างคงที่ในระดับร้อยละ 1.4-1.5 แต่เมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่งเช่นจีนที่มีสัดส่วนการส่งออกของโลกเพิ่มสูงขึ้น จากเดิมร้อยละ 2.9 ในปี 2538 เป็นร้อยละ 7.3 ในปี 2548 จึงเป็นแรงบีบให้ไทยต้องปรับบทบาทการค้าของตนเองในเชิงรุก และปรับตัวไปสู่การผลิตบนฐานความรู้และการสร้างสรรค์คุณค่าให้กับสินค้าเพื่อให้มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น การพึ่งพิงตลาดส่งออกซึ่งเดิมประเทศไทยมีคู่ค้าหลักเพียง 3 กลุ่ม คือ สหรัฐอเมริกา ยุโรป และญี่ปุ่น นั้น เริ่มเป็นการกระจายไปพึ่งพิงตลาดจากประเทศจีนสูงขึ้น ส่วนการค้ากับกลุ่มประเทศอาเซียนยังอยู่ในระดับเดิม ทั้งนี้ ประเทศไทยมีการค้าเสียดุลการค้าให้กับประเทศจีน ญี่ปุ่น และกลุ่มตะวันออกกลางที่เป็นการนำเข้าน้ำมันเท่านั้น ส่วนกับประเทศคู่ค้าอื่นๆ ยังคงเกินดุลการค้าโดยทิศทางการค้าระหว่างประเทศจะขึ้นกับการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและการย้ายฐานการผลิตจากประเทศอื่นมาลงทุนในประเทศไทย ซึ่งพบว่าการลงทุนจากต่างประเทศในไทยมีแนวโน้มลดลงจากอันดับที่ 4 ในปี 2543 เป็นอันดับที่ 6 ในปี 2547 เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศจีน อินเดีย และประเทศในกลุ่มอาเซียน

(2) อันดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยที่มีการพัฒนาดีขึ้นมาโดยตลอดนับจากปีแรกของแผนฯ 9 ได้ปรับตัวลดลงในปีสุดท้ายของแผน

ผลการจัดอันดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศต่างๆ รวม 61 ประเทศโดยสถาบันบันนาคาชาติเพื่อการพัฒนาการจัดการ(Institute for Management Development IMD) พบว่า อันดับความสามารถในการแข่งขันของไทยได้ปรับดีขึ้นอย่างต่อเนื่องจากอันดับที่ 31 ในปี 2545 มาเป็นอันดับที่ 27 ในปี 2548 สำหรับปี 2549 ประเทศไทยได้รับการจัดอันดับลดลงเป็นอันดับที่ 32 ขณะที่สหรัฐอเมริกา ฮองกง และสิงคโปร์ยังคงครองอันดับ 1-3 ตามลำดับ ส่วนญี่ปุ่น จีน มาเลเซีย และอินเดีย ประสบความสำเร็จในการแข่งขันสูงขึ้น ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้อันดับของประเทศไทยลดลงมาจากปัจจัยการแข่งขันด้านเศรษฐกิจและปัจจัยด้านประสิทธิภาพของภาครัฐที่มีอันดับต่ำลงมาจากอันดับที่ 7 และอันดับ 14 ในปี 2548 มาเป็นอันดับที่ 21 เช่นเดียวกัน

ในปี 2549 นอกจากนี้ ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานมีอันดับต่ำลงเล็กน้อยจากอันดับที่ 47 เป็นอันดับที่ 48 ส่วนปัจจัยด้านประสิทธิภาพภาคเอกชนมีอันดับคงที่เมื่อเทียบกับปี 2548 คือ อันดับที่ 28

(3) การพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ของประเทศไทยปรับตัวดีขึ้น และอยู่ในระดับเดียวกับประเทศมาเลเซีย

สถานะเศรษฐกิจฐานความรู้ของประเทศไทย เมื่อพิจารณาจากค่าดัชนีเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Economy Index; KEI) ที่จัดทำโดยธนาคารโลกพบว่าปรับตัวดีขึ้นจาก 4.26 ในปี 2538 เป็น 4.78 ในปี 2545 ทั้งนี้ เป็นผลมาจากการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคมและด้านการศึกษาเป็นหลัก การพัฒนาด้านนวัตกรรมมีเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย ในขณะที่ด้านสภาพแวดล้อมและสถาบันทางเศรษฐกิจยังคงอยู่ในระดับเดิม เมื่อเทียบกับประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออก พบว่า ประเทศไทยมีดัชนีเศรษฐกิจฐานความรู้อยู่ในระดับเดียวกับประเทศมาเลเซีย เมื่อพิจารณาในช่วงปี 2535-2545 พบว่า ประเทศไทยสามารถพัฒนาระดับเศรษฐกิจฐานความรู้ได้ในอัตราที่เร็วกว่าประเทศมาเลเซีย แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าของประเทศฮ่องกง (8.14) สิงคโปร์ ได้หวัน (6.67) และเกาหลี (5.80) ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่มีค่าดัชนีเศรษฐกิจฐานความรู้สูง

(4) โครงสร้างการผลิตของประเทศมีจุดแข็งจากการที่มีฐานการผลิตที่หลากหลาย โดยที่การผลิตภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนสูงสุดแต่ฐานการผลิตส่วนใหญ่ยังคงเป็นการผลิตในระดับต้นของห่วงโซ่มูลค่าของโลกและผลิตภาพการผลิตต่ำจึงมีคู่แข่งมาก

โครงสร้างการผลิตของประเทศไทยในปัจจุบันนับว่ามีจุดแข็งจากการที่มีฐานการผลิตที่หลากหลายในปี 2548 ฐานการผลิตประกอบด้วย ภาคเกษตรประมาณร้อยละ 8.7 ภาคอุตสาหกรรมรวมอุตสาหกรรมเกษตรร้อยละ 39.1 การก่อสร้างร้อยละ 2.5 ภาคการค้าส่งและค้าปลีกร้อยละ 14 การผลิตเหมืองแร่ร้อยละ 2.3 ไฟฟ้าและประปาร้อยละ 3.4 ภาคการเงินและธนาคารร้อยละ 3.6 และภาคบริการและอื่นๆ อีกร้อยละ 32 ซึ่งฐานการผลิตที่หลากหลายช่วยลดความผันผวนของวัฏจักรเศรษฐกิจได้ระดับหนึ่งและสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างภาคการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มได้มากขึ้น โดยที่ในภาคการเกษตรมีการผลิตอาหารมีความเพียงพอสำหรับการบริโภคภายในประเทศและเป็นประเทศผู้ส่งออกอาหารที่สำคัญของโลก สำหรับภาคการท่องเที่ยว นั้นมีความได้เปรียบทั้งในเรื่องสถานที่ท่องเที่ยววัฒนธรรมไทย และคุณภาพการบริการ ทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นตามลำดับและเป็นฐานรายได้เงินตราต่างประเทศที่มีความสำคัญมากขึ้นและคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 6 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ

อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจไทยยังมีจุดอ่อนในเชิงโครงสร้างที่ต้องพึงพิงการนำเข้าวัตถุดิบ ชิ้นส่วน พลังงาน เงินทุน และเทคโนโลยีในสัดส่วนที่สูง โดยที่ผลิตภาพการผลิตยัง

ต่ำทำให้มีความเสี่ยงจากการขาดดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัด นอกจากนี้ประเทศไทยตกอยู่ในฐานะที่มีคู่แข่งทางการค้าในตลาดโลกจำนวนมากและถูกบีบอยู่ตรงกลางระหว่างกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่มีขีดความสามารถในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมเบาที่มีความได้เปรียบจากค่าจ้างแรงงานที่ยังต่ำกว่าไทยเช่น จีน อินเดีย และเวียดนาม เป็นต้น ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่ง คือ ประเทศที่มีแบรนด์และเทคโนโลยีเป็นของตนเองในการผลิตสินค้าและบริการสำหรับตลาดบนของระชนตรีอิเล็กทรอนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้าและบริการทางการเงิน การศึกษา สาธารณสุข เช่น เกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮองกง สิงคโปร์ และญี่ปุ่น เป็นต้น ซึ่งประเทศไทยยังไม่สามารถยกระดับมาตรฐานและรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้ทัดเทียมได้ สำหรับการประเมินสถานะในแต่ละสาขาการผลิต มีสาระสำคัญดังนี้

4.1 ภาคเกษตรมีความได้เปรียบจากฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์และสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยแต่ผลิตภาพการผลิตยังต่ำ ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรแปรรูปที่สำคัญของโลกในหลายรายการ เช่น การส่งออกยางพาราของไทยคิดเป็นร้อยละ 45 ของมูลค่าการส่งออกยางพารารวมของโลก และการส่งออกข้าวเป็นร้อยละ 25 ของการส่งออกข้าวรวมของโลก เป็นต้น โดยสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปสำคัญมีมูลค่าส่วนเพิ่มที่เป็นผลประโยชน์ของประเทศในสัดส่วนที่สูง เช่นการผลิตยางพารามีมูลค่าเพิ่มเป็นสัดส่วนร้อยละ 85 ของมูลค่าผลผลิต ข้าวร้อยละ 70 มันสำปะหลังร้อยละ 65 และอุตสาหกรรมอาหารร้อยละ 32

อย่างไรก็ตาม การผลิตในภาคเกษตรยังมีจุดอ่อนในเรื่องการบริหารจัดการระบบน้ำเพื่อการผลิตที่ยังขาดประสิทธิภาพ ทำให้ผลผลิตภาคเกษตรยังต้องขึ้นกับสภาพของธรรมชาติเป็นหลัก การจัดระบบการที่ดินเพื่อการเพาะปลูกที่ไม่เหมาะสม และมีการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอยู่ในวงจำกัด ทำให้ผลผลิตต่อไร่อยู่ในระดับต่ำ ซึ่งเห็นได้จากผลิตภาพการผลิตโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นน้อย โดยในช่วงปี 2545-2548 ผลิตภาพภาคเกษตรลดลงร้อยละ 1.94 ในขณะที่ผลิตภาพการผลิตของภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.62 ภาคบริการและอื่นๆ เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.49 และผลิตภาพรวมของประเทศที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 3.42 นอกจากนี้ภาคเกษตรยังคงมีการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตเป็นจำนวนมากและเป็นการใช้อย่างไม่ถูกต้อง ทำให้มีปัญหามลพิษปนเปื้อนที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารและสิ่งแวดล้อม และเป็นอุปสรรคต่อการส่งออกและเพิ่มต้นทุนการผลิตให้กับเกษตรกร

สำหรับการเพิ่มมูลค่าผลผลิตการเกษตรยังมีน้อยและขาดความหลากหลาย โดยสินค้าเกษตรหลักยังคงส่งออกในรูปวัตถุดิบแปรรูปขั้นต้นเป็นส่วนใหญ่ และการจัดระบบตลาดและกระจายสินค้าเกษตรยังขาดประสิทธิภาพ ทำให้มีปัญหาเรื่องผลผลิตล้นตลาดและราคาตกต่ำได้ง่าย นอกจากนี้แนวโน้มการแข่งขันด้านการเกษตรในอนาคตของโลกจะรุนแรง

มากขึ้น ทั้งการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิต และความระมัดระวังเรื่องคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญมากขึ้น ทำให้การผลิตภาคเกษตรของไทยจะต้องเร่งปรับตัวให้การผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้นและผลิตสินค้าที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล

4.2 การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมยังกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มของสินค้าขั้นต้นของห่วงโซ่มูลค่าของโลก และต้องพึ่งวัตถุดิบและเทคโนโลยีนำเข้าเพื่อการผลิตจากต่างประเทศในสัดส่วนที่สูงในปี 2548 การผลิตภาคอุตสาหกรรมคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 39 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ โดยเป็นการผลิตเพื่อการส่งออกมากกว่าครึ่งหนึ่ง แต่ลักษณะการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมของไทยส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มที่มีการเพิ่มมูลค่าเพียงในระดับต้น เป็นการรับจ้างผลิตโดยที่ไม่มีแบรนด์เป็นของตนเอง (Original Equipment Manufacturing: OEM) จึงเป็นการผลิตที่ต้องอาศัยการใช้แรงงาน (Sweat and tear products) และทรัพยากรอย่างเข้มข้นเป็นหลัก โดยอาศัยความได้เปรียบจากค่าแรงและต้นทุนทรัพยากรที่ต่ำในการแข่งขัน การผลิตสินค้าในประเทศไทยส่วนใหญ่นับได้ว่ายังอยู่ในช่วงต้นๆ ของห่วงโซ่มูลค่าของโลก โดยที่การสร้างคุณค่าของสินค้าและบริการและการเพิ่มผลผลิตการผลิตจากองค์ความรู้ยังอยู่ในระดับต่ำ ในช่วงปี 2545 – 2548 ผลผลิตการผลิตที่เพิ่มขึ้นสนับสนุนเพียงประมาณร้อยละ 58 ของการขยายตัวของเศรษฐกิจส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 42 ได้มาจากการเพิ่มปริมาณปัจจัยการผลิต

4.3 ภาคบริการมีบทบาทมากขึ้นตามลำดับในระบบเศรษฐกิจไทย ทั้งบริการท่องเที่ยว บริการด้านการศึกษา บริการด้านสาธารณสุข บริการด้านโทรคมนาคมและการสื่อสารและบริการทางการเงิน โดยเฉพาะบริการด้านการท่องเที่ยวที่ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวประมาณร้อยละ 6 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของโลก รองรับส่วนแบ่งตลาดนักท่องเที่ยวประมาณร้อยละ 1.4 ของนักท่องเที่ยวรวมของโลก แต่การขยายตัวการท่องเที่ยวยังอาศัยฐานทรัพยากรเป็นสำคัญ มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองทำให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อมและผลกระทบในด้านสังคมจากการเลือนไหลของวัฒนธรรมโดยไม่ได้มีการสร้างภูมิคุ้มกันอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ยังขาดการพัฒนาคุณภาพและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว และการเชื่อมโยงภาคการท่องเที่ยวเข้ากับภาคบริการอื่นๆ ให้เป็นนวัตกรรมและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ยังมีน้อย สำหรับบริการด้านสาธารณสุข การศึกษา และการเงินนั้นนอกจากจะมีความสำคัญมากขึ้นตามลำดับในระบบเศรษฐกิจไทยแล้ว ยังเป็นแหล่งบริการที่สำคัญมากขึ้นสำหรับภูมิภาคเอเชีย แต่ยังคงต้องเร่งพัฒนาในด้านคุณภาพและมาตรฐานการให้บริการรวมทั้งการคุ้มครองผู้บริโภคมากขึ้น

(5) โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนยังมีจุดอ่อน

โครงสร้างพื้นฐานด้านขนส่งและโลจิสติกส์ยังขาดประสิทธิภาพและการเชื่อมโยงที่เป็นระบบ ทำให้มีต้นทุนสูงถึงร้อยละ 16 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีต้นทุนอยู่ที่ระดับร้อยละ 7-11 เท่านั้น อีกทั้งภาคขนส่งยังมีสัดส่วนการใช้พลังงานเชิงพาณิชย์สูงถึงร้อยละ 38 นอกจากนี้ โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสาร และน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ยังไม่กระจายไปสู่พื้นที่ชนบทอย่างเพียงพอและทั่วถึง ส่วนโครงสร้างพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมของไทยต่างอยู่ในระดับต่ำและตกเป็นรองประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นคู่แข่งทางการค้า อาทิ ความสามารถในการซึมซับเทคโนโลยี (Technology Absorption) ที่ต่ำกว่าสิงคโปร์ เกาหลีและมาเลเซีย มีปัญหาการขาดแคลนนักวิจัย ครู อาจารย์ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยมีสัดส่วนนักวิจัยต่อประชากรเพียง 6.7 คนต่อประชากร 1 หมื่นคนในปี 2546 เทียบกับสิงคโปร์ที่มีสัดส่วนนักวิจัยต่อประชากร 47.8 ต่อประชากรหมื่นคน นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายการวิจัยและพัฒนาอยู่ในระดับต่ำเพียงร้อยละ 0.26 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดในแผน (เท่ากับร้อยละ 0.4 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ) เป็นต้น ล้วนชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องเร่งลงทุนพัฒนาฐานความรู้และนวัตกรรม ตลอดจนความสามารถทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศเพื่อสร้างมูลค่าความมั่งคั่ง และคุณภาพชีวิตให้กับคนในประเทศ

(6) เสถียรภาพเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ดีแต่มีความจำเป็นต้องพัฒนาระบบภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจภายใต้เงื่อนไขบริบทโลกที่มีการเคลื่อนย้ายอย่างเสรีของคน องค์กรความรู้/เทคโนโลยี เงินทุน สินค้าและบริการ

การดำเนินนโยบายเพื่อฟื้นฟูเสถียรภาพเศรษฐกิจของประเทศภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจและทำให้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์ดี อาทิ ในปี 2548 อัตราการว่างงานอยู่ที่ร้อยละ 2 ซึ่งเป็นระดับที่สอดคล้องกับศักยภาพการขยายตัวของเศรษฐกิจและไม่สร้างแรงกดดันต่อเงินเฟ้อ ณ สิ้นปี 2548 หนี้สาธารณะเท่ากับร้อยละ 46.4 ของผลิตภัณฑ์ในประเทศซึ่งเป็นสัดส่วนที่ต่ำกว่ากรอบการคลังที่ยืนยันที่กำหนดเกณฑ์ไว้ที่ร้อยละ 50 และเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ สัดส่วนหนี้สาธารณะของประเทศไทยสูงเป็นลำดับที่ 60 ในกลุ่ม 114 ประเทศนอกจากนี้ทุนสำรองเงินตราระหว่างประเทศอยู่ในระดับ 52.1 พันล้านดอลลาร์ สรอ. คิดเป็น 3.3 เท่าของหนี้ต่างประเทศระยะสั้น และคิดเป็น 5.9 เดือนของการนำเข้า ซึ่งนับว่าเป็นระดับที่มีความเพียงพอในการเป็นภูมิคุ้มกันความเสี่ยงด้านอัตราแลกเปลี่ยน

อย่างไรก็ตามราคาน้ำมันที่เพิ่มสูงขึ้นมากตั้งแต่ปลายปี 2547 และต่อเนื่องในปี 2548 และ 2549 ทำให้อัตราเงินเฟ้อเพิ่มสูงขึ้นมากจากร้อยละ 2.7 ในปี 2547 เป็นร้อยละ 4.5 ในปี 2548 รวมทั้งทำให้ดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุลในปี 2548 มากถึง 8,578 และ 3,714 ล้านดอลลาร์

เหรียญสหรัฐ ตามลำดับ แรงกดดันต่อเสถียรภาพเศรษฐกิจดังกล่าวสะท้อนถึงความอ่อนแอในเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจที่มีการพึ่งพิงพลังงานในระดับสูงที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศประมาณร้อยละ 80 รวมทั้งการพึ่งพิงวัตถุดิบและกึ่งสำเร็จรูปและสินค้าทุนในระดับสูง การพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ที่ทำให้มูลค่าการนำเข้าและค่าใช้จ่ายค่าร้อยละเพิ่มขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจและการส่งออกที่ขยายตัว โดยการประเมินสถานะในแต่ละด้าน มีดังนี้

6.1 เศรษฐกิจไทยพึ่งพิงการนำเข้าวัตถุดิบ สินค้าทุน เทคโนโลยีและนวัตกรรมจากต่างประเทศในระดับสูง และต้องอาศัยการส่งออกเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศไทยอ่อนไหวต่อสถานการณ์ภายนอก ซึ่งเป็นจุดอ่อนในเชิงโครงสร้างที่ทำให้มีความเสี่ยงที่จะขาดดุลบัญชีเดินสะพัดและดุลการชำระเงินได้ง่าย การเติบโตของภาคอุตสาหกรรมทำให้ต้องนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าทุนเป็นจำนวนมาก เพื่อเพิ่มการผลิตสินค้าและบริการเพื่อการส่งออก โดยสัดส่วนการนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าทุนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 36.93 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 46.24 ในปี 2548 โดยเฉพาะการนำเข้าสินค้ากลุ่มน้ำมันที่ส่งผลต่อปัญหาการขาดดุลการค้าเพิ่มมากถึงร้อยละ 58.4 นอกจากนี้ การส่งเสริมและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ยังไม่สามารถสนับสนุนและตอบสนองการขยายตัวของภาคการผลิต ทำให้ต้องพึ่งพิงการนำเข้าเทคโนโลยีโดยตรงจากต่างประเทศ โดยสัดส่วนรายจ่ายค่าร้อยละและค่าธรรมเนียมใบอนุญาตต่อ ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเพิ่มขึ้นต่อเนื่องจากร้อยละ 0.71 ในปี 2544 เป็น 0.87 ในปี 2545 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 1 ในปี 2548 ขณะที่การค้าต่างประเทศของไทยทั้งการนำเข้าและส่งออกเป็นสัดส่วนต่อขนาดเศรษฐกิจที่สูง ทำให้เศรษฐกิจไทยขาดภูมิคุ้มกันที่จะรองรับความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกที่การแข่งขันรุนแรงมากขึ้น

6.2 เศรษฐกิจไทยพึ่งพาพลังงานเพิ่มขึ้นระดับสูง เศรษฐกิจไทยมีมูลค่าการใช้พลังงานขั้นสุดท้ายในสัดส่วนที่สูงถึงประมาณร้อยละ 16 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ซึ่งสูงกว่าในอีกหลายประเทศ ทำให้ความต้องการใช้พลังงานของประเทศมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในภาคการขนส่งซึ่งใช้พลังงานเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 37.2 ของปริมาณการใช้พลังงานทั้งหมดของประเทศ ขณะที่พลังงานที่ผลิตได้ในประเทศไม่เพียงพอต้องอาศัยการนำเข้า โดยพลังงานส่วนใหญ่ร้อยละ 64 ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นการนำเข้าน้ำมันดิบมากที่สุด หรือคิดเป็นร้อยละ 90 ของปริมาณนำเข้าน้ำมันดิบ ดังนั้นแนวโน้มราคาน้ำมันในตลาดโลกที่เพิ่มสูงมากจึงทำให้มีความเสี่ยงต่อฐานะดุลบัญชีเดินสะพัดและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ขณะที่การใช้พลังงานในภาคขนส่ง อุตสาหกรรมและครัวเรือนยังขาดประสิทธิภาพ รวมทั้ง

สัดส่วนการใช้พลังงานหมุนเวียนต่อพลังงานทั้งหมดมีแนวโน้มลดลง ดังนั้นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานและการแสวงหาแหล่งพลังงานทดแทนจึงเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญในอนาคต

6.3 ประเทศไทยยังมีฐานะการออมที่ต่ำกว่าการลงทุน ทำให้ต้องพึ่งพิงเงินทุนจากต่างประเทศทั้งในรูปของการลงทุนโดยตรง การกู้ยืมจากต่างประเทศ และการเข้ามาลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ของต่างชาติ ทำให้ประเทศมีความเสี่ยงจากการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดและจากการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ การออมโดยรวมของประเทศลดลงจากระดับสูงสุดที่ร้อยละ 35 ในปี 2536 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศมาอยู่ที่ประมาณร้อยละ 31.2 ในปี 2547 ซึ่งเป็นระดับที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการลงทุนในอนาคตหากไม่มีการส่งเสริมการออมที่เหมาะสมในระยะต่อไป โดยเฉพาะภาครัฐเองมีแนวโน้มที่จะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพเพิ่มขึ้นเมื่อประเทศเข้าสู่สังคมสูงอายุ ซึ่งจะทำให้การออมภาครัฐมีแนวโน้มลดลง การขาดแคลนเงินออมจะสร้างแรงกดดันให้อัตราดอกเบี้ยปรับตัวสูงขึ้นและส่งผลให้ต้นทุนสูงขึ้นตามไปด้วย สำหรับในปัจจุบันฐานะการลงทุนระหว่างประเทศสุทธิของประเทศไทย (INTERNATIONAL INVESTMENT POSITION: IIP) อยู่ในฐานะขาดดุลโดยมีสินทรัพย์ต่างประเทศรวมน้อยกว่าหนี้สินต่างประเทศรวมอยู่เป็นจำนวน 53,254 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ณ สิ้นปี 2547 การพึ่งพิงเงินทุนจากต่างประเทศจะเป็นความเสี่ยงที่ประเทศไทยต้องเผชิญ โดยเฉพาะการลงทุนของต่างประเทศในตลาดหลักทรัพย์ในลักษณะของการเก็งกำไรที่กระทบเสถียรภาพของตลาดหลักทรัพย์และบรรยากาศการลงทุนในประเทศ

6.4 โครงสร้างภาคการเงินของประเทศไทยยังพึ่งพิงกับธนาคารในการระดมทุนเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่การระดมทุนจากตลาดทุนมีน้อย เช่นเดียวกับการใช้ตราสารหนี้ระดมทุนของภาคเอกชนที่ยังมีสัดส่วนน้อย จึงเป็นโครงสร้างที่อาจทำให้เกิดปัญหาการกู้ยืมระยะสั้นมาลงทุนในโครงการที่ใช้เวลายาวก่อนที่จะได้รับผลตอบแทนหรือมีกระแสรายได้เข้า จึงเกิดปัญหากับการสร้างทุนที่เป็นสินทรัพย์ในรูปของเครื่องจักร อุปกรณ์ ที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง และซอฟต์แวร์ได้ง่าย นอกจากนี้ขนาดของตลาดทุนไทยที่เล็ก ทำให้มีความอ่อนไหวต่อการเคลื่อนย้ายเงินทุน โดยเฉพาะจากการดำเนินธุรกรรมของกองทุนบริหารความเสี่ยงของต่างชาติ (hedge fund) ได้ง่าย อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสถานการณ์ได้เริ่มปรับตัวดีขึ้นตามลำดับซึ่งเป็นผลจากนโยบายการพัฒนาตลาดทุนอย่างต่อเนื่อง

(7) ด้านความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ความยากจนลดลงตามลำดับและการกระจายรายได้ปรับตัวดีขึ้นอย่างช้าๆ ในปี 2548 มีจำนวนประชาชนที่ยังอยู่ภายใต้เส้นความยากจนซึ่งเป็นระดับรายได้ 1,242 บาทต่อเดือนอยู่จำนวน 7.34 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 11.3 ของจำนวนประชากรรวมของประเทศ การกระจายรายได้ปรับตัวดีขึ้นอย่างช้าๆ โดยในปี 2547 ค่าดัชนีจีนิ (Gini coefficient) ของประเทศไทยเท่ากับ 0.499 ลดลงต่อเนื่องจาก 0.525 ในปี 2543 และ 0.501 ใน

ปี 2545 แต่อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาการกระจายรายได้ต้องได้รับลำดับความสำคัญ เนื่องจากเมื่อเปรียบเทียบกับนานาประเทศการกระจายรายได้ในประเทศไทยยังมีความเท่าเทียมน้อยกว่าหลายประเทศ อาทิ ญี่ปุ่น (0.25) ประเทศเกาหลีใต้ (0.31) ยุโรป (0.32) อินเดีย (0.33) จีน (0.45) สหรัฐฯ (0.41) และในปี 2548 รายได้ของกลุ่มที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 20 คิดเป็น 12.1 เท่าของรายได้ของกลุ่มต่ำสุดร้อยละ 20

3.3 สถานะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตภูมิประเทศและสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ทำให้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ ชายฝั่งทะเล แร่ธาตุ มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทั้งชนิดพันธุ์ พันธุกรรม และระบบนิเวศ ชุมชนมีวิถีการดำรงชีวิตที่พึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ แม้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเป็นจุดแข็งของประเทศมาแต่เดิม แต่ทิศทางการพัฒนาที่มุ่งใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรเพื่อตอบสนองการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองโดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัด การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจได้เพิ่มปริมาณของเสียและมลพิษที่เกินขีดความสามารถในการฟื้นตัวและการรองรับของระบบนิเวศ จนส่งผลกระทบต่อความสมดุลยั่งยืนของทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และการเป็นฐานการดำรงวิถีชีวิตที่เป็นปกติสุขของชุมชนและสังคมโดยรวม เมื่อพิจารณาสถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนถึงปัจจุบัน พบว่าอยู่ในสภาพที่กำลังเป็นปัญหาและเป็นจุดอ่อนของการรักษาฐานการผลิต ให้บริการและการดำรงชีพที่ยั่งยืนทั้งในเขตเมืองและชนบท ดังนี้

(1) การขาดสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูส่งผลกระทบให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาภัยธรรมชาติ

1.1 พื้นที่ป่าไม้ลดลงจนระบบนิเวศเสียสมดุล ป่าไม้ของประเทศถูกทำลายไปถึง 67,000,000 ไร่ ในช่วง 40 ปี ปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 33 ของพื้นที่ประเทศ และยังไม่สามารถเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ให้ถึงร้อยละ 40 ซึ่งเป็นระดับที่จะรักษาสมดุลของระบบนิเวศไว้ได้ และเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในแถบเอเชีย พบว่า ไทยมีส่วนพื้นที่ป่าไม้อยู่ในเกณฑ์ต่ำ ในขณะที่ญี่ปุ่นมีส่วนพื้นที่ป่าไม้ถึงร้อยละ 68 และเวียดนาม มีร้อยละ 40

1.2 ทรัพยากรน้ำมีปัญหาขาดแคลน น้ำหลากท่วม และคุณภาพน้ำ เป็นประจำ โดยปริมาณน้ำจืดของประเทศมีเฉลี่ย 3,400 ลบ.ม./คน/ปี ต่ำกว่าประเทศลาวที่ 49,090 ลบ.ม./คน/ปี และต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของเอเชียที่ 3,920 ลบ.ม. ซึ่งตามเกณฑ์ของ UNESCO ถือว่ามีสภาวะการขาดแคลนน้ำในระดับรุนแรง ส่วนพื้นที่ไม่มีปัญหาการขาดแคลนน้ำ เช่น ประเทศแคนาดา โอเชียเนียมี

ปริมาณน้ำต่อคนต่อปี อยู่ในระหว่าง 17,000-18,000 ลบ.ม. ในขณะที่พื้นที่ขาดแคลนน้ำในชั้นวิกฤติ จะอยู่ในตะวันออกกลางและแอฟริกาตอนเหนือ โดยมีปริมาณน้ำน้อยกว่า 1,000 ลบ.ม. ต่อคนต่อปี นอกจากนี้ ปริมาณน้ำจืดของไทยยังไม่กระจายตลอดปี โดยเป็นน้ำในช่วงฤดูฝนร้อยละ 86 และช่วง ฤดูแล้งเพียงร้อยละ 14 ขณะที่สามารถกักเก็บน้ำในช่วงน้ำมากไว้ใช้ในช้วงน้ำน้อยได้เพียงร้อยละ 34 ของปริมาณน้ำทั้งหมด ทำให้ต้องประสบปัญหาทั้งน้ำหลากท่วมและน้ำขาดแคลนเป็นประจำทุกปี การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา ดำเนินการโดยภาครัฐเป็นหลัก โดยการลงทุนขนาดใหญ่เพื่อเพิ่มการ กักเก็บน้ำและการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ขาดมิติการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นมีการใช้น้ำเพิ่มขึ้นมากอย่างต่อเนื่องในภาคเกษตร ขณะที่การพัฒนาแหล่ง น้ำขนาดใหญ่เพิ่มเติม มีข้อจำกัดด้านพื้นที่ที่เหมาะสม และมีการครอบครองใช้ประโยชน์แล้ว รวมทั้งถูกต้องหรือไม่เป็นที่ยอมรับของประชาชน ส่งผลให้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดสรรแย่งชิงน้ำ รุนแรงมากขึ้น กระทบต่อคุณภาพชีวิตและการผลิตทางเศรษฐกิจของประเทศทั้งในปัจจุบันและใน ระยะเวลา

สำหรับในด้านคุณภาพน้ำ พบว่า ในปี 2548 มีแหล่งมีแหล่งน้ำอยู่ในเกณฑ์ดี ร้อยละ 20 เกณฑ์พอใช้ร้อยละ 48 เกณฑ์เสื่อมโทรมร้อยละ 27 และเกณฑ์เสื่อมโทรมมากร้อยละ 5 ซึ่งในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมาแหล่งน้ำที่ในเกณฑ์ดีมีจำนวนลดลงเกือบเท่าตัวที่อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม มากมาโดยตลอด คือ เจ้าพระยาตอนล่าง ท่าจีนตอนล่าง ลำตะคองตอนล่าง และทะเลสาบสงขลา โดยมีค่าออกซิเจนละลายในน้ำต่ำกว่ามาตรฐานและปริมาณความสกปรกในรูปสารอินทรีย์และ แบคทีเรีย (กลุ่มฟีคอลล โคลิฟอร์ม) สูงกว่ามาตรฐาน สาเหตุหลักเกิดจากน้ำเสียชุมชนที่ไม่ผ่าน กระบวนการบำบัดคุณภาพน้ำก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ และการปล่อยของเสียจากฟาร์มเลี้ยงสัตว์ลงสู่ ทางน้ำธรรมชาติ รวมทั้งข้อจำกัดในการบริหารจัดการของภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กล่าวคือ ในขณะที่ภาครัฐได้ลงทุนสร้างระบบบำบัดน้ำเสียในเขตเทศบาลไปแล้ว 87 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่บริการได้ร้อยละ 34 แต่สามารถบำบัดน้ำเสียได้เพียงร้อยละ 25 ของปริมาณน้ำเสีย ทั้งหมด

1.3 ทรัพยากรดินเสื่อมโทรมมากขึ้นจากการใช้ที่ดินไม่ถูกต้องตามศักยภาพ ทำให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลาย ดินขาดอินทรีย์ ดินเค็ม ดินเปรี้ยวที่ดินมีปัญหา มีร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด และขยายตัวเพิ่มเกือบปีละ 1,000,000 ไร่ โดยเป็นพื้นที่มีปัญหาการชะล้าง พังทลายประมาณร้อยละ 33 ของประเทศ ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของโลกและเอเชียที่มีสัดส่วนร้อยละ 23 และ 27 ตามลำดับในขณะที่ความต้องการพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้น แต่พื้นที่ที่ถือครองโดยเฉลี่ย ลดลงจาก 21 ไร่ต่อคนในปี 2536 เหลือเพียง 19.3 ไร่ต่อคน ในปี 2546 มีผู้ไร้ที่ทำมาหากิน 770,000 ราย ต้องการที่ดิน 11,500,000 ไร่ แต่มีที่ดินของรัฐที่สามารถนำไปจัดสรรได้เพียง 185,000 ไร่จาก

การที่ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงและพื้นที่ทำการเกษตรลดลง ทำให้ต้องเพิ่มผลผลิตโดยการใส่สารเคมี และเกิดปัญหาการตกค้างของสารเคมีในดินมากขึ้น

1.4 ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งลดความอุดมสมบูรณ์ อัตราการจับสัตว์น้ำลดลง 3 เท่า จาก 298 กิโลกรัมต่อชั่วโมงในปี 2504 ลดลงเหลือ 62.10 กิโลกรัมต่อชั่วโมง ในปี 2527 และลดลงเหลือเพียง 23 กิโลกรัมต่อชั่วโมง ในปี 2546 ปลาชายเลนลดลงจาก 2,000,000 ไร่ เหลือ 1,500,000 ไร่ และครึ่งหนึ่งอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม แหล่งปะการังร้อยละ 50 และหญ้าทะเลร้อยละ 30 มีสภาพเสื่อมโทรม โดยมีสาเหตุมาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมทั้งภัยธรรมชาติ นอกจากนี้ ร้อยละ 11 ของชายฝั่งเกิดปัญหาการกัดเซาะ

1.5 ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยอยู่ใน 20 ลำดับแรกของโลก โดยมีระบบนิเวศไม่ต่ำกว่า 15 ระบบนิเวศเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์และพืชประมาณร้อยละ 2.6-10 ของชนิดพันธุ์ทั้งหมดที่พบในโลก พันธุ์พืชของไทยมีอยู่ราว 15,000 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 8 ของพันธุ์พืชในโลกมีชนิดพันธุ์ที่สำคัญในเชิงเศรษฐกิจ เช่น เป็นพืชที่ขึ้นบัญชีสมุนไพรประมาณ 1,000 ชนิด และพืชเฉพาะถิ่น 1,000 ชนิด ขณะนี้ถูกทำลายอย่างรวดเร็ว สาเหตุมาจากการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำลายถิ่นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ ทำให้อัตราการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตเพิ่มขึ้น มีรายได้สัตว์และพันธุ์พืชในบัญชีที่ใกล้สูญพันธุ์ถึง 684 ชนิด

(2) คุณภาพสิ่งแวดล้อมได้รับการแก้ไข แต่โดยภาพรวมยังมีสภาพเสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิต

2.1 คุณภาพอากาศ ในบริเวณเมืองใหญ่ที่ได้จําจรรยาณํานํน พื้นที่ที่มีการเผาในที่โล่งแจ้ง และเขตอุตสาหกรรม มีคุณภาพอากาศเกินกว่าเกณฑ์มาตรฐาน โดยเฉพาะฝุ่นละอองขนาดเล็ก ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามการขยายตัวทางเศรษฐกิจและจำนวนรถยนต์สะสม โดย ณ บริเวณริมถนนยังคงเกินเกณฑ์ค่าเฉลี่ยมาตรฐานเฉลี่ยทั้งปี ที่ไม่ควรเกิน 50 มก./ลบ.ม. ในเขตกรุงเทพมหานครแม้คุณภาพอากาศจะอยู่ในระดับที่ดีกว่ากรุงเทพฯ จakarta นิวเดลี และมะนิลา แต่ก็ยังด้อยกว่าในอีกหลายๆเมือง เช่น ฮองกง ไทเป และโตเกียว เป็นต้น ในขณะที่อัตราการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Carbon dioxide emissions) เพิ่มขึ้นจาก 0.9 ตัน/คน/ปี ในปี 2523 เป็น 3.7 ตัน/คน/ปี ในปี 2545 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของโลกในปีเดียวกันเล็กน้อย ซึ่งเท่ากับ 3.6 ตัน/คน/ปี โดยประเทศไทยอยู่ในลำดับที่ 73 จากจำนวน 177 ประเทศ อย่างไรก็ตามในปี 2543 อัตราการปล่อยก๊าซดังกล่าวของไทยคิดเป็นร้อยละ 0.9 ของปริมาณที่เกิดขึ้นในโลกเท่านั้น

2.2 ปริมาณกากของเสีย ทั้งขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายมีมากถึงปีละ 22 ล้านตัน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยไม่สามารถกำจัดได้ทัน อัตราการผลิตขยะมูลฝอยในเขตเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร สูงถึง 1.3 กก./คน/วัน เท่ากับของกรุงโตเกียวและฮองกง

แต่ความสามารถในการจัดการขยะชุมชนอย่างถูกสุขลักษณะมีเพียงร้อยละ 40 ของขยะในเขตเมือง ในขณะที่การนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ยังทำได้เพียงร้อยละ 22 ของปริมาณขยะที่เกิดขึ้น ซึ่งแม้จะสูงกว่าของกรุงปักกิ่งและมะนิลา แต่ก็ยังต่ำกว่าฮ่องกง สิงคโปร์ และเกาหลี ทำให้ประเทศไทยต้องสูญเสียโอกาสทางเศรษฐกิจไปปีละประมาณ 16,000 ล้านบาท

2.3 ของเสียอันตราย เกิดขึ้นปีละ 1.8 ล้านตัน กำจัดได้ไม่ถึงครึ่งหนึ่ง ของเสียอันตรายประมาณ 2 ใน 3 มาจากอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และโลหะ ซึ่งกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว และเติบโตมากกว่าการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมโดยรวมถึง 2-3 เท่า การผลิตและการนำเข้าสู่สารอันตราย เพื่อใช้ในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น จาก 8.9 ล้านตัน ในปี 2537 เป็น 31.7 ล้านตัน ในปี 2548 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 72 โดยเป็นการนำเข้าปุ๋ยเคมี 3.6 ล้านตัน และสารเคมี การเกษตร 78,000 ตัน ในขณะที่ยังขาดกลไกการจัดการที่ดี ทั้งการควบคุมในกระบวนการผลิต การกักเก็บ การขนส่งและการปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อม มีอุบัติเหตุจากสารเคมีที่สร้างความสูญเสียแก่ชีวิตและทรัพย์สินบ่อยครั้งขึ้น รวมทั้งเกิดการตกค้างแพร่กระจายในสิ่งแวดล้อมและปนเปื้อนในห่วงโซ่อาหาร จนส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชน

สาเหตุหลักของปัญหามลพิษ นอกจากจะเกิดจากการขยายตัวของจำนวนประชากร ที่ทำให้อุปสงค์ในการบริโภคทรัพยากรและปล่อยของเสียเพิ่มขึ้นแล้ว ยังเกิดจากอุปนิสัยบริโภคนิยมหรือนิยมบริโภคเกินความจำเป็น การใช้กระบวนการและเทคโนโลยีในการผลิตและดำเนินวิถีชีวิตที่ใช้ทรัพยากรสิ้นเปลืองและก่อมลพิษ ตลอดจนการใช้พื้นที่อย่างไม่เหมาะสม ทั้งที่เกินขีดความสามารถในการฟื้นตัวของทรัพยากรหรือรองรับมลพิษ และเกินศักยภาพในการบริหารจัดการมลพิษของท้องถิ่น ที่ยังมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร และองค์ความรู้ จนอาจไม่พร้อมรับมือกับภาวะที่จะเพิ่มขึ้น ในขณะที่ประชาชน ซึ่งเป็นทั้งผู้ก่อปัญหาและรับผลกระทบต่อปัญหายังขาดจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการน้อย การใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ยังมีอยู่จำกัด รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ยังมีปัญหาทั้งในด้านความซ้ำซ้อน ช่องว่าง และขาดการบังคับใช้

(3) จุดอ่อนที่สำคัญของปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การบริหารจัดการแบบแยกส่วน

กลไกกฎหมายของรัฐได้แยกสังคมชุมชนออกจากทรัพยากร ละเอียดรากฐานความสัมพันธ์ระหว่างวิถีการผลิต การดำรงชีวิตของชุมชน และการจัดการทรัพยากร ในขณะที่กลไกตลาดมุ่งใช้ทรัพยากรเป็นสินค้าในระบบตลาด ผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรถูกดึงเข้าสู่ศูนย์กลาง และไม่มีการกระจายผลประโยชน์ให้สังคมอย่างทั่วถึงเป็นธรรม ในขณะที่นโยบายของรัฐบาลบูรณาการ ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ขาดองค์ความรู้และระบบข้อมูลที่เป็นเอกภาพ ทำให้เกิดข้อขัดแย้งทั้งในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ โดยเฉพาะนโยบายการพัฒนา

เศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น นโยบายส่งเสริมการเกษตรเชิงเดี่ยว เพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันที่ขาดความพอดีประมาณได้มีส่วนทำลายความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ เช่น กรณีของยางพาราและปาล์มน้ำมัน การเร่งเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยละเลยความสมดุลของระบบนิเวศ ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้และชายฝั่ง ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศที่เปราะบาง และแหล่งกำเนิดความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งนำไปสู่ปรากฏการณ์ภัยธรรมชาติที่รุนแรงมากขึ้น ขณะเดียวกันนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมของประเทศที่มุ่งเป้าหมายการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการจ้างงานเป็นหลัก ได้เปิดรับการเคลื่อนย้ายฐานการผลิตของอุตสาหกรรมที่ก่อมลพิษสูงเข้าสู่ประเทศไทย โดยขาดองค์ความรู้และการพิจารณาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ จะทำให้มีการเพิ่มปริมาณการปล่อยของเสียและการแพร่กระจายของมลพิษที่เป็นภาระในการบริหารจัดการ ต่อไป

นอกจากนี้ กระแสบริโภคนิยมและวงจรการใช้สินค้าที่สั้นลง ทำให้มีการใช้ทรัพยากรสิ้นเปลือง ปริมาณของเสียเพิ่มขึ้น ทั้งขยะชุมชน ขยะอุตสาหกรรม ของเสียอันตราย น้ำเสีย และอากาศเสีย รวมทั้งการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และก๊าซพิษ ที่ทำให้อุณหภูมิโลกร้อนขึ้น ส่งผลต่อการเสียสมดุลของระบบนิเวศ และอาจทำให้อัตราการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตสูงขึ้น ทั้งอาจกลายเป็นข้อจำกัดตามอนุสัญญาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอีกด้วย การขยายตัวของเมือง ความหนาแน่นของประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ของภาคเมือง ก่อให้เกิดความต้องการใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้น จนเกิดการแย่งชิงและกลายเป็นข้อขัดแย้งกับภาคชนบท

อย่างไรก็ตาม บริบทการเปลี่ยนแปลงจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการรวมตัวทางเศรษฐกิจ ได้สร้างข้อตกลงระหว่างประเทศและพันธกรณีต่างๆ ก่อให้เกิดความร่วมมือและการแข่งขัน ซึ่งจะทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันในภูมิภาค พร้อมกับมีข้อเรียกร้องให้ประเทศต้องปรับมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นกว่าเดิม การพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัยช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการ ส่งเสริมกระบวนการผลิตที่สะอาด ประหยัดการใช้ทรัพยากรลดปริมาณของเสียและมลพิษได้มากขึ้น เทคโนโลยีชีวภาพจะเป็นโอกาสในการสร้างนวัตกรรมใหม่ ที่ทำให้ฐานทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นวัตถุดิบที่มีค่าในการสร้างความก้าวหน้าด้านการแพทย์ การเกษตร และอุตสาหกรรม นอกจากนี้ โครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมผู้สูงอายุ ฐานการศึกษาและระดับความรู้ที่สูงขึ้น และกระแสการอนุรักษ์และนิยมธรรมชาติมากขึ้น ได้ทำให้รูปแบบของสินค้าและบริการส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปสู่ความนิยมในสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงการรักษาสุขภาพ และนิยมการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศซึ่งได้สร้างโอกาสในการพัฒนาให้เกิดความสมดุลในระหว่างมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป

3.4 สถานะด้านการบริหารจัดการประเทศ

กระแสโลกาภิวัตน์ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสารสนเทศทำให้เกิดภาวะการณ์เชื่อมโยงกันของโลก รวมถึงเคลื่อนย้ายแลกเปลี่ยนข้ามพรมแดนทางภูมิศาสตร์อย่างเสรีและรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และแนวคิดและค่านิยมอย่างกว้างขวาง เกิดเป็นกระแสที่ผลักดันให้ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนท่าทีกระบวนการและกลไกการบริหารจัดการประเทศให้สอดคล้องกับกระแสประชาธิปไตย การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การพิทักษ์สิทธิมนุษยชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น รวมทั้งกระแสการปฏิรูปเรื่องโลกาภิวัตน์และการจัดการระบบเศรษฐกิจโลก ซึ่งจะทำให้ช่องว่างระหว่างประเทศมีบทบาทในด้านการเมืองและความมั่นคงของโลกมากขึ้น และมีการปฏิรูปให้โปร่งใสและเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ขณะเดียวกันความขัดแย้งด้านลัทธิอุดมการณ์ที่แตกต่างกันยังมีปัญหาอยู่หลายพื้นที่ นำไปสู่การใช้ความรุนแรงและการก่อการร้าย ซึ่งจะคุกคามต่อการเสริมสร้างประชาธิปไตยและความมั่นคงของนานาประเทศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของสังคมไทย โดยในด้านการปฏิรูปการเมือง รัฐธรรมนูญเป็นตัวเร่งให้เกิดการเติบโตของกระบวนการประชาธิปไตยและการกระจายอำนาจ เปิดโอกาสกระแสการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในกระบวนการมีส่วนร่วมให้เข้มแข็งมากขึ้น และในด้านการปฏิรูปสังคมไทยได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนด้วยการปฏิรูปการศึกษาและสาธารณสุข การคุ้มครองทางสังคมอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน ตลอดจนการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ในช่วงเกือบทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีความพยายามที่จะดำเนินการตามยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดีในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 โดยสังคมไทยทุกระดับมีความตื่นตัวและให้ความสำคัญต่อการพัฒนาระบบบริหารจัดการในภาคส่วนของตนเองให้มีธรรมาภิบาลมากขึ้น ทั้งในเรื่องการปฏิรูปราชการ การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในภาคธุรกิจเอกชน ในขณะที่ภาคประชาชนเริ่มได้รับโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและเข้าร่วมในกระบวนการตรวจสอบมากขึ้น โดยสถานะด้านการบริหารจัดการประเทศที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

(1) กระบวนการบริหารจัดการประเทศได้เริ่มเปิดโอกาสให้ภาคส่วนอื่นๆ เข้ามาร่วมกับภาครัฐมากขึ้น แต่ภาคประชาชนและภาคสาธารณะอื่นๆ ยังมีบทบาทจำกัด

1.1 ภาคการเมืองปรับตัวเข้มแข็งขึ้น และมีเสถียรภาพอย่างมาก อันเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิรูปการเมืองและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ทำให้ระบบพรรคการเมืองรัฐบาล และระบบรัฐสภามีความเข้มแข็ง มีเสถียรภาพมากขึ้น รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมีความชัดเจนในเรื่องนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศ การผลักดันให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้

อย่างเป็นธรรมชาติรวมทั้งรัฐบาลยังให้ความสนใจเป็นอย่างมากกับการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นอย่างไรก็ตาม ยังมีการรวมศูนย์อำนาจการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และระบบการตรวจสอบถ่วงดุลขาดประสิทธิภาพ

1.2 การปฏิรูประบบราชการนำไปสู่ความทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่กระบวนการบริหารจัดการยังรวมศูนย์อำนาจทั้งมีลักษณะปิดค่อนข้างมาก และยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การปฏิรูประบบราชการที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งการปรับโครงสร้างกระทรวง ทบวง กรม และการปฏิรูปการบริหารจัดการไปสู่การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ โดยมีพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักและวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 เป็นเครื่องมือผลักดันที่สำคัญ ส่งผลให้สามารถวัดผลอย่างเป็นรูปธรรม และเปิดเผยต่อสาธารณะอย่างกว้างขวาง ซึ่งการปฏิรูปดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินการของภาครัฐเพิ่มขึ้น ผลการประเมินการพัฒนาระบบราชการในด้านต่างๆ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับดีขึ้นไป และมีคะแนนเฉลี่ยในระดับภาพรวมในปี 2547 เท่ากับ 3.82 ซึ่งเพิ่มจากปี 2546 ที่มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.61

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวยังไม่ตอบสนองต่อการสร้างการบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล การบริหารจัดการภาครัฐยังมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ การกำหนดนโยบายแผนงาน/โครงการจะดำเนินการในราชการส่วนกลาง เช่นเดียวกับระบบงบประมาณที่กำหนดให้กระทรวง ทบวง กรม และรัฐวิสาหกิจเท่านั้นที่เป็นหน่วยได้รับการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน ส่วนการมอบอำนาจและจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาจังหวัดให้ราชการส่วนภูมิภาค (ผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ) ยังไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตัดสินใจกำหนดนโยบายและทิศทางการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ

ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่เข้าแข็งและขาดอิสระในการจัดเก็บรายได้ให้เพียงพอต่อการพึ่งตนเอง และการบริหารงานยังไม่เป็นอิสระจากส่วนกลางอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานการกระจายอำนาจมีความก้าวหน้ามากขึ้นตามแผนการกระจายอำนาจและแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจ ซึ่งผลการดำเนินงานจนถึงต้นปี 2548 พบว่า การกระจายอำนาจด้านการเงินการคลัง สามารถจัดสรรรายได้ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 20.92 ในปีงบประมาณ 2544 เป็นร้อยละ 24.05 ในปีงบประมาณ 2549 ในส่วนการถ่ายโอนภารกิจดำเนินการไปแล้วจำนวน 180 ภารกิจ และยังไม่ได้ถ่ายโอน 64 ภารกิจ โดยครั้งหนึ่งของภารกิจที่ยังไม่ถ่ายโอนเป็นด้านการจัดการศึกษาและสาธารณสุข ขณะที่การถ่ายโอนบุคลากรได้ดำเนินการไปแล้วในช่วงปีงบประมาณ 2546-2547 จำนวนรวม 4,559 คน เป็นข้าราชการ 1,378 คน และลูกจ้างประจำ 3,081 คน ส่วนใหญ่เป็นบุคลากรที่มีภารกิจด้านโครงสร้างพื้นฐานและการส่งเสริมคุณภาพชีวิต

1.3 ภาคประชาชนเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ และมีบทบาทเพิ่มขึ้น ทั้งทางการเมืองและการพัฒนาท้องถิ่น ประชาชนตื่นตัวด้านการเมืองและเข้ามามีส่วนในกระบวนการตัดสินใจเลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่นิติบัญญัติและบริหารในลักษณะของการใช้สิทธิในการเลือกตั้งเพิ่มมากขึ้น จากสัดส่วนผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งที่ต่ำสุดเพียงร้อยละ 29.51 ในปี 2491 ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนเป็นร้อยละ 70.6 ในปี 2544 และ 72.6 ในปี 2548 ซึ่งนับเป็นอัตราที่สูงที่สุดตลอดช่วงที่ผ่านมาอย่างไรก็ตามบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ จึงจำกัดอยู่ในขั้นตอนของการให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นต่อทิศทางของการพัฒนาเท่านั้น ยังเข้าไม่ถึงอำนาจการตัดสินใจในเชิงนโยบายตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งปัจจุบันภาคประชาชนมีความตื่นตัวเข้าร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ ในกระบวนการบริหารจัดการประเทศเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งการมีส่วนร่วมในระดับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การแสดงความคิดเห็นต่อนโยบาย/มาตรการในระดับชาติ การเสนอกฎหมาย การยื่นถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติพบว่ายังมีปัญหาเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ที่ซับซ้อน ยุ่งยาก และไม่เอื้อต่อกระบวนการมีส่วนร่วม

1.4 ภาคธุรกิจเอกชนเป็นกลไกที่มีบทบาทในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นต่อเนื่องและมีการบริหารจัดการที่เป็นธรรมาภิบาลมากขึ้น แต่ยังไม่มีการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลในภาคธุรกิจเอกชนโดยรวม ภาคเอกชนมีบทบาทการพัฒนาประเทศร่วมกับภาครัฐมาตั้งแต่ช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3-4 ที่ดำเนินการในรูปสภาหอการค้าไทย สมาคมอุตสาหกรรมไทย สมาคมธนาคารไทย เป็นต้น ต่อมาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ได้มีการร่วมมือกันในรูปแบบของคณะกรรมการการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการผลิตและการส่งออกในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจขยายตัวรวดเร็ว ขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องการใช้ทรัพยากร และความไม่เป็นธรรมในการพัฒนาเพิ่มขึ้น ผลประโยชน์จากการพัฒนากระจุกตัวอยู่ในเฉพาะกลุ่มนักธุรกิจและอุตสาหกรรม ส่วนเกษตรกรผู้ใช้แรงงาน ประชาชนไม่ได้รับผลประโยชน์อย่างเสมอภาค สถานการณ์ดังกล่าวได้ทวีความรุนแรงขึ้น เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ที่สาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งเกิดจากการลงทุนที่เกินตัวและลงทุนในกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมของภาคเอกชน เนื่องจากขาดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ รัฐบาลจึงได้ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างบรรษัทภิบาล โดยผลักดันให้มีแนวทางและหลักเกณฑ์ส่งเสริมธรรมาภิบาลสำหรับบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เพื่อให้เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการพัฒนาและการเติบโตอย่างยั่งยืนของบริษัท และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้มูลค่าหุ้นของกิจการเพิ่มสูงขึ้น รวมทั้งช่วยลดต้นทุนในการกู้ยืม ซึ่งสร้างความตื่นตัวให้ภาคเอกชนมาก แต่ก็ยังจำกัดอยู่ในองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ไม่กี่แห่ง และยังไม่มีความมากพอที่จะสร้างกระแสการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในภาพรวม

สำหรับธรรมาภิบาลของภาคเอกชนไทยดีขึ้นในสายตาต่างประเทศโดยการจัดอันดับธรรมาภิบาลภาคเอกชนของสถาบันจัดอันดับ IMD ได้ปรากฏว่าอันดับโดยเฉลี่ยของประเทศไทยดีขึ้น จากอันดับที่ 36 ในปี 2544 เลื่อนขึ้นเป็นอันดับที่ 32 ในปี 2545 อันดับที่ 31 ในปี 2547 อันดับที่ 30 ในปี 2548 และยังคงที่อันดับที่ 30 ในปี 2549 โดยปัจจัยส่วนใหญ่ที่นำมาใช้ในการจัดลำดับธรรมาภิบาลภาคเอกชนได้ปรับตัวดีขึ้น โดยเฉพาะความรับผิดชอบต่อสังคม การให้ความสำคัญต่อลูกค้าและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่มีการปรับตัวจากเดิมขึ้นมาก อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ยังมีอยู่ ได้แก่ ความน่าเชื่อถือของผู้บริหาร ความสามารถของผู้บริหารในการสร้างมูลค่าให้ผู้ถือหุ้นและด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารและพนักงาน ขณะที่ความโปร่งใส และความเป็นธรรมแม้จะมีแนวโน้มที่ดีขึ้น แต่ยังมีเรื่องการใช้อำนาจภายในเพื่อผลประโยชน์ในการซื้อขายหลักทรัพย์ และเรื่องการแข่งขันทางการค้าที่ภาคเอกชนไทยมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเพิ่มขึ้น

(2) กระบวนการยุติธรรมและกฎหมายยังไม่สามารถสร้างความเป็นธรรมกับทุกภาคี ขณะที่กลไกการตรวจสอบภาครัฐยังขาดประสิทธิภาพ

2.1 กระบวนการบริหารจัดการและกระบวนการยุติธรรมยังปรับตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และเอื้อประโยชน์ต่อธุรกิจอุตสาหกรรมมากกว่าเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และเอื้อประโยชน์ต่อธุรกิจอุตสาหกรรมมากกว่าเศรษฐกิจขนาดเล็กในชุมชน กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องจัดสรรสิทธิและอำนาจนั้น ยังเปิดโอกาสการใช้ดุลยพินิจแก่เจ้าหน้าที่รัฐค่อนข้างมาก ขาดความโปร่งใส และเกณฑ์วัดความถูกต้อง ในขณะที่เดียวกันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนระบบภาษีอากร มุ่งสนับสนุน ส่งเสริม และคุ้มครองภาคธุรกิจเอกชนในการผลิตเชิงอุตสาหกรรมและการค้ามากกว่าการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้เอื้อประโยชน์และจัดสรรสิทธิให้แก่ธุรกิจขนาดใหญ่มากกว่าการดูแลภาคธุรกิจขนาดเล็ก/เศรษฐกิจชุมชน เกษตรกรในชนบท

2.2 กลไกตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ ยังขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน การปฏิบัติงานขององค์กรอิสระภายใต้รัฐธรรมนูญจึงขาดความเชื่อมั่นจากสังคม ทำให้เกิดการละเมิด หลีกเลียงไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งกระทบต่อความพยายามในการสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีและมีธรรมาภิบาล ในขณะที่กลไกตรวจสอบถ่วงดุลนอกภาครัฐยังขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สื่อมวลชนองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคนักวิชาการ กลุ่มสถาบัน/วิชาชีพยังมีบทบาทจำกัดเฉพาะเรื่องเฉพาะด้าน ยังไม่มีการทำงานเชิงลึก เชิงตรวจสอบสืบสวนและยังขาดการทำงานในลักษณะเครือข่ายที่จะก่อให้เกิดพลัง

(3) วัฒนธรรมอุปถัมภ์ยังคงเป็นอุปสรรคขัดขวางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย

แม้ว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 จะมีบทบัญญัติที่มุ่งให้การเมือง การบริหาร การจัดการมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ รวมทั้งกระจายอำนาจทางการเมือง การปกครอง และการเงิน การคลัง แต่โดยพื้นฐานของสังคมไทยยังคงมีวัฒนธรรมอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึก ประกอบกับการขาด คุณธรรมและจิตสำนึกสาธารณะทำให้ไม่สามารถแยกแยะผลประโยชน์ส่วนตัวออกจากตำแหน่ง หน้าที่หรือประโยชน์สาธารณะการปฏิบัติหน้าที่หรือการใช้อำนาจขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลค่อนข้างมาก จึงทำให้มีปัญหาความไม่เป็นธรรม ตลอดจนการทุจริตประพฤติมิชอบที่ ขยายตัวในรูปแบบที่ซับซ้อน

สำหรับความโปร่งใสในการบริหารจัดการภาครัฐมีแนวโน้มที่ดีขึ้น โดยดัชนี ชีววัดภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perception Index: CPI) เป็นตัวชี้วัดที่พัฒนาโดยองค์กรเพื่อ ความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International: TI) และมหาวิทยาลัยคอตติงเกน ในประเทศ เยอรมนี ซึ่งมีการสำรวจและจัดอันดับภาพลักษณ์คอร์รัปชันเป็นประจำทุกปี มีภาพลักษณ์ดีขึ้น ต่อเนื่องจากคะแนน 3.2 เมื่อปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้สูงขึ้นเป็น 3.8 ในปี 2548 แต่ยังคงอยู่ใน ระดับค่อนข้างต่ำ อย่างไรก็ตาม จากการประเมินของ World Economic Forum พบว่า ความโปร่งใส ของภาครัฐในการชี้แจงเรื่องการค้าการลงทุนของรัฐบาลในช่วงปี 2545-2548 อยู่ในระดับ 4.1-4.3 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยที่ 3.8-3.9 จากจำนวนประเทศที่สำรวจทั้งหมด 80-104 ประเทศ เมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้านในประเทศอาเซียนยังอยู่ในระดับปานกลาง โดยอยู่ในระดับดีกว่า ฟิลิปปินส์ เวียดนาม และอินโดนีเซีย แต่ยังต่ำกว่ามาเลเซีย และสิงคโปร์ ซึ่งมีคะแนนสูงอยู่ในลำดับต้นๆ ของ โลก

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทย

ผู้สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้

1. บทนำ

ทิศทางการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ 10 (พ.ศ. 2550-2554) กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศทั้งทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และอันเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เป็นสุข ร่วมกัน” ดังนั้นยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมไทยจึงให้ความสำคัญลำดับสูงกับการพัฒนา คุณภาพคน เนื่องจาก “คน” เป็นทั้งเป้าหมายสุดท้ายที่ได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการ พัฒนา ขณะเดียวกันเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อไปสู่เป้าประสงค์ที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องพัฒนา

คุณภาพคนในทุกมิติอย่างสมดุลทั้งจิตใจ ร่างกาย ความรู้และทักษะความสามารถ เพื่อให้เปรียบเทียบทั้งด้าน “คุณธรรม” และ “ความรู้” ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” รอบคอบ และระมัดระวัง ด้วยจิตสำนึกในศีลธรรม และ “คุณธรรม” ทำให้รู้เท่าการเปลี่ยนแปลงและสามารถตัดสินใจโดยใช้หลัก “ความพอประมาณ” ในการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทน ขยันหมั่นเพียร อันจะเป็น “ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ให้คนพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่นและสังคมที่สงบสันติสุข ขณะเดียวกันเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ มีเสถียรภาพและเป็นธรรม รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานการดำรงชีวิตและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน นำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นอยู่ร่วมกัน

จากการที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับความท้าทายจากบริบทการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่ทำให้ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ใน 20 ปีข้างหน้า ประชากรวัยเด็กมีสัดส่วนลดลงอย่างรวดเร็วจากร้อยละ 24.3 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 20.2 ในปี 2558 ประชากรวัยทำงานยังคงมีสัดส่วนสูงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 65.9 ในปี 2543 และสูงสุดในปี 2552 คือร้อยละ 67.1 ก่อนจะลดลงเป็นร้อยละ 66.0 ในปี 2558 ประชากรวัยสูงอายุ มีสัดส่วนสูงขึ้นเป็นลำดับจากร้อยละ 9.5 ในปี 2553 เป็นร้อยละ 13.8 ในปี 2558 จึงมีระยะเวลาสั้นในการเตรียมความพร้อมคนและระบบต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรที่ก้าวหน้าเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุซึ่งประเด็นที่พึงระวัง คือ ภาวะพึ่งพาสูงขึ้น คนวัยแรงงานต้องรับภาระเพิ่มขึ้นในการดูแลผู้สูงอายุ ขณะที่พื้นฐานความรู้ ทักษะ และผลิตภาพแรงงานของไทยยังต่ำ การผลิตของประเทศจะลดลงส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเพิ่มผลิตภาพแรงงานในช่วงที่ประชากรวัยแรงงานมีสัดส่วนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่กลุ่มวัยแรงงานจะมีสัดส่วนลดลง การบริการทางสังคมรวมถึงการจัดระบบการคุ้มครองทางสังคมต่างๆ ที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอ โดยเฉพาะบริการทางการแพทย์ เนื่องจากแบบแผนการเกิดขึ้นโรคเรื้อรังและโรคที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ค่าใช้จ่ายในการจัดบริการสาธารณสุขและค่าตอบแทนเพื่อการเกษียณอายุที่จะเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันประเทศไทยมีโอกาสจากการที่ประชากรโลกโดยเฉพาะประเทศพัฒนาแล้วที่เป็นสังคมผู้สูงอายุ และพฤติกรรมกรบริโภคเปลี่ยนแปลงที่นิยมบริโภคสินค้าธรรมชาติและกระแสนิยมวัฒนธรรมตะวันออก ทำให้สามารถนำจุดแข็งด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

การประเมินสถานการณ์พัฒนาคนและสังคมไทยพบว่าคนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่ผลการพัฒนาชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญหลายประการที่ต้องเร่งแก้ไขและเสริมสร้างให้เข้มแข็ง

การพัฒนาทางการศึกษาขยายตัวเชิงปริมาณอย่างรวดเร็ว จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็น 8.5 ปี ในปี 2548 แต่ยังไม่ถึงระดับการศึกษาภาคบังคับ และต่ำกว่าประเทศในแถบเอเชียที่มีจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย 10-12 ปี อัตราส่วนนักเรียนต่อประชากรเพิ่มขึ้นทุกระดับ การเข้าเรียนมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 71.2 ระดับปริญญาตรีเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 44.3 แต่คุณภาพการเรียนเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญสูง ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา 4 วิชาหลัก (ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์) ต่ำกว่าร้อยละ 50 มาโดยตลอด รวมทั้งยังขาดความเข้มแข็งในด้านความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงานด้านการคิด วิเคราะห์และสร้างสรรค์ ทักษะการอ่านของนักเรียนไทยส่วนมีค่าไม่เกินระดับ 2 จากทั้งหมด 5 ระดับ

คนไทยได้รับโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตมากขึ้นแต่ยังไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้สู่การใช้ประโยชน์ได้เท่าที่ควร ร้อยละ 22 ของหมู่บ้านทั่วประเทศมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศมีมากขึ้น คนไทยมีคอมพิวเตอร์ใช้ 57 เครื่องต่อประชากรพันคนแต่ต่ำกว่าอเมริกาที่มีอัตรา 763 เครื่องต่อประชาชนพันคน การเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 116.7 คนต่อประชากรพันคน แต่ยังคงต่ำกว่า ๖ เท่าเมื่อเทียบประเทศไอซ์แลนด์ ซึ่งเข้าถึงเครือข่ายสูงที่สุดในโลก ขณะที่ประชากรอายุ 15 ปี ขึ้นไปที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีความสามารถในการอ่านเขียนและคำนวณในเบื้องต้นที่นำไปสู่การคิดเป็นทำเป็น เพียงร้อยละ 60 ของประชากร

กำลังคนระดับกลางและระดับสูงขาดแคลนทั้งปริมาณและคุณภาพเป็นจุดจุดรั้งการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ แม้แรงงานไทยที่จบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 35.6 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 39.8 ในปี 2548 แต่ความต้องการของภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรมมีถึงร้อยละ 60 ประสิทธิภาพการผลิตของแรงงานไทยยังต่ำคิดเป็น 6.2 เหรียญสหรัฐต่อคนต่อชั่วโมงเทียบกับมาเลเซีย เกาหลี สิงคโปร์ ได้หวั่นที่มากกว่า 11 เหรียญสหรัฐ กำลังคนระดับสูงด้านวิทยาศาสตร์ยังมีสัดส่วนที่ไม่เหมาะสม และมีการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาต่อภาคอุตสาหกรรมมีกำลังคนระดับกลางและระดับสูงน้อยกว่าร้อยละ 20 บุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีอยู่เพียง 6.7 คน-ปีต่อประชากรหมื่นคน ในปี 2546 การลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศอยู่ในระดับต่ำเพียงร้อยละ 0.26 ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย 7 เท่า แม้ว่าการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนา มีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่การนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์อยู่ในระดับต่ำ จำนวนสิทธิบัตรที่จดทะเบียนในประเทศไทยมีร้อยละ 0.4 ของสิทธิบัตรทั่วโลกและร้อยละ 77 เป็นของชาวต่างชาติ

การจัดบริการสุขภาพมีทั่วถึง คนไทยร้อยละ 96.3 มีหลักประกันสุขภาพโครงสร้างพื้นฐานด้านสุขภาพระดับชุมชนครอบคลุมทุกพื้นที่การเจ็บป่วยโดยรวมลดลง แต่การเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง อายุคาดหมายเฉลี่ยของคนไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

ชาย 68 ปี หญิง 75 ปี สูงกว่าค่าเฉลี่ยของโลก แต่ยังห่างจากประเทศญี่ปุ่นที่มีอายุยืนที่สุด คือ ชาย 78 ปี และหญิง 85 ปี การเจ็บป่วยโดยรวมลดลงเป็น 1,798.1 ต่อประชากรพันคนในปี 2,547 แต่เนื่องจากคนไทยยังมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพทั้งการบริโภคและการใช้ชีวิต ทำให้การเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้เพิ่มขึ้น ทั้งการป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรคหัวใจ และมะเร็ง มีอัตราเพิ่มร้อยละ 18.1 14.2 13.4 และ 4 ตามลำดับรวมทั้งปัญหาภาวะโภชนาการเกิน มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกกลุ่มอายุ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กซึ่งมีปัญญาเกี่ยวกับระดับเซาว์ปัญญาที่อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้โรคอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำ เช่น โรคซาร์ส ไข้หวัดนก ไข้หวัดใหญ่ เป็นต้น ยังเป็นปัญหาสุขภาพที่เป็นประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญในการป้องกันและแก้ไขอย่างจริงจัง

การลงทุนด้านสุขภาพของประเทศไทยอยู่ในกฎเกณฑ์ต่ำ คือประมาณร้อยละ 3.3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเป็นอัตราที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยที่ร้อยละ 7.7 สัดส่วนบุคลากรทางการแพทย์ต่อประชากรไม่เพียงพอ 30 คนต่อประชากรแสนคน ในขณะที่ญี่ปุ่น 201 คน อินเดีย 51 คน จีน 164 คนต่อประชากรแสนคน และมีการกระจุกตัวของบุคลากรในบางพื้นที่โดยเฉพาะเขตเมือง

หลักประกันทางสังคมครอบคลุมแรงงานนอกระบบและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังไม่ทั่วไปถึงปี 2548 แรงงานที่ประกันตนภายใต้ระบบประกันสังคมมีจำนวน 8.2 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 22.73 ของกำลังแรงงาน ส่วนแรงงานนอกระบบซึ่งมีกว่าร้อยละ 70 ยังไม่สามารถเข้าถึงระบบประกันสังคม และการเข้าถึงบริการทางสังคมของคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสในลักษณะการสงเคราะห์เพิ่มขึ้นแต่ยังไม่ทั่วถึง

นอกจากนี้ในภาวะที่มีความเป็นเมืองมากขึ้น คนไทยต้องเผชิญกับความเสี่ยงในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน แม้อัตราเสพติดมีแนวโน้มลดลงแต่พัฒนาการของยาเสพติดและการค้าในรูปแบบใหม่เป็นเรื่องที่ต้องเตรียมรับมือ อาทิ เช่น ทางอินเทอร์เน็ต ไพรบัตตี้ ขณะเดียวกันการก่ออาชญากรรมยังมีแนวโน้มสูงขึ้น สัดส่วนคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน เพิ่มจาก 109.7 คดีเป็น 73.4 คดีต่อประชากรแสนคน และเด็กมีแนวโน้มกระทำมากขึ้น

คนไทยกำลังประสบปัญหาวิกฤตค่านิยม จริยธรรม และพฤติกรรม เชื่อมโยงถึงการดำเนินชีวิต ความประพฤติ ความคิด ทักษะและคุณธรรมของคนในสังคม เป็นผลกระทบจากการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้าสู่ประเทศไทยผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ สื่อสร้างสรรค์ยังมีน้อย สื่อที่เป็นภัยและผิดกฎหมายมีการเผยแพร่เพิ่มขึ้นแม้มีมาตรการปราบปรามอย่างเข้มงวด เว็บไซต์ทางเพศเพิ่มขึ้น 3 เท่าตัว ขณะที่คนไทยโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนยังไม่สามารถคัดกรองและการเลือกรับวัฒนธรรมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ประกอบสถาบันทางสังคม อาทิ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา มีบทบาทน้อยลงในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และพัฒนาศักยภาพคนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนครอบครัว มีความเปราะบาง อัตรา

การหย่าร้างสูงขึ้นจาก 4.4 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2544 เป็น 5.0 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2547 สถาบันการศึกษา ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียนไม่มากเท่าที่ควร สถาบันศาสนา ยังใช้ประโยชน์จากศาสนาและบุคลากรทางศาสนาซึ่งมีอยู่มากมายไม่เต็มที่ และขาดความสอดคล้องกับภาวะปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมไทยที่มีความหลากหลายโดดเด่น และระบบความสัมพันธ์ที่เป็นวัฒนธรรมและเป็นรากฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้สังคมไทย และเป็นตาข่ายนิรภัยทางสังคม รวมทั้งมีภูมิปัญญาไทยที่มีการสั่งสม สืบทอดและรักษาไว้อย่างรู้คุณค่า มีปราชญ์และผู้รู้ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศกว่า 1.7 ล้านคน หากยังมีการถ่ายทอด สืบค้น ถอดความรู้ รวบรวมพัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบน้อย

จากการประเมินสถานะคนและสังคมไทยประกบกับบริการเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาในอนาคต ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ จึงมุ่งพัฒนาคนและสังคมไทยครอบคลุม 3 เรื่องหลัก คือการพัฒนาคนไทยให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิต ตั้งแต่วัยเด็กให้มีความรู้พื้นฐานเข้มแข็ง มีทักษะชีวิต พัฒนาสมรรถนะ ทักษะของกำลังแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการ พร้อมก้าวสู่โลกของการทำงานและการแข่งขันอย่างมีคุณภาพ สร้างและพัฒนากำลังคนที่เป็นเลิศโดยเฉพาะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จักการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ เน้นการพัฒนาาระบบสุขภาพอย่างครบวงจร มุ่งการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน การฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ เสริมสร้างคนไทยให้มีความมั่นคงทางอาหารและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ลด ละเลิกพฤติกรรมเสี่ยงคุณภาพ และการเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข โดยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมบนฐานของความมีเหตุมีผล ดำรงชีวิตอย่างมั่นคงทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน พัฒนาระบบการคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลายและครอบคลุมทั่วถึง สร้างโอกาสในเข้าถึงแหล่งทุน ส่งเสริมการค้าวิถีที่มีความปลอดภัย นำอยู่ บนพื้นฐานของความยุติธรรมในสังคม เสริมสร้างจิตสำนึกด้านสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองและความตระหนักถึงคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อลดความขัดแย้ง

2. วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพัฒนาคนและสังคมไทย

2.1 วัตถุประสงค์

(1) สร้างโอกาสการเรียนรู้คู่คุณธรรมอย่างต่อเนื่อง ด้วยการเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา และเสริมสร้างสมรรถนะกำลังคน สามารถประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตและสนับสนุนการแข่งขันของประเทศ

(2) เสริมสร้างระบบสุขภาพที่มีคุณภาพอย่างครบวงจร ตั้งแต่การส่งเสริม การป้องกัน การรักษา และการฟื้นฟูสมรรถภาพ สามารถลดการเจ็บป่วยและค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล

(3) สร้างระบบคุ้มครองทางเศรษฐกิจสังคมและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้คนไทยสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2.2 เป้าหมาย

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ เมื่อสิ้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ในปี 2544 ดังนี้

(1) เป้าหมายเชิงคุณภาพ

- 1) จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเป็น 10 ปี
- 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักของทุกระดับสูงกว่าร้อยละ 55
- 3) เพิ่มกำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพเป็นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของกำลังแรงงานทั้งประเทศ
- 4) จำนวนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 10 คนต่อประชากร 10,000 คน
- 5) อายุคาดหมายเฉลี่ยของคนไทยสูงขึ้นเป็น 80 ปี
- 6) ลดอัตราเพิ่มของการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ 5 อันดับแรก ได้แก่ โรคหัวใจ โรคความดันโลหิต โรคเบาหวาน โรคหลอดเลือดสมอง โรคเนื้องอกร้าย (มะเร็ง)
- 7) ผู้อยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบได้รับการคุ้มครองทางสังคมอย่างทั่วถึง
- 8) ลดคดีอาชญากรรมลงร้อยละ 10

3. แนวทางการพัฒนา

เพื่อให้เป็นไปตามพันธกิจในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพพร้อมคุณธรรมและรอบรู้อย่างเท่าทันแนวทางการพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิ

ปัญญาและการเรียนรู้ในระยะ 5 ปี ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาคน ใน 3 มิติ คือการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยมุ่งให้เกิดการเสริมสร้างความรู้ตามความเหมาะสมของคนทุกกลุ่มทุกวัย เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ก้าวสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง และสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถของประเทศ ในขณะเดียวกันมุ่งเสริมสร้างคนไทยให้มีสุขภาพที่ดี ควบคู่กับการเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข การคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคมกระบวนการยุติธรรม การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และมีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

พัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน โดยมุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนทั้งด้านจิตใจ ทักษะชีวิตและความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต การพัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงาน และเร่งผลิตกำลังคนเพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการจัดการองค์ความรู้

(1) การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตใจที่ค้ำจุน อยู่ในกรอบของศีลธรรม และมีจิตสำนึกสาธารณะ โดย

1.1 ผลักดันให้ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ร่วมกันพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ค้ำจุน เป็นคนดี ห่างไกลอบายมุขและยาเสพติด มีภาวะผู้นำ อุทิศตนเพื่อส่วนรวม และมีบทบาทดูแล ดักเตือน เฝ้าระวังความประพฤติอันที่เรื้อยารวมทั้งสืบค้นคนดีในสังคม เชิดชูให้เป็นแบบอย่างที่ดีในทุกระดับ

1.2 ปลูกฝังทัศนคติและการเรียนรู้ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เปิดโอกาสให้คนทุกวัย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมเรียนรู้ทำงานร่วมกันประสานประโยชน์ เช่น กิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสาธารณประโยชน์ การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมลูกเสือและเนตรนารี และกิจกรรมสหกรณ์ เป็นต้น และในองค์กรของทุกภาคีการพัฒนา มุ่งส่งเสริมให้มีการดำเนินงานที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้

(2) การสร้างและพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความพร้อมด้านสติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม ภายใต้ระบบการศึกษาที่มุ่งการเรียนรู้ทั้งทางปฏิบัติและวิชาการ โดย

2.1 พัฒนาเด็กเริ่มตั้งแต่ในครรภ์มารดาจนกระทั่งเกิดให้เติบโตตามวัยอย่างเหมาะสมและพร้อมเรียนรู้ โดยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้กับพ่อแม่ในการดูแลสุขภาพและพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดทั้งทางจิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ฝึกให้เด็กคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เป็นระบบ รู้จัก เข้าใจ และสามารถควบคุมตนเองได้อย่างเหมาะสม รู้ถึงความสามารถที่ตนมีอยู่และร่วมมือกับผู้อื่น ผ่านการเรียนรู้ร่วมกับจากประสบการณ์จริงและมีความสุขจากการเรียนรู้

2.2 พัฒนาหลักสูตรทั้งในและนอกระบบให้หลากหลายสอดคล้องกับพัฒนาการทางสมองที่บูรณาการเรื่องศีลธรรม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการลดความขัดแย้งแบบสันติวิธี

เป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจในรากเหง้าของตน และเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่จูงใจให้เด็กสนใจและใฝ่รู้ ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือ และพัฒนาคุณภาพครูให้รู้เท่าทันวิทยาการสมัยใหม่

2.3 สร้างเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีungskีษาสายอาชีพศึกษาเพิ่มขึ้น โดยสร้างระบบเครือข่ายผู้ประกอบการ การจัดบริการเพื่อสังคมอย่างต่อเนื่องทั้งการซ่อมสร้าง พัฒนาระบบถ่ายโอนที่มีประสิทธิภาพ ควบคู่กับสารเสริมผู้จบการศึกษาขั้นพื้นฐานและกลับสู่ภูมิสำเนาได้มีโอกาสเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(3) พัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงานให้รองรับการแข่งขันของประเทศ โดยเพิ่มพูนความรู้และทักษะฐานในการทำงานและจัดระบบการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพที่เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับพื้นฐานสู่ระดับวิชาชีพ

3.1 เพิ่มพูนความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงานเพื่อเสริมสร้างผลิตภาพแรงงานให้สูงขึ้นทั้งการคิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ แก้ปัญหา ตัดสินใจ ทำงานเป็นทีม มีจริยธรรม มีวินัยในการทำงาน สามารถรองรับ และเรียนรู้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนได้ง่ายปรับตัวให้ทันกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และพร้อมก้าวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้

3.2 จัดระบบการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพทั้งในด้านความรู้ ความสามารถและทักษะที่สอดคล้องกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และมีการส่งต่ออย่างเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปสู่ระดับวิชาชีพ โดย

1) เสริมสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชนชุมชนระดับในการพัฒนาสมรรถนะแรงงาน โดยจัดหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้นที่หลากหลายสำหรับแรงงาน เพื่อสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพและเป็นช่องทางการเปลี่ยนงานตามความถนัดเหมาะสมกับศักยภาพและสอดคล้องกับสถานการณ์ รวมทั้งส่งเสริมการฝึกงานในสถานประกอบการให้กว้างขวาง

2) ผลักดันองค์กรต่างๆ ในสังคม เช่น องค์กรชุมชน สถานประกอบการ สถาบันการแพทย์ สถานสงเคราะห์ เป็นต้น ให้จัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งจัดการเรียนขั้นพื้นฐานและวิชาการด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพคนไทย เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3) เร่งรัดการจัดทำระบบคุณวุฒิวิชาชีพในสาขาที่มีความพร้อมและสอดคล้องกับความต้องการและนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อให้แรงงานได้รับค่าจ้างเหมาะสมกับความรู้ทักษะและประสบการณ์ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตควบคู่กับการผลักดันการจัดตั้งสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ

4) สนับสนุนผู้ด้อยโอกาสให้ทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพ โดยผลักดันให้ภาคเอกชนร่วมกับชุมชนและสถาบันการศึกษาจัดการฝึกอบรมอาชีพและสร้างงานให้ผู้ด้อยโอกาสทั้งในสถานประกอบการและอาชีพอิสระ

5) จัดทำข้อมูล ข่าวสารและความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานและความก้าวหน้าในวิชาชีพในทุกอาชีพเผยแพร่ผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ เข้าใจง่ายและเข้าถึงได้ลดการถูกเอารัดเอาเปรียบและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

(4) เร่งสร้างกำลังที่มีความเป็นเลิศในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ใหม่ที่น่าไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งผลิตและพัฒนากำลังคนที่มีคุณภาพในทุกสาขา โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พัฒนานักวิจัย และสร้างปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวิทยาการทุกแขนง

4.1 ผลิตและพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ บนฐานการพึ่งตนเองทางวิทยาการสมัยใหม่

1) เร่งนักวิจัยในสาขาที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและของสังคมไทย เพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาประเทศ โดย

- ผลักดันให้การค้นหาเด็กที่มีอัจฉริยภาพด้านต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้นและพัฒนาศักยภาพให้มีความเป็นเลิศทั้งในด้านความรู้และคุณธรรม โดยส่งเสริมให้ครอบครัวสามารถเข้าถึงสันทนาการเชิงสร้างสรรค์และกิจกรรมศิลปะต่างๆ ที่จัดขึ้นทั้งในโรงเรียนและชุมชน

- มุ่งผลิตนักวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และด้านสังคมให้สามารถบริหารจัดการความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนา เน้นสาขาหลัก อาทิ เทคโนโลยี พัฒนาคน สังคม และการบริหารจัดการ และร่วมทำวิจัยกับต่างประเทศที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทย

2) พัฒนานักวิจัยที่มีอยู่ให้มีศักยภาพ มีความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญสูงขึ้น สามารถสร้างนวัตกรรมที่นำมาใช้ประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและเชิงพาณิชย์

- ปลุกฝังคุณค่าในเรื่องความไว้วางใจให้กับนักวิจัยที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม สร้างเป็นเครือข่ายทั้งในและระหว่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ สร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ที่น่ามาใช้ประโยชน์ได้

- สนับสนุนให้ทำการวิจัย พัฒนาและสร้างนวัตกรรมที่เชื่อมโยงกับความหลากหลายทางชีวภาพ มุ่งสร้างสรรค์คุณค่าและมูลค่าเพิ่ม เพิ่มผลิตภาพโดยรวม นำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว

4.2 สร้างปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวิทยาการทุกสาขาให้เป็นระบบ เน้นการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง กำหนดมาตรฐานการจูงใจ และกระจายแหล่งเรียนรู้ให้กว้างขวางในทุกภูมิภาค

1) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในทุกสาขาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีที่สร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการลงทุนจากต่างประเทศ โดยผลักดันให้บริษัทข้ามชาติจัดกิจกรรมวิจัยและพัฒนาในประเทศเพิ่มขึ้น รวมทั้งกำหนดเงื่อนไขการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีผ่านการลงทุนจากต่างประเทศควบคู่กับการสนับสนุนการร่วมลงทุนด้านวิจัยและพัฒนา ระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างฐานเทคโนโลยีของตนเอง

2) กำหนดมาตรการจูงใจที่มุ่งสนับสนุนให้นักวิจัยสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ ยกเว้นภาษีทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและพัฒนาทุกสาขา จัดให้มีกลไกจัดผลประโยชน์ที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนาให้แก่ผู้ที่มีส่วนได้เสียอย่างเป็นธรรม พัฒนาระบบการแพร่กระจาย ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี และยกย่องนักวิทยาศาสตร์ไทย นักวิจัยและพัฒนา ด้านต่างๆ ที่มีผลงานดีเด่นให้เป็นแบบอย่างสำหรับเด็กและเยาวชน

3) กระจายและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทุกสาขาวิชา พัฒนาและยกระดับศูนย์กลางความเป็นเลิศด้านต่างๆ สร้างเครือข่ายองค์กรที่เกี่ยวข้องในทุกภูมิภาค โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไปสู่ภูมิภาคและชุมชน สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(5) พัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้คนไทยได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ทั้งที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่มุ่งสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ และปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

5.1 สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับคนทุกคนช่วงวัย ให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน โดย

1) สร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับทุกคนในสังคมไทย ให้เห็นความสำคัญและสนใจการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

2) ปรับทัศนคติของสังคมให้ยกย่องผู้ที่ใฝ่ศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นคนที่มีคุณค่า มีความขยันหมั่นเพียรและสามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

3) ส่งเสริมเด็กและเยาวชนการเรียนรู้และปรับตัวรองรับเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและความรู้อย่างกว้างขวาง

5.2 พัฒนารูปแบบและหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สอดคล้องกับสภาพของเมืองและชุมชน โดย

1) เปิดพื้นที่ทั้งสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของคนในชุมชน โดยจัดกิจกรรมหลังเวลาเรียนในโรงเรียน ขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไปในมหาวิทยาลัยและ

วิทยาลัย เพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้ อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา

2) พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยสำรวจความต้องการของผู้เรียน จัดหลักสูตรที่มุ่งให้ปราชญ์ ผู้รู้ในพื้นที่เป็นผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับผู้นำการเรียนรู้เพื่อเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น นักการศึกษา ผู้ฝึกกีฬา ผู้นำเยาวชน บรรณารักษ์ห้องสมุด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัคร เป็นต้น และจัดทำปฏิทินการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นความสนใจของสาธารณชน รวมทั้งการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเบื้องต้นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

5.3 ปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับทุกคน โดย

1) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยกำหนดมาตรการจูงใจ อาทิ การลดหย่อนภาษีให้ภาคเอกชนที่ร่วมลงทุน และส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในสถานประกอบการ เป็นต้น ปรับปรุงกฎระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้เอื้ออำนวยและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาสถานการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับกิจกรรม

2) จัดระบบข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ทุกคนสามารถเข้าถึงผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งจัดหน่วยให้คำปรึกษาสำหรับการเรียนรู้เพื่อแนะนำการเรียนที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สนใจเรียน

(6) องค์กรความรู้ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับประเทศ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของคนไทยและสามารถนำมา พัฒนาต่อยอดใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดย

6.1 การจัดการพัฒนาต่อยอดใช้ประโยชน์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาให้คงอยู่และเผยแพร่สู่สากล โดย

1) จัดการความรู้ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการสืบค้น ถอดความรู้/ภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคนออกเป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถเรียนรู้ รวบรวมจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชน และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน อาทิ การจัดทำแผนชุมชน และคุ้มครองความรู้เหล่านี้ ทั้งทางนิคินัยและพฤตินัย ป้องกันมิให้ตกไปอยู่กับกลุ่มผลประโยชน์

2) สนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการปฏิบัติจริงร่วมกับปราชญ์ ผู้รู้ และผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน และผลักดันให้เป็นวิชาในการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา

3) นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างเป็นระบบ และนำไปผลิตสินค้าและบริการ สร้างรายได้ให้ชุมชน ควบคู่กับการทำวิจัยในพื้นที่ที่นักวิจัยในชุมชนร่วมกับสถาบันการศึกษาและภาครัฐ รวมทั้งจัดระบบการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงลึก

6.2 การจัดการความรู้ระดับประเทศ ที่มุ่งสร้างศักยภาพทางการแข่งขันในเวทีโลก บนฐานของการพึ่งตนเองตามศักยภาพของคนไทย โดย

1) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาทุกสาขาให้ผลิตองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับศักยภาพของประเทศ ท้นต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง และผลักดันไปสู่การใช้ประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่สามารถเพิ่มผลิตภาพการผลิต สร้างสรรค์คุณค่า พัฒนาคุณภาพชีวิตอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยปรับมาตรฐานการจูงใจทางการเงิน การคลัง ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาให้พัฒนาขีดความสามารถในการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2) พัฒนานวัตกรรมที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง สามารถลดการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ และปรับระบบจูงใจด้านการเงิน พร้อมกับจัดการทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเป็นระบบ ให้ความสำคัญกับการคุ้มครอง การแบ่งปันผลประโยชน์ การนำองค์ความรู้ไปใช้ในเชิงพาณิชย์ มีองค์กร กลไก รับผิดชอบโดยตรง

3.2 การเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ โดยมุ่งสร้างความมั่นคงด้านอาหารและการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน

(1) การพัฒนาระบบสุขภาพอย่างครบวงจร ที่มุ่งการส่งเสริม การป้องกัน การรักษา การฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ พัฒนาคูณภาพบริการและการผลิตบุคลากรด้านการแพทย์ และสาธารณสุขควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพการเฝ้าระวังและการจัดการกับโรคอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำที่ทันสถานการณ์

(2) พลิกฟื้นแหล่งอาหารตามธรรมชาติให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตโดยเฉพาะคนยากจนและด้อยโอกาส ส่งเสริมการบริโภคที่ปลอดภัย ใช้สมุนไพร ภูมิปัญญาไทย และวัฒนธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี โดยส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ที่มีอยู่และองค์ความรู้ใหม่ มาพัฒนาให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ สร้างและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ แทนการใช้สารเคมี รวมทั้งผสมผสานเทคโนโลยีสะอาดในการทำเกษตรกรรม

(3) สนับสนุนให้คนไทยลด ละ เลิกพฤติกรรมสุ่มเสี่ยงทางสุขภาพ ควบคู่กับการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมตามช่วงวัย รู้จักการป้องกัน โรคเบื้องต้น มีพฤติกรรมบริโภคที่เหมาะสม ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ เล่นกีฬา ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เสริมสร้างความร่วมมือของ

ครอบครัวและชุมชนในการสร้างสุขภาพที่ดีและพัฒนาสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เหมาะสมกับสุขภาพขึ้น

(4) พัฒนาการแพทย์ทางเลือกและการแพทย์แผนไทย ที่มุ่งการวิจัยและพัฒนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างสรรค์มูลค่าทางเศรษฐกิจ จัดการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนา และพัฒนาบุคลากรที่สามารถผสมผสานการแพทย์แผนไทย/ทางเลือกกับการแพทย์สมัยใหม่

3.3 การเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข มุ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมบนฐานของความมีเหตุผล ดำรงชีวิตอย่างมั่นคงทั้งในระดับครอบครัว และชุมชน โดยพัฒนาระบบการคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคม กระบวนการยุติธรรม สิทธิมนุษยชนรวมทั้งมีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต เกิดความสงบสุขในสังคม

(1) เสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีสัมพันธภาพที่ดี เกิดความอบอุ่น รักษาสืบทอดวัฒนธรรมและค่านิยมที่ดีสู่คนรุ่นต่อไป โดย

1.1 เสริมสร้างพ่อแม่ให้มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ปลอดภัย และมั่นคงภายในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวรู้บทบาทหน้าที่ ควบคู่กับการให้ความรู้ตามหลักวิชาการ และหลักคำสอนทางศาสนาในการเลี้ยงดูบุตรหลานให้เหมาะสมตามช่วงวัย รวมทั้งประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับบุตรหลานภายใต้วัฒนธรรมไทยที่งดงาม

1.2 ส่งเสริมให้ครอบครัวนำความรู้ที่เป็นทักษะในการดำรงชีวิตมาอบรม ก่อเกิดแก่ลูก ซึ่งเน้นบุตรหลานบนพื้นฐานของศีลธรรมอันดีงามและความพอเหมาะพอควร ประหยัด อุดม มีวินัยในการใช้จ่าย และให้รู้จักรักเหง้าของตนเองและท้องถิ่น โดยทำกิจกรรมทางสังคม และศาสนา ร่วมกัน จัดสรรเวลาสำหรับการพูดคุยกับบุตรหลานอย่างสม่ำเสมอ ควบคู่กับการเปิดพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมของครอบครัว และการสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ

1.3 เร่งขยายพื้นที่สารสนเทศและพื้นที่สาธารณะให้เด็กและเยาวชน สามารถแสดงออกทางความคิดและจินตนาการได้อย่างอิสระและเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

(2) ให้ทุกคนได้รับหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลาย ประเภทอย่างทั่วถึง สามารถป้องกันและบรรเทาความเสี่ยงที่เผชิญได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการประกอบอาชีพ สร้างรายได้และการดำรงชีวิตให้มีความมั่นคง โดย

2.1 สร้างโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อการประกอบอาชีพและรายได้อย่างทั่วถึง โดยเร่งรัดพัฒนากองทุนหมู่บ้านให้เป็นสถาบันการเงินชุมชนที่สามารถให้บริการเงินกู้เพื่อประกอบอาชีพแก่คนในชุมชนได้ทั่วถึงและเชื่อมโยงกับธนาคารของรัฐและธนาคาร

พาณิชย์ รวมทั้งเร่งรัดมาตรการแปลงสินทรัพย์เป็นทุนทำให้คนในชุมชนสามารถสร้างรายได้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

2.2 ขยายการคุ้มครองทางสังคมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการให้แก่คนในชุมชน มุ่งจัดสวัสดิการสังคมให้ทั่วถึง โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบ สตรีและผู้ด้อยโอกาสให้สามารถให้ชีวิตได้อย่างพอเพียง รวมทั้งส่งเสริมการออมเพื่อชราภาพ สร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจสำหรับอนาคต

2.3 ส่งเสริมการออมระดับครัวเรือนที่มุ่งลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยกระตุ้นให้คนไทยมีการออมรูปแบบต่างๆ อาทิ พันธบัตรรัฐบาล อสังหาริมทรัพย์ การประกันชีวิตและสุขภาพ เพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตและส่งผลให้การออมรวมของประเทศมีเพียงพอที่จะนำมาลงทุนพัฒนาประเทศ

(3) ส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีปลอดภัย น่าอยู่ และสงบสุข บนพื้นฐานของความยุติธรรมในสังคม สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุขและได้รับการคุ้มครองสิทธิต่างๆ อย่างเป็นธรรมโดย

3.1 เสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมแบบบูรณาการและบังคับใช้กฎหมาย รวมทั้งส่งเสริมการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกร้อยทั้งจริงจัง ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส เด็กและสตรี ป้องกันและแก้ไขปัญหอาชญากรรมและยาเสพติด

3.2 เสริมสร้างจิตสำนึกด้านสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ภายใต้กรอบกฎหมายจารีตประเพณี วัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สร้างความตระหนักถึงคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งของตนเองและผู้อื่น ส่งเสริมความเสมอภาคของบทบาทหญิงและชาย โดยเฉพาะบทบาทผู้หญิงในการบริหารและการปกครองทุกระดับให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในทุกระดับโดยใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเครื่องมือ

(4) เร่งขยายโอกาสการเข้าถึงบริการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาสให้ทั่วถึง โดยสนับสนุนให้สามารถเข้าถึงบริการต่างๆ ทั้งการพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพ การเสริมสร้างสุขภาพ และการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้หลากหลายวิธีอย่างเท่าเทียมกัน

4. บทบาทภาคีการพัฒนา

การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยให้ก้าวสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนมีบทบาทในการผลักดันแนวทางการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติบนพื้นฐานของความร่วมมือและประสานเชื่อมโยงการทำงานอย่างบูรณาการ ดังนี้

4.1 ภาครัฐ กำหนดนโยบาย มาตรการ ในการกำกับดูแล สนับสนุนและประสานการทำงานที่เชื่อมโยงทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ และติดตามประเมินผล

4.1.1 ระดับนโยบาย/ส่วนกลาง

1) สร้างโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่ม สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพคน พัฒนากำลังคนทุกระดับร่วมกับภาคอุตสาหกรรมและสถาบันการศึกษา เร่งรัดการจัดทำระบบคุณวุฒิวิชาชีพ สร้างปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควบคู่กับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบให้กระจายอย่างทั่วถึง และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย รวมทั้งผลักดันสถาบันองค์กรต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา จัดการศึกษาที่เน้นคุณธรรมนำความรู้

2) ส่งเสริมการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะส่งเสริมและผลักดันการจัดการทรัพยากรปัญญาอย่างเป็นระบบ ควบคู่กับการสร้างความรู้ ความเข้าใจให้ประชาชนเกิดความตระหนักและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

3) พัฒนาระบบสุขภาพอย่างครบวงจร ที่มุ่งส่งเสริม การป้องกัน การรักษา การฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ พัฒนาคุณภาพบริการและการผลิตบุคลากรด้านการแพทย์และสาธารณสุข และเพิ่มศักยภาพในการเฝ้าระวัง โรคทั้งโรคทั้งอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำ รวมทั้งเชื่อมโยงเครือข่ายการส่งเสริมสุขภาพสู่ชุมชน

4) กำกับดูแล ประสาน เชื่อมโยงการพัฒนาของการภาคส่วนต่างๆ ปรับวิธีการบริหารราชการที่บูรณาการการทำงานทั้งแนวดิ่งและแนบราบ ติดตามการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ทุกช่วงวัย รวมทั้งติดตามประเมินผลการดำเนินงานในภาพรวม

4.1.2 ระดับท้องถิ่น

1) เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดลำดับความสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชน รวมทั้งสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ สามารถบริหารงบประมาณได้อย่างคุ้มค่า

2) จัดบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงและมีคุณภาพดูแลความมั่นคงและปลอดภัย รวมทั้งพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม สวัสดิการสังคมที่มีคุณภาพให้ครอบคลุมประชาชนในพื้นที่

3) สนับสนุนการเรียนรู้ต่อเนื่อง ส่งเสริมสุขภาพ และจัดบริการสังคมให้ทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาส จัดสรรงบประมาณการพัฒนาที่สมดุลทั้งเศรษฐกิจและสังคม และผลักดันการจัดทำแผนชุมชน

4) ประสานและสนับสนุนการสืบค้น รวบรวม จัดเก็บ การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นระบบ และนำมาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น

5) ส่งเสริมและประสานให้เกิดการรวมกลุ่มในเชิงสร้างสรรค์ของคนในชุมชนในการทำกิจกรรมการพัฒนาด้านต่างๆ รวมทั้งสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายการเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างภาคีที่เกี่ยวข้องในการดูแล เฝ้าระวังทางสังคมทั้งในเรื่องการพัฒนาระบบการเรียนรู้ สุขภาวะ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และกระบวนการยุติธรรม

4.2 ภารกิจเอกชน

4.2.1 จัดทำบรรษัทภิบาลในองค์กร ยกระดับการผลิตบนฐานความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม โดยมีกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พัฒนาคุณภาพแรงงานด้านการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการเสริมสร้างชีวอนามัย รวมทั้งสร้างและพัฒนาระบบเครือข่าย พันธมิตรทางธุรกิจการค้า

4.2.2 สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาที่จะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรม เทคโนโลยีทางการผลิตบนฐานการพึ่งตนเอง และลดการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ รวมทั้งการสร้างเอกลักษณ์ของสินค้าและบริการบนพื้นฐานของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย นำไปสู่การเพิ่มมูลค่า และมูลค่าทางเศรษฐกิจ

4.2.3 ประสานความร่วมมือกับภาครัฐและสถาบันการศึกษาในการกำหนดทิศทางการพัฒนาคุณภาพคนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ร่วมพัฒนาหลักสูตรการศึกษา ถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์สู่ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ และทักษะ และศักยภาพของแรงงานในการดูดซับเทคโนโลยีจากต่างประเทศ

4.3 ประชาสังคม เป็นการรวมตัวของภาคีการพัฒนาต่างๆ ประกอบด้วย ชุมชน ประชาคม มูลนิธิ สมาคม และองค์กรพัฒนาเอกชน

4.3.1 สร้างผู้มีศักยภาพ/ผู้นำตามธรรมชาติให้เป็นแกนนำของประชาสังคม ริเริ่มกิจกรรมสร้างสรรค์ สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง การประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ตลอดจนเป็นแกนนำในการขยายเครือข่ายประชาสังคมไปสู่ระดับประเทศ

4.3.2 เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และสนับสนุนการจัดการความรู้ของชุมชน อย่างเป็นระบบสร้างความรู้ใหม่ๆ ให้คนในชุมชนมีความรู้และทักษะที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง สร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ และเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี โดยประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่งเสริมให้ประชาชน ผู้รู้ ผู้สูงอายุในชุมชน มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่

4.3.3 จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาพัฒนา ต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ ดูแล พื้นฟู และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

4.3.4 สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมแก่คนในชุมชน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสส่งเสริมการออม พัฒนาวิสาหกิจชุมชน จัดสวัสดิการชุมชน ติดตามและเฝ้าระวังทางสังคม

4.4 สถาบันทางสังคม ประกอบด้วย

4.4.1 ครอบครัว

1) น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต หาคำความรู้ และเพิ่มพูนทักษะในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้เหมาะสมตามวัย และเป็นแบบอย่างที่ดี

2) ปลูกฝังน่านิสัยใฝ่รู้ รักการอ่าน สนับสนุนการเรียนรู้ตามศักยภาพและความสนใจอย่างต่อเนื่อง ถ่ายทอดวัฒนธรรม จารีตประเพณี ค่านิยมที่ดีงาม และอบรมให้รู้จักบทบาทและหน้าที่ มีวินัย รับผิดชอบ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีน้ำใจ มีจิตสาธารณะ

3) ร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประกอบอาชีพดูแลช่วยเหลือเกื้อกูล แก้ไขปัญหา เฝ้าระวังชุมชนให้มีความปลอดภัย

4) ร่วมสืบค้น รวบรวม จัดเก็บและถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นระบบ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน และใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต

5) ผลิตและบริโภคพืชผักที่ปลอดสารพิษ นำสมุนไพรใช้ทดแทนสารเคมี ป้องกันและรักษาโรค รวมทั้งรักษาสภาพแวดล้อมของบ้าน จัดการขยะในครัวเรือน และร่วมดูแลชุมชนให้น่าอยู่อาศัย

4.4.2 สถาบันการศึกษา

1) พัฒนาระบบการเรียนการสอนที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ค้นหาศักยภาพเด็ก และพัฒนาให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัด ส่งเสริมความเป็นเลิศ เชื่อมโยงการเรียนรู้ในระบบและนอกระบบการศึกษา ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

2) พัฒนาและจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ ทักษะ พื้นฐานเข้มแข็ง พร้อมต่อการประกอบอาชีพ รวมทั้งชี้แนะแนวทางการเข้าสู่อาชีพ เพิ่มความรู้เรื่องทักษะชีวิตทักษะพื้นฐาน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกรูปแบบ

3) สร้างและพัฒนากำลังคนที่มีความเป็นเลิศในการสร้างสรรค์นวัตกรรม โดยพัฒนาระบบการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เน้นการปฏิบัติจริงตั้งแต่ชั้นปฐมวัย

ให้ผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญจากสถานประกอบการด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ และผู้รู้ด้านภูมิปัญญาไทยมีส่วนร่วมถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์

4) สร้างองค์ความรู้ใหม่ และนำไปสู่การสร้างนวัตกรรม โดยให้ความสำคัญกับฐานทางด้านเทคโนโลยีที่พึ่งพาตนเอง นำภูมิปัญญาไทยผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชุมชนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งสร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการความรู้ในชุมชน

4.4.3 สถาบันศาสนา

1) สร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้น และเป็นศูนย์รวมใจและที่ยึดเหนี่ยวของคนสังคม โดยปรับรูปแบบการเผยแพร่หลักธรรมให้ทันต่อยุคสมัยและกลุ่มเป้าหมาย ชี้นำแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตตามหลักธรรม

2) พัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้มีศักยภาพในการจูงใจให้คนเลื่อมใสศรัทธา และปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา

3) สนับสนุนร่วมกับสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ในการร่วมสร้างคนดีและสังคมดี โดยเน้นสร้างบทบาททางด้านการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกในการอุทิศตนเพื่อส่วนรวม

4.4.4 สื่อสารมวลชน

1) ผลิตสื่อสร้างสรรค์ สร้างกระแสเชิงบวกให้เกิดแก่สังคม สร้างพื้นที่ดีให้แก่ เด็กและครอบครัว และส่งเสริมให้เด็กมีบทบาทร่วมผลิตสื่อสร้างสรรค์

2) เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ ผลงานวิจัย นวัตกรรมที่หลากหลายสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เสริมสร้างความรู้ที่เพิ่มมุมมองและเปิดโลกทัศน์ และกระตุ้นให้คนไทยเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ สร้างแรงจูงใจและจุดประกายความคิดเชิงสร้างสรรค์ ให้แก่เด็กและเยาวชนรวมทั้งการใช้สื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในบทบาท สิทธิ และหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี

4.4.5 องค์กรระหว่างประเทศ

1) ให้การสนับสนุนทางวิชาการในงานพัฒนา เป็นศูนย์ข้อมูล เป็นที่ปรึกษา และส่งเสริมสนับสนุนการฝึกอบรม พัฒนาศักยภาพของบุคลากร เพื่อพัฒนาขีดความสามารถด้านต่างๆ ให้แก่ประเทศที่ขอรับการช่วยเหลือ

2) ประสานการถ่ายทอดประสบการณ์ของประเทศต่างๆ และเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนา เพื่อสร้างทางเลือกในการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละประเทศ

3) สร้างความตระหนัก ผลักดัน ประสานและเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ/เครือข่ายความร่วมมือในการช่วยเหลือ การพัฒนาและสร้างภาคีการพัฒนาในระดับนานาชาติในประเด็นที่ส่งผลกระทบหรือก่อให้เกิดการพัฒนาในระดับสากล ตลอดจนส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและภาษาเพื่อก่อให้เกิดความสมานฉันท์

4) ติดตามและเฝ้าระวัง รวมทั้งเสนอแนะประเด็นการพัฒนาที่เหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในระดับโลก

ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม ให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ

1. บทนำ

การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลยั่งยืน จะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ ทั้งที่เป็นทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความเข้มแข็งและเชื่อมโยงกันเพื่อประโยชน์ในการพัฒนา ทั้งนี้การเสริมสร้างทุนทางสังคมจะเป็นพื้นฐานหลัก โดยต้องเริ่มจากการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนและระหว่างชุมชน และเป็นพลังของการพัฒนาประเทศ

ชุมชนเกิดจากการรวมตัวของผู้คนทั้งในชนบทและในเมือง ในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ในอาชีพหนึ่งหรือในความสนใจร่วมกันของคนหลายคนหลายอาชีพจากหลายแห่งหลายพื้นที่การรวมตัวกันดังกล่าวมีทั้งที่เป็นมูลนิธิ เป็นสหกรณ์ สมาคม หรือรูปแบบอื่นๆ ที่ไม่ได้จดทะเบียนรวมกันเป็นกลุ่มอาชีพ เป็นชมรม มีกติกาหลักการและกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน การเสริมสร้างให้ชุมชนมีการรวมตัวอย่างเข้มแข็งมาร่วมคิดร่วมเรียนรู้ผู้การปฏิบัติ มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลายตาม *ภูมิสังคม* ที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และวิถีวัฒนธรรมชุมชน ด้วยรอบคอบและระมัดระวัง มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรักความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและผู้อื่น จึงเป็นการอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อมุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจาก *ความสมดุล ความพอประมาณ อย่างมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้* ชุมชนสามารถบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างมีดุลย

ภาพสอดคล้องเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนเพิ่มพูนความสัมพันธ์อันใกล้ชิดทางสังคมระหว่างผู้คนที่ภายในและภายนอกชุมชน ทั้งนี้ การรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชนนอกจากจะสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ยากและสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจนที่มีความเป็นองค์รวมเกี่ยวพันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครอง ซึ่งอาศัยชุมชนที่เข้มแข็งเป็นเสาหลักในการร่วมมือร่วมใจดำเนินการให้หลุดพ้นจากความยากจนตลอดไปแล้ว ยังช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาอนาคตของชุมชนได้อีกด้วย

การพัฒนาที่ผ่านมา มีการกระจายอำนาจให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนามีมากขึ้น โดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนชุมชนแล้วจำนวน 3,657 ตำบล ส่งเสริมกระบวนการประชาคมในการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและพัฒนาอำเภอทุกชั้นตอนรวมทั้งมีส่วนร่วมตรวจสอบติดตามการดำเนินงานควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน มีวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนทั่วประเทศ ขณะนี้จำนวน 28,296 แห่ง รวมทั้งมีการโอนเงินให้กองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแล้ว 77,508 ล้านบาท สำหรับประชาชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมการสร้างงาน สร้างอาชีพให้แก่ประชาชน อันเป็นความก้าวหน้าของการเตรียมความพร้อมแก่ท้องถิ่นและชุมชนรองรับการกระจายอำนาจการบริหารจัดการไปสู่ท้องถิ่นซึ่งจักต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นสะท้อนถึงความไม่สมดุลของกระบวนการพัฒนาประเทศ ประกอบกับการที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์ได้นำพาระบบเศรษฐกิจยุคใหม่และการสื่อสารไร้พรมแดนเข้ามา ความรวดเร็วของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ภาวะความเป็นเมืองมากขึ้น และพฤติกรรมกรบริโภคเลียนแบบโลกตะวันตก ล้วนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งสิ้น ปัจจัยดังกล่าวจะเป็นภัยคุกคามหากชุมชนขาดความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันอาจเป็นโอกาสในการพัฒนาของชุมชนได้เช่นกัน หากชุมชนสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากบริบทการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

เพื่อเสริมสร้างให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยวิถีปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนที่เข้มแข็ง จึงเป็นกลไกสำคัญในการเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยที่ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์รวม มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกับของคนในชุมชนด้วยทุนทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน มีการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองอย่างพอเพียงพึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกชุมชนพื้นฐานการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เกิดความสมานฉันท์ มีการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากความ

หลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้นนำไปสู่ภาวะดินค้ำน้ำชุ่ม ป่าไม้ พืชพรรณ สัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ และสิ่งแวดล้อมน่าอยู่ปลอดภัย อยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสันติและเกื้อกูลเกิดความสงบสุข ร่มเย็น สามารถแก้ปัญหาความยากอย่างมีบูรณาการ มีภูมิคุ้มกันสามารถต้านรับและใช้ประโยชน์กระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่างรู้เท่าทัน และมีบทบาทที่เข้มแข็งในการพัฒนาประเทศ

2. วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

2.1 วัตถุประสงค์

2.1.1 เสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ด้วยกระบวนการเรียนรู้และการจัดองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ พัฒนาเป็นแผนชุมชนเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนบนฐานของการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพาส่งกันและกันในพื้นที่

2.1.2 พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตบนฐานความเข้มแข็งของชุมชนและการใช้ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีคุณภาพเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน ลดรายจ่าย สร้างรายได้ และการแก้ปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ

2.1.3 เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับระบบนิเวศได้อย่างเกื้อกูลสามารถอนุรักษ์ ฟื้นฟู เข้าถึงและประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนนำไปสู่สังคมที่น่าสงบสุขและสมานฉันท์

2.2 เป้าหมาย

เป้าหมายเชิงคุณภาพ ให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข มีกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดสวัสดิการชุมชน มีความมั่นคงด้านอาหาร มีคุณภาพในการดำรงชีวิตภายใต้ศักยภาพของฐานทรัพยากรและวิถีวัฒนธรรมที่ดำรงในชุมชน มีการบริหารจัดการที่ดี มีสามารถในการพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงในบริบทสังคมไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และนำไปสู่การลดปัญหาความยากจน

เป้าหมายเชิงปริมาณ ให้ทุกชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแผนชุมชนไปประกอบการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งขยายโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุนที่ชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจ

3. แนวทางการพัฒนา

3.1 การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ ร่วมคิดร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วได้เข้มแข็ง เน้น ศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัว จนถึงระดับชุมชนคำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดย

(1) การส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน ในรูปแบบที่หลากหลายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในเชิงพื้นที่หรือประเด็นความสนใจ และเสริมหนุนชุมชนที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มต่างๆ อยู่แล้วให้มีขีดความสามารถในการพัฒนามากขึ้น โดยการเปิดพื้นที่สาธารณะในจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ผ่านสื่อบุคคลสื่อการศึกษา สื่อท้องถิ่นและสื่อระดับชาติ รวมถึงการปรับปรุงกลไกทางกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับและมาตรการการเงินการคลังเพื่อเอื้ออำนวยให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามาร่วมสนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

(2) การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร โดย

2.1 พัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้ง ข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่างๆ อาทิ สถานะของกลุ่มต่างๆ กิจกรรมของชุมชน ทูตทางเศรษฐกิจ ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น โดยจัดทำเป็นแผนที่ทุนของชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้สะดวกและนำไปใช้เป็นฐานในการจัดการทรัพยากรของชุมชนและกำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

2.2 จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วย ศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริง มีเครือข่ายการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการต่อยอดปรับใช้ประโยชน์ โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน อาทิ ธนาคารประชาชน สหกรณ์เครดิตยูเนียนและกองทุนต่างๆ ของหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น พัฒนาความต้องการของชุมชนให้เป็นแผนชุมชนไปเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนอื่นๆ ตามความเหมาะสม

2.3 ส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ ถ่ายทอดความความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน โดยเชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่จริง ควบคู่กับการค้นหาผู้นำตามธรรมชาติรุ่นใหม่ที่เข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเพียร และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เป็นพลังขับเคลื่อนและขยายผลกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนในวงกว้างและระยะยาว

2.4 สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้และการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของทุนในชุมชน ควบคู่กับการฟื้นฟูความรู้พื้นบ้าน โดยสนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับนักวิจัยของสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เช่น การทำเกษตรผสมผสาน และการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น โดยรวบรวมความรู้ต่างๆ อย่างเป็นระบบ เผยแพร่สู่ชุมชนและมีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์สู่การพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

(3) การสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ด้วยการส่งเสริมมั่นคงของครอบครัว การจัดการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม การสร้างระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชุมชนและระหว่างชุมชนอย่างเท่าเทียมด้วยบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน และการให้ความคุ้มครองสิทธิชุมชน รวมถึงการเฝ้าระวังช่วยเหลือเยียวยา เมื่อชุมชนเผชิญกับภัยพิบัติต่างๆ โดย

3.1 เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีสัมพันธภาพที่ดี มีความเข้มแข็งทางคุณธรรมจริยธรรมในครอบครัว โดยจัดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ใช้สื่อชุมชนและสื่อสาธารณะให้ข้อมูลข่าวสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น ความรู้ด้านโภชนาการ คำปรึกษาการใช้ชีวิตสมรสและการเป็นพ่อแม่ที่ดี วิธีการเข้ารับบริการจากรัฐ ราคาผลิตภัณฑ์ การเกษตรช่องทางการตลาด ฯลฯ รวมถึงการสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านบทบาทชายหญิง การจัดการกิจกรรมเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถาบันศึกษา และสถาบันทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

3.2 เสริมสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ฯลฯ รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ภายนอกอย่างสม่ำเสมอด้วยสาระและเครื่องมือที่หลากหลายในราคาถูก เช่น การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รายการวิทยุโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์ อินเทอร์เน็ตประจำชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ ฯลฯ

3.3 เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิต สวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย การคุ้มครองผู้บริโภค และความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน โดย

1) สนับสนุนการระดมทุนในชุมชนเพื่อการออมทรัพย์ในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ การออมวันละบาท ฯลฯ เพื่อเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาอาชีพและจัดสวัสดิการขั้นต้นของชุมชน ควบคู่กับการสร้างวินัยการใช้จ่าย รวมไปถึงการส่งเสริมให้มีการออมสินทรัพย์อื่นๆ ของคนในชุมชน เพื่อช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต เช่น การออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ป่า พืชผัก ผลไม้ และสัตว์ เป็นต้น

2) สร้างประชาคมสุขภาพของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยการทำเกษตรผสมผสานให้มีกินตลอดปี การใช้สมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นทดแทนการใช้สารเคมีและเพื่อความปลอดภัยของอาหาร ควบคู่กับการส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและเฝ้าระวังสุขภาพของชุมชนทั้งโรคอุบัติใหม่ โรคระบาดซ้ำ การมีสุขอนามัยที่ดีและสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ปลอดภัย

3) เตรียมความพร้อมและยกระดับการพัฒนาคุณภาพบริการ ให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการจัดบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนแต่ละช่วงวัยและวิถีชีวิตในชุมชน เช่น การจัดศูนย์เด็กเล็กในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเอื้อต่อการส่งเสริมบทบาทพ่อแม่ การจัดบริการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน การดูแลสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน การให้ความช่วยเหลือ เด็ก สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น รวมทั้งการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนน่าอยู่แบบองค์รวมที่มุ่งสู่ความสะอาด สงบ สะดวก ปลอดภัย และความมีระเบียบวินัย

4) พัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประสานงานกับหน่วยงานภายในการจัดการความเสี่ยงของชุมชน เช่น ผลกระทบของการเปิดการค้าเสรีหรือการลงทุนขนาดใหญ่ของรัฐ อาชญากรรมข้ามชาติ ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายคนโดยเสรี โดยเฉพาะประเด็นการค้ามนุษย์ ยาเสพติดและการฟอกเงิน ฯลฯ รวมไปถึงการเฝ้าระวังความเสี่ยงจากภัยพิบัติจากธรรมชาติ ความเสี่ยงจากราคาผลิตภัณฑ์การเกษตร ความเสี่ยงจากโรคอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำ โดยมีระบบการให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ

5) เชื่อมโยงบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบัน ทางศาสนา และสถาบันศึกษาในการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดีงามของชุมชน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงานร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขก สืบชะตาค่าน้ำ เป็นต้น การปฏิบัติตามหลักธรรมและการทำนุบำรุงศาสนา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันท์เครือญาติโดยเฉพาะคนยากจน การเฝ้าระวัง

พฤติกรรมเลี้ยงของเด็กและเยาวชน รวมทั้งการสร้างความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชนต่างชาติพันธุ์รณรงค์สร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ รักและภาคภูมิใจในบ้านเกิด รวมทั้งสนับสนุนการเป็นอาสาสมัครชุมชน

3.2 การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชนสร้างความร่วมมือกับภายนอกในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทสตรีในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน โดย

(1) สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มรูปแบบต่างๆ เช่น สหกรณ์กลุ่มย่อยมีธรรมชาติกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ฯลฯ พัฒนาระบบเครือข่ายเพื่อดำเนินกิจกรรมการเกษตรหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่หลากหลาย มีการแปรรูปและการผลิตบนฐานทรัพยากรในชุมชนให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคภายในชุมชน และนำส่วนเกินไปแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน หรือเชื่อมโยงเครือข่ายสู่ตลาดนอกชุมชน โดยมีข้อตกลงและผลประโยชน์ที่ยอมรับร่วมกันอย่างเป็นธรรม

(2) รณรงค์และส่งเสริมภาคการผลิตและบริการในการเคลื่อนย้ายเครื่องจักรหรือกิจกรรมบางส่วนไปสร้างอาชีพและการจ้างงานในท้องถิ่นและพื้นที่ห่างไกล เพื่อลดการเคลื่อนย้ายแรงงานสู่เมืองหลวงและเมืองใหญ่ ทำให้ครอบครัวอบอุ่นอยู่พร้อมหน้าทุกวัย มีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และมีแกนนำ/ผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนควบคู่ไปด้วย

(3) ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจบนหลักของความโปร่งใส ใช้ฐานทรัพยากรในพื้นที่ อาทิ การสร้างโรงงานไบโอดีเซล เกษตรอินทรีย์ หัตถกรรม บริการสุขภาพและสปา ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และท่องเที่ยวเป็นต้น และเชื่อมโยงการค้าการลงทุนระหว่างเศรษฐกิจชุมชนกับวิสาหกิจขนาดใหญ่สร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงธุรกิจตลอดทั้งห่วงโซ่การผลิต โดยทบทวนกฎ ระเบียบ และกฎหมายให้เอื้อต่อการร่วมทุน และการให้มีระบบการบริหารจัดการที่ดี

(4) สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการที่มีโอกาสทางการตลาดสูง เช่น อาหารสุขภาพ หัตถกรรม บริการสุขภาพ บริการการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยรักษาคุณค่าเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งเมื่อนำภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นไปต่อยอดขยายผลในเชิงพาณิชย์

(5) พัฒนาระบบการบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชน ควบคู่กับการสร้างผู้ประกอบการใหม่ด้วยการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด องค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นพัฒนามาตรฐานสินค้า การสร้างตราสินค้า การจัดการเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา และการพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพของกลุ่มต่างๆ รวมทั้งคนพิการที่สอดคล้องกับความต้องการหลายของอาชีพในชุมชนเพื่อลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

3.3 การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดย

(1) สร้างความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิต รวมทั้งกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นให้ชุมชนที่มีศักยภาพเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ

(2) สนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นเพื่อความมั่นคงด้านอาหารและเป็นสมุนไพรเพื่อรักษาโรค โดยไม่ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง การบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมือง เช่น ขยะ น้ำเสีย เป็นต้น ตลอดจนโอกาสให้ได้รับการชดเชยหากเกิดการทำลายทรัพยากรของชุมชนโดยกิจกรรมอื่นนอกชุมชน

(3) เสริมสร้างขีดความสามารถและองค์ความรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นภาคีหลักในกาอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการป่าและพื้นที่อนุรักษ์การจัดการลุ่มน้ำ การจัดการและฟื้นฟูป่าชายเลน การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีการใช้และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรม

4. บทบาทของภาคีการพัฒนา

ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง ชุมชนมีการเรียนรู้ทำทันการเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนที่น่าอยู่ มีความสุข และมีการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนเป็นเครือข่ายขยายผลเพื่อการพัฒนาทั่วทั้งประเทศ แต่ละภาคีการพัฒนามีบทบาท ดังนี้

4.1 ภาครัฐ

4.1.1 ส่วนกลาง

1) บริหารสังคมโดยการเชื่อมโยงแผนทุกระดับ ตั้งแต่แผนพัฒนาระดับชาติ แผนบริหารราชการแผ่นดิน แผนปฏิบัติราชการ ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด แผนท้องถิ่นและแผนชุมชน อย่างเป็นขั้นตอน รวมทั้งบูรณาการกิจกรรมภายใต้วาระแห่งชาติด้านต่างๆ อาทิ ด้านยาเสพติด การแก้ปัญหาความยากจน ด้านเมืองไทยแข็งแรง การแก้ปัญหาไร้พรมแดน ฯลฯ โดยใช้ชุมชนเป็นกลไกหลักในการดำเนิน

2) ประสานและอำนวยความสะดวกให้ภาคีต่างๆ ทั้งระดับชาติ จังหวัด ศตจ. ศตส. อปท. องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มปราชญ์/แกนนำชุมชนมีบทบาทร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อชุมชน รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ

3) ปรับปรุงกฎ ระเบียบ กฎหมาย เครื่องมือด้านเงิน การคลัง การระดมทุน นอกระบบงบประมาณ รวมทั้งการลดการนำเข้าสารเคมีด้านการเกษตร การลดภาษีหรือลดหย่อนค่าใช้จ่ายให้เกิดธุรกิจเอกชนที่สร้างอาชีพในชุมชน การร่วมทุนในชุมชน

4) กระจายอำนาจการบริหารจัดการด้านบริการขั้นพื้นฐานสู่ท้องถิ่นและชุมชน พร้อมทั้งเสริมสร้างศักยภาพการดำเนินงานแก่ อปท. ทั้งในด้านการเงิน ด้านปัจจัยสี่ การดูแลสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองสิทธิต่างๆ ของประชาชนและชุมชน ดำเนินการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคมในสวนที่เกินขีดความสามารถของท้องถิ่น

5) ปรับวิถีคิดของเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้มีมุมมองในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม เป็นผู้หนุนเสริมศักยภาพ ชุมชน อำนวยความสะดวกให้ประชาชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง ตลอดทั้งทำความเข้าใจกับแนวทางปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเพิ่มบทบาทการดำเนินการและสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

6) สร้างระบบเตือนภัยทางสังคมที่เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับชุมชน จังหวัด ระดับชาติ และนานาชาติ โดยเฉพาะการเฝ้าระวังผลกระทบต่อชุมชนตามแนวชายแดนที่มีแนวโน้มการเกิดอาชญากรรมข้ามชาติ เนื่องจากการเคลื่อนย้ายคน โดยเสรีทั้งในเรื่องการค้ามนุษย์ ยาเสพติด และการฟอกเงิน

4.1.2 ส่วนท้องถิ่น

1) นำแผนชุมชนมาประกอบการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาท้องถิ่นและผลักดันการดำเนินงานภายใต้แผนชุมชนให้บังเกิดผลเป็นรูปธรรม โดยการระดมทรัพยากรภายในพื้นที่รับผิดชอบทั้งจากภาครัฐ เอกชน พัฒนาเอกชน และชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

2) จัดบริการทางเศรษฐกิจและสังคมขั้นพื้นฐานให้ชุมชนอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ คนในชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งทุน การศึกษา สาธารณะสุข และการคุ้มครองทางสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน

3) ประสานความร่วมมือระหว่างภาคีการพัฒนาต่างๆ ในทุกระดับตั้งแต่ชุมชน จังหวัด กลุ่มจังหวัด ภูมิภาค และประเทศ ในการดำเนินโครงการและกิจกรรมการพัฒนาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างกว้างขวางในหลายมิติ พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีมาตรการทางสังคมเพื่อเฝ้าระวังและตรวจสอบบริการต่างๆ ให้มีความโปร่งใส เป็นธรรม โดยมีมาตรการคุ้มครองผู้ที่ทำประโยชน์เพื่อชุมชน/สังคม

4) พัฒนารฐานข้อมูลท้องถิ่น ให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ อาทิ การรวมกลุ่มและการจัดการกิจกรรมของชุมชนทุนทางเศรษฐกิจ ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ในชุมชน ประสานสถาบันการศึกษาในพื้นที่ และเปิดเวทีให้ภาคประชาสังคมมีบทบาทในการร่วมพัฒนาและเป็นแกนในการจัดการองค์ความรู้

5) พัฒนาระบบการติดตามประเมินผลของชุมชน และจัดทำตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น ตัวชี้วัดความสุขของชุมชน ทั้งความสุขภายในจิตใจ เช่น การเข้าถึงหลักศาสนา ความภูมิใจในท้องถิ่น เป็นต้น และความสุขภายนอก เช่น การมีครอบครัวอบอุ่น การมีปัจจัยสี่พอเพียง การมีหลักประกันในชีวิต เป็นต้น

4.2 ภาคเอกชน

4.2.1 สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นทำวิจัยร่วมกันชุมชน เป็นหุ้นส่วนของชุมชนในการต่อยอดภูมิปัญญา ประสานและสร้างความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจและชุมชน

4.2.2 สนับสนุนทรัพยากร วิทยากร สร้างอาชีพในชุมชน และร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนรอบสถานประกอบการ ให้มีกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสังคม รวมทั้งมีการผลิตสินค้าที่ไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีงามของชุมชน

4.2.3 สนับสนุนวิสาหกิจชุมชน การบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชน การสร้างผู้ประกอบการใหม่ร่วมสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนจากความหลากหลายทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน สนับสนุนทั้งในรูปเงินลงทุน โอกาสทางการตลาด องค์ความรู้ โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

4.3 ชุมชน (ประชาชน/ประชาคม)

4.3.1 รวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาฐานข้อมูลชุมชน กำหนดแนวทางและ กิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยการคำนึงถึงศักยภาพทรัพยากร ภูมิ ปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชน มาวิเคราะห์หาปัญหา และสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริงบนฐานองค์ความรู้และศักยภาพของชุมชน ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่าย และจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม

4.3.2 ริเริ่มและเป็นแกนนำจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่ เชื่อมโยงบทบาทระหว่างบ้าน สถาบันศาสนา โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสร้าง เครือข่ายการดูแล ค้ำครอง การจัดสวัสดิการสังคมในชุมชน รวมถึงการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทุก ประเภท และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.3.3 จัดให้มีมาตรการทางสังคมในชุมชน ติดตาม ตรวจสอบบริการต่างๆ สร้าง ธรรมนูญในชุมชน และให้มีมาตรการคุ้มครองผู้ที่ทำประโยชน์เพื่อชุมชน/สังคม

4.4 สถาบันทางสังคมอื่นๆ

4.4.1 องค์กรพัฒนาเอกชน

- 1) มีบทบาทในการจัดการองค์ความรู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน เป็น ที่เลี้ยงที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และบริหารจัดการ
- 2) เป็นหน่วยเติมเต็มช่วยเหลือเกื้อกูลในเรื่องที่ชุมชนขาดแคลน ประสบ ปัญหาเร่งด่วนได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการดูแลและเยียวยาผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี และ ผู้สูงอายุ

4.4.2 สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ

- 1) ทำวิจัยร่วมกับชุมชนโดยชุมชนเป็นนักวิจัยหลัก ถอดรหัสความรู้ที่อยู่ใน ตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นความรู้ที่เปิดเผย รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลและที่ปรึกษาของชุมชน
- 2) สร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการความรู้ในชุมชนของตนเอง และ สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน รวมทั้งต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ ชุมชนสามารถนำไปสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้แก่ชุมชน
- 3) กระตุ้นเผยแพร่ให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารความรู้ใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อการ ดำรงชีวิตในโลกยุคใหม่ เช่น ภาษาต่างประเทศ ผลของภาวะ โลกร้อนต่อระบบนิเวศและการทำมา หาเลี้ยงชีพ ภัยไซเบอร์ ฯลฯ

4.4.3 สถาบันศาสนา

- 1) ปลุกฝังทัศนคติและแนวธรรมปฏิบัติที่ถูกต้องในการดำรงชีวิตเพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกัน และให้บุคลากรทางศาสนาเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง

(3) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับในรูปแบบขององค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลายหรือรูปแบบอื่น

(4) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมืองและจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง เพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชน ที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่

(5) ส่งเสริมและให้มีการศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขรวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยสุจริตและเที่ยงธรรม

การมีส่วนร่วมของประชาชน ตามมาตราที่ต้องคำนึงถึงสัดส่วนของหญิงและชาย ที่ใกล้เคียงกัน

ประการที่ 2 ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการแก้ปัญหา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในมาตรา 281 ภายใต้บังคับมาตรา 1 รัฐจะต้องให้ความสำคัญเป็นอิสระแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นและส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำบริการสาธารณะและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในพื้นที่

ท้องถิ่นใดมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ย่อมมีสิทธิจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ประการที่ 3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น เรื่องการบริหารจัดการภาคประชาสังคมเพื่อออกเสียงประชามติในการตัดสินใจโครงการสาธารณะ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 มาตรา 287 ประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดให้มีวิธีการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมดังกล่าวได้ด้วย

ในกรณีที่การกระทำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นในสาระสำคัญ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องแจ้งข้อมูลรายละเอียดให้ประชาชนทราบก่อนกระทำการเป็นเวลาพอสมควรและในกรณีที่เห็นสมควรหรือได้รับการร้องขอจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นก่อนการกระทำนั้นหรืออาจจัดให้ประชาชนออกเสียงประชามติเพื่อตัดสินใจก็ได้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรายงานการดำเนินงานต่อประชาชนในเรื่องการจัดทำงบประมาณ การใช้จ่ายและผลการดำเนินงานในรอบปี เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำกับการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในการจัดทำงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามวรรคสามให้นำบทบัญญัติมาตรา 168 วรรคหก มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 289 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และมาตรา 290 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ

กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

(1) การจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่

(2) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน

(3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่ม โครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

(4) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (บรรบิติ เศรษฐบุตร ประธานสภาาร่างรัฐธรรมนูญ ครกฎาคม 2550; 150:156)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระยะเวลาจะเป็นองค์กรที่มีบทบาทในการพัฒนามากขึ้นเนื่องจากการถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลางไปสู่พื้นที่เพิ่มขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงควรมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนี้

(1) ร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน เพื่อส่งเสริมธุรกิจในพื้นที่ รวมทั้งการร่วมมืออนุรักษ์พัฒนาพื้นที่ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นให้มีความมั่นคงและยั่งยืน

(2) พัฒนาขีดความสามารถด้านประสิทธิภาพการคลังและการบริหารจัดการให้สามารถพึ่งตนเองในด้านรายได้และจัดบริการสาธารณะในท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ควบคู่กับการปรับระบบการบริหารจัดการที่ยึดหลักธรรมาภิบาล

(3) เปิดเผยข้อมูลที่เป็นข้อมูลสาธารณะให้ประชาชนได้รับทราบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงบประมาณ และแผน/โครงการพัฒนาโดยผ่านสื่อลักษณะต่างๆ

ชุมชน (ประชาชน/ประชาสังคม) เป็นภาคส่วนที่จะมีบทบาทในกระบวนการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้น โดยควรมีบทบาท ดังนี้

- (1) ร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ และมีส่วนในกระบวนการตรวจสอบการดำเนินงานและโครงการต่างๆ ของภาครัฐให้โปร่งใส และสอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนา
- (2) ร่วมกันประหยัดและอนุรักษ์พลังงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานของประเทศ
- (3) ใฝ่รู้ในเชิงวิชาการและพัฒนาทักษะทางอาชีพด้วยความตั้งใจและมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพ

นักวิชาการ/สถาบันการศึกษา เป็นภาคส่วนที่ถูกคาดหวังจากสังคมในการเป็นแหล่งความรู้และความเป็นกลางทางวิชาชีพ ซึ่งควรมีบทบาทดังนี้

- (1) เป็นผู้ให้ความรู้ทางวิชาการเศรษฐกิจแก่สาธารณชนอย่างเป็นกลางและถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อที่สังคมจะได้รับความรู้และสามารถใช้วิเคราะห์ประเด็นการพัฒนาได้อย่างถูกต้อง
- (2) เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ และร่วมทำการวิจัยกับชุมชน เพื่อต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ที่สามารถนำไปสู่การเพิ่มคุณค่าของสินค้าและบริการ

สื่อสารมวลชน เป็นภาคส่วนที่มีบทบาทในการกระตุ้นและสร้างสรรค์สังคมให้เข้มแข็งโดย

- (1) พัฒนาคุณภาพมาตรฐานในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารโดยการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบในการนำเสนอข่าวสารอย่างถูกต้องและเป็นกลาง
- (2) เป็นแกนรับฟังความคิดและสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาและตรวจสอบการดำเนินงานของภาครัฐ
- (3) เผยแพร่องค์ความรู้เรื่องการปรับโครงสร้างการผลิต สู่สาธารณชนในวงกว้าง จากสภาพทั่วไปของภูมิศาสตร์เกาะลันตาพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเกาะใหญ่เกาะน้อยรวม 53 เกาะ มีพลเมืองอาศัยจำนวน 6 เกาะ ตั้งอยู่ในทะเลอันดามันมหาสมุทรอินเดีย ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกของประเทศไทย โดยมีเกาะใหญ่ 3 เกาะ เรียงตัวจากทางทิศเหนือไปทางทิศใต้ คือเกาะกลาง-คลองยาง เกาะลันตาน้อย เกาะลันตาใหญ่ ทั้ง 3 เกาะคิดเป็นเนื้อที่ประมาณร้อยละ 40 ของพื้นที่ ทั้งหมด ส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่เกาะบริวารและพื้นที่น้ำ เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าชายเลนสภาพและพื้นที่ทั่วไปเป็นภูเขาสูง ส่วนที่ราบจะอยู่บริเวณเชิงเขาและชายทะเล ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม 2 ฤดู คือร้อนและฝน ช่วงฤดูที่มีนักท่องเที่ยวคือ เดือนมกราคม – พฤษภาคม ส่วนที่เหลือเป็นช่วงฤดูโลซีชั่น คลื่นลมแรง ไม่เหมาะแก่การท่องเที่ยว

- (1) **เขตการปกครอง** เกาะลันตาแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 ตำบล 36 หมู่บ้าน คือ

เกาะลันตาใหญ่	8 หมู่บ้าน
ศาลาด่าน	5 หมู่บ้าน
เกาะลันตาน้อย	6 หมู่บ้าน
เกาะกลาง	10 หมู่บ้าน
คลองยาง	7 หมู่บ้าน

มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 รูปแบบ คือเทศบาลตำบล 1 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 5 แห่ง คือ

1. เทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่
2. อบต. เกาะลันตาใหญ่
3. อบต. ศาลาด่าน
4. อบต. เกาะลันตาน้อย
5. อบต. เกาะกลาง
6. อบต. คลองยาง

(2) แหล่งท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวหลากหลายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกัน แต่ละสถานที่ ที่สำคัญ

- หาดหลังสอด ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลเกาะลันตาน้อย
- แหลมคอกวาง ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลศาลาด่าน
- หาดคลองดาว ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 และ 3 ตำบลศาลาด่าน
- หาดคลองนิน ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลเกาะลันตาใหญ่
- หาดบากันเตียง ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลเกาะลันตาใหญ่
- หาดคลองจาก ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลเกาะลันตาใหญ่
- แหลมโตนด เป็นที่ตั้งของสำนักงานอุทยานแห่งชาติ หมู่เกาะลันตา ตั้งอยู่ใต้

สุดของเกาะลันตาใหญ่ มีลักษณะเป็นแหลมอยู่ด้านใต้ และเป็นจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นพระอาทิตย์ขึ้นและตกที่ประการสำหรับเดือนนักเดินเรือ และยังใช้ประโยชน์ในการใช้เป็นจุดชมวิว

- เกาะรอก ห่างจากแหลมโตนดประมาณ 40 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของหน่วย

พิทักษ์อุทยาน

- เกาะไหง ห่างจากเกาะลันตาประมาณ 15 กิโลเมตร มีหาดทรายและน้ำทะเลใส
- ถ้าเขาไม้แก้ว ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลเกาะลันตาใหญ่ ภายในถ้ำสวยงามประดุจ

เมืองที่ประดับด้วยเพชร

- เกาะเขาตะละเม็ง เป็นแหล่งเรือแคนูนำชมบริเวณเขา

- หมู่เกาะห้าหรือเกาะตุคนสิมา มี 5 เกาะตั้งเรียงรายเป็นแหล่งค้ำน้ำและชมปลา
สวยงามนานาชนิด

- หินม่วง – หินแดง เป็นแหล่งค้ำน้ำลึก คู่ปะการังที่สวยงามที่สุดในแต่ละปีมี
นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติมาค้ำน้ำดูปะการังสวยงามที่สุดเป็นจำนวนมาก

- เกาะบริวาร มีอยู่จำนวนมาก สามารถชมความงามและเอกลักษณ์ที่แตกต่าง
กัน ไปแต่ละเกาะ ซึ่งมีอยู่รายล้อมรอบเกาะลันตาใหญ่

จากสภาพปัญหาและความต้องการของประชากรในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวของ
เกาะลันตา จากผลสรุปการวิเคราะห์ สภาพปัญหา ดังนี้

ตารางที่ 2.4 การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน

สภาพปัญหาและความต้องการ	ลักษณะปัญหา
- เกิดปัญหาการว่างงานตามฤดูกาล	- ประชาชนไม่มีอาชีพเสริม
- ขาดระบบสาธารณูปโภค	- ระบบน้ำประปาไม่มาตรฐาน
- การขนย้ายผู้ป่วยไปรับบริการเป็นไปด้วยความล่าช้า	- ต้องข้ามทะเลระหว่างเกาะ
- การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ	- การบุกรุกที่สาธารณะ ป่าสงวน ป่าชายเลน
- ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ	- ขาดแหล่งน้ำที่เพียงพอและภัยพิบัติ
- การกัดเซาะชายฝั่ง	- ไม่มีแนวป้องกันคลื่น
- ดินไม่มีคุณภาพ	- เป็นดินปนทราย
- ขยะ	- ไม่มีระบบกำจัดขยะ
- ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุน	- ไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดินและหลักทรัพย์ค้ำประกัน
- การบริหารจัดการกลุ่มชุมชนอ่อนแอ	- ประชาชนไม่มีความเสถียร
- ประชาชนไม่สามัคคี	- ไม่มีกฎระเบียบชุมชน เห็นแก่ส่วนตน
- ไม่มีที่ออกกำลังกาย	- ขาดลานกีฬาและสวนสาธารณะ
- ประชาชนไม่มีเงินออม	- ขาดระเบียบวินัยในการใช้จ่ายเงิน
- ปัญหายาเสพติด	- ในกลุ่มวัยรุ่นและนักท่องเที่ยว
- ถนนแคบไม่ได้มาตรฐาน	- ถนนชำรุดและไม่มีไหล่ทาง
- ค่าครองชีพสูง	- สินค้าราคาแพง

กระบี่ – จังหวัดกระบี่ จนปัญหาแก้ปัญหาแพขนานยนต์ข้ามฟาก “เกาะลันตา” ฝาก
ความหวัง อยจ.ช่วยพร้อมเตรียมหาทางออกคั้งนักลงทุนเปิดเส้นทางเดินเรือแข่ง

นายธันวาคม เขมะศิริ รองผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่ กล่าวในที่ประชุมการแก้ไขปัญหาแพขนานยนต์ข้ามฟากเกาะลันตา อ.เกาะลันตา ที่ห้องประชุมศาลากลางจังหวัดกระบี่ (4 ม.ค.) ว่า ตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่ ให้ดำเนินการติดตามการแก้ไขปัญหาการให้บริการข้ามฟากลำช้าของแพขนานยนต์ บริเวณท่าเทียบแพบ้านหัวหิน-คลองหมาก โดยบางครั้งนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางข้ามฟากใช้เวลารอข้ามฟากนาน 4-5 ชั่วโมง ทั้งที่การเดินทางข้ามฟากจริงใช้เวลาประมาณ 30 นาทีเท่านั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นกับเมืองที่กำลังเติบโตในด้านการท่องเที่ยว

รองผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่ กล่าวด้วยว่า โดยปัญหาที่พบว่าสาเหตุที่นักท่องเที่ยวและประชาชนที่ต้องการข้ามฟากไปยังเกาะลันตา ต้องรอแพขนานยนต์ใช้เวลานาน เนื่องจากผู้ประกอบให้บริการแพขนานยนต์ไม่ได้ปฏิบัติตามข้อตกลงที่ให้ไว้ เหมือนกับตอนที่ได้รับการสัมปทานเส้นทางจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นผู้ให้สัมปทาน เช่น ทุก 20 นาที แพขนานยนต์ จะต้องวิ่งให้บริการ 1 เที่ยว แต่พบว่าในบางช่วงเวลาแพขนานยนต์ ไม่สามารถวิ่งให้บริการได้ โดยอ้างว่าแพเสียบ้าง จึงทำให้ผู้ที่ต้องการใช้บริการเดินทางข้ามฟากต้องคอยแพนานหลายชั่วโมง

“ที่ผ่านมา ได้ให้ทางผู้ประกอบการแพขนานยนต์ หาแพมาเสริมเที่ยววิ่ง เพื่อลดปัญหานักท่องเที่ยว และประชาชนต้องคอยแพเป็นเวลานาน ซึ่งในเบื้องต้นทางผู้ประกอบการก็รับปากด้วยดี แต่เมื่อถึงเวลาจริงกลับไม่สามารถนำมาวิ่งเสริมได้ ซึ่งต้องยอมรับว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงๆ ทางเดียวที่จะทำในตอนนี้ และเป็นความหวัง ก็คือ ให้ทาง อบจ. ซึ่งเป็นผู้ให้สัมปทานเข้าไปช่วยแก้ปัญหาด้วย

ส่วนแนวทางแก้ปัญหาของจังหวัดเองก็จะต้องมีการแก้ปัญหากันต่อไป โดยอาจจะสร้างท่าเรือใหม่พร้อมส่งนักลงทุนมาวิ่งให้บริการนักท่องเที่ยวเส้นทางใหม่ เช่น จากท่าเรือบ่อม่วง-เกาะลันตา หรือกระบี่-เกาะลันตา ซึ่งต้องศึกษารายละเอียด และความเป็นไปได้อีกครั้ง”

รองผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่ กล่าวอีกว่า แพขนานยนต์ ที่บ้านหัวหิน ของอำเภอเกาะลันตา เป็นเสมือนประตูสู่การท่องเที่ยวของเกาะลันตา ซึ่งปัจจุบันได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ซึ่งหากว่าการให้บริการของแพขนานยนต์ยังล่าช้าอยู่อย่างนี้ ไม่มีการเพิ่มศักยภาพในการรองรับจำนวนของนักท่องเที่ยวที่หลั่งเข้าไปท่องเที่ยว ปล่อยให้มีการรอแพนานเป็นเวลาหลายชั่วโมง หากยังมีการบริการอยู่อย่างนี้ต่อไป ตนเชื่อว่าจำนวนนักท่องเที่ยวจะค่อยๆ หายไปจากเกาะลันตา อย่างแน่นอน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษา การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ โดยมุ่งศึกษาปัญหาและอุปสรรค ความขัดแย้ง ภาคการเมือง ประชาสังคมกับกลุ่มธุรกิจทุนเจ้าของกิจการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการรับสัมปทาน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเจ้าของกิจการแพขนานยนต์ข้ามฟากที่มีผลกระทบต่อภาคประชาสังคมในท้องถิ่นทั้งนักท่องเที่ยวและพลเมืองที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมในพื้นที่

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) ที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีการต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทำให้เกิดความขัดแย้งและมีการเมืองภาคประชาสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องจึงทำให้เกิดประเด็นของปัญหา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองท้องถิ่น หมายถึง การเมืองภาคประชาสังคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย

1.1.1 นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ จำนวน 1 คน

นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ จำนวน 1 คน ผลจากการวิจัยพบว่า เห็นด้วย ในการก่อสร้างสะพานแทนการใช้แพข้ามฟาก

1.1.2 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลที่รับผิดชอบเขตพื้นที่โดยตรงขององค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน (นายก อบต.)

นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเกาะกลางและตำบลเกาะลันตาน้อย ซึ่ง รับผิดชอบโดยตรงกับท้องถิ่น จำนวน 2 คน เห็นด้วยกับการก่อสร้างสะพานข้ามฟากระหว่าง 2 ตำบล คือ เกาะกลาง-เกาะลันตาน้อย

1.1.3 สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดในเขตพื้นที่รับผิดชอบ 2 เขต จำนวน 2 คน (สอบจ.)

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดเขตพื้นที่ 2 เขตเลือกตั้ง คือ เขต (1) ตำบลเกาะกลาง – ตำบลคลองยาง จำนวน 1 คน เขต (2) ตำบลเกาะลันตาน้อย ตำบลเกาะลันตาใหญ่ ตำบลศาลาด่าน และเทศบาลตำบล เกาะลันตาใหญ่ จำนวน 1 คน ผลการคิดเห็น เห็นด้วยกับการก่อสร้างสะพานแทนการใช้แพขนานยนต์

1.1.4 ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 1 คน (อบจ.)

ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 1 คน (อบจ.) เห็นด้วยกับการก่อสร้างสะพานข้ามฟากแทนการใช้แพขนานยนต์

1.1.5 ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน (อบต.)

ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน คือเกาะกลางกับเกาะลันตาน้อย เห็นด้วยกับการก่อสร้างสะพานแทนการใช้แพขนานยนต์

1.1.6 ผู้นำชุมชนท้องถิ่นภาคประชาสังคม จำนวน 5 คน

ผู้นำชุมชนท้องถิ่นภาคประชาสังคม จำนวน 5 คน เห็นด้วยอย่างยิ่งในการก่อสร้างสะพานข้ามฟากแทนการใช้แพ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง เพื่อให้เครื่องมือมีคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

2.1 ศึกษาแนวคิดจากทฤษฎี ความขัดแย้งของกลุ่มทุนกับผลที่กระทบต่อการเมืองภาคประชาสังคมของชุมชนท้องถิ่นต่อแพขนานยนต์ข้ามฟากที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผลประโยชน์ด้านการเมืองและการเมืองภาคประชาสังคม คือความไม่ลงรอยกันในผลประโยชน์ของ 2 ภาคกลุ่มคือ นโยบายสาธารณะ ซึ่งขัดแย้งกับกลุ่มเสียผลประโยชน์ภาคประชาชนและผลประโยชน์ภาคการเมือง จึงเกิดพฤติกรรมทางการเมืองของกลุ่มประชาสังคมจึงทำให้เกิดการต่อสู้และเกิดขบวนการคิดค้นให้มีสะพานเกิดขึ้นโดยภาครัฐ

2.2 แบบสัมภาษณ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบ

2.3 ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

2.4 ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้มีประสิทธิภาพก่อนนำไปใช้จริง

2.5 สัมภาษณ์ (Interview) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่นำเสนอ

2.6 สังเกตการณ์ภาคสนาม (Field observation) สังเกตประสบการณ์ประกอบด้วยการระดมการ 3 ขั้นตอน คือการสังเกตการณ์ซักเพื่อไต่ถามและการจดบันทึก

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์ ดำเนินการดังนี้

3.1.1 นายสวัสดิ์ ต่อดิ อติตนาถกองค้การบริหารส่วนตำบลเกาะลันตาน้อย วันที่ 15 มีนาคม 2554

3.1.2 นายสืบยา ยืนยง ประชาชน วันที่ 20 มีนาคม 2554

3.1.3 นายไพบุลย์ โวหาร อติต อบต. ตำบลเกาะกลาง วันที่ 20 มีนาคม 2554

3.1.4 นายสุวิทย์ สุภาพ กำนัน ตำบลเกาะกลาง วันที่ 25 มีนาคม 2554

3.1.5 นายมาแอ ละงู ประชาชน วันที่ 30 มีนาคม 2554

3.1.6 นายสุรพัฒน์ อจหาญ ประชาชน วันที่ 20 เมษายน 2554

3.1.7 นายคำรณ หมาดเสม ประชาชน วันที่ 30 เมษายน 2554

3.1.8 นายณัฐนันท์ ต้นวิชา ประชาชน วันที่ 20 พฤษภาคม 2554

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล เป็น 2 ส่วน ดังนี้

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในเรื่อง “การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก ระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ระหว่างผู้ประกอบการเจ้าของแพขนานยนต์ข้ามฟากกับการเมืองภาคประชาสังคมและการเมืองภาคประชาชนหรือภาคพลเมืองด้านการก่อสร้างสะพานข้ามเกาะกับมีแพข้ามฟาก

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล เป็น 2 ส่วน ดังนี้

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในเรื่อง “การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก ระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ระหว่างผู้ประกอบการเจ้าของแพขนานยนต์ข้ามฟากกับการเมืองภาคประชาสังคมและการเมืองภาคประชาชนหรือภาคพลเมืองด้านการก่อสร้างสะพานข้ามเกาะกับมีแพข้ามฟาก

4.2 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา นำไปตรวจสอบความครบถ้วนและความสมบูรณ์ของแบบสอบถามและคัดเลือกที่สมบูรณ์มาทำการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันนยนต์
ข้ามพาระหว่างตำบลเกาะตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในเรื่องการหาทางออกที่สมานฉันท์
ทั้ง 2 ฝ่าย ในการขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ผลประโยชน์กับการเมืองภาคประชาสังคม

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะปัญหาความขัดแย้งของกลุ่มทุนเพื่อ
ผลประโยชน์กับการเมืองภาคประชาสังคมและภาคพลเมืองในการต่อต้านไม่ให้มีแพชชันนยนต์ แต่
ให้มีสะพานข้ามพากจากความไม่พอใจในการสัมปทานของผู้ประกอบการแพชชันนยนต์ข้ามพากที่
ได้จากการประมูลและทำสัญญาเกินกว่าเหตุ คือทำสัญญาสัมปทานกับ อบจ. ถึง 15 ปี ในวงเงินที่
เสียให้กับทางภาคการเมืองท้องถิ่นเป็นจำนวนน้อยและภาคพลเมืองต้องเสียเปรียบโดยเสียค่าใช้จ่าย
ในการข้ามพากแต่ละครั้งในวงเงินที่สูง

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก ระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ศึกษากรณีความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการแพขนานยนต์ข้ามฟาก กลุ่มธุรกิจและการเมืองภาคประชาสังคม” เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ และผลตอบมีเชิงปริมาณเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเล็กน้อยมี 5 ประเด็น คือ

1. สาเหตุและความเป็นมาที่เกิดแพขนานยนต์ข้ามฟาก
2. โครงสร้างลักษณะกระบวนการและยุทธศาสตร์ของการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก
3. บทบาทและการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่น
4. ผลกระทบจากการต่อต้านแพข้ามฟาก
5. ปัจจัยส่งเสริมหรือสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคการต่อต้านแพข้ามฟาก ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจและสังคมไทย แนวคิดเกี่ยวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และแนวคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของการพรรณนา ตามลำดับดังนี้

1. สาเหตุและความเป็นมาที่นำไปสู่การมีแพขนานยนต์ข้ามฟาก

1.1 การก่อเกิดมีแพข้ามฟาก

1.2 สาเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกิจการแพกับการเมืองภาคประชาสังคม

1.2.1 ปัจจัยภายนอก

- 1) ด้านการเมือง
- 2) ด้านเศรษฐกิจ
- 3) ด้านสังคม

1.2.2 ปัจจัยภายใน

1) จิตสำนึกสาธารณะ

2. โครงสร้าง ลักษณะ กระบวนการ ยุทธศาสตร์ของการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันนายนต์ข้ามฟาก

- 2.1 โครงสร้าง
- 2.2 ลักษณะ
- 2.3 กระบวนการ
- 2.4 ยุทธศาสตร์

3. บทบาทและการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่น

- 3.1 บทบาทของกลุ่มผู้นำท้องถิ่น
  - 3.1.1 ด้านการเมือง
  - 3.1.2 ด้านเศรษฐกิจ
  - 3.1.3 ด้านสังคม
- 3.2 การเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาสังคม

4. ผลกระทบจากการต่อต้านแพชชันนายนต์ข้ามฟาก

- 4.1 ด้านการเมือง
- 4.2 ด้านเศรษฐกิจ
- 4.3 ด้านสังคม

5. ปัจจัยส่งเสริมหรือสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคการต่อต้านแพชชันนายนต์ข้ามฟาก

- 5.1 ปัจจัยส่งเสริมหรือสนับสนุนของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นและการเมืองภาคประชาสังคมในขบวนการต่อต้านแพชชันนายนต์ข้ามฟาก
  - 5.1.1 ปัจจัยภายนอก

- 1) ด้านการเมือง
  - (1) เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516
  - (2) รัฐไทย
  - (3) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550

- 2) ด้านเศรษฐกิจ
  - (1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10
  - (2) ปัญหาเศรษฐกิจ

- 3) ด้านสังคม
  - (1) ชนิตพันธุ์
  - (2) ความเป็นพรรคพวกหรือพวกพ้อง
  - (3) สื่อ

5.1.2 ปัจจัยภายใน

- 1) สมาชิกกลุ่ม
- 2) ความสัมพันธ์แบบแนวมรวม

5.2 ปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคของการรวมกลุ่มการเมืองท้องถิ่นกับการต่อต้าน แพชชั่นฟาก

5.2.1 ปัจจัยภายนอก

- 1) ด้านการเมือง
  - (1) การเมืองระดับชาติไม่เห็นความสำคัญ
- 2) ด้านเศรษฐกิจ
  - (1) การประกอบอาชีพ
- 3) ด้านสังคม
  - (1) การศึกษา (การขาดองค์ความรู้ด้านประชาสังคม)

5.2.2 ปัจจัยภายใน

- 1) วัตถุประสงค์ของบางกลุ่มไม่ตรงกัน

1. สาเหตุและความเป็นมาที่ทำให้เกิดการต่อต้านแพชชันฟากของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม

แพชชันนายนต์ข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อยได้ก่อเกิดขึ้นจากกลุ่มทุนบริษัทส่งเสริม (จำกัด) บริษัทนี้นอกจากมีกิจการแพชชันฟากระหว่างฟากฝั่งบ้านหัวหิน ตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อยแล้วมีอีกท่า ระหว่างบ้านหลังสอดกับท่าแพบ้านศาลาด่าน ตำบลเกาะลันตาใหญ่ และยังมีกิจการของฝั่งแม่น้ำโขงข้ามฝั่งไทยลาวที่จังหวัดหนองคาย ได้ก่อเกิดขึ้นที่ท่าแพหัวหินเมื่อปี พ.ศ. 2540 โดยบริษัทส่งเสริม จำกัด โดยแบ่งผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างกลุ่มทุนกับนักการเมืองท้องถิ่น และระดับชาติโดยเอื้อผลประโยชน์ร่วมกัน ก่อนหน้ามีแพชชันนายนต์ข้ามฟากอำเภอเกาะลันตาอาศัยเรือหัวโทงข้ามฟาก แต่เนื่องจากไม่สะดวกในการนำรถยนต์ส่วนตัว อำเภอเป็นจำนวนมากได้ ทางบริษัทส่งเสริม จำกัด ได้เข้ามาขอสัมปทานจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ โดยทำสัญญางวดแรก 10 ปี ครั้งนี้ทำสัญญาเป็นเวลาถึง 16 ปี โดยจัดสรรผลประโยชน์ให้กับ อบจ.กระบี่แค่ปีละ 360,000 บาท นอกนั้นผลประโยชน์เอื้อต่อกัน (จากบทสัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ ต่อติด) นายองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลันตาน้อย

1.1 การก่อเกิดการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันนายนต์ข้ามฟาก ปัจเจกชนในท้องถิ่นรวมตัวกันต่อต้านต่างดำเนินกิจกรรมทางสังคมตามบทบาทและหน้าที่ของตนและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอยู่แล้ว ดังคำกล่าวของนายสวัสดิ์ ต่อติด (2554: บทสัมภาษณ์) การมีสะพานข้ามฟากถึงแม้จะใช้งบประมาณในการดำเนินงานสูงแต่เกิดความสะดวก สำหรับคนท้องถิ่นประหยัดงบประมาณและค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงและมีผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมน้อย

1.2 สาเหตุและความเป็นมาที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกิจการแพชชันนายนต์กับการเมืองภาคประชาสังคม ได้ทำการวิเคราะห์จากข้อมูลจากเอกสารข้อมูลการก่อเกิดความขัดแย้งและข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน มีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ปัจจัยภายนอก

1. ด้านการเมือง ข้อมูลจากเอกสารพบว่า การดำรงตำแหน่งทางการเมืองของพลเอกสุจินดา คราประยูร ภายหลังจากเลือกตั้งในวันที่ 22 ธันวาคม 2535 นำไปสู่เหตุการณ์วันที่ 17-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 (ธโรธร ผู้ทองคำ 2549:57) ซึ่งเป็นการชุมนุมของกลุ่มผู้เรียกร้องประชาธิปไตย ประกอบด้วยชนชั้นกลางเป็นจำนวนมาก ซึ่งแตกต่างจากกรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทั้งนี้เนื่องจากสองทศวรรษที่ผ่านมา เศรษฐกิจและสังคมไทย ได้พัฒนาไปมาก ทำให้ชนชั้นกลางที่เริ่มส่งเค้ามาตั้งแต่ปี 2516 เห็นเด่นชัดผู้ร่วมชุมนุมหลายคน มีโทรศัพท์มือถือ ขับรถเก๋งส่วนตัวไปร่วมชุมนุมและมีจำนวนที่เป็นเจ้าของกิจการเยอะ (ลิขิต วีระเวทิน 2546:240) เหตุการณ์

พฤษภทมิพใน พ.ศ. 2535 เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงขบวนการประชาสังคมในสังคมไทย พลังแห่งประชาสังคมไทยฉายภาพเด่นชัดในเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งต้องการให้สังคมไทยเดินสู่ทิศทางประชาธิปไตย ปรากฏการณ์ดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการรวมตัวของชนชั้นกลางที่เรียกว่า “พวกคอปกขาว” ในฐานะกลุ่มพลังทางการเมืองที่ได้รับการกล่าวขานถึงรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นจากกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองว่า “มือบมือถือ” (วิบูลย์ วิจารณ์ วิสารทสกุล 2540:13)

การเดินทางของขบวนการเมืองภาคประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สะดวกในการเดินทางของคนท้องถิ่น การเอาเปรียบราคา ความไม่ยุติธรรมของขบวนการทุนของบริษัทข้ามฟากในเดือนมีนาคมปี 2545 ณ ศาลากลางจังหวัดกระบี่ ทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่ในสมัยนั้นออกมาเจรจากับกลุ่มชุมนุม

1. ให้แพเดินตามปกติตรงเวลา
2. ปรับราคาคนโดยสารและค่าโดยสารรถยนต์ข้ามฟาก
3. ราคาค่าโดยสารให้คนโดยสารแพในพื้นที่ไปกลับคนละ 3 บาท คน

ต่างท้องที่ 10 บาท

4. ให้ทางบริษัทส่งเสริมเจ้าของแพเพิ่มจำนวนแพให้เพียงพอกับการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยว

5. ให้เพิ่มเวลาในการให้บริการจาก 4 ทูมเป็นเที่ยงคืน

จากบทสัมภาษณ์ นายสวาสดี ต่อคิด นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลันตาน้อย และต่อมาได้รับการปรับปรุงในระยะหนึ่ง

2. ด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจอันเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ด้านการท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่ท้องถิ่นได้ทำธุรกิจด้านการซื้อ-ขายที่ดิน ในเขตพื้นที่การท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากขึ้นอยู่กับกลุ่มทุน ทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้น ประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอเกาะลันตา สถานการณ์ความเคลื่อนไหวด้านธุรกิจพุ่งตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่แพขนานยนต์ข้ามฟากยังพัฒนาการไปตามอรรถชัยของผู้ประกอบการ ไม่ตรงเวลาทำให้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวเสียเวลาในการเดินทาง ประเด็นปัญหาใหญ่คือการออกจากท่าแพฝั่งหนึ่งไปสู่อีกฝั่งหนึ่งไม่ตรงเวลา

ดังคำกล่าวของนายสวาสดี ต่อคิด (2545: บทสัมภาษณ์) สิ่งที่เกิดขึ้นกับบ้านเราผลประโยชน์ของกลุ่มทุนมาก่อน การให้มีสะพานข้ามฟากและความจำเป็นของคนในพื้นที่เดินทางให้มีการสร้างสะพานข้ามฟากไม่คืบหน้าโดยการต่อต้านแพจากภาคประชาสังคมได้รับความร่วมมือน้อยด้วย ตอนที่จัดกลุ่มชุมนุมได้รับการว่าจ้างหัวละ 200 บาท ไม่ให้มีสะพานข้ามฟาก

โดยกลุ่มการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นร่วมกับกลุ่มทุนเพื่อหวังผลประโยชน์ไม่ให้เกิดมีสะพานข้ามฟากตามความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ ไม่ให้มีการต่อต้าน จึงเป็นไปอย่างเชื่องช้า

1. เรื่องแผนพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อป่าชายเลนพื้นที่ชายฝั่งและอุทยานแห่งชาติในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี จะให้มีสะพานข้ามฟากของเกาะลันตาทั้ง 2 ฝั่ง แต่ผลที่สรุปถูกต้องค้ำจากกลุ่มทุนจัดตั้งแพก็ไม่ต้องการสะพานทำให้โครงการชะงัก

ดังคำกล่าวของนายสวาสดิ์ ต่อติ๊ด (2545 : บทสัมภาษณ์) การคัดค้านการก่อสร้างสะพานข้ามฟากจากการจัดตั้งของกลุ่มทุนและนักการเมืองที่มีผลประโยชน์ร่วมกันจัดคนเดินขบวนคัดค้าน โดยว่าจ้างรายหัว หัวละ 200 บาท มาหน้าศาลากลางจังหวัดกระบี่ ไม่ให้มีสะพานข้ามฟากโดยอ้างว่า ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ของธรรมชาติป่าชายเลน สัตว์น้ำชายฝั่งและอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตาในการทำลายระบบนิเวศน์ จากผลกระทบการก่อสร้างสะพาน ทำให้นโยบายภาครัฐต้องชะงักไปอีกครั้งหนึ่ง

2. เรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่ง ป่าชายเลน สัตว์น้ำชายฝั่ง อุทยานแห่งชาติและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ดังคำกล่าวของนายสวาสดิ์ ต่อติ๊ด (2554 : บทสัมภาษณ์) การประกาศพื้นที่อำเภอเกาะลันตาเกินกว่าครึ่งเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ทั้งที่พื้นที่ของประชาชนมีหลักฐานที่ดินแต่ถูกรอรับงาโดยอุทยานแห่งชาติทำให้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่ทำมาหากินอยู่ก่อน ต้องเดือดร้อนจากการประกาศของอุทยานแห่งชาติ

สรุปได้ว่า การพัฒนาของภาครัฐส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของอำเภอเกาะลันตา ได้แก่ ป่าชายเลน สัตว์น้ำชายฝั่ง ทรัพยากรธรรมชาติและอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา จึงมีเงื่อนไขเกิดแรงผลักดันภาคประชาสังคมให้เกิดการรวมกลุ่มต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟากให้ได้ก่อสร้างสะพานถาวรที่มีผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมเพียงครั้งเดียว แต่ที่เป็นเหตุจากกลุ่มทุนเพื่อหวังผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเป็นข้ออ้าง

3. ด้านสังคม

อิทธิพลแนวความคิดของ Civil Society ในตะวันตกและการขยายตัวของประชาสังคมโลกเป็นอีกแรงผลักดันหนึ่งที่ทำให้แนวคิดประชาสังคมเฟื่องฟูขึ้น ภายหลังจากพังทลายของหลักมานเหล็กในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออก โดยการดำเนินการในลักษณะขบวนการประชาสังคมเรียกร้องประชาธิปไตยในประเทศเหล่านั้น ดูเหมือนว่าแนวความคิดประชาสังคมจะได้รับความนิยมนำมาในซีกโลกตะวันตกและขยายไปยังภูมิภาคอื่นๆ อิทธิพลทางความคิด

ครั้งสำคัญเข้ามายังไทยโดยมีฐานปฏิบัติการอยู่บนกลุ่มนักคิด นักวิชาการ นักพัฒนาและนักเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งเป็นผู้ที่คอยนำเสนอความคิดให้แพร่หลายออกไปอีกทอดหนึ่งและถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการจุดกระแสความสนใจในแนวคิดที่ว่าด้วยประชาสังคมให้โหมกระพือขึ้นในสังคมไทย (เชษฐา ทรัพย์เย็น 2547 : 107-108)

แนวคิดการพัฒนาในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 (2540-2544) ยึดหลักของการพัฒนา “คน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 8 ซึ่งประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2539 เป็นความพยายามที่จะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสาธารณะในการร่างแบบ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้พยายามจัดตั้งประชาคมต่างๆ ขึ้นในระดับจังหวัด เพื่อระดมการมีส่วนร่วมผ่าน “เวทีประชาคมหรือเวทีจังหวัด” (คานิโล ซองโก 2547:15-16) เพื่อสนับสนุนแนวทางพัฒนาในช่องแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้ริเริ่มประชาสังคมรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “ประชาสังคมจังหวัด” ขึ้นด้วย เพื่อให้เป็นกลไกส่งเสริมกระบวนการทำงานพัฒนาแบบพหุภาคี ในจังหวัดต่างๆ เป็นเวทีของการระดมความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางการพัฒนา ระดมการสนับสนุนทำความคิดและการกระทำที่สร้างสรรค์จากทุกฝ่ายในจังหวัด โดยเริ่มทดลองจัดตั้งประชาคมจังหวัดใน 4 จังหวัด คือ จังหวัดน่าน ขอนแก่น เพชรบุรี และสงขลา ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2548 เป็นต้นมา (สมคิด เลิศไพฑูรย์ 2540 : 226-227)

จากแผนพัฒนาดังกล่าวลงสู่พื้นที่จังหวัดกระบี่โดยการท่องเที่ยวที่มาแรงและสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะพื้นที่ด้านชายฝั่ง

ดังคำกล่าวของนายสวาสดี ต่อคิด (2554 : บทสัมภาษณ์) “จริงๆ แล้วพื้นที่การท่องเที่ยวของจังหวัดกระบี่ เดิมได้รับการนิยมนาน ซึ่งรู้จักกันดีเกือบทั่วโลก คือ หมู่เกาะพีพี ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลอ่าวนาง อำเภอเมืองกระบี่ แต่ขณะนั้นการท่องเที่ยวได้หลักเข้าสู่จังหวัดกระบี่มาก เกาะพีพีรองรับการท่องเที่ยวอย่างเต็มความสามารถ จังหวัดโดยสำนักงานการท่องเที่ยวได้ขยายตัวลงสู่เกาะลันตา เริ่มพัฒนาการท่องเที่ยวราคาที่ดินสูงขึ้น สังคมเปลี่ยนไปจากสังคมชนบทเป็นแหล่งการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวจากยุโรปและอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ ภาคประชาสังคมโดยกลุ่มการเมืองท้องถิ่น ได้เล็งเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในอนาคตได้มีการจัดตั้งประชาคมทุกหมู่บ้านเพื่อดูแลการออกนอกเส้นทางพัฒนาของกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นทุกตำบลมีภาคประชาคมคอยตรวจสอบดูแลการทำงานภาครัฐ ปัจจุบันแพข้ามฟากทั้งสองฝั่ง จึงได้พัฒนาโดยการตรวจสอบของภาคประชาสังคมที่รวมตัวต่อต้านจากความสำเร็จของการเอาเปรียบของกลุ่มทุน โดยนำเสนอให้เปิดท่าแพแห่งใหม่ โดยให้มีการประมูลเป็น 2 ท่าแพ เพื่อลดปัญหาความแออัดทางการเดินทางของนักท่องเที่ยวและความแออัดด้านสังคม จากคำกล่าวของนายสวาสดี ต่อคิด อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลันตาน้อย จากคำสัมภาษณ์

ดังนั้น กระแสแนวคิดเรื่องประชาสังคม จึงเป็นแรงผลักดัน แรงบันดาลใจ อย่างหนึ่งที่ทำให้ปัจเจกชนจากกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่ร่วมกันทำกิจกรรมกันอยู่แล้ว แต่ยังไม่ได้เกาะ กลุ่มกันเหนียวแน่นนั้นเกิดจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน เห็นว่าเป็นการรวมกันเพื่อก่อให้เกิดสิ่งที่ดี งามต่อการท่องเที่ยว และการเมืองภาคประชาสังคม

สรุปได้ว่ากระแสเรื่องประชาสังคม ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการเกิดการ ต่อต้านการเมืองภาคประชาสังคมกับกลุ่มนักธุรกิจผู้ประกอบการทุน เจ้าของกิจการแพขนานยนต์ เพื่อความชอบธรรมทางสังคม

1.2.2 ปัจจัยภายใน

1) จิตสำนึกสาธารณะของปัจเจกชน

จิตสำนึกสาธารณะ คือความตื่นตัวทางสังคมและการยอมรับใน สาธารณะชน ถึงความสำคัญของคุณธรรมแห่งประชาสังคมหรือ Civil virtues โดยความเห็น ความสำคัญและเคารพในคุณค่าของความคิดริเริ่มอิสระของปัจเจกชนและบุคคลที่ทำงานเพื่อ ส่วนรวม โดยไม่ต้องอยู่ใต้อำนาจของอำนาจการเมืองที่เป็นทางการ (Official political authority) และเน้นการมีส่วนร่วมโดยสมัครใจในการสร้างสรรค์สังคม (โกมาตร ซึ่งเสถียรทรัพย์ 2544: 30) การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของตนเองและสังคม โดยนัยยะนี้คือ ประชาชนเกิดสำนึก แห่งการเป็นพลเมือง (Citizenship) สำนึกของพลเมืองว่าจะสามารถร่วมแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ (อนุชาติ พวงสำลี 2540:)

ดังนั้น แรงผลักดันที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันของภาคประชาสังคม จึงมี ความแตกต่างกันตามลักษณะของแนวคิดในการทำตน โดยบางกลุ่มเข้ามาทำงานสาธารณะ ประโยชน์ด้วยแรงผลักดันของศรัทธา ไม่ว่าจะเป็นสำนึกทางศาสนา สำนึกทางสังคม สำนึกของ ความเป็นกลุ่มที่มีเชื้อชาติ หรืออาชีพเดียวกัน หรือสำนึกท้องถิ่น สำนึกบ้านเกิดที่ผลักดันให้เกิดการ รวมตัวของคนในระดับท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่า การรวมตัวการรวมกลุ่มกับพื้นฐานของจิตสำนึกใน ลักษณะนี้กำลังเติบโตตามท้องถิ่นต่างๆ และเริ่มเป็นกลุ่มที่มีพลังและศักยภาพค่อนข้างสูงที่จะ สามารถพัฒนาไปสู่กระบวนการประชาสังคมได้

จิตสำนึกของสาธารณะของปัจเจกชน คือความต้องการทำงานเพื่อสังคม และท้องถิ่นของตน จึงเกิดกลุ่มองค์กรต่างๆ ขึ้น ในท้องถิ่นและสมาชิกที่มาจากกลุ่มองค์กรเหล่านี้ มีความรัก ความเอื้ออาทร มีความผูกพัน และความปรารถนาดีต่อการเมืองภาคประชาสังคมและ ชุมชนท้องถิ่นที่มาร่วมตัวกันโดยธรรมชาติ เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ทำกิจกรรม อันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่ท้องถิ่น ในนามการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพข้ามฟาก

2. โครงสร้าง ลักษณะ กระบวนการ ยุทธศาสตร์ของการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันนายนต์ข้ามฟาก

2.1 โครงสร้าง

โครงสร้างของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม ประกอบด้วยแกนนำกลุ่มต่างๆ เช่น

1. กลุ่มคนขับเรือหัวโทง
2. กลุ่มคนตกเบ็ด
3. กลุ่มศาสนา
4. กลุ่มผู้ใช้แรงงาน
5. กลุ่มคนขับรถรับจ้าง (มอเตอร์ไซค์)
6. กลุ่มคนขับรถสองแถว
7. กลุ่มคนกรีดยาง
8. กลุ่มคนตัดปาล์ม
9. กลุ่มพ่อค้า-แม่ค้า
10. กลุ่มคนหาบขายของเร่
11. กลุ่มแพชชายนต์ข้ามฟาก

กลุ่มแกนต่างๆ เหล่านี้ เป็นการจัดกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมในการต่อต้านแพชชันนายนต์ข้ามฟาก กลุ่มเหล่านี้เป็นการจัดพวกเพื่อให้มีสะพานข้ามฟากจนเกิดความสำเร็จดังเช่น ช่วงบ้านหลังสอดกับบ้านศาลาด่าน ปัจจุบันได้ดำเนินการก่อสร้างจากงบประมาณทางภาครัฐ 400 ล้านบาท ขณะนี้กำลังดำเนินการก่อสร้าง คงเหลือไว้ช่วงหัวหิน-คลองหมาก

ตั้งคำกล่าวของ นายสวัสดิ์ ต่อดิต (บทสัมภาษณ์) การบริหารจัดการให้เกิดสะพานข้ามฟากโดยการรวมกลุ่มเดินขบวนไปหน้าศาลากลางจังหวัดกระบี่ ต่อรองกับทางภาครัฐ โดยกดดันกลุ่มทุนให้ลดราคาค่าโดยสาร ออกจากท่าตรงเวลา เพิ่มเวลาให้มากกว่าเดิม ตอนเช้าถึงเที่ยงคืน เปิดท่าแพเดิมอีกแห่งระหว่างท่าบ้านร่าหมาดกับท่าบ้านหลังสอดเพิ่มขึ้น เพื่อลดความแออัดของผู้โดยสารและรถยนต์ข้ามฟาก เพื่อความปลอดภัยในการคมนาคม ปัจจุบันรถคิดเพื่อรอข้ามแพเป็น 3-4 กิโลเมตร เปิดสะพานข้ามฟากเพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้าน ตรวจสอบความลึกของน้ำ เนื่องจากแพชชันนายนต์อาศัยน้ำทะเลและน้ำขึ้น-น้ำลง เพื่อให้แพข้ามได้ตลอดเวลา และการสร้างสะพานปัญหากระทบกับสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าที่มีแพชชันนายนต์อยู่ในปัจจุบัน คือครั้งเดียวจบ

2.2 ลักษณะ

ความหลากหลายเชิงเนื้อหา

2.2.1 กิจกรรม วัตถุประสงค์ของกลุ่ม มุ่งหวังให้เกิดสิ่งที่ดีงามแก่ท้องถิ่นและทำกิจกรรมให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม กิจกรรมที่ทำมีความหลากหลาย เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สัตว์น้ำชายฝั่ง การมีส่วนร่วมทางการเมือง การณรงค์ประชาธิปไตย การรวมตัวของกลุ่ม ทำการถามความคิดเห็นของแต่ละคน

2.2.2 ประเด็นความสนใจ/ปัญหา มีความหลากหลายในประเด็นความสนใจ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ ด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมแต่ทุกกลุ่มมีประเด็นสนใจเดียวกัน คือ การให้มีสะพานข้ามฟากแทนแพเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการสัญจร การเดินทางประหยัดค่าใช้จ่าย

2.2.3 มีความเป็นชุมชน คือ กลุ่มคนมีความรักความผูกพันความปรารถนาดีต่อสังคมและท้องถิ่น รวมตัวกันโดยธรรมชาติ ความเป็นชุมชนในความหมายของประชาสังคม ความเป็นชุมชนท้องถิ่นมีความสนใจคือมุ่งหวังให้เกิดสิ่งที่ดีงาม มีความเอื้ออาทรและความผูกพันต่อกันและร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

2.2.4 มีสำนึกสาธารณะ วัตถุประสงค์ของชุมชนท้องถิ่น คือ มุ่งหวังให้เกิดสิ่งที่ดีงามแก่ท้องถิ่น และกิจกรรมอะไรก็ได้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับส่วนรวม ซึ่งถือได้ว่ากลุ่มต่างๆ ที่มารวมตัวกันเป็นชุมชนภาคประชาสังคมการต่อต้านแพข้ามฟากให้ประโยชน์ต่อส่วนรวม แสดงให้เห็นว่าทุกกลุ่มจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง (Citizenship) สำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถร่วมแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้

2.3 กระบวนการ

กระบวนการประชาสังคม การเมืองภาคประชาสังคมมีองค์ประกอบและรูปแบบ ดังนี้

2.3.1 ขั้นตอน

พัฒนาการของกลุ่ม หากพิจารณาในด้านของกระบวนการประชาสังคมที่ ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอว่าไม่ได้เกิดขึ้นโดยอิสระมีพัฒนาการ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การเกิดจิตสำนึกระดับสังคม ขั้นที่ 2 การเกิดกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ ที่มีจิตสำนึกในการดูแลผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ขั้นที่ 3 การก่อรูปของอุดมการณ์ของสังคมและขั้นที่ 4 การตกผลึกของอุดมการณ์ของสังคมเข้มแข็งในลักษณะเป็นสมัยในที่สุด (ธีรยุทธ บุญมี อ้างใน เศรษฐา ทรัพย์เย็น 2547 : 160-161) พบว่า อยู่ในขั้นที่ 3 มีรายละเอียดดังนี้

การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะตันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ กลุ่มคนดังกล่าวเกิดขึ้นจาก

การพบปะพูดคุยของกลุ่มบุคคลที่เห็นคุณค่าของแผ่นดินบ้านเกิด ต้องการให้บ้านเกิดก้าวไปในโลกปัจจุบันอย่างงดงามและปลอดภัยจากปัญหาการเอาเปรียบของกลุ่มทุน (ข้อมูลจากเอกสาร)

กลุ่มบุคคลเหล่านั้นคือ ปัจเจกชนจากกลุ่มต่างๆ ซึ่งต่างก็ดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มตนเองอยู่แล้ว ซึ่งให้เห็นว่าปัจเจกชนจากกลุ่มองค์กรต่างๆ นั้น ต่างมีจิตสำนึกสาธารณะอยู่ก่อนแล้ว คือการเกิดจิตสำนึกระดับสังคม ได้แก่ ความรักชาติบ้านเมือง การหวงแผ่นดินบ้านเกิด การห่วงใยสังคม ความต้องการช่วยเหลือสังคม ความต้องการช่วยเหลืองานสาธารณะประโยชน์ต่างๆ และความต้องการสร้างความเป็นธรรมในสังคม สิ่งดังกล่าวแสดงว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ใหญ่กว่าชุมชน คือ วิถีชีวิตสังคม ซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันที่จะต้องแก้ไขปัญหาและมีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้สังคมส่วนรวมดีขึ้น คือการเกิดพัฒนาการขั้นที่ 1

2.3.2 องค์ประกอบ

องค์ประกอบของกระบวนการประชาสังคมของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการคัดค้านแพชชันฟาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ โทมัส เจมส์ (1984: 32) ที่ว่า กระบวนการประชาสังคมประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) จิตสำนึกประชาสังคม (Civic consciousness) 2) โครงสร้างองค์กรประชาสังคม (Civic Organization) และ 3) เครือข่ายประชาสังคม (Civic network)

1) จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Organization) หมายถึง การตื่นตัวของสังคมและการยอมรับในหมู่พลเมือง ถึงความสำคัญของคุณธรรมแห่งประชาสังคม (Civic Virtues) โดยการเห็นความสำคัญและให้ความเคารพในคุณค่าของความคิดริเริ่มที่เป็นอิสระของปัจเจกบุคคลที่ทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม ไม่ตกอยู่ในอำนาจของอำนาจการเมืองและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม โดยสมัครใจในการสร้างสรรค์สังคม อันจะนำมาสู่การสร้างระบบคุณค่าและบรรทัดฐานของสังคมที่ดี อาทิความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ความอดกลั้นทางความขัดแย้ง ความสมานฉันท์และการเปิดกว้างยอมรับความหลากหลาย

ซึ่งความข้อนี้สอดคล้องที่เห็นได้ชัดว่า ประชาชนในพื้นที่อำเภอเกาะลันตา มีความตื่นตัวในการทำงานเพื่อส่วนรวม ต่างรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่หลากหลายด้วยความรักความผูกพัน ความเอื้ออาทร มีผลประโยชน์ มีความสนใจร่วมกัน ในเรื่องสาธารณะกิจกรรมที่กลุ่มจัดขึ้น ทุกคนมารวมตัวกันด้วยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับและไม่มีการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ทุกกลุ่มสนใจปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม

2) โครงสร้างขององค์กรประชาสังคม (Civic Organization)

(1) กลุ่มหรือองค์กรในด้านสังคมที่รองรับการคบหาสมาคมและเอื้ออำนวยต่อการแสดงออกทางสังคม อาทิ องค์กรสาธารณะประโยชน์และอาสาสมัครต่างๆ เป็นต้น การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนลที่มีกลุ่ม 11 กลุ่ม ในจำนวนนี้มีทั้งองค์กรที่ทำงานสาธารณะประโยชน์และองค์กรอาสาสมัคร ที่เอื้ออำนวยต่อการแสดงออกทางสังคม โดยมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

(2) องค์กรหรือชุมชนทุกรูปแบบที่มีการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมที่สะท้อนจิตสำนึกประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน หรือบ้าน ชุมชน กลุ่มแกนต่างๆ เหล่านี้ก็นำเน้นกิจกรรมที่สะท้อนจิตสำนึกประชาสังคม ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนและสมาคม

(3) อาจเป็นองค์กรในภาครัฐหรือเอกชนหรือกลุ่มธุรกิจเอกชน ซึ่งมีกิจกรรมหรือโครงการหลายอย่างที่ถือเป็นกิจกรรมของพลเมือง (Civic action) หรืออยู่ในข่ายของกิจกรรมเพื่อสังคม

กลุ่มแกน มีทั้งกลุ่มที่รัฐมาดำเนินการจัดตั้งและกลุ่มที่เป็นธุรกิจเอกชน แต่ละกลุ่มแกนมีกิจกรรมหรือโครงการเพื่อสังคมที่หลากหลาย

(4) ครอบคลุมบุคคลต่างๆ ในภาคราชการหรือภาคธุรกิจที่มีบทบาทอื่นๆ นอกเวลาทำงาน หรือแม้แต่ในเวลาทำงานปกติ ที่มีลักษณะเป็นกิจกรรม เพื่อช่วยเหลือสังคม แม้ว่าบางครั้งบุคคลเหล่านี้ไม่มีองค์กรใดๆ ในภาคสังคมมารองรับ

สมาชิกของกลุ่ม ดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมต่างๆ ของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนล ครอบคลุมในภาคธุรกิจเอกชน ภาคการเกษตร นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป ที่ไม่ได้สังกัดกลุ่มองค์กรใดๆ ในภาคสังคมมารองรับ

3) เครือข่ายประชาสังคม (Civic network)

หมายถึง โครงสร้างและขบวนการที่เชื่อมโยงองค์กรสาธารณะประโยชน์และปัจเจกชนอิสระเข้าด้วยกันและทำให้เกิดการสื่อสารการสนทนาระหว่างองค์กรเหล่านั้นกับปัจเจกชนและสาธารณะชนในเครือข่ายประชาสังคมกระบวนการที่ประสานและถ่ายทอดความคิดเห็น ทักษะคิด ประสพการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นนี้จะยกระดับจิตสำนึกของปัจเจกชนบุคคลจากการเป็นฝ่ายถูกกระทำมาเป็นฝ่ายกระทำสังคม โดยมีจุดเน้นที่การแสวงหาปริมาตรสาธารณะใหม่ๆ (alternative public Sphere) ที่ถ่วงดุลและด้านทานการครอบงำของสื่อมวลชนกระแสหลักซึ่งถูกยึดครองโดยกลไกตลาด ตลอดจนเปิดโอกาสให้แก่การแสดงออกของความคิดอิสระต่างๆ ที่แต่เดิมอาจถูกกีดกันไม่ให้มีส่วนร่วม

กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมต่อต้านแพชชันแนลข้ามฟาก มีโครงสร้างการทำงานที่ไม่มีการบังคับบัญชา คือไม่มีผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเหมือน

หน่วยงานของรัฐทุกกลุ่ม มีความเสมอหน้ากัน ความสัมพันธ์ซึ่งเชื่อมโยงกันเป็นแนวราบ เชื่อมโยง ทั้งองค์กรสาธารณะประโยชน์และปัจเจกชน คือ บุคคลซึ่งไม่สังกัดกลุ่มแกนใดๆ เข้าด้วยกันเป็น เครือข่าย มีการสื่อสาร โดยการประสานทางโทรศัพท์ ไปรษณีย์บัตรและการบอกต่อ มีการประชุม แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความคิดเห็นให้แสดงออกของความคิดโดยอิสระ เป็นประจำ ซึ่งกลุ่มจะไม่ถูก ครอบงำโดยสื่อมวลชนต่างๆ ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มมีสมาคมสื่อสารเป็นเครือข่าย

ดังคำกล่าวของ สวาสดิ์ ต่อติด (2554 : บทสัมภาษณ์) “เพื่อมุ่งหวังให้เกิด สิ่งที่ดีงามแก่ท้องถิ่นและทำกิจกรรมอะไรก็ได้ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม”

สรุปได้ว่า กระบวนการประชาสังคมของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม มีการพัฒนาเป็น 3 ขั้นตอน ขั้นที่ 1. การเกิดจิตสำนึกระดับสังคม คือ ความรักชาติบ้านเมือง การ หวงแหนแผ่นดินบ้านเกิด การห่วงใยสังคม ความต้องการช่วยเหลือสังคม ความต้องการช่วยงาน สาธารณะประโยชน์ต่างๆ และความต้องการสร้างความเป็นธรรมในสังคม ขั้นที่ 2. การเกิดกลุ่ม องค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีจิตสำนึกในการดูแลผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน คือ การรวมเป็น กลุ่มองค์กรต่างๆ และขั้นที่ 3. การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคม กลุ่มองค์กรต่างๆ เหล่านี้ นั้น มารวมกันเป็นกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม ซึ่งทำหน้าที่ต่อต้านแพชชันแนลขั้วฝักเพื่อให้เกิด ความเป็นธรรมในสังคมบ้านเกิด จนกลายเป็นสถาบันทางสังคมการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับที่วิริยยุทธ บุญมี เสนอว่าขณะนี้ประเทศไทยอยู่ในขั้นที่ 3 กลุ่มการเมืองต่อต้านแพ มืองค์ประกอบของ กระบวนการประชาสังคม ทั้ง 3 ประการได้แก่ 1) จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Conciousness) คือ ทุกคนมีความสนใจในการทำงานเพื่อส่วนรวม จึงมารวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรต่างๆ และกลุ่ม องค์กรเหล่านั้นจึงมารวมกลุ่ม การเมืองภาคประชาสังคม 2) โครงสร้างขององค์กรประชาสังคม (Civic Organization) คือทุกกลุ่มเป็นองค์กรสาธารณะประโยชน์และองค์กรอาสาสมัคร 3) เครือข่าย ประชาสังคม (civic network) คือทุกกลุ่มเชื่อมโยงกันในแนวราบ ทั้งองค์กรสาธารณะประโยชน์และ ปัจเจกชนเข้าด้วยกันเป็นเครือข่าย มีการสื่อสาร ถ่ายทอดความคิดเห็นให้แสดงออกได้โดยอิสระไม่ถูก ครอบงำโดยสื่อต่างๆ และรูปแบบของประชาสังคมที่เป็นกระบวนการของกลุ่มการเมืองภาคประชา สังคมกับการต่อต้านแพเป็นทั้งรูปแบบกระบวนการเคลื่อนไหวของสังคม (Movement) คือกลุ่ม การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพ “พื้นที่อาณาบริเวณสาธารณะ” เป็นฐานและมีความ เป็นพลเมืองที่ไม่ใช่ฐานะหน้าที่พลเมืองแต่มีความเป็นพลเมืองที่สนใจ ตื่นตัวและมีจิตสำนึกสูงและ รูปแบบประเด็นกลุ่มองค์กร (Static) คือการทำงานของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการ ต่อต้านแพ เป็นการเคลื่อนไหวในทางความคิดที่ไม่ใช่ต่อต้านรัฐหรือประท้วงรัฐแต่เป็น ความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐกับกลุ่มองค์กรต่างๆ ซึ่งเป็นการมองรัฐในแง่ดี แต่มองกลุ่มทุนในการ เอาเปรียบพลเมือง

2.4 ยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ของประชาสังคม (อนุชาติ พวงสำลี และคณะ 2542: 292) มีองค์ประกอบดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คือการมองอนาคตร่วมกันรับรู้และเข้าใจถึงทิศทางเป้าหมายที่จะไปด้วยกันจะทำให้กระบวนการการเคลื่อนไหวมีพลังและลดความขัดแย้งเฉพาะหน้าลง
2. การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง คือประชาสังคมเป็นเรื่องของความหลากหลายกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายย่อมเป็นเงื่อนไขให้เกิดการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือทำอย่างแข็งขันด้วยถือว่าเป็นเรื่องที่ตนมีสิทธิมีส่วน
3. การมีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ คือประชาสังคมจะต้องสร้างและตั้งสมองค์ความรู้ที่จะสามารถปรับใช้และเรียนรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา ดังนั้นศักยภาพในการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งจำเป็น
4. การมีการเรียนรู้ จากปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกัน คือประชาสังคมเป็นกระบวนการทางสังคมที่ไม่มีสูตรสำเร็จ แต่เป็นเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ อันจะช่วยให้เกิดปัญญาหมู่ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาดังกล่าว และอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์จริง ในอีกด้านหนึ่งก็จำเป็นจะต้องคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆ กันด้วย เพื่อให้สามารถปรับตัวได้เท่ากัน และเป็นฝ่ายก้าวหน้ามากกว่าตั้งรับปัญหา
5. การมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะของพลเมืองคือ ความเป็นประชาสังคมนั้นจะต้องสะท้อนถึงความตื่นตัวของพลเมืองที่จะมาร่วมกันรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของส่วนรวม หรือ สาธารณะ (public responsibility) ที่มีได้หวังเพียงรอคอยหรือเรียกร้อง การแก้ปัญหาจากรัฐแต่ฝ่ายเดียวโดยตนเองไม่มีส่วนร่วม
6. การมีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง และเชื่อมโยงความร่วมมือต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อหนุนเสริมความเข้มแข็งซึ่งกันและกัน ดังนั้น ช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะบทบาทของสถาบัน สื่อมวลชน ย่อมมีความหมายถึงต่อขบวนการประชาสังคมที่จะนำไปสู่การถ่ายทอดของข้อมูลข่าวสารและการรับรู้อย่างเท่าเทียมกันของคนในสังคม
7. การมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพคือการสร้างประชาสังคมจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของการจัดการที่ดีทั้งในแง่ขององค์กร ระบบ และคนในองค์กร

หากพิจารณายุทธศาสตร์ประชาสังคมของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนลชนด์ข้ามฟาก ดังกล่าวข้างต้นมีรายละเอียด ดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม คือกลุ่มคนที่มีความรัก ความผูกพัน ความปรารถนาดี และเห็นถึงคุณค่าในแผ่นดินเกาะลันตา ต้องการให้เกาะลันตาค้าวไป ในโลกปัจจุบันอย่างงดงามและปลอดภัยใดๆ จึงมารวมตัวกัน โดยธรรมชาติ ทั้งนี้โดยมี วัตถุประสงค์ เพื่อเสวนาและเสนอความคิดเห็นรวมพลังเพื่อร่วมมือปฏิบัติกิจกรรมอันจะนำไปสู่สิ่ง ที่ดีงามของเมืองและท้องถิ่นร่วมกัน จึงเป็นการมองอนาคตร่วมกัน และเข้าใจถึงทิศทางเป้าหมายที่ จะไปด้วยกัน

2. การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ดังได้กล่าวมาแล้วว่าการทำงานของ กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนลข้ามฟากไม่เน้นที่ตัวองค์กร หรือโครงสร้าง แต่จะเน้นกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างปัจเจกชนและกลุ่มองค์กร เป็นหลัก ซึ่งกิจกรรมที่กลุ่มได้ดำเนินการเป็นประจำคือการจัดกิจกรรมร่วมที่กำหนดขึ้นมาเพื่อ แก้ไขประเด็นปัญหาแพชชันแนล ซึ่งในลักษณะที่เกิดขึ้นไม่บ่อยนัก เมื่อเทียบกับยุทธศาสตร์ของ การมีส่วนร่วมและการจัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา

3. การมีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ เพื่อร่วมรู้กับหา แนวทางก่อให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการสังสมความรู้จากผู้ที่ไม่รู้ก็ได้รู้และผู้ที่รู้ อยู่แล้วก็มีความรู้เพิ่มขึ้น

4. การมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกัน คือกิจกรรมการจัด กิจกรรม เป็นวิธีที่กลุ่มใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เป็นประเด็นปัญหาาร่วม ซึ่งมีไม่ บ่อยนักเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกัน นับตั้งแต่การนำเสนอข้อมูลการหาข้อมูล ข้อเท็จจริง จนกระทั่งการกำหนดกิจกรรมและทำกิจกรรมร่วมกันเสร็จ

5. การมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะของพลเมือง ปัญหาสาธารณะที่ ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน คือปัญหาการข้ามฟาก การสัญจร การเดินทาง การขึ้น ของน้ำขึ้นน้ำลง ปัญหาการเดินทางของแพ โดยการเน้นปัญหาดังกล่าวโดยการเดินขบวนหรือ ประท้วงการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม จึงเป็นการเคลื่อนไหวทางความคิดที่ไม่ได้เป็นปฏิปักษ์ หรือ ต่อต้านรัฐ หากมุ่งแสวงหาความร่วมมือ และเป็นพันธมิตรกับทุกฝ่าย ทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็น ประชาชนทั่วไปและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน กลุ่มซึ่งเป็นที่ยอมรับของหน่วยงาน ภาครัฐ

6. การมีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงข่ายความร่วมมือ กลุ่ม การเมืองภาคประชาสังคม กับการต่อต้านแพชชันแนลใช้วิธีการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ ไปรษณีย์ และการบอกต่อเพื่อให้กลุ่มเครือข่ายเข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถ่ายทอด ความคิด แสดงความคิดเห็นโดยอิสระไม่มีการบังคับ

7. การมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนลชนชั้นข้ามฟาก เป็นกลุ่ม (องค์กร) ที่มีโครงสร้างกลุ่มที่เป็นระบบการจัดการกลุ่มแบบแนวร่วม (Horizontal) กล่าวคือ ไม่มีประธานกลุ่มมีแต่ผู้ประสานงานความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำกลุ่มและระหว่างกลุ่มที่เป็นเครือข่าย จึงเสมอภาคและเท่าเทียมกันส่งผลให้คนที่อยู่ในกลุ่มรู้สึกว่าคุณค่า มีความเป็นกันเองและไว้วางใจซึ่งกันและกัน

สรุปได้ว่า เงื่อนไขที่ก่อให้เกิดองค์ประกอบของยุทธศาสตร์ประชาสังคมของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนลชนชั้นข้ามฟาก เกี่ยวกับวิสัยทัศน์การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง การมีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ การมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกัน การมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะของพลเมือง การมีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง และเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและการมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ของกลุ่ม 2) การเสวนา 3) กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากประเด็นปัญหาาร่วมกัน 4) โครงสร้างกลุ่มที่เป็นระบบการจัดการกลุ่มแบบแนวร่วมและ 5) การสื่อสาร

จากโครงสร้าง ลักษณะกระบวนการและยุทธศาสตร์ของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนลชนชั้นข้ามฟากพอสรุปได้ว่า เป็นประชาสังคมตามแนวคิดแบบปัจเจกชนนิยมเห็นว่า ปัจเจกชนนิยมในฐานะพลเมืองจะต้องมีความรับผิดชอบในการสร้างชุมชน-ประชาคมด้วย ปัจเจกชนที่มีความรับผิดชอบจะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม จะมีความหลากหลายและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ไม่มีการแบ่งแยกความเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย เพราะทุกคนเป็นหน่วยมูลฐานที่เท่าเทียมกันหมด นั่นคือความเป็นปัจเจกชนและสิ่งนี้จะทำให้การร่วมแสดงความคิดเห็นระหว่างกันและกันภายในชุมชนเต็มไปด้วยความเท่าเทียมเป็นประชาธิปไตย ห่างไกลจากโอกาสที่บุคคลใดจะโน้มนำความคิดของชุมชนได้โดยลำพัง แนวคิดนี้เห็นว่า การปล่อยให้ชุมชนเป็นตัวตั้งในการริเริ่มและตัดสินใจทั้งหมด โดยไม่เปิดโอกาสให้กับปัจเจกชนเลยนั้น จะทำให้การมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยไม่เกิดขึ้นแต่สิ่งที่จะเกิดขึ้นคือการโน้มนำเชิงเข้าหาระบบเผด็จการ มีกรอบทางความคิดที่ถูกสร้างโดยชุมชนประชาคมนั้นเอง แต่อย่างไรก็ดี สิ่งสำคัญก็คือความเป็นปัจเจกชนจะต้องมี “ความเป็นพลเมือง” อยู่ด้วย กล่าวคือ เป็นประชาชนที่เอาใจใส่เรื่องของ “ส่วนรวม” เห็นความสำคัญของผลประโยชน์สาธารณะ ไม่น้อยไปกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว ความเป็นพลเมืองในแบบนี้เองที่จะเป็นมูลฐานให้กับการสร้างชุมชนและประชาสังคมที่ยั่งยืนแบบประชาธิปไตย (ฉันทิศ เพียรธรรม 2542: 26)

เป็นองค์กรประชาสังคมหนึ่งในกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมที่เป็นประชาคมที่ไม่ถูกรอรับ โดยรัฐคือเป็นประชาสังคมที่เข้มแข็งเกิดจากจิตสำนึกร่วมกันของกลุ่ม โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ในเชิงแนวร่วมที่มีใช้เกิดจากการจัดตั้งโดยการใช้อำนาจและกลไกของรัฐเข้ามาสั่ง

การหรือจัดตั้งให้เกิดอย่างมีความสัมพันธ์ในเชิงแนวคิด มีความเป็นอิสระทางการเมือง หรือเกิดจากความสำนึก ตระหนักในปัญหาของชุมชนตนเอง มีลักษณะของกลุ่มอย่างหลากหลาย มุ่งให้เกิดพลังการสร้างสรรค์และเกิดการประสานความร่วมมือทุกฝ่าย ทุกกลุ่ม เพื่อค้นคิดวิธีการ การดำเนินงาน ในกิจกรรมที่สามารถตอบสนอง แก้ไขปัญหาาร่วมของชุมชนตนเองให้หลากหลายรูปแบบที่แปลกใหม่และแตกต่างไปจากวิธีการแนวคิดแบบเดิมๆ โดยมีการนำเอาทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นเข้ามารวมกัน (ขวัญสรวง อดิโพธิ 2543 : 215-220)

เป็นกลุ่มองค์กรที่มี “พื้นที่อาณานิคมสาธารณะ” (the public sphere) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในเขตพื้นที่ได้แสดงออก ซึ่งความคิดเห็นเสนอปัญหาสาธารณะต่างๆ ได้อย่างเท่าเทียมกัน สามารถหาหรือออกจากกลุ่มได้ตลอดเวลาตามที่ ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ (2542 : 231) ได้กล่าวไว้ว่า ประชาสังคม เป็นเวทีที่ช่วยสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ในแนวราบของผู้คนซึ่งตั้งอยู่บนความเสมอภาค ความหลากหลายขององค์ประกอบของประชาสังคม ทำให้สามารถบูรณาการการพัฒนาในมิติต่างๆ ได้อย่างเป็นจริง ในขณะเดียวกันก็จะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันรับฟังซึ่งกันและกันตัดสินใจร่วมกันอย่างมีเหตุผล และผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักเช่นนี้เราจะอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขและมีพลังทำงานให้บรรลุความสำเร็จ

3. บทบาทและการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชั่นฟาก

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในการดำเนินงานของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นจะไม่เน้นที่ตัวองค์กรหรือโครงสร้าง แต่จะเน้นถึงกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างปัจเจกชนและกลุ่มองค์กรหลัก ซึ่งกิจกรรมที่กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม ได้ดำเนินการคือการร่วมกิจกรรมที่ทางกลุ่มกำหนดขึ้นมาเพื่อแก้ไขประเด็นปัญหาต่างๆ ของแพชชั่นฟาก ซึ่งในลักษณะนี้เกิดขึ้นไม่บ่อยนัก

3.1 บทบาทของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชั่นฟาก

การศึกษาบทบาทของกลุ่มได้ศึกษาโดยการวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนคือ 1) การปรึกษาหารือ 2) กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากประเด็นปัญหาาร่วมจากการประชุมและการสัมภาษณ์โดยแบ่งบทบาทของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชั่นฟากเป็น 3 ด้าน คือ บทบาทด้านการเมือง บทบาทด้านเศรษฐกิจ และบทบาทด้านสังคม

3.1.1 ด้านการเมือง

กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมไม่มุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่มีความสนใจในการเมือง ดังที่สวาสดิ์ ต่อคิด (2554 : บทสัมภาษณ์) กล่าวว่า “พรรคการเมือง ส.ส.กลุ่มไม่ยุ่ง แต่สนใจการเมือง ส.ส.อยู่ห่างกลุ่ม”

บทบาทของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม ด้านการเมืองคือ 1) บทบาทต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองและ 2) บทบาทในฐานะขบวนการการเมืองภาคพลเมือง

1) บทบาทต่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง

ความเป็นพลเมือง หมายถึง ราษฎรที่นอกจากเสียภาษีและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองแล้วยังต้องมีบทบาทและอำนาจบทบาททางการเมือง คืออย่างน้อยมีสิทธิไปเลือกตั้ง แต่ที่ยิ่งไปกว่านั้น คือมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ต่อทางการเมือง ทั้งยังมีสิทธิเข้าไปร่วม ในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่วนรวมร่วมกับรัฐด้วย ราษฎรนั้นเป็นฝ่ายรับกฎหมาย นโยบายและกิจการหรือกิจกรรมของรัฐ พลเมืองนั้นอาจเป็นฝ่ายรุกเพื่อเรียกร้องกฎหมาย นโยบายและกิจการของรัฐ ตามที่ตนเองเห็นพ้องต้องกัน ราษฎรที่คิ่้นนี้เป็นฝ่ายรับและว่านอนสอนง่าย ส่วนพลเมืองที่คิ่้นนี้ต้องเป็นฝ่ายรุกได้และต้องไม่เฉื่อยเหนียว หากเป็นคนอยากมีส่วนร่วมอยากเข้าช่วยทำการต่างๆ แทนรัฐได้มากพอควร ราษฎรนั้นคิดว่าตนเองเป็นผู้ค่อย ส่วนพลเมืองจะคิดว่าตนมีสิทธิมีเสียงมีส่วนร่วมในบ้านเมือง แนวคิดเรื่องพลเมืองทำให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง ปรารถนาการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของส่วนรวม คิ่่นำให้เข้าร่วมในประชาสังคมและดำเนินการนำพาประชาสังคมไปในทิศทางที่เข้าร่วมกับรัฐหรือเข้าทำการแทนรัฐในการแก้ปัญหาของส่วนรวมได้คิ่ยิ่งขึ้น (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ 2543 : 24-25) “ความเป็นพลเมือง” คือเป็นประชาชนที่เอาใจใส่เรื่องของ “ส่วนรวม” เห็นความสำคัญของผลประโยชน์สาธารณะไม่น้อยไปกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว ความเป็นพลเมืองในแบบนี้เองที่จะเป็นมูลฐานให้กับการสร้างชุมชนและประชาสังคมที่ยั่งยืนแบบประชาธิปไตย (ฉันทส เพ็ชรธรรม 2542 : 26)

2) บทบาทในฐานะขบวนการการเมืองภาคพลเมือง

บทบาทของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมในฐานะขบวนการการเมืองภาคพลเมือง การเมืองภาคพลเมือง คือการเมืองที่พลภาคประชาชนทุกระดับมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างแข็งขันและไม่สนใจอำนาจรัฐ (วิบูลย์ วิจารณ์ 2549 : 5-43 ซึ่งเห็นได้จากการมีส่วนร่วมต่อประเด็นปัญหาสาธารณะที่เกิดจากนโยบายของรัฐ ดังเช่น โครงการก่อสร้างสะพานข้ามเกาะระหว่างท่าบ้านหลังสอด-ท่าบ้านศาลาด่าน

โครงการก่อสร้างสะพานข้ามเกาะของการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟากของอำเภอเกาะลันตา มี 2 ช่วง คือ ช่วงบ้านหัวหิน ตำบลเกาะกลางถึงท่าบ้านคลองหมาก ตำบลเกาะลันตาน้อย และช่วงท่าบ้านหลังสอด ตำบลเกาะลันตาน้อยถึงท่าบ้านศาลาด่าน ตำบลศาลาด่านของเกาะลันตาใหญ่ ช่วงแรกความยาว 11,500 เมตร และช่วงศาลาด่านความยาว 300 เมตร และในขณะนี้ช่วงที่ 2 นี้ กำลังดำเนินการก่อสร้างสะพาน ในเวลาดำเนินการ 3 ปี คงเหลือประเด็นปัญหาช่วงแรกจากท่าแพบ้านหัวหินถึงท่าแพบ้านคลองหมาก ตำบลเกาะลันตา

น้อย อำเภอกะลันตาทั้ง 2 โครงการเป็นแนวคิดของการเมืองภาคประชาสังคมท้องถิ่นเพื่อการคมนาคมขนส่งและการท่องเที่ยวสู่ความเจริญของท้องถิ่น ทำให้การจราจรจะได้สะดวกรวดเร็ว ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

กิจกรรมดังกล่าวข้างต้น เป็นการแสดงตนของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม ในฐานะพลเมืองที่ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่มาร่วมกันแก้ปัญหา อันเกิดจากนโยบายภาครัฐ และผู้บริหารท้องถิ่น

สรุปได้ว่าบทบาทด้านการเมือง ของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม การมีบทบาทต่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง “ความเป็นพลเมือง” หมายถึง ราษฎรที่นอกจากการปฏิบัติตามกฎหมายแล้วยังต้องมีบทบาททางการเมือง “การเมืองภาคพลเมือง” หมายถึงการเมืองที่ประชาชนทุกระดับมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างเข้มแข็ง และสนใจอำนาจรัฐ คือเป็นการแสดงตนของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม ในฐานะพลเมืองที่ตระหนักถึงปัญหาหน้าที่และสิทธิประโยชน์อันเกิดจากการบริหารนโยบายของผู้บริหารท้องถิ่นหรือของรัฐ เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกาะลันตารู้สึกมีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบโครงการของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ได้อย่างรู้เท่าทัน

3.1.2 บทบาทด้านเศรษฐกิจ

บทบาททางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมที่เห็นเด่นชัดคือการมีส่วนร่วมต่อประเด็นปัญหาสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาเรื่องราคารายพาราที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของเกาะลันตาอยู่ในขณะนี้ ในยุครัฐบาลที่ผ่านมาราคารายพารา กิโลกรัมละ 180-190 บาท ปัจจุบันตกมาอยู่ที่ราคาริโลกรัม 100-110 บาท ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากต้นทุนราคาปุ๋ย ค่าแรงงาน ค่าขนส่ง ค่าแพขนานยนต์และสินค้าอุปโภคบริโภคตัวอื่นๆ ขึ้นราคาไปด้วย เนื่องจากประชาชนเกาะลันตามีอาชีพส่วนใหญ่ทำสวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน การประมงชายฝั่งและกิจการการท่องเที่ยว

บทบาทของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมร่วมหาข้อเท็จจริงประเด็นปัญหาราคายางตกต่ำปัญหาราคาน้ำมันแพงสินค้าแพง

สรุปได้ว่าบทบาทด้านเศรษฐกิจของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมจึงเป็นเพียงการมีส่วนร่วมในการหาข้อเท็จจริงและข้อเสนอแนะต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประชาชน

3.1.3 บทบาทด้านสังคม

บทบาทของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม ในฐานะกลไกการพัฒนาสังคม การทำงานของกลุ่มมีลักษณะที่ไม่เป็นปฏิกิริยากับรัฐ ไม่ได้ต่อต้านรัฐ ดังเช่น การเดินขบวนมาหน้า

ศาลากลางจังหวัดประท้วงแพขนานยนต์ข้ามฟาก เพื่อเป็นทางออกในการแก้ปัญหาต่างๆ โดยการเจรจาหรือจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อรัฐทั้งการช่วยเหลือรัฐและช่วยเหลือกลุ่มองค์กรต่างๆ ส่งผลให้กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานของรัฐ

3.2 การเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก

การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มที่ไม่เน้นปฏิบัติกับรัฐ มุ่งแสวงหาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี และเน้นการเปิดเวทีสาธารณะระดมความคิดเห็นจากกลุ่มองค์กรที่เป็นเครือข่ายมากกว่าการเดินทาง เรียกร้องจากรัฐและที่สำคัญคือสื่อมวลชน และเป็นเครื่องมือสำคัญในการประชาสัมพันธ์การเคลื่อนไหวกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม การเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมเป็นการเคลื่อนไหวเชิงความคิด เป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้ช่วงชิงอำนาจรัฐ ต่อต้าน เผชิญหน้า และทำลายรัฐ หากมุ่งหวังสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มองค์กรต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่เกาะลันตา

สอดคล้องกับปฏิบัติการทางการเมืองภาคประชาสังคมทิศทางหนึ่งที่วิโรจน์ วิสารทสกุล (2549 : 5-48) เสนอไว้ คือ การเคลื่อนไหวในทิศทางความร่วมมือเชิงวิพากษ์กับรัฐหรือความผูกพันในเชิงสร้างสรรค์เพื่อเปิดแข่งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจมาเป็นของประชาสังคม ซึ่งมีลักษณะที่ก้าวถึงระหว่างการถ่วงดุลกับความร่วมมือด้วย การเน้นความสามารถในการดูแลประชาชน มากกว่าการประท้วงหรือเผชิญหน้า เช่น เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และ 9 เป็นต้น

สรุปได้ว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก ทั้งทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม เป็นการเคลื่อนไหวด้านความคิดเป็นการเคลื่อนไหวในทิศทางความร่วมมือเชิงวิพากษ์กับรัฐหรือความผูกพัน ใช้เชิงสร้างสรรค์ เพื่อมุ่งหวังสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มองค์กรต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่ชาวเกาะลันตา

4. ผลกระทบจากการต่อต้านแพข้ามฟาก

กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม เกิดจากการรวมตัวพบปะพูดคุยกันของกลุ่มบุคคลที่เห็นในคุณค่าของแผ่นดินเกาะลันตาด้วยกัน ต้องการให้เกาะลันตาค้าวไปในโลกปัจจุบันอย่างงดงามและปลอดภัยใดๆ ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสวนาและเสนอความคิดเห็น รวมถึงเพื่อร่วมกิจกรรมอันจะนำไปสู่สิ่งที่ดีงามของเมืองและท้องถิ่นร่วมกัน

ในการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันฟาก จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

4.1 ด้านการเมือง

ผลกระทบทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากการแสดงบทบาทของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองและในฐานะขบวนการการเมืองภาคพลเมือง ดังนี้

ภาครัฐ คือ ส่งผลกระทบต่อการทำงานของภาครัฐ กล่าวคือรัฐต้องปรับโครงสร้างการใช้อำนาจหน้าที่ใหม่ จากเดิมที่รัฐสั่งการ โดยตรงจากข้างบนลงล่าง โดยเฉพาะในเรื่อง นโยบายสาธารณะต่างๆ ของรัฐ เช่น การจัดทำโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณีรัฐต้องพิจารณาให้รอบคอบ ก่อนที่จะประกาศนโยบายหรือดำเนินโครงการสาธารณะต่างๆ ซึ่งรัฐอาจจะมองว่าเป็นอำนาจหน้าที่ที่จะดำเนินการได้ รัฐต้องคำนึงถึงผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้น จากผลกระทบจากการดำเนินงานโครงการนั้น ก่อนที่จะมีนโยบายให้จัดทำโครงการนั้น

ดังคำกล่าวของสุวิทย์ สุภาพ (บทสัมภาษณ์) โครงการของรัฐที่ดำเนินการส่งผลกระทบต่อประชาชน ลักษณะเช่นนี้ต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชนผู้ได้รับผลกระทบและผู้เกี่ยวข้อง เช่น โครงการออกโฉนดชุมชน โครงการป่าสงวนแห่งชาติครอบครองพื้นที่ทำกินเดิมมีนส. 3ก. ของประชาชน โครงการอุทยานแห่งชาติ โครงการดังกล่าวครอบคลุมที่ดินทำกินเดิมของประชาชนทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการมีนโยบายครอบงำที่ทำกินดั้งเดิมของประชาชนเกิดการทับซ้อน ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ถึงแม้จะจัดการของรัฐจะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม แต่นี้เป็นวิถีทางที่ต้องเป็นในฐานะโครงการที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540

ดังเช่น การคัดค้านการออกเอกสารสิทธิที่สาธารณะทุ่งเลี้ยงสัตว์ ให้ประชาชนและไม่ได้ได้รับความชอบธรรมเท่าเทียมกันให้กับพวกตนหรือฝ่ายผู้ปกครองบ้านเมือง ซึ่งการคัดค้านดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตราที่ 46 ที่บัญญัติว่า “บุคคล ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟู จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน” ตามที่กฎหมายบัญญัติ” และมาตราที่ 56 บัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสภาพหลากหลายทางชีวภาพและในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายกำหนด

การดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้เว้นแต่จะได้รับการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมรวมทั้งได้ให้องค์การอิสระ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรมหาชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ ตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ย่อมได้รับความคุ้มครอง

ซึ่งหากรัฐยังไม่ปรับโครงสร้างการใช้อำนาจหน้าที่ใหม่ การดำเนินการงานต่างๆ ของรัฐก็อาจจะลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่การติดต่อสื่อสารกันสะดวก ประชาชนรับรู้ข่าวสารกับเหตุการณ์ประกอบกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ มาตราที่ 58 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบข้อมูลข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชนหรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” และมาตราที่ 59 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจงและเหตุผล จากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่นก่อนการอนุญาตหรือดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพของสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัยคุณภาพชีวิตหรือส่วนได้เสียอันสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่นและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ” ทำให้การที่ภาครัฐจะดำเนินนโยบายสาธารณะต่างๆ โดยไม่ประกาศให้ประชาชนทราบไม่ได้และหากเน้นนโยบายสาธารณะที่อาจจะส่งผลกระทบต่อประชาชนและท้องถิ่นก่อนที่จะดำเนินการรัฐต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

ดังที่ ชลทิศ ตั้งเจริญ (2547 : 270-271) ได้กล่าวว่าหลักแห่งการต่อสู้ทางการเมืองได้ย้ายจากการเมืองแห่งการเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้าง เข้าสู่การเมืองแห่งระดับนโยบาย ทั้งนี้โดยมีรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 เป็นเสมือนตัวแทนการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคใหม่ ในบริบทนี้สำหรับองค์กรประชาสังคมแล้ว พันธมิตรทางยุทธศาสตร์ (Strategic alliances) ระหว่างองค์กรต่างๆ เน้นกลไกหลักของการเคลื่อนไหวทางการเมือง เพื่อต่อสู้กับการครอบงำของรัฐและทุนนิยมในขณะเดียวกัน สำหรับรายที่ต้องเข้ามาแข่งขันกับประชาสังคมมากขึ้น จึงต้องทำการปรับตัวที่มากกว่ากระบวนการการสร้างความร่วมมืออย่างที่เข้ามาโดยที่ต่องสนองหรือตอบโต้กับข้อเรียกร้องทางนโยบายต่างๆ และด้วยวิธีการใหม่ๆ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งจะเห็นได้จากความแพร่หลายและอิทธิพลของการจัดการปกครองที่ดี (Good governance) ภาคประชาชน ส่งผลต่อวิถีชีวิตทาง

การเมืองแบบประชาธิปไตย คือต้องการการปกครองในระบบประชาธิปไตยประชาชนในเกาะลันตามีความตื่นตัว สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในหลายรูปแบบขึ้น

ดั่งที่ชลทศ ตั้งเจริญ (2547 : 271) ได้กล่าวว่าในสังคมการเมืองไทยปัจจุบัน ภายใต้สภาพแวดล้อมใหม่นั้นคนหรือประชาชนไทยปรากฏออกมาในขณะที่เป็นผู้แสดง โดยอิสระ (Free agent) ผู้ซึ่งสามารถเลือกที่จะเข้าไปรวมกำลังกับองค์กรประชาสังคมชนิดต่างๆ เพื่อที่จะเรียกร้องและปกป้องผลประโยชน์ส่วนตน หรือผลประโยชน์ท้องถิ่นของตน

สรุปได้ว่า การเกิดขึ้นของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชั่นฟาก มีผลกระทบด้านการเมืองคือภาครัฐ การต่อสู้ทางการเมืองได้ย้ายจากการเมืองแห่งการเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้างเข้าสู่การเมืองแห่งระดับนโยบาย ซึ่งส่งผลต่อการทำงานของภาครัฐที่ต้องปรับโครงสร้างการทำงานจากเดิมที่สั่งการโดยตรงจากล่าง เช่นการกำหนดนโยบายต่างๆ รัฐต้องฟังเสียงประชาชนในระดับล่าง และคำนึงถึงผลได้ผลเสียที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนด้วย และภาคประชาชน ประชาชนชาวไทย สามารถเข้าไปรวมกำลังเป็นองค์กรประชาสังคมต่างๆ เพื่อที่จะเรียกร้องและปกป้องผลประโยชน์ส่วนตนหรือผลประโยชน์ท้องถิ่นของตน จึงส่งผลต่อวิถีชีวิตทางการเมืองแบบประชาธิปไตยทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

4.2 ด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากการแสดงบทบาทของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชั่นฟากต่อประเด็นปัญหาสาธารณสุขที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในด้านนี้ไม่ค่อยเด่นชัดนัก ทั้งนี้เนื่องจากแสดงบทบาทในฐานะการมีส่วนร่วมหาข้อเท็จจริงเท่านั้น แต่กลุ่มการเมืองท้องถิ่นก่อให้เกิดการกระตุ้นให้เกิดอาชีพในชุมชนแก่กลุ่มและเครือข่าย ถึงแม้ว่าจะไม่มั่นคงมากนัก แต่คุณค่าที่ได้แสดงออก สร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจที่เป็นอาชีพพื้นบ้านและได้ความมั่นใจในการประกอบอาชีพถึงแม้รายได้เพิ่มไม่มาก แต่ในส่วนที่เพิ่มขึ้นคือการได้ความภาคภูมิใจในคุณค่าด้านอาชีพดั้งเดิม ที่ทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ดั่งคำกล่าวของ มาแ อลสูง (2544 : บทสัมภาษณ์) “กลุ่มเตยพานัน ได้ทำการปรับปรุงผลิตภัณฑ์จากต้นเตยริมฝั่งมาทำสินค้า OTOP จำหน่ายให้กับงานสินค้า OTOP ทำกระเป๋าถือจากใบเตย ทำกระปุกของบุหรี ทำดอกไม้ประดับ ทำหมวก ทำเสื่อ จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งปรับปรุงจากบรรพบุรุษที่ทำเพียงเสื่อออกจำหน่าย งาน OTOP ระดับประเทศ โดยความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่

สรุปได้ว่า การเกิดขึ้นของการเมืองภาคประชาสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจที่กระตุ้นให้เกิดอาชีพในชุมชนและท้องถิ่นเป็นอาชีพที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

4.3 ด้านสังคม

กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนลขั้วขั้วฟากเป็นกลุ่มองค์กร ประชาสังคมที่เข้มแข็ง การทำงานที่ไม่เป็นปดปีักษ์กับรัฐ เป็นพันธมิตรกับทุกกลุ่มองค์กร รวมทั้งการช่วยเหลือกลุ่มองค์กรต่างๆ ส่งผลให้ได้รับความร่วมมือและเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มองค์กรต่างๆ ส่งผลให้เป็นที่ยอมรับของภาคประชาชนและได้รับความร่วมมือด้วยดี มาโดยตลอด ในการรวมกลุ่มการเมือง “ประชาคม” กิจกรรมสิ่งที่สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม สร้างความตื่นตัวก่อให้เกิดความรักถิ่นฐานบ้านเกิด จากการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม

คังคักล่าวของสุวิทย์ สุภาพ (2554 : บทสัมภาษณ์) ในช่วงแรกกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมเป็นกลุ่มที่ถูกกดดันจากภาคประชาชนว่าเป็นกลุ่มหัวรุนแรงคัดค้านความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองแต่อยู่ยาวนานไปได้ทราบนโยบายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มทำให้มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น โดยเหตุผลและเป้าหมายของกลุ่มคนรักท้องถิ่นเกี่ยวกับอยากเห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเกิด มารวมกลุ่มกันมากขึ้น

การรักถิ่นฐานบ้านเกิด ชุมชนของตนเองเป็นสำนึกที่ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอันเป็นลักษณะประการหนึ่งของประชาสังคม คือ ประชาชนที่เข้าร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belongingness) สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ขอบเขตอำนาจโดยขอบเขตอำนาจหนึ่ง หรือพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง (ชโรธร ตู๋ทองคำ 2549: 41-42) จึงเกิดกลุ่มองค์กรต่างๆ ขึ้นมากมาย ทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง

คังที่กาญจนา ตั้งชลทิศ (2542 : 254) ได้กล่าวว่า แรงผลักดันที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันนั้นมีความแตกต่างกันตามลักษณะของแนวคิดในการทำงาน โดยบางกลุ่มอาจเข้ามาทำงานสาธารณะประโยชน์ด้วยแรงผลักดันของศรัทธา ไม่ว่าจะเป็นสำนึกทางศาสนาสำนึกทางสังคม สำนึกของความเป็นกลุ่มที่มีเชื้อชาติหรืออาชีพเดียวกัน หรือสำนึกท้องถิ่น สำนึกบ้านเกิดที่ผลักดันให้เกิดการรวมตัวของคนในระดับท้องถิ่นอาจกล่าวได้ว่าการรวมกลุ่มกันบนพื้นฐานของสำนึกในลักษณะหลังนี้กำลังเติบโตตามท้องถิ่นต่างๆ และเริ่มเป็นกลุ่มที่มีพลังและศักยภาพค่อนข้างสูงที่จะสามารถพัฒนาไปรวมกระบวนการประชาสังคมได้

สรุปได้ว่าการเกิดขึ้นของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันแนลขั้วขั้วฟากมีส่วนกระตุ้นและเป็นแรงผลักดันให้ประชาชนที่อยู่ในท้องที่เกาะกันตาคิดสำนึกของการรักถิ่นฐานบ้านเกิดของคน หรือท้องถิ่นของคน ซึ่งอาจเป็นสำนึกที่ตระหนักถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิต จึงเกิดการรวมกันของประชาชนเป็นกลุ่มองค์กรต่างๆ เพิ่มขึ้น

5. ปัจจัยส่งเสริมหรือสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคของการรวมกลุ่ม การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟากระหว่างท่าแพบ้าน หัวหินกับท่าแพบ้านคลองหมาก

จังหวัดกระบี่ ได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งการนำอยู่ผู้คนน่ารัก เป็นจังหวัดการท่องเที่ยวติดอันดับโลกแห่งหนึ่งที่มีชื่อเสียง หมู่เกาะพีพี อ่าวพระนาง หมู่เกาะลันตา เป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว เกาะลันตาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมาย มีผู้คนหลากหลาย เชื้อชาติ แต่ดั้งเดิมเป็นแหล่งที่อยู่ที่ทำมาหากินของชนสายเชื้อชาติอิสลาม และชาวเลหรือภาษาใหม่คนไทยใหม่ ปัจจุบันชนเชื้อชาติเดิมอิสลาม 98% ของประชากรทั้งเกาะมีเชื้อสายจีน 1% ไทยใหม่ 1% ลักษณะการตั้งบ้านเรือนอยู่ตามถิ่นที่อยู่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ทำให้มีการรวมกลุ่มกันในลักษณะของผู้ร่วมสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมเกี่ยวกับการรวมกลุ่มส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนรักถิ่น กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่กล่าวข้างต้นมี 11 กลุ่ม

ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่รับรองเสรีภาพในการรวมตัวกันของประชาสังคมต่างๆ ดังมาตราที่ 45 “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสมาคม สหภาพสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกรองค์กรเอกชน หรือ หมู่คณะอื่น การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อกู้มครองประโยชน์ รวบรวมของประชาชนเพื่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือป้องกันมิให้มีการผูกขาด ตัดตอน ในทางเศรษฐกิจ (สมคิด เลิศไพฑูรย์ (2542 : 228)

สำคัญที่สุด คือ การที่รัฐธรรมนูญรับรองให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมอันประกอบด้วยประชาชนที่อยู่ร่วมกัน ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งก่อนที่รัฐธรรมนูญจะมีผลใช้บังคับ มีสิทธิในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ 2547 : ก-11)

ในการศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนของการรวมกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเกิดขึ้นมา หรือปัจจัยที่กลุ่มนั้นเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่ม

5.1 ปัจจัยส่งเสริม หรือสนับสนุนของการรวมกลุ่ม การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเกิดขึ้นมาหรือปัจจัยที่กลุ่มนั้นเข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วยปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ดังนี้

5.1.1 ปัจจัยภายนอก

1) ด้านการเมือง

(1) เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

การเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นการชุมนุมของกลุ่ม ผู้เรียกร้องประชาธิปไตย ในเรื่องสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคในทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ ประกอบด้วยนิสิต นักศึกษา และประชาชนจำนวนมากที่ต้องการโค่นล้มอำนาจเผด็จการของจอมพลถนอม กิตติขจร และพรรคพวกความสำเร็จของพลังนิสิตนักศึกษา ที่สามารถขับไล่ผู้นำออกไปได้ เป็นแรงผลักดันและบันดาลใจให้ทั้งนักเรียนและครูในหลายสถาบันการศึกษาทั่วประเทศเรียกร้อง จัดตั้งสภานักเรียน สภาคณะ เรียกร้องการปกครอง การบริหารที่เป็นประชาธิปไตย มีการจัดตั้งกลุ่มศึกษาและปฏิบัติงานเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนและการพัฒนาประเทศ กันอย่างมากมาย (อภิญา รัตนมงคลมาส 2547 : 57)

2) รัฐไทย

รัฐไทยเป็นรัฐข้าราชการ ระบบราชการเป็นระบบรวมศูนย์อำนาจและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ (ชูชัย ศุภวงศ์ 2540 : 8) ความไร้ประสิทธิภาพของระบบราชการและกลไกของรัฐ ได้ทำให้ระบบสวัสดิการสังคมของรัฐล้มเหลวในการตอบสนองต่อปัญหาสังคม ในกระบวนการนี้เององค์กรนอกภาครัฐ ซึ่งไม่ได้รับการเอาใจใส่ และไม่มีการพัฒนาผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา ทำให้คนในพื้นที่ออกมาเคลื่อนไหว ซึ่งความเคลื่อนไหวที่ประชาชนในท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วม ส่วนเป็นประเด็นปัญหา ด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ 2544 : 9., 21)

ดังที่กาญจนา ตั้งชลทิพย์ (2542 : 251) ได้กล่าวไว้ว่าการรวมตัวกันของกลุ่มบุคคลต่างๆ มีแรงผลักดันเป็นผลพวงมาจากการที่ภาครัฐไม่สามารถตอบสนองความต้องการ หรือไม่มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาหรือแก้ปัญหาไม่ถูกจุด ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความอ่อนแอของภาครัฐ ทำให้เกิดข้อจำกัดมากมายในการมองปัญหา ตลอดจนแนวทางในการแก้ปัญหา ซึ่งมักจะมาจากตัวระบบราชการเอาที่มีลักษณะ เจ้าขุนมูลนายอีกทั้งมีกฎระเบียบและขั้นตอนมากมาย ทำให้เกิดความล่าช้าและไม่คล่องตัวในการทำงาน นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของรัฐก็เป็นส่วนหนึ่งเนื่องจากไม่เข้าใจปัญหาที่แท้จริงหรือบางครั้งก็อยู่ในสถานะที่จะแก้ปัญหาได้ แรงผลักดันเหล่านี้ ทำให้เกิดองค์กรที่ทำงานด้านสงเคราะห์และการพัฒนาต่างๆ ขึ้นรวมถึงเกิดการรวมตัวกันเพื่อจัดการและแก้ไขปัญหาอันเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านเอง (กาญจนา ตั้งชลทิพย์ 2542 : 251)

ความล้มเหลวในการทำงานในรูปแบบราชการ อันเป็นผลมาจากความด้อยประสิทธิภาพของระบบยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและปัญหาที่เกิดขึ้นจำนวนมากอย่างทันที่ เนื่องจากธรรมชาติของการทำงานระบบราชการจะมายึดที่กระบวนการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามระเบียบปฏิบัติที่กำหนดไว้ตามกรอบของกฎหมายการ

ดำเนินงานเกิดความล่าช้า ส่งผลให้ไม่สามารถระดมปัญหาได้ทันขณะที่ปัญหาใหม่ๆ อันเกิดมาจากพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมกลับมา มีจำนวนมากขึ้นไม่ทันกับการจัดการแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ และสืบเนื่องมาจากความไร้ประสิทธิภาพของระบบเป็นเหตุให้เกิดช่องว่างในการทุจริตประพฤติกมิชอบในการปฏิบัติราชการ มีการให้สินจ้างรับสินบนของข้าราชการเพื่อลัดเลาะให้ขั้นตอนการดำเนินงาน รวดเร็ว และเอื้อประโยชน์แก่บุคคลที่เป็นเจ้าของสินจ้างนั้นๆ ความล้มเหลวที่เกิดขึ้นของระบบราชการได้สร้างความอึดอัดใจให้แก่สังคมเป็นอย่างมาก ประชาชนกลุ่มหนึ่งจึงแสวงหาแนวทางการจัดการแบบใหม่โดยไม่หวังพึ่งแต่เพียงระบบต้องการแต่รวมกันดำเนินงานในลักษณะองค์ประชาสังคมนั่นเอง (เชษฐา ทรัพย์เย็น 2547 : 105 : 106)

สรุปได้ว่ารัฐไทยเป็นรัฐราชการ ระบบราชการเป็นระบบศูนย์รวบอำนาจ ปัญหาที่เกิดขึ้นมาแล้วภาครัฐไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ อันเนื่องมาจากความไร้ประสิทธิภาพของระบบราชการหรือกลไกของรัฐหรือการพัฒนาของภาครัฐ เป็นแรงผลักดันในการขับเคลื่อนให้มารวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหานั้น เช่น การเกิดกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและในทางกลับกัน นโยบายของรัฐ ก็มีสนับสนุนให้เกิดกลุ่มองค์กรที่หน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุนส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มนั้นเข้มแข็งขึ้น

3) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550

ให้ความสำคัญอย่างยิ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือการเพิ่มสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย (มาตรา 26-69) มาตราที่ 34 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร

ดังกล่าวของไพบุลย์ โวหาร (2554 : บทสัมภาษณ์) “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 สนับสนุนในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่อาศัยของประชาชนได้ตามเสรีภาพ

ดังกล่าวของพิชญ์ หุยสงค์ (2554 : บทสัมภาษณ์) “รัฐธรรมนูญให้เสรีภาพในการประกอบอาชีพหรือประกอบกิจการและการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม ตามมาตรา 43”

ดังกล่าวของ สุรพัฒน์ อัจหาญ (2554 : บทสัมภาษณ์) บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณาและการสื่อความหมาย ตามมาตรา 45

ดังกล่าวของ คำรณ หมาดเส็ม (2554 : บทสัมภาษณ์) บุคคลซึ่งไร้ที่อยู่อาศัยและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ มาตรา 55

คำกล่าวของ รัฐมนตรี ดันวิชา (2554 : บทสัมภาษณ์) บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน มาตรา 58

ชมรมกลุ่มคนรักถิ่นตำบลเกาะกลางเกิดจากผลของบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา 281-290 ภายใต้บังคับมาตรา 1 รัฐจะต้องให้ความเป็นอิสระแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเอง ตามเจตนารมณ์ ของประชาชนในท้องถิ่นและส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำบริการสาธารณะและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในพื้นที่

ท้องถิ่นใดมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ย่อมมีสิทธิจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำเท่าที่จำเป็นและมีหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่ชัดเจน สอดคล้องและเหมาะสมกับรูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่และจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น ตามมาตรา 283

สรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดให้มีวิธีการที่ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นก่อนการกระทำหรือการออกเสียงลงประชามติเพื่อตัดสินใจ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องรายงานการดำเนินงานต่อประชาชนในเรื่องการจัดทำงบประมาณ การใช้จ่าย และผลการดำเนินงานในรอบปี เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำกับการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (นรมิต เศรษฐบุตร สาขาวิชารัฐธรรมนูญ 2550:150-156)

2) ด้านเศรษฐกิจ

(1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10

การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น โดยส่วนกลางปรับบทบาทจากการควบคุมมาเป็นการอำนวยความสะดวก กำหนดมาตรฐานการบริการ และสนับสนุนทางภาคนักวิชาการ ด้วยการส่งเสริมพัฒนาระบบเงิน โอนและเงินอุดหนุนสู่ท้องถิ่นใหม่ที่ทำนึ่งถึงลดช่องว่างทางการคลังระหว่างท้องถิ่นด้วยตนเองเป็นหลัก และพัฒนาระบบการจัดการบริการสาธารณะของส่วนท้องถิ่นพร้อมทั้งพัฒนามาตรฐานบริการสาธารณะของท้องถิ่น ให้

มีระบบการสร้างหลักประกันคุณภาพทั้งระบบประกันคุณภาพมาตรฐานขั้นต่ำ และระบบส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพตลอดจนการพัฒนากระบวนการติดตามผล ประเมินผล ที่มีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการส่งเสริมพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้พึ่งตนเอง สามารถจัดเก็บรายได้ของตนเอง จัดบริการสาธารณะได้ทันต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่น พร้อมทั้งพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนให้เข้าร่วมเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาท้องถิ่นของตน ตลอดจนพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถทำงานแบบมืออาชีพ ยึดหลักความรับผิดชอบต่อชุมชนและมีความโปร่งใสมากขึ้น รวมทั้งนำระบบการบริหารงบประมาณและการคลังสมัยใหม่มาใช้ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10)

ประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาประเทศมานับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2504 – 2509) จนถึงปัจจุบันคือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (2550 – 2554) ซึ่งแนวทางการพัฒนาของรัฐที่ผ่านมามุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจบนฐานของการพัฒนาของอุตสาหกรรมเป็นแกนหลัก ก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบจากการพัฒนาของภาครัฐต่อประชาชน อาทิ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ความล้มเหลวของภาคเกษตรกรรม และชุมชนชนบท คุณภาพชีวิตแรงงานตกต่ำ การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง ความยากจนเพิ่มสูงขึ้น ความเจริญระหว่างเมืองและชนบทไม่เท่าเทียมกัน ฯลฯ สร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้นท่ามกลางกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา รัฐได้ดำเนินนโยบายขยายการพัฒนาเข้าไปสู่ชนบทภายใต้ยุทธศาสตร์ การพัฒนาที่เรียกว่า “อุตสาหกรรมส่งออก นำความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ” (export-led growth) นั้น ก่อให้เกิดความขัดแย้งโดยการใช้ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ระหว่างรัฐและภาคธุรกิจกับชาวบ้านอย่างรุนแรง ตลอดจนโครงสร้างพัฒนาต่างๆ ของรัฐที่เข้าไปรุกรานวิถีชีวิตของชุมชน ผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกินขีดความสามารถในการจัดการแก้ไข โดยภาครัฐ อีกทั้งปัญหาใหม่ๆ ทวีขึ้นเหมือนดินพอกหางหมู การบริหารจัดการของภาครัฐมาถึงทางตันและเต็มไปด้วยขีดจำกัด ปัญหาที่สั่งสมมาหลายรุ่นอายุ ยิ่งทำลายคุณภาพชีวิตของคนในสังคมลงไปเรื่อยๆ สิ่งเหล่านี้กระตุ้นเตือนให้ภาคสังคมตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างความร่วมมือนในด้านการพัฒนาและจัดการแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง ภาคสังคมซึ่งร่วมกันดำเนินการเป็นเครือข่ายเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ เพื่อสะสางปัญหาดังกล่าวให้ลุล่วงไป (เชษฐา ทรัพย์เย็น 2547 : 105-108)

(2) ปัญหาเศรษฐกิจ

ปัญหาเศรษฐกิจอันเกิดจากสาเหตุใดๆ ก็ตาม และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชน เช่น ประชาชนประกอบอาชีพไม่ได้ หรือการประกอบอาชีพของประชาชน มี

รายได้ลดลง โดยที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหานั้นทำให้ประชาชนมารวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหานั้น

ดังที่ วีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2549 : 5-13) ได้เสนอว่าเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดประชาสังคม (การรวมกลุ่ม) เงื่อนไขหนึ่งคือ การที่สังคมกำลังเผชิญวิกฤติ หรือปัญหาที่สลบซับซ้อนที่ยากต่อการแก้ไข โดยภาคีใดภาคีหนึ่ง

ดังคำกล่าวของ สามารท สุน่าหุ (2554 : บทสัมภาษณ์) “อาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านในเขตพื้นที่เกาะลันตา คือมีเรือหัวโทงพร้อมแจวออกนอกชายฝั่งเพื่อตกปลา ซึ่งเป็นอาชีพประมงชายฝั่งที่ทำกันมาช้านาน หลัง 26 ธันวาคม 2547 เกิดสึนามิ เส้นทางน้ำและโขดหินเปลี่ยนแปลง การหาปลาต้องออกห่างจากชายฝั่งไปหลายกิโลเมตรต้องหาแหล่งปลาใหม่ส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการอาชีพตกปลาชายฝั่ง จึงได้รวมตัวกันปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนรอบครัว เปลี่ยนจากการใช้เบ็ดมาใช้วนตาห่าง 5 ซม. เพื่ออนุรักษ์ปลากัดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสบริโภคปลา ทำให้คุณภาพปลาเพิ่มมากขึ้น ด้านการเลี้ยงชีพทำให้เค้าต้องทำ หากไม่ทำก็คงอยู่ไม่ได้

สรุปได้ว่า ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชน ทำให้ประชาชนประกอบอาชีพไม่ได้ หรือรายได้จากการประกอบอาชีพลดลงและเป็นปัญหาที่ไม่สามารถจะแก้ไขโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ประชาชนซึ่งมารวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหานั้น

3) ด้านสังคม

(1) ชชาติพันธุ์¹

สังคม กลุ่มคนเกาะลันตา เป็นกลุ่มคนที่มีผู้คนสองเชื้อชาติ คือส่วนใหญ่คนไทยนับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 98 คนไทยเชื้อสายจีน ร้อยละ 1 และชาวไทยใหม่ (ชาวเล) ร้อยละ 1 มีความสัมพันธ์ในชุมชนชาติอันเนื่องมาจากการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนใกล้เคียงกัน ทำให้มีการรวมกลุ่มกันในลักษณะของผู้ร่วมสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน สายเลือดแห่งชาติพันธุ์เป็นสัญชาตญาณของการรวมกลุ่ม การมีชาติพันธุ์เดียวกันทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันง่าย เกาะลันตามีกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยมุสลิม ไทยเชื้อสายจีนและกลุ่มชาวไทยใหม่

ดังคำกล่าวของสวาสดี ต่อติด (2554 : บทสัมภาษณ์) “การมีชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาเดียวกัน การรวมกลุ่มน่าจะทำได้ง่ายแต่ตามความเป็นจริงในบางเรื่องง่ายอย่างการนับถือศาสนาเดียวกัน มีพระเจ้าองค์เดียวกัน แต่กลับกันในทางการเมืองต่างคนต่างความคิดเห็นการรวมกันทางการเมืองหลากหลายความคิด มีองค์ความรู้ที่แตกต่างกัน มีความรู้สึกที่แตกต่างกัน

¹ การมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาเดียวกันและมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น พม่า ไทย อิสลาม เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมมีลักษณะคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้หมายถึง บรรพบุรุษทางสายเลือดรวมทั้งบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมด้วย

แทนที่พวกเรามีมาก การเมืองน่าจะลงตัวได้ง่าย แต่กลับเป็นเรื่องจากมีความคิดเห็นต่างพรรคต่างพวกแทนที่ “รวมกันเป็นหนึ่งเดียวหนึ่งเดียวเพื่อส่วนรวม” แต่กลับกันเนื่องจากแนวคิดที่ต่างกัน

สรุปได้ว่า ชาติพันธุ์ คือ การมีวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน ศาสนาเดียวกัน มาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ทำให้มีการรวมกลุ่มในลักษณะของผู้ร่วมสังคม และวัฒนธรรมเดียวกัน เช่น กลุ่มไทยมุสลิม กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน กลุ่มไทยใหม่ สายเลือดแห่งชาติพันธุ์เป็นสัญชาตญาณของการรวมกลุ่ม การมีชาติพันธุ์เดียวกันมีส่วนส่งเสริมการรวมกลุ่ม ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันง่ายขึ้น

(2) ความเป็นพวกพ้องหรือพรรคพวก

อุปนิสัยของคนเกาะลันตา เป็นคนรักถิ่นกำเนิด รักพวกพ้อง รักชาติ พี่น้องเคารพคนอาวุโสให้เกียรติคนต่างถิ่นมีนิสัยเยือกเย็นเนื่องจากส่วนใหญ่ศาสนาที่นับถือของชาวมุสลิม ทำให้นิสัยใจคอนิ่งยึดมั่นในหลักการของศาสนาที่ตนนับถือศาสนาที่นับถือทำให้นิสัยใจคอเยือกเย็น มีสติให้เกียรติผู้อื่น เคารพในความถูกต้อง

ดังกล่าว สวาสดิ์ ต่อดิด (2554 : บทสัมภาษณ์) พวกเราในเขตพื้นที่อำเภอเกาะลันตา พวกเราส่วนใหญ่เป็นคนมุสลิม มีอะไรที่เกิดการปะพบหรือขัดแย้งเจรจากันได้ บางเรื่องที่ไม่หนักหนาสาหัสสักอันแล้วน่าจะเจรจากัน ไม่จำเป็นต้องไปขึ้นโรงขึ้นศาลให้เสียเงินเสียทองให้ทนายความในเรื่องไม่จำเป็นควรเจรจากัน อภัยให้กัน เพราะเราเป็นพวกเดียวกัน

สรุปได้ว่า ความเป็นพรรคพวกและพวกพ้อง ซึ่งเป็นอุปนิสัยหนึ่งของคนเกาะลันตา ซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวต่างถิ่น คือ ใจคอเยือกเย็นให้เกียรติผู้อื่น เคารพในความถูกต้องเป็นที่ยอมรับกันมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้แนวคิดเรื่อง “ประชาสังคม” เริ่มแบ่งบาน

4) สื่อมวลชน

สื่อมวลชนมีส่วนส่งเสริมการรวมกลุ่ม การเมืองภาคประชาสังคมส่วนใหญ่เน้นไปในเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว เนื่องจากเกาะลันตา มีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติมากมาย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างชาติให้มาเที่ยวที่เกาะลันตา ทำให้การท่องเที่ยวมีรายได้เข้าบ้านเมืองเรามากขึ้นและเป็นที่ยู่อักของคนทั่วโลก ส่วนในด้านประชาสังคมคงเน้นไปที่กลุ่มการเมืองท้องถิ่น และกลุ่มแทนที่ให้ความสำคัญกับการร่วมมือและให้ความสำคัญกับการเมืองในเรื่องการเลือกตั้งในแต่ละครั้งเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์และความยุติธรรมในการเลือกตั้งในทุกๆ ครั้งตลอดมา

การมีกลุ่มสื่อมวลชนเป็นเครือข่ายส่งผลให้การดำเนินงานหรือการเคลื่อนไหวต่างๆ ของกลุ่มได้รับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนหรือหน่วยงานอื่นทราบ กลุ่มการเมืองท้องถิ่นภาคประชาสังคมทำให้คนรู้จักกันแพร่หลายขึ้น ดังเช่น กลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำ

ชายฝั่ง เพื่อให้ลูกหลานมีปลาและสัตว์ทะเลได้บริโภค ไม่ให้จับปลาในฤดูวางไข่ ในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำชายฝั่ง

สรุปได้ว่า สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุชุมชนท้องถิ่น มีส่วนสนับสนุนการรวมกลุ่มและเป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่กิจกรรมหรือเรื่องราวของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมได้เป็นอย่างดี ทำให้แนวคิด ความเคลื่อนไหวหรือผลงานขบวนการต่อต้านแพช้ำฟาก เป็นส่วนสำคัญทำให้ปัจเจกชนจากกลุ่มองค์กรต่างๆ ร่วมเป็นพันธมิตร ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งขึ้น

การพัฒนาประชาสังคมโดยสื่อมวลชนนั้น มีด้วยกันหลายรูปแบบ ทั้งด้านการที่สื่อมวลชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเผยแพร่แนวคิดด้านประชาสังคมและสร้างความเข้าใจแก่สาธารณชน ในวงกว้างและการเป็นตัวเชื่อมระหว่างกลุ่มสื่อมวลชนกระแสหลักกับองค์กรที่ทำงานด้านประชาสังคม (ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี 2542 : 179)

5.1.2 ปัจจัยภายใน

1) สมาชิกกลุ่ม กลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพช้ำฟากเป็นการรวมกลุ่มกันคัดค้านการถูกเอาเปรียบด้านธุรกิจและราคาเนื่องจากความไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าของทุนถึงการแพช้ำฟากเรื่องเวลาแพออกการไม่ตรงต่อเวลาเข้า ราคาคนต่างถิ่นและราคาคนท้องถิ่นต่างกัน จึงทำให้แกนนำกลุ่มไม่พอใจ เกิดการขัดแย้งต่อต้านเกิดแนวคิดหากมีสะพานข้ามเกาะ ปัญหาความขัดแย้งกับกลุ่มทุนคงไม่เกิด จึงเกิดกลุ่มต่อต้าน เช่น กลุ่มชายข้าวแกง กลุ่มหาบเร่กลุ่มเรือหัวโทงไม่ได้รับความเป็นธรรมในการประกอบอาชีพของกลุ่มเนื่องจากถูกขัดขวางที่วางขายของบ้างที่เรือวิ่งจับปลาบ้าง รับคนโดยสารข้ามเกาะบ้าง จึงมีบางกลุ่มองค์กรที่เข้ามานำเสนอปัญหาเข้าเป็นเครือข่ายรวมกลุ่ม

สรุปได้ว่า สมาชิกกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมที่ทำหน้าที่ต่อต้านแพช้ำฟากเป็นกลุ่มบุคคลที่ไม่พอใจไม่ได้รับความยุติธรรมด้านการประกอบอาชีพ จึงมารวมกลุ่มกันเพื่อให้เกิดการยกเลิกไม่ให้มีแพช้ำฟากให้มีสภาพการเหมือนบางท้องถิ่นยกตัวอย่าง สะพานข้ามทะเลสาบสงขลาต่อโยงจากระโนด จังหวัดสงขลาถึงอำเภอควนขนุนจังหวัดพัทลุง สามารถยังก่อสร้างได้และสะพานเปรมสงขลาข้ามทะเลสาบได้ถึง 2 ช่วงเกาะกลาง-คลองหมาก ระหว่าง 11,500 เมตร ก็สามารถมีสะพานได้อย่างสะพานข้ามทะเลสาบระโนดควนขนุน 5,500 กิโลเมตร ยังสามารถสร้างได้ทำหัวหินคลองหมาก กลุ่มนอกกว่าน่าจะทำได้แต่ขัดแย้งจากกลุ่มทุนนักการเมืองทุกระดับเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มทุนทำให้การรวมกลุ่มจึงมีความเข้มแข็งมากขึ้น

2) ความสัมพันธ์แบบแนวราบ

ดังได้กล่าวแล้วว่า โครงสร้างกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันฟาก มีระบบการจัดการกลุ่มเป็นแบบแนวราบ (Horizontal) คือไม่มีประธานกลุ่มแต่มีผู้ประสานงานกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ จึงเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ส่งผลให้กลุ่มองค์กรต่างๆ มีความสำคัญเสมอหน้ากัน การทำงานของกลุ่มมีความคล่องตัวสูง กลุ่มองค์กรต่างๆ มารวมตัวกันได้ตลอดเวลา

แนวคิดประชาสังคมให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์แบบแนวราบ เพราะเป็นความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อความร่วมมือกันได้ดีกว่าความสัมพันธ์แนวตั้งที่ยึดโยงกันด้วยอำนาจ ไม่อย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้ความร่วมมือเกิดขึ้นได้ยาก ประชาสังคมจะเข้มแข็ง มั่นคงได้ต่อเมื่อประชาชนมีความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นความสัมพันธ์แบบแนวราบจึงเป็นสิ่งที่ประชาสังคมเน้นมากกว่าความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง การรวมกันเป็นเครือข่าย จึงเป็นแบบแผนที่พึงปรารถนารวมทั้งการจัดตั้งในรูปเจดีย์หรือปิรามิด (พระไพศาล วิสาโล 2544 : 6, 22)

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์แบบแนวราบที่มีส่วนทำให้ประชาสังคมเข้มแข็ง มั่นคง ส่งเสริมการรวมกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมให้กลุ่มองค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมกับกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม การต่อต้านแพชชันฟาก ใด้ง่ายและส่งผลต่อความเป็นประชาสังคมของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นเข้มแข็งมั่นคงต่อไป

5.2 ปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคของการรวมกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันฟาก

ในการศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคของการรวมกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้การดำเนินกิจกรรมในลักษณะประชาสังคมของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมไม่ค่อยเข้มแข็ง หรือ กลุ่มแกนต่างๆ ที่เข้ามาแล้วต่อมาไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันฟาก ประกอบด้วยปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ดังนี้

5.2.1 ปัจจัยภายนอก

1) ด้านการเมือง

(1) รัฐครอบงำสื่อ

รัฐครอบงำสื่อ ดังได้กล่าวมาแล้วว่าสื่อมวลชนในจังหวัดกระบี่ไม่ว่าจะวิทยุท้องถิ่น หรือหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ในเรื่องที่มีประโยชน์กับประชาชนจะถูกครอบงำไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนรับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะแต่หากเป็นข่าวที่เกี่ยวข้องกับคดีอื่นมักชอบเสนอเพราะเป็นการขายข่าวเพื่อผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจมากกว่าข่าวสารณะ

ดังกล่าวของ สวัสดิ์ ต่อติ๊ด (2554 : บทสัมภาษณ์) รัฐพยายามปิดกั้นสื่อ คิดว่าประชาชนเค้ารู้แล้วมันทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมก่อให้เกิดปัญหาความวุ่นวายได้”

วิทยุกระจายเสียง แม้ว่าจะเป็นสื่อมวลชนที่เข้าถึงประชาชนในเขตพื้นที่เกาะล้านตามากเช่นวิทยุท้องถิ่นแต่ก็นับเป็นสื่อมวลชนที่มีการพัฒนาช้าที่สุด โดยเฉพาะในแง่การนำเสนอข้อมูลข่าวสารสู่ประชาชน ด้วยความถูกต้องและรอบด้าน ทั้งนี้ น่าจะมาจากปัญหาในเรื่องกรรมสิทธิ์ของสื่อมวลชนประเภทนี้ ทั้งยังมีหน่วยงานของรัฐเป็นเจ้าของทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นในส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาคก็ตาม (ชวรงค์ สิมป์ปัทมปาณี 2542 : 167)

การครอบงำสื่อโดยรัฐ โดยเฉพาะสื่อของรัฐ อย่างเช่น สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดกระบี่ ได้กำหนดกรอบในการนำเสนอข่าวสารให้ผู้นำเสนอข่าวสารตามกรอบที่กำหนดทำให้ผู้ที่ทำงานด้านสื่อ นักวิชาการอิสระกลุ่มคนที่เป็นประชาสังคมและผู้นำชุมชนหรือผู้เสนอข่าวอย่างเช่น นายเคโซ กิ่งเล็ก นายสมชาย ชูสกุล ไม่มีเสรีภาพในการนำเสนอข่าวสาร เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนได้รับทราบได้อย่างเสรี

สรุปได้ว่า รัฐครอบงำสื่อเป็นอุปสรรคของการรวมกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม โดยเฉพาะสื่อวิทยุกระจายเสียงดังเช่น สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดกระบี่ หรือวิทยุชุมชน ที่ได้กำหนดกรอบการนำเสนอข่าวสาร ทำให้ไม่สามารถเป็นสื่อกลางในการนำเสนอข่าวสารเพื่อสร้างความเข้าใจแก่สาธารณชนในวงกว้างได้หรือการเผยแพร่แนวความคิดเรื่องการเมือง เรื่องประชาสังคมให้เกิดความแพร่หลายและประชาชนส่วนใหญ่เกิดความเข้าใจได้ จึงส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

(2) ด้านเศรษฐกิจ

1) การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นอุปสรรคของการรวมกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคม คือส่งผลต่อการมีส่วนร่วมสมาชิก การมีส่วนร่วมสมาชิกส่วนน้อยเพื่อนำเสนอปัญหา กล่าวคือ ในการดำเนินงานภาคประชาสังคม การเสวนา การพูดคุยพบปะหรือการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ บางครั้งสมาชิกไม่สามารถเข้าประชุมได้ ทั้งนี้เนื่องจากติดภารกิจจากการประกอบอาชีพ สมาชิกต้องเอาเวลาไปทำมาหากินหรือประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองและความครัว ซึ่งหากการมีส่วนร่วมของสมาชิกน้อยส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มนั้น อาจมีน้อยตามไปด้วย

ดังกล่าวของ สืบยา ยืนยง (2554 : บทสัมภาษณ์๗) “วิถีชีวิตทำให้คนไม่มีเวลาที่ต้องนั่งคุยกัน คือการประกอบอาชีพ การหาเลี้ยงชีพเป็นส่วนหนึ่งเป็นส่วนใหญ่ที่

คนไม่มาร่วมนั่งคุยเสวนากับกลุ่มด้านการเมืองปัญหาต่างๆ เส้นทางชีวิตของเขาและของเราไม่เหมือนเงินเข้าสวนตัดป่าล้มแต่งสวนไปวันวันก็หมดแล้ว เวลาที่เอามานั่งคุยกันก็หมดแล้ว

สรุปได้ว่า การประกอบอาชีพเป็นอุปสรรคของปัญหาการต่อต้าน ทั้งนี้เนื่องจากการเอาเวลาไปประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว บางครั้งทำให้กลุ่มการเมืองและกลุ่มประชาสังคมส่งผลต่อการเมืองภาคประชาสังคมเพื่อแก้ปัญหาจากแนวคิดการรวมกลุ่มของคนในพื้นที่และท้องถิ่น

(3) ด้านสังคม

1) การศึกษา (การขาดองค์ความรู้ด้านการเมืองด้านประชาสังคม)

การรวมกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมในท้องถิ่นบริเวณท่าแพขนานยนต์ตั้งอยู่ ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นด้านการเมืองพอมีองค์ความรู้เนื่องจากติดต่อกับข่าวสารและสนใจข่าวสารด้านการเมืองพอสมควรแก่การเมืองภาคประชาสังคม มีองค์ความรู้้น้อยมากพอเข้าใจเรื่องประชาคม ทำให้แนวคิดด้านประชาสังคมและการเผยแพร่ของนักวิชาการที่กลุ่มมีความสนใจในแนวคิดนี้อยู่แล้วแต่ประชาสังคมเป็นที่รู้จักแก่ประชาชนทั่วไปค่อนข้างน้อยส่งผลให้ประชาชนที่ทำหน้าที่ขัดแย้งภาคประชาสังคมกับกลุ่มทุนเกิดความเข้าใจที่รุนแรงขึ้นส่งผลให้การสมานฉันท์ทำงานค่อนข้างยากขึ้น

การขาดองค์ความรู้ด้านประชาสังคม หมายถึง “การที่ประชาชนไม่ทราบเรื่องประชาสังคม หรือมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาสังคมน้อยหรือไม่มีเลย” การขาดองค์ความรู้ด้านประชาสังคมทำให้ไม่ทราบว่าความเป็นประชาสังคมก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อประชาชนโดยส่วนรวมอย่างไร

จากการศึกษาพบว่า การเมืองภาคประชาสังคมต่อต้านแพข้ามฟาก จำนวนมากที่ไม่ทราบเรื่องประชาสังคมและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาสังคมน้อย ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่เข้ามารวมกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพข้ามฟากไม่ได้คิดถึงเรื่องการเมืองภาคประชาสังคม สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าประชาชนทั่วไปก็คงไม่คุ้นเคยกับคำว่า “การเมืองภาคประชาสังคม” เช่นกัน

สรุปได้ว่า การศึกษาในเรื่องของการขาดองค์ความรู้ด้านประชาสังคมกับการเมืองเป็นอุปสรรคของการรวมกลุ่มคนทำให้ผู้ที่เข้าร่วมไม่ได้คิดถึงเรื่อง “ประชาสังคม” และสมาชิกส่วนหนึ่งไม่ทราบเรื่องประชาสังคมและมีความเข้าใจเกี่ยวกับประชาสังคมน้อยคือขาดองค์ความรู้ด้านประชาสังคม ซึ่งหากประชาชนส่วนใหญ่ทราบและเข้าใจเรื่อง “ประชาสังคม” และให้ความสำคัญเหมือนกับเรื่อง “ประชาธิปไตย” อาจส่งผลให้ประชาชนสนใจที่จะเข้า

ร่วมกลุ่มในลักษณะของการเมืองภาคประชาสังคมเพิ่มมากขึ้นแต่ทั้งนี้ระดับการศึกษาไม่เกี่ยวกับประชาสังคมยังเป็นการสร้างแรงผลักดันในเรื่องจริยธรรม (Ethical influence)

5.2.2 ปัจจัยภายใน

1) วัตถุประสงค์ไม่ตรงกัน

แรงจูงใจสิ่งหนึ่งที่ทำให้บุคคลเกิดจิตสำนึกสาธารณะที่อยากเข้าร่วมตัวคือความพอใจในวัตถุประสงค์ด้านการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านเพื่อให้ท้องถิ่นเจริญสะดวกในการคมนาคมขนส่งของกลุ่มนั้น

ดังคำกล่าวของนายอาจ ษาชู (2554 : บทสัมภาษณ์) “ผมอยู่ในเขตพื้นที่และบริเวณท่าแพมาเกือบ 20 ปี เมื่อก่อนคงเห็นแต่เรือหัวโทงวิ่งข้ามระหว่างเกาะมีคนโดยสารข้ามไปฝั่งอำเภอไม่มียนต์ไม่มีความขัดแย้งมีแต่กลุ่มเครือข่ายข้ามไปมาหาสู่กันไม่มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง นักการเมืองก็ไม่มีเข้ามากริดกรายในบริเวณนี้ การทำมาหากินของคนก็กันไปตามธรรมชาติ หาหอยปูปลา พบปะพูดคุยกัน แต่ในยุคนี้เมื่อมีแพ หัวหางยาว เรือหัวโทงก็หมดไป คนข้ามแพรถข้ามแพ เสียค่าใช้จ่ายด้วยเงิน ต่อมาความเดือดร้อนของคนก็ตามมาด้วยการเมือง เพื่อหวังผลประโยชน์ด้านธุรกิจและกลุ่มทุน”

วัตถุประสงค์ของกลุ่มไม่ตรงกัน ทำให้กลุ่มแกนต่างๆ ที่เป็นเครือข่ายของกลุ่มการเมืองเข้าร่วมประชุมหรือร่วมกิจกรรมมีจำนวนลดลงเครือข่ายสำคัญ เป็นส่วนหนึ่งของลักษณะประชาสังคมตามแนวคิดของอนุชาติ พวงสำลี และเครือข่ายเป็นองค์ประกอบประชาสังคมตามแนวคิดของโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์

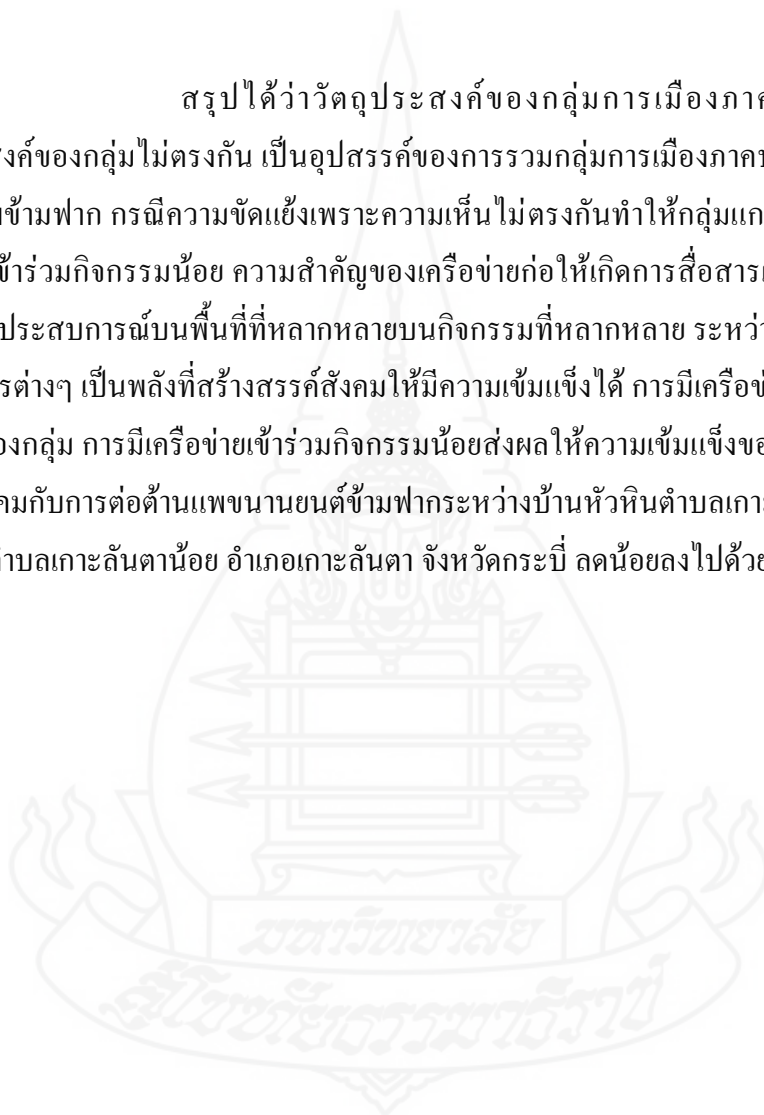
เครือข่ายประชาสังคม (civic network) หมายถึง โครงสร้างและกระบวนการที่เชื่อมโยงองค์กรสาธารณะประโยชน์ และปัจเจกชนอิสระเข้าด้วยกันและทำให้เกิดการสื่อสารสารสนเทศระหว่างองค์กรเหล่านี้กับปัจเจกชนและสาธารณชนในเครือข่ายประชาสังคม กระบวนการที่ประสานและถ่ายทอดความคิดเห็น / ทรรศนะ / ประสบการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นนี้จะยกระดับจิตสำนึกของปัจเจกบุคคล จากการเป็นฝ่ายถูกกระทำมาเป็นฝ่ายกระทำสังคม โดยมีจุดเน้นที่การแสวงหาปริมาตรสาธารณะใหม่ๆ (alterantive public sphere) ที่ถ่วงดุลและต้านทานการครอบงำของสื่อมวลชนกระแสหลักซึ่งถูกยึดครองโดยกลไกตลาด ตลอดจนเปิดโอกาสให้แก่การแสดงออกของความคิดเห็นต่างๆ ที่แต่เดิมอาจถูกกีดกันไม่ให้มีส่วนร่วม

กลุ่มประชาสังคมที่จะมีความยั่งยืนและมีความหมายย่อมต้องมีระบบการจัดการที่ดีมีระบบการสื่อสารแลกเปลี่ยนตลอดจนการสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ร่วมกับประสบการณ์ของการเรียนรู้บนพื้นที่ที่หลากหลาย บนกิจกรรมที่หลากหลาย คือพลังสร้างสรรค์ที่จะนำพาสังคมไปข้างหน้าร่วมกันอย่างสันติ “พลังที่สาม” จะมีความเข้มแข็งได้ย่อมเกิดจากการยึด

โยงความสามารถและพลังย่อยๆ ในแต่ละส่วนของสังคมเข้ามาเชื่อมต่อผสานกันเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งมีพลัง (อนุชาติ พวงสำลี 2540: 14)

เครือข่ายสำคัญ ก่อให้เกิดการสื่อสารและแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์บนพื้นที่ที่หลากหลายบนกิจกรรมที่หลากหลายระหว่างปัจเจกชนระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ เป็นพลังที่สร้างสรรค์สังคมให้มีความเข้มแข็งได้ การมีเครือข่ายเยอะจึงเป็นความเข้มแข็งขององค์กรได้

สรุปได้ว่าวัตถุประสงค์ของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมที่มีวัตถุประสงค์ของกลุ่มไม่ตรงกัน เป็นอุปสรรคของการรวมกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชั่นฟาก กรณีความขัดแย้งเพราะความเห็นไม่ตรงกันทำให้กลุ่มแกนต่างๆ ที่เข้ามาเป็นเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรมน้อย ความสำคัญของเครือข่ายก่อให้เกิดการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์บนพื้นที่ที่หลากหลายบนกิจกรรมที่หลากหลาย ระหว่างปัจเจกชนระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ เป็นพลังที่สร้างสรรค์สังคมให้มีความเข้มแข็งได้ การมีเครือข่ายเยอะจึงเป็นความเข้มแข็งของกลุ่ม การมีเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรมน้อยส่งผลให้ความเข้มแข็งของกลุ่มการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชันนายนด์ข้ามฟากระหว่างบ้านหัวหินตำบลเกาะกลางถึงท่าแพบ้านหลังสอดตำบลเกาะตันตาน้อย อำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่ ลดน้อยลงไปด้วย

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก ระหว่าง ตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ผู้วิจัยสรุปการวิจัย อภิปรายผลและเสนอแนะดังนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1.1.1 ศึกษาปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการแพขนานยนต์ข้ามฟากกับกลุ่มนักธุรกิจภาคประชาสังคม ผลการศึกษาวิจัยพบว่าส่วนใหญ่ต้องการให้มีสะพานข้ามฟากระหว่างท่าแพขนานยนต์บ้านหัวหิน ตำบลเกาะกลางกับท่าแพบ้านคลองหมาก ตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

1.1.2 ศึกษาบทบาทผู้นำท้องถิ่นกับอำนาจที่ได้รับมอบหมายจากภาคประชาสังคม เป็นผู้แทนการต่อรองกับผู้ประกอบการแพขนานยนต์ข้ามฟากเรื่องการบริการนักท่องเที่ยวและประชาชนที่อาศัยดั้งเดิมบนเกาะในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา ผลการศึกษาวิจัยพบว่าผู้นำที่ได้แต่งตั้งจากภาคประชาสังคมเกรงกลัวอำนาจหรืออิทธิพลกลุ่มทุนผู้ได้รับผลประโยชน์จากแพข้ามฟาก จึงทำให้การเจรจาต่อรองไม่ประสบความสำเร็จ

1.1.3 เพื่อหาข้อเสนอแนะและยุติปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการแพขนานยนต์กับนักการเมืองท้องถิ่นและการเมืองภาคประชาสังคม ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ภาครัฐต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างท่าแพบ้านหัวหิน ตำบลเกาะกลาง กับท่าแพบ้านคลองหมาก ตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตาจังหวัดกระบี่ โดยการทำประชามติ เพื่อให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก “ระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่”

ทำการศึกษากับประชากร 6 กลุ่มตัวอย่าง คือ นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัด นายกองค้การบริหารส่วนตำบลที่รับผิดชอบเขตพื้นที่โดยตรงทั้ง 2 ตำบล คือ ตำบลเกาะกลางและ ตำบลเกาะลันตาน้อย สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ใน 2 เขต คือเขตตำบลเกาะกลาง – คลองยาง และเขตเกาะลันตาน้อย เกาะลันตาใหญ่ และตำบลศาลาด่าน ปลัดองค์การบริหารส่วน จังหวัดและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ผู้นำชุมชนท้องถิ่นภาคประชา สังคม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 217 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง ภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพชชานายนต์ข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลาง - ตำบลเกาะลันตา น้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ปัญหาอุปสรรคและความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวข้องกั ประเด็นความขัดแย้งระหว่างการคงไว้แพชชานายนต์ข้ามฟากกับการให้มีสะพานข้ามฟากถาวร ระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย โดยการนำเสนอข้อมูลวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

1.3 ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1.3.1 ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า ส่วนใหญ่เป็นแพชชานายนต์ โดยกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด อายุระหว่าง ต่ำกว่า 40 ปี ระดับการศึกษา จบชั้นประถมศึกษาที่มีมากที่สุด รายได้ โดยประมาณเกิน 11,200 บาท ขึ้นไปต่อเดือน การมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคประชาสังคมและการ ต่อต้านแพชชานายนต์ข้ามฟากมากที่สุด 1-2 ครั้ง

1.3.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาสังคม ที่มีผลกระทบกับการ ต่อต้านแพชชานายนต์ข้ามฟาก เพื่อให้มีสะพานถาวรข้ามฟากแทนการใช้แพชชานายนต์ข้ามฟากของ ผู้มีส่วนร่วมการต่อต้านแพชชานายนต์ข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะ ลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ของแต่ละกลุ่มพอสรุปได้ ดังนี้

1. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านให้มีสะพานข้ามฟากแทนการใช้แพ ช้ามฟาก เห็นด้วยกับการเมืองภาคประชาสังคม และค่อนข้างเห็นด้วยกับประเด็นย่อยทุกประเด็น
2. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย
  - 2.1 นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่
  - 2.2 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเกาะกลาง, ตำบลคลองยาง, ตำบล เกาะลันตาน้อย, ตำบลเกาะลันตาใหญ่, ตำบลศาลาด่านและเทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่
  - 2.3 สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดในเขตพื้นที่รับผิดชอบ 2 เขต จำนวน 2 คน (สอบจ.)
  - 2.4 ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด
  - 2.5 ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ในเขตรับผิดชอบ

2.6 ผู้นำชุมชนท้องถิ่นภาคประชาสังคมทุกภาคส่วน

ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เห็นด้วยในการให้มีสะพานข้ามฟากเกิดขึ้นแทนการใช้แพขนานยนต์ข้ามฟาก เพราะเกิดผลดีต่อการท่องเที่ยว การคมนาคม ขนส่งและอื่นๆ และเห็นว่าไม่เป็นปัญหาต่อผลกระทบในการก่อสร้างสะพานกับสิ่งแวดล้อมทางทะเลและชายฝั่ง โดยหาข้อยุติการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งภาคการเมืองกับการเมืองภาคประชาสังคมเรือแพข้ามฟากกับการสร้างสะพานข้ามเกาะเห็นด้วยกับภาคประชาสังคมให้มีสะพานข้ามฟากขึ้น

1.3.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟาก ในครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทำการวิจัย

1. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการทำการวิจัยจากแบบสอบถามจำนวน 188 คน เห็นด้วยกับการให้สร้างสะพานข้ามเกาะระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย ซึ่งในระหว่างทำการวิจัยยังคงใช้แพข้ามฟาก

2. นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดเห็นด้วยอย่างยิ่งในประเด็นให้มีการก่อสร้างสะพานแทนแพข้ามฟากอยู่อย่างปัจจุบัน ส่วนในประเด็นอื่นๆ มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย

3. นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ซึ่งอยู่ในเขตปกครอง 2 ตำบล คือตำบลเกาะกลางและตำบล เกาะลันตาน้อย ตลอดจนตำบลคลองยาง ตำบลศาลาด่าน และตำบลเกาะลันตาใหญ่ เห็นด้วยในการก่อสร้างสะพานข้ามฟากแทนการใช้แพถึงแม้จะใช้งบประมาณในการก่อสร้างที่สูงแต่ความจำเป็นและความสะดวกในการเดินทาง

4. ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด เห็นด้วยในการก่อสร้างสะพาน จากการเข้าร่วมประชุมในระดับจังหวัดปัญหาความขัดแย้งและความไม่สะดวกสำหรับภาคประชาสังคมในการสัญจรไปมา

5. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 2 ตำบลที่มีความรับผิดชอบในการติดต่อราชการระหว่าง อบต.กับที่ว่าการอำเภอเกาะลันตา เห็นด้วยกับการสร้างสะพานถาวรข้ามระหว่างเกาะ

6. ผู้นำชุมชนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม ภาคประชาชนและประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตาเห็นด้วยกับการสร้างสะพานข้ามฟากถึงแม้จะใช้งบประมาณที่สูงจากทางภาครัฐแต่ความจำเป็นเร่งด่วนสำหรับพลเมือง

1.3.4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค กลุ่มตัวอย่างทั้ง 6 กลุ่ม โดยรวมเห็นว่า หากมีสะพานข้ามฟากระหว่างฝั่งตำบลเกาะกลางกับท่าแพฝั่งตำบลเกาะลันตาน้อยปัญหา

ความขัดแย้งทางภาคประชาสังคมกับการต่อต้านกลุ่มทุนแพขนานยนต์ข้ามฟาก ปัญหาต่างๆ คงหมดไป

1. บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางภาครัฐภาคประชาสังคมภาคพลเมือง และประชาชนที่อาศัยดั้งเดิมและนักท่องเที่ยวเห็นว่าปัญหาสร้างสะพาน โดยมีปัญหาทางงบประมาณสูงและทางรัฐบาลต้องใช้งบประมาณมากกว่า ช่วงเกาะลันตาน้อยกับตำบลศาลาด่าน 300 เมตร ใช้งบก่อสร้างถึง 400 ล้านบาท ระหว่างเกาะกลางกับเกาะลันตาน้อย 1,150 เมตร ต้องใช้งบประมาณไม่ต่ำกว่า 15,000 ล้านบาท และการก่อสร้างสะพานต้องผ่านร่องน้ำขนานความลึกโดยประมาณเกือบ 30 เมตร

2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบหากมีสะพานเกิดขึ้นต้องประสานประโยชน์ร่วมกับกลุ่มหรือองค์กรต่อไปนี้ หน่วยอนุรักษ์ป่าชายเลนและประมงชายฝั่งอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา ตลอดจนป่าสงวนแห่งชาติที่มีเขตความรับผิดชอบร่วมกันต้องได้รับการอนุญาตจากหน่วยงานถึงจะทำการสร้างได้

2. อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้การอภิปรายผลการศึกษาแยกตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

2.1 ประเด็นเกี่ยวกับความขัดแย้งทางการเมืองภาคประชาสังคมกับกลุ่มทุนเจ้าของกิจการแพขนานยนต์ข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า โดยรวมเห็นด้วยกับการก่อสร้างสะพานข้ามฟากระยะทางยาวประมาณ 1,150 เมตร ระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อยอำเภอเกาะลันตาจังหวัดกระบี่ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้ง (conflict theory) อธิบายถึงการเกิดกลุ่มว่าเกิดจากการที่มนุษย์มีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ขัดแย้งกัน คือความไม่ลงรอยกันในผลประโยชน์ ซึ่งจะนำไปสู่การต่อสู้ระหว่างกลุ่มเพื่อเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล นโยบายสาธารณะจึงเป็นผลของความขัดแย้งที่มีการจัดระเบียบแล้ว ทฤษฎีนี้อธิบายถึงพฤติกรรมทางการเมืองของกลุ่มในลักษณะของการต่อสู้ทางการเมือง โดยผู้วิจัยจัดกลุ่มความคิดเห็นออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

2.1.1 กลุ่มที่เห็นด้วย ในการสร้างสะพานข้ามฟากแทนการใช้แพขนานยนต์ข้ามฟาก ในการดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามฟาก ซึ่งกลุ่มที่เห็นด้วยอย่างยิ่งคือ ภาคประชาสังคมภาคประชาชนในท้องถิ่นและภาคพลเมืองบุคคลที่เสียภาษีให้ภาครัฐ ผู้นำชุมชนท้องถิ่น ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงความต้องการ ให้ทางภาครัฐ ดำเนินการจัดทำสะพานข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อยแทนการใช้แพขนานยนต์ข้ามฟากเนื่องจากกลุ่มที่ตอบคำถามจาก

แบบสอบถามส่วนใหญ่มีความจำเป็นขั้นพื้นฐานต้องเดินทางสัญจรไปมาทุกวัน ดังนั้นความเชื่อมั่นในบทบาทของกลุ่มว่าต้องมีการจัดทำขึ้น โดยภาครัฐบาล จากผลการวิจัยที่ผู้ตอบแบบสอบถามที่เห็นด้วยในการสร้างสะพานถึงแม้เป็นรัฐบาลจากฐานเสียงฝ่ายตรงข้าม อาจเชื่อได้ว่าคงให้ความสำคัญ หากพิจารณาจากความจำเป็นพื้นฐานควรจัดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเรื่องดังกล่าวควรจัดให้องค์กรภาคประชาสังคมหรือผู้แทนที่ใกล้ชิดมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นหรือหารือในการหาทางออกที่ให้มีสะพานข้ามฟากเกิดขึ้น

2.1.2 กลุ่มที่เห็นด้วยกับการเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟากประท้วงให้เกิดสะพานข้ามฟากขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่โดยตรงที่จะต้องทำภารกิจหน้าที่ที่รับผิดชอบภาคประชาสังคม คือองค์กรบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ องค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะกลางและตำบลเกาะลันตาน้อยขององค์กรบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับบน (Upper Tier) ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประเภทอื่นๆ ที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับล่าง (Lower Tier) (เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบลและเมืองพัทยา) ดังนั้นจึงทำให้ภารกิจหน้าที่ ขององค์กรบริหารส่วนจังหวัดต่างๆ ไปจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประเภทอื่นๆ ด้วยความแตกต่างในประเภทแรก คือ การกิจหน้าที่ขององค์กรบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ หน้าที่ที่จะต้องเน้น “การให้บริการสาธารณะ” สะพานข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อยที่เป็นประเด็นความขัดแย้งน่าจะมาประสบประโยชน์โดยตรงร่วมกับการสร้างสะพานข้ามฟากคือองค์กรบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ องค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะกลางและองค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะลันตาน้อยเสนองบประมาณผ่านรัฐบาลกลางในการสร้างสะพาน โดยความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี ตามพระราชบัญญัติ องค์กรบริหารส่วนจำกัด พ.ศ. 2546 ข้อ 1-9 หากมีการผลักดัน โครงการเสนองบประมาณไป รัฐบาลกลางอย่างจริงจัง สะพานข้ามฟากสำเร็จแต่ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อบจ.เองก็ยังพึงผลประโยชน์จากแพขนานยนต์ข้ามฟาก ผลกระทบตกที่การเมืองภาคประชาสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2.2 ประเด็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค บทบาทผู้นำท้องถิ่น กับอำนาจที่ได้รับมอบหมายจากภาคประชาสังคม ในการประสานประโยชน์และแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทุนกับการเมืองภาคประชาสังคม ผลการวิจัยพบว่าในประเด็นปัญหาและอุปสรรคของผู้นำภาคประชาสังคมการต่อต้านแพข้ามฟากแทนที่ดำเนินการให้เกิดสะพานด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากกลุ่มผู้มีอิทธิพลจากกลุ่มทุนอำนาจอิทธิพล อำนาจเงินของผู้นำชุมชนเดินทางไปไม่ราบรื่น กลุ่มทุนเจ้าของกิจการแพขนานยนต์ เป็นประเภทกลุ่มผลประโยชน์ การศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ วิเคราะห์ได้จากทำให้ความหมายโดยทั่วไปอย่างธรรมดาและอย่างพิถีพิถัน กลุ่มหมายถึง องค์กรที่มนุษย์มารวมตัวกัน โดยมีความสัมพันธ์ร่วมกัน เพื่อ

ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของแต่ละบุคคล กิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งมีเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ ถ้าเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจก็เรียกว่ากลุ่มผลประโยชน์ ถ้าเป็นผลประโยชน์ที่มุ่งหวังไปถึงการมีอิทธิพล ต่อนโยบายสาธารณะก็เรียกว่ากลุ่มอิทธิพล เจตนารมณ์ของการเคลื่อนไหวของทั้งสองกลุ่มนี้ จึงมีความแตกต่างกันมากและก่อให้เกิดพฤติกรรมทางการเมืองที่ไม่เหมือนกันอีกด้วย ดังนั้น จึงทำให้การผลักดันในการสร้างสะพานดำเนินการไม่ได้อย่างซ้ำ ทำให้ภาคประชาสังคมอีตีดด้านความเป็นอยู่ จึงเกิดปัญหาความขัดแย้ง จึงสอดคล้องกับการแสวงหาความรู้ทางรัฐศาสตร์ของ พลศักดิ์ จิระไกรศิริ รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (2547) หน้า 34

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 การเมืองภาคประชาสังคมกับการต่อต้านแพขนานยนต์ข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ โดยรวมผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยกับการดำเนินการให้ก่อสร้างสะพานข้ามฟากถาวรกับการต่อต้านของภาคประชาสังคม โดยเฉพาะประเด็นดังต่อไปนี้

1. ให้ทางภาครัฐบาลมีมติเห็นชอบให้ดำเนินการสำรวจความเป็นไปได้ในการดำเนินการตามข้อเรียกร้องของประชาชนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม เพื่อสะดวกในการสัญจรและลดปัญหาข้อขัดแย้งกับกลุ่มทุนเจ้าของกิจการแพขนานยนต์ข้ามฟากและลดปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของพลเมืองที่อาศัยสะดวกในการเดินทางข้ามฟาก ลดเวลาในการสัญจรด้านการจราจรในแต่ละวันรวดเร็วขึ้น

2. ให้ทางภาครัฐและผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากทุกภาคส่วน ทำการสำรวจความเป็นไปได้ตามข้อเสนอแนะของภาคประชาสังคม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าการก่อสร้างสะพานข้ามฟาก หากทางภาคการเมืองทุกภาคส่วนมีความตั้งใจจริงที่จะผลักดันให้ทำการก่อสร้างซึ่งเห็นกับประโยชน์โดยรวม สามารถดำเนินการก่อสร้างได้ เพราะจากปัญหาโดยรวมกระทำไม่ได้หากทุกฝ่ายจริงจังกับประชาชนและผลประโยชน์โดยรวมของชาติและประชาชน

3. รัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผลักดันงบประมาณในการก่อสร้างกระทำกรให้เกิดสะพานข้ามฟากขึ้นจากปัญหาที่เกิดความขัดแย้ง โดยรวมของประชาสังคมกับกลุ่มทุนหมดไป ผลประโยชน์โดยรวมก็ตกอยู่ที่ชาติและบ้านเมือง

3.2 ปัญหาและอุปสรรคในการก่อสร้างสะพานข้ามฟากระหว่างตำบลเกาะกลางกับตำบลเกาะลันตาน้อย

1. ปัญหาด้านงบประมาณ เนื่องจากต้องให้เงินจำนวนมากในการลงทุนทางภาครัฐแต่ผลผลิตจะกลับคืนเมื่อการก่อสร้างสำเร็จ โดยการเก็บมาผ่านทาง ในการสัญจรของรถทุกชนิดตามขนาดดีกว่าเงินที่ลงทุนสูญเปล่า แต่กลับคืนภาครัฐบาลเหมือนกรณีเก็บค่าทางด่วน
2. ปัญหาและความขัดแย้งจะหมดไปในส่วนของภาคประชาสังคมกับกลุ่มทุนอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเนื่องจากถูกเอาเปรียบโดยทุนผู้ประกอบการ
3. ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นอีกปัญหาแต่คงสามารถจะทำได้คือการได้รับความยินยอมหรืออนุญาตให้สร้างสะพานได้โดยได้รับความยินยอมจากภาครัฐในส่วนที่ต้องดูแลรับผิดชอบโดยเจ้าหน้าที่ป่าชายเลน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา และประมงชายฝั่ง ทุกอย่างคงราบรื่นไปด้วยดี

3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ในส่วนภาคการเมืองประชาสังคมกับข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มทุนผู้ประกอบการแพขนานยนต์กับการเมืองภาคประชาสังคม ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

3.3.1 ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการก่อสร้างสะพานข้ามฟากโดยผ่านทะเลกับการก่อสร้างรถไฟใต้น้ำกับกระเช้า ซึ่งสามารถที่จะดำเนินการได้เช่นกัน

3.3.2 ศึกษาเปรียบเทียบประเด็นปัญหาอุปสรรคและสำรวจการเดินทางและการท่องเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวสะดวกและรวดเร็วในการเดินทางโดยใช้รูปแบบอื่น

3.3.3 ศึกษาในรูปแบบอื่นที่รวดเร็วและปลอดภัย เช่น การก่อสร้างสนามบินบนเกาะลันตา

3.3.4 ศึกษาปัญหาอุปสรรคในการจราจรและการเดินทาง โดยใช้รรางไฟฟ้าข้ามระหว่างเกาะแต่ทุกประเด็นปัญหาอุปสรรคขึ้นอยู่กับงบประมาณของภาครัฐเป็นสำคัญ

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สภามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

บรรณานุกรม

- กาญจนา ตั้งชลทิพย์ (2542) “กลุ่มองค์กรสาธารณประโยชน์ในสังคมไทย” ใน อนุชาติ พวงสำลี และ กฤตยา อาชวนิชกุล บรรณาธิการ ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง หน้า 163-164, 179 กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง
- โกวิท พวงงาม บรรณาธิการ (2546) *คู่มือ การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กับมิติใหม่การเลือกตั้งท้องถิ่น* กรุงเทพมหานคร มูลนิธิกรปกครองท้องถิ่น
- โกมาร จิ่งเสถียรทรัพย์ (2544) *ประชาสังคม : มิติใหม่ของการเมืองสาธารณะ* นนทบุรี บริษัทไชร์เกษียร เตชะพีระ (2539) “บริโภคนิยมไทย” ในชัยวัฒน์ สถาอานันต์ (บท) *จินตนาการสู่ปี 2000 : บวกรรมเชิงกระบวนทัศน์ ด้านไทยศึกษา* หน้า 83 – 127 กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ขวัญสรวย อติโพธิ (2543) “ความเคลื่อนไหวในท้องถิ่นในฐานะยุทธศาสตร์หลักในการเปลี่ยนแปลง” ในอนุชาติ พวงสำลี บรรณาธิการ *พลเมืองไทย ณ จุดเปลี่ยนศตวรรษ* หน้า 219-220 กรุงเทพมหานคร สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม
- คาริโน ซองโก (2547) “ประชาสังคมท่ามกลางกระบวนการสร้างประชาธิปไตยและการกระจายอำนาจรวมกรณีศึกษาเรื่องประชาสังคมและความสัมพันธ์กับรัฐในประเทศฟิลิปปินส์และประเทศไทย” ใน เกลน โลเปส วูบ และฉันทนา บรรศิริโชติ บรรณาธิการ *ประชาธิปไตยสร้างการพัพพันธ์กับรัฐในชุมชนท้องถิ่นในประเทศฟิลิปปินส์และไทย* หน้า 13-68 กรุงเทพมหานคร ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- จามะรี เชียงทอง (2543) *วิวัฒนาการของประชาสังคมในประเทศไทย* กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
- ฉันทส เพียรธรรม (2542) *สถาปนา สถาบันเมือง : เมือง การเมือง ชุมชน และประชาสังคม* กรุงเทพมหานคร สถาบันพัฒนาพื้นฐาน
- ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2543) “ร่วมคิดร่วมทำ” ใน อนุชาติ พวงสำลี บรรณาธิการ *ทิศบ้านทางเมืองบนเส้นทางประชาสังคมไทย* หน้า 175 กรุงเทพมหานคร สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม
- ชลทิศ ตั้งเจริญ (2547) “ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาสังคมในชุมชนท้องถิ่นไทย กรณีศึกษา จังหวัดกาญจนบุรี” ในเกลน โลเปส วูดและฉันทนา บรรศิริโชติ บรรณาธิการ *ประชาธิปไตยสร้างการพัพพันธ์กับรัฐในชุมชนท้องถิ่นในประเทศฟิลิปปินส์และไทย* หน้า 13-68 กรุงเทพมหานครศูนย์ศึกษาพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี (2542) “บทบาทสื่อมวลชนกับการพัฒนาความเป็นประชาสังคม” ใน
อนุชาติ พวงสำลี และกฤษฎา อาชวนิชกุล บรรณาธิการ *ขบวนการประชาสังคมไทย :
ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง* หน้า 251-254, 256 กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์ พับริชชิง
- ชูชัย ศุภวงศ์ (2540) *แนวคิด พัฒนาการและข้อพิจารณาเกี่ยวกับประชาสังคมไทย*
กรุงเทพมหานคร สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
- ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี กาตการณ์ไกล (2540) *ประชาสังคม : ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย*
กรุงเทพมหานคร มติชน
- _____. (2541) *ประชาสังคม ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร
มติชน
- เชษฐา ทรัพย์เย็น (2547) “พัฒนาการความคิดประชาสังคมไทย” *วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
- ไชยรัตน์ เจริญศิลป์โอฬาร (2545) *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่* พิมพ์ครั้งที่ 2
กรุงเทพมหานคร วิทยา
- ชัยอนันต์ สมุทรมณี (2543) *วิวัฒนาการของประชาสังคมในประเทศไทย บปพ.* กรุงเทพมหานคร
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
- ถวิลวดี บุรีกุล (2549) “แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชาสังคม” ใน *ประมวลสาระชุดวิชา
ประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น* หน่วยที่ 1 หน้า 10 นนทบุรี
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชารัฐศาสตร์
- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2547) “การประเมินผลการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในบริบท
ของการกระจายตำบลและการจัดทำกรณีศึกษาจากประสบการณ์ที่ได้รับกรณีศึกษา :
เครือข่ายป่าชุมชนลุ่มแม่น้ำแม่ปิงตอนบน : องค์กรชุมชนประมงพื้นบ้านปัตตานี :
สภาพพัฒนาหมู่บ้านหนองโก” กรุงเทพมหานคร สถาบันพระปกเกล้า
- ธเนศวร์ เจริญเมือง (2540) *80 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ. 2440 – 2540* กรุงเทพมหานคร
_____. (2545) *การปกครองท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชน* กรุงเทพมหานคร
โครงการจัดพิมพ์คบไฟ
- ธโรธร ตู้อองคำ (2549) “แนวคิดและพัฒนาการประชาสังคมกับความเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง
สังคมการเมืองไทย” 24 ปี รัฐศาสตร์ มสธ.รวมบทความวิชาการรัฐศาสตร์ : 41-62
- ธิดา สอนศรี (2546) “ฟิลิปปินส์ : จากประชาสังคมสู่พลังประชาชน” 24, ฉบับพิเศษ รัฐศาสตร์
(พฤศจิกายน) : 183-184

- ธีรยุทธ บุญมี (2536) “สังคมเข้มแข็ง” กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มิ่งมิตร อ่างถึงใน โกมาตร
 จึงเสถียรทรัพย์ “ประชาสังคม : มิติใหม่ของการเมืองสาธารณะ” นนทบุรี ไรร์
 นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2537) “ขยะท่วมรัฐที่เชียงใหม่” มติชนรายวัน 20 สิงหาคม 2537 อ่างใน
 โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2544) “ประชาสังคม : มิติใหม่ของการเมืองสาธารณะ”
 นนทบุรี
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2550) *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของไทย* ภาควิชารัฐศาสตร์และ
 รัฐศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ประกาศ ปิ่นตบแต่ง (2547) “ความสัมพันธ์ระหว่างประชาสังคมกับรัฐบาล ชาวประมงพื้นบ้าน
 อำเภอกะยง จังหวัดพังงา ภาคใต้ของประเทศไทย” ใน กลอน โลเปส วุฒ และ
 ฉันทนา บรรดศิริโชติ บรรณาธิการ *ประชาสรรค์สร้างการพัวพันกับรัฐในชุมชน
 ท้องถิ่นในประเทศฟิลิปปินส์และไทย* หน้า 305-348 กรุงเทพมหานคร ศูนย์ศึกษาการ
 พัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2548) เอกสารการประกอบสัมมนาเรื่อง “กองทุนเพื่อการจัดการทรัพยากร
 ท้องถิ่นกับชุมชนเข้มแข็ง” จัดโดยแผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย
 (27 เมษายน 2548)
- พระไพศาล วิสาโล (2544) “พุทธศาสนากับประชาสังคม” ใน สันติสุข โสภณศิริ บรรณาธิการ
*วิถีสังคมไทย : สรรนิพนธ์ทางวิชาการ เนื่องในวาระศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์ ชุดที่ 4
 ประชาสังคม และวัฒนธรรมชุมชน* หน้า 6, 22 กรุงเทพมหานคร เรือนแก้วการพิมพ์
- ลิขิต ธีรเวคิน (2546) *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย* พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพมหานคร
 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์ (2536) “สิทธิชุมชน การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร” กรุงเทพมหานคร
 สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา อ่างถึงใน โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2544) *ประชาสังคม :
 มิติใหม่ของการเมืองสาธารณะ* นนทบุรี
- วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน (2547) “พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์” ใน *ประมวลสาระชุดวิชา
 การเมืองการปกครองไทย* หน่วยที่ 12 หน้า 50-55 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
 วิชารัฐศาสตร์
- วิทยากร เชียงกูล (2547) “สภาพเศรษฐกิจและสังคมกับการเมืองไทย” ใน *ประมวลสาระชุดวิชา
 การเมืองการปกครองไทย* หน่วยที่ 3 หน้า 175 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
 สาขาวิชารัฐศาสตร์

- วีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2549) “พัฒนาการประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่นไทย” ใน *ประมวลสาระศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* หน้าที่ 5 หน้า 11 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชารัฐศาสตร์
- ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ (2542) “บทสัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2541” ใน *อนุชาติ พวงสำลี และ กฤตยา อาชวนิชกุล บรรณาธิการ ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง* หน้า 231 กรุงเทพมหานคร อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง
- เสกสรร ประเสริฐกุล (2548) *การเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร อมรินทร์
- สมคิด เลิศไพฑูรย์ (2542) “ขบวนการประชาสังคม : นัยยะเชิงกฎหมายและนโยบาย” ใน *อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิชกุล บรรณาธิการ ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง* หน้า 226 – 229 กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง
- อมร รักษาศักดิ์ (2547) “ความคิดทางการเมืองและประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง จากยุคโบราณถึงปัจจุบัน” ใน *ประมวลสาระจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยการเมืองการปกครองไทย* หน้าที่ 1 หน้า 1-9 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ศึกษารัฐศาสตร์
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542) *ส่วนร่วมที่มีใช้รัฐ ความหมายของประชาสังคมในขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง* กรุงเทพมหานคร โครงการวิจัย และพัฒนาประชาสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล

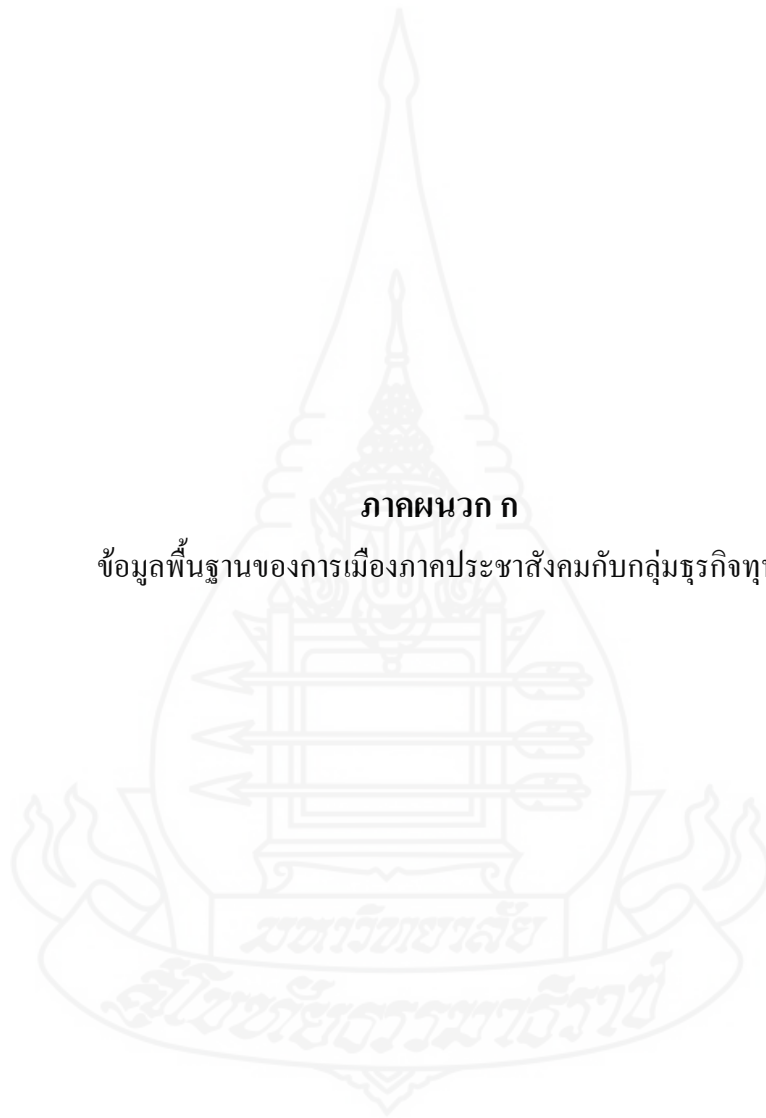

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ข้อมูลพื้นฐานของการเมืองภาคประชาสังคมกับกลุ่มธุรกิจทุน

ข้อมูลพื้นฐานของการเมืองภาคประชาสังคมกับกลุ่มธุรกิจทุน

ข้อมูลการเมืองภาคประชาสังคมกับกลุ่มธุรกิจทุนแพชชั่นฟากระหว่างตำบลเกาะกลาง-กับตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา เป็นเกาะตั้งอยู่ทางตอนใต้ของทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดียมีเกาะใหญ่น้อยจำนวน 53 เกาะ มีพลเมืองอาศัยอยู่จำนวน 6 เกาะ มีเกาะใหญ่ 3 เกาะ ที่มีพลเมืองอาศัยอยู่ จำนวนมาก คือ เกาะกลางคลองยาง – เกาะลันตาน้อยและเกาะลันตาใหญ่ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 ตำบล 36 หมู่บ้าน ดังนี้

1. ตำบลเกาะลันตาใหญ่	จำนวน 8 หมู่บ้าน
2. ตำบลศาลาด่าน	จำนวน 5 หมู่บ้าน
3. ตำบลเกาะลันตาน้อย	จำนวน 6 หมู่บ้าน
4. ตำบลเกาะกลาง	จำนวน 10 หมู่บ้าน
5. ตำบลคลองยาง	จำนวน 7 หมู่บ้าน

มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 รูปแบบ คือเทศบาลตำบล จำนวน 1 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 5 แห่ง คือ

1. เทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่
2. องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลันตาใหญ่
3. องค์การบริหารส่วนตำบลศาลาด่าน
4. องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลันตาน้อย
5. องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะกลาง
6. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองยาง

ตารางแสดงจำนวนประชากร แยกตามตำบลขนาดใหญ่ 3 เกาะ เรียงตัวจากทางทิศเหนือไปทางทิศใต้ คือ เกาะกลาง เกาะลันตาน้อย เกาะลันตาใหญ่ ทั้ง 3 เกาะคิดเป็นเนื้อที่ประมาณ ร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนที่เหลือเป็นเกาะบริวารหรือพื้นที่น้ำ เป็นป่าสงวนแห่งชาติ 181,565 ไร่ และป่าชายเลน 50,373.67 ไร่ สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาสูง ส่วนพื้นที่ราบจะอยู่บริเวณเชิงเขาและชายทะเล ลักษณะของดินเป็นดินปนทราย

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี 2 ฤดู คือ

- ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม
- ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือน มิถุนายนถึงเดือนธันวาคม

อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา

ข้อมูลทั่วไป

คำว่า “ลันตา” แผลงมาจากคำว่า “ลันตัส” ซึ่งเป็นภาษาชวา มีความหมายว่า “ผลอย่างปลา” ซึ่งก็คือที่ข้างปลาสร้างด้วยไม้ รูปสี่เหลี่ยมยกพื้นสูงขึ้นคล้ายโต๊ะ จุดไฟไว้ข้างล่าง เผาปลาที่เรียงไว้ข้างบนอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตามีพื้นที่ครอบคลุมอยู่ในท้องที่อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเลตั้งอยู่ในทะเลอันดามัน ประกอบด้วยเกาะใหญ่น้อยที่สวยงามจำนวนมาก อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ป่าชายหาด ป่าชายเลน แนวเขตปะการังที่สมบูรณ์และหาดทรายรอบเกาะต่างๆ อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตามีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 83,750 ไร่ หรือ 134 ตารางกิโลเมตร

ประวัติความเป็นมา

ในปี พ.ศ. 2530 มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ได้มีหนังสือลงวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2530 แจ้งให้กรมป่าไม้ทราบว่า บริเวณเกาะรอกนอกและเกาะรอกใน ซึ่งตั้งอยู่ในทะเลอันดามันระหว่างจังหวัดกระบี่และจังหวัดตรัง เป็นเกาะที่สวยงามอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าไม้ สัตว์ป่า เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา และสัตว์ทางทะเลอีกหลายชนิด เป็นแหล่งปะการังที่สวยงามอีกแห่งหนึ่ง กำลังถูกทำลายอย่างหนักในหลายรูปแบบ และมีผู้เข้าไปจับจองที่ดินเพื่อสร้างบังกะโล ขยายพื้นที่การท่องเที่ยวเข้าไป สมควรที่กรมป่าไม้จะต้องดำเนินการป้องกัน โดยผนวกพื้นที่ดังกล่าวเข้าเป็นเขตอุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธารา-หมู่เกาะพีพี หรือที่อื่นๆ ตามแต่กรมป่าไม้จะเห็นสมควร และในเรื่องนี้ นายชวน หลีกภัย ผู้แทนราษฎรจังหวัดตรังและประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้มีหนังสือด่วนมากที่สุดที่ 190/2530 ลงวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2530 ร้องเรียนให้กรมป่าไม้ให้ความสนใจและจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปทำการสำรวจสถานะของเกาะทั้งสองเป็นการด่วน เพื่อพิจารณาหาแนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์

กรมป่าไม้ โดยกองอุทยานแห่งชาติจึงได้มีคำสั่งที่ 1733/2530 ลงวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2530 ให้ นายมานัส วงษ์สุริย์รัตน์ นักวิชาการป่าไม้ 5 ปฏิบัติงานทำหน้าที่หัวหน้าอุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธารา-หมู่เกาะพีพี ไปดำเนินการสำรวจเบื้องต้นบริเวณเกาะรอกใน เกาะรอกนอก เกาะไหงและเกาะใกล้เคียงในท้องที่จังหวัดกระบี่และจังหวัดตรัง ซึ่งคณะสำรวจโดยนายมานัส วงษ์สุริย์รัตน์ นางสาวรัตนา ลักษณวารกุล นางสาวสา สุทธิพิบูลย์ กองอุทยานแห่งชาติ และคณะเจ้าหน้าที่ได้ทำการสำรวจระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน พ.ศ. 2531 ได้ผลสรุปว่า บริเวณดังกล่าวมีสภาพธรรมชาติที่สมบูรณ์สวยงามควรอนุรักษ์ไว้ ซึ่งได้มีรายงานผลการสำรวจตามหนังสือที่ กษ

0713 (อท) / พิเศษลงวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 และในระหว่างนั้นกรมป่าไม้ได้มีคำสั่งที่ 1736/2531 ลงวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2531 ให้ นายวิทยา หงส์เวียงจันทร์ นักวิชาการป่าไม้ 4 กองอุทยานแห่งชาติ ไปทำหน้าที่หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเกาะรอก-เกาะไหง และให้ดำเนินการสำรวจจัดตั้งพื้นที่ดังกล่าวเป็นอุทยานแห่งชาติ และที่ประชุมหัวหน้าฝ่ายกองอุทยานแห่งชาติเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2531 โดยนายธำรงค์ ประกอบบุญ ผู้อำนวยการกองทุนอุทยานแห่งชาติ เป็นประธานในที่ประชุม ได้พิจารณาผลการสำรวจเบื้องต้นบริเวณเกาะรอก-เกาะไหง และบริเวณใกล้เคียง มีมติเห็นสมควรจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งใหม่

กองอุทยานแห่งชาติได้มีหนังสือด่วนที่สุด กษ 0713/1191 ลงวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2531 ขอความเห็นชอบกรมป่าไม้ ให้อุทยานแห่งชาติดำเนินการก่อสร้างที่ทำการและบ้านพักบริเวณแหลมโตนด อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ต่อไป และได้มีหนังสือที่ กษ 0713/202 ลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 เสนอกรมป่าไม้ขอความเห็นชอบนำเรื่องการจัดตั้งอุทยานแห่งนี้เข้าที่ประชุมคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติพิจารณาต่อไป ซึ่งคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2532 และได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินเกาะไม้งามได้ เกาะตะละเบ็ง เกาะลันตาใหญ่ เกาะไหง เกาะตุกนลิมา เกาะรอกนอก เกาะรอกใน เกาะหินแดง และเกาะใกล้เคียง ในท้องที่ตำบลเกาะกลาง ตำบลเกาะลันตาน้อยและตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เนื้อที่ 134 ตารางกิโลเมตร เป็นอุทยานแห่งชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 107 ตอนที่ 146 ลงวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2533 นับเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งที่ 62 ของประเทศไทย

อุทยานแห่งชาติเกาะรอก-เกาะไหงได้มีหนังสือที่ กษ 0713(กร)/8 ลงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 ว่า พื้นที่ของอุทยานแห่งชาติประกอบด้วยเกาะลันตาใหญ่ เกาะรอก เกาะไหง และเกาะอื่นๆ จำนวนมาก โดยมีเกาะลันตาเป็นเกาะใหญ่ เป็นที่ตั้งที่ทำการสถานที่ราชการ และเป็นที่อยู่ักของประชาชนทั่วไป จึงขอเปลี่ยนชื่อเป็น อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา กองอุทยานแห่งชาติจึงได้มีหนังสือที่ กษ 0713/205 ลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 เสนอกรมป่าไม้ ซึ่งเห็นชอบให้เปลี่ยนชื่ออุทยานแห่งชาติเกาะรอก-เกาะไหง เป็น “อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา”

ลักษณะภูมิประเทศ

อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตาตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ประกอบด้วยเกาะ 25 เกาะ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกาะรอก ประกอบด้วย เกาะรอกนอก และเกาะรอกใน ซึ่งเกาะรอกในมีภูมิประเทศทั่วไปเป็นหินผาสองชั้นมีโขดหินที่ถูกกันกร่อนมาเป็นเวลานานอยู่ทางทิศเหนือ ด้านที่หันสู่ทิศตะวันตกเป็นหน้าผาทอดยาว ด้านหน้าของ

เกาะมีความยาวประมาณ 2.4 กิโลเมตร ยอดเขาที่สูงที่สุด สูง 208 เมตรจากระดับน้ำทะเล ส่วนเกาะ รอกนอกเป็นเกาะที่มีขนาดใกล้เคียงกับเกาะรอกใน ยอดเขาที่สูงที่สุด สูง 156 เมตรจากระดับน้ำทะเล บริเวณระหว่างช่องเขาจะมีที่ราบขนาดกว้างอยู่ 2 แห่ง คือ ช่องเขาหาดทะเล และอ่าว ม่านไทร สภาพธรณีของกลุ่มเกาะรอกอยู่ในยุคเพอร์เมียน-คาร์บอนิเฟอรัส มีช่วงอายุตั้งแต่ 345-230 ล้านปีมาแล้ว

กลุ่มเกาะห้า : (เกาะตุคนลิมา) และเกาะหินแดง กลุ่มเกาะห้าประกอบด้วยเกาะเล็กๆ 5 เกาะ มีที่ราบเล็กน้อยบนยอดเขาของเกาะที่มีพื้นที่มาก 2 เกาะ และอีก 3 เกาะที่เหลือมีลักษณะเหมือนหินโผล่พื้นน้ำ ไม่มีพื้นที่ราบ ลักษณะทางธรณีของกลุ่มเกาะนี้ เป็นหินปูนในหินชุดราชบุรี ในยุคเพอร์เมียนช่วงล่าง-ช่วงกลาง มีช่วงอายุ 208-230 ล้านปี

กลุ่มเกาะไหง : ประกอบด้วย เกาะไหง และเกาะม้า ด้านหน้าเกาะทางทิศตะวันออกของเกาะไหงประกอบด้วยหาดทรายยาวเหยียด ทิศใต้ลักษณะเป็นอ่าว ด้านตะวันตกตอนเหนือมีลักษณะเป็นเขาสูงชัน ยอดเขาสูงที่สุด สูง 198 เมตรจากระดับน้ำทะเล สำหรับเกาะม้ามี่ลักษณะเหมือนหินโผล่พื้นน้ำไม่มีพื้นที่ราบ สภาพทางธรณีของกลุ่มเกาะนี้โดยรวมมีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มเกาะรอก

กลุ่มเกาะลันตา : ประกอบด้วยเกาะใหญ่น้อยจำนวน 16 เกาะ ได้แก่ เกาะลันตาใหญ่ เกาะตะละเบ็ง เกาะไม้งาม เป็นต้น ลักษณะภูมิประเทศของเกาะลันตาใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน และพื้นที่ค่อนข้างลาดชัน ที่ราบปรากฏเฉพาะบริเวณชายหาดทางตอนใต้ พื้นที่ส่วนใหญ่มีความลาดชันมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ ไปจนถึงบริเวณตอนกลางของเกาะที่มีความลาดชันมากกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ ความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 100 เมตร ไปจนถึงยอดเขาสูงที่สุดตอนกลางของพื้นที่ที่มีความสูง 488 เมตร สำหรับเกาะอื่นๆ มีสภาพเป็น โขดหินสูงชัน ไม่มีที่ราบปรากฏ ลักษณะธรณีของบริเวณเกาะไม้งาม เกาะไม้งามได้ มีลักษณะเป็นตะกอนน้ำพาตะกอนชะวากทะเล และตะกอนที่ลุ่มที่ราบชายเลน ในสมัยโฮโลซีน

สำหรับบริเวณเกาะรำบูคอน, เกาะรำบูเล และเกาะตะละเบ็ง มีลักษณะธรณีโดยรวมเช่นเดียวกับกลุ่มเกาะห้า และลักษณะธรณีของบริเวณเกาะลันตาใหญ่ก็เช่นเดียวกับกลุ่มเกาะรอก บนเกาะลันตาใหญ่มีลำธารน้ำไหลซึ่งมีน้ำไหลอยู่หลายแห่ง แต่มักขาดน้ำในช่วงฤดูแล้ง โดยมีลำธารเพียง 3 สาย ที่มีน้ำไหลอยู่ตลอดปี ได้แก่ คลองจาก คลองน้ำจืด และคลองนิน

ลักษณะภูมิอากาศ

ข้อมูลสภาพภูมิอากาศ ของสถานีตรวจวัดอากาศที่อยู่ใกล้เขตอุทยานแห่งชาติ คือ สถานีตรวจวัดอากาศเกาะลันตา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ พบว่า อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 28

องศาเซลเซียส โดยจะมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด 34 องศาเซลเซียส ในเดือนมีนาคม และอุณหภูมิลดต่ำสุด 24 องศาเซลเซียส ในเดือนธันวาคม ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดปีมากกว่า 2,100 มิลลิเมตร

พรรณไม้และสัตว์ป่า

ทรัพยากรป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายของพรรณพืชมาก ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ดังนี้

ป่าดิบชื้น : คิดเป็นเนื้อที่ 19.42 ตารางกิโลเมตร ปรากฏอยู่บริเวณเกาะลันตาใหญ่ ตลอดแนวเทือกเขาลันตา ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งหมดของอาณาเขตของอุทยานแห่งชาติ ป่าดิบชื้นที่พบมีไม้ชั้นบน และไม้ชั้นกลางความสูงโดยเฉลี่ย 15 – 25 เมตร พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ เคี่ยม คะนอง ยางแดงตะแบกนา ตะเคียนหิน เป็นต้น และมีพันธุ์ไม้จำพวกปาล์มและหวาย เป็นไม้พื้นล่างของป่า พันธุ์สำคัญที่พบ ได้แก่ กะพ้อ หวายชม หวายตะค้าทอง หวายงวย เป็นต้น

ป่าชายเลน : พบบริเวณ เกาะไม้งาม เกาะไม้งามใต้ และเกาะงู เกาะเหล่านี้เป็นที่มีความไม่ใหญ่นัก และมีสภาพเป็นป่าชายเลนทั้งเกาะ ไม้ส่วนใหญ่มีระดับความสูงที่ใกล้เคียงกัน โดยมีความสูง 5 เมตร โดยเฉพาะพันธุ์ไม้ที่พบได้แก่ แสมขาว โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่

ป่าชายหาด : พบเป็นบริเวณไม่กว้างนัก ระหว่างรอยต่อของชายหาดกับป่าดิบชื้นของเกาะใหญ่ พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ หูกวาง หยีทะเล ผักบู่ทะเล และเตยทะเล เป็นต้น

สัตว์ป่า แบ่งออกได้เป็น 6 ประเภทใหญ่ๆ คือ

จำพวกสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม : มีจำนวน 20 วงศ์ 30 สกุล 38 ชนิด ในจำนวนสัตว์ทั้ง 38 ชนิดนั้น มี 2 ชนิด ได้หมดไปจากเกาะลันตาแล้ว คือ กวางป่า และเสือโคร่ง ส่วนอีกชนิดหนึ่งคือ พะยูง ซึ่งเป็นสัตว์ป่าสงวน และอีก 2 ชนิดอยู่ในสถานะที่กำลังจะหมดไป คือ เก้ง และเสือปลา และสัตว์ที่หายากอีกชนิดหนึ่งคือ ค้างคาวมงกุฎหูโตมาร์แชล

นก : มีทั้งสิ้น 58 วงศ์ 130 สกุล 185 ชนิด นกที่พบบอยอยู่ในอุทยานแห่งชาติ เช่น เขียวแดง นกนางนวลเกลบคิ้วขาว นกเขาเขียว เป็นต้น ส่วนนกที่พบเห็นได้ค่อนข้างยาก เช่น นกขุนแผนอกสีส้ม นกเดินดงสีเทาดำ และนกลีกล้วยเล็ก เป็นต้น

สัตว์เลื้อยคลาน : ชนิดที่พบได้ง่าย เช่น จิ้งจกหางแบน เขี่ย งูเหลือม และงูเห่าทะเล เป็นต้น

สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก : มีอยู่เพียง 2 ชนิด ชนิดที่พบเห็นได้ตามลำคลองทั่วไปคือ กบหูต และอึ่งน้ำเต้า ส่วนตามอาคารที่พึกและตามแหล่งน้ำต่างๆ ไป ในป่าจะพบสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก เช่น เขียด ตะปาด และคางคกแคะ ชนิดที่หายากและพบได้น้อย คือ กบดอร์เรีย

ปลาน้ำจืดและปลาทะเล : แหล่งน้ำจืดต่างๆ สามารถพบปลาน้ำจืด เช่น ปลาชิวไบไฟเล็ก ปลาช่อนก้าง ปลาคะเพียนจุด เป็นต้น สำหรับปลาทะเลที่พบตามแนวปะการัง ชายฝั่งหาดหิน และปากคลองน้ำจืด เช่น ปลาโทง ปลาปากคม และปลาปักเป้าหนามทุเรียน เป็นต้น

สัตว์ในแนวปะการัง เช่น ปะการังลูกโป่ง ปะการังเขากวางขนาดใหญ่ ปะการังเห็ด ปะการังดอกไม้ ปะการังควาใหญ่ เป็นต้น

จุดเด่นที่น่าสนใจ

แหล่งท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา

เกาะรอกนอกและเกาะรอกใน : เป็นเกาะที่อยู่ใกล้เคียงกัน สามารถนั่งเรือข้ามไปมาระหว่างทั้ง 2 เกาะนี้ได้สะดวก บริเวณเกาะรอกนอก เป็นที่ตั้งของหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ มีบ้านพัก สถานที่กางเต็นท์และเต็นท์ ไว้ให้บริการนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักแรมบนเกาะ นอกจากนี้ยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น ร้านอาหารสวัสดิการ ห้องน้ำ-ห้องสุขา เส้นทางศึกษาธรรมชาติด้วย

การเดินทางไปเกาะรอกและเกาะรอกใน สามารถเดินทางโดยเรือที่ทำเรือศาลาด่าน บนเกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่ หรือทำเรือหาดปากเมง จังหวัดตรัง มีเรือแม่ไปเกาะไหงทุกวัน เรือออกเวลา 09.00 – 10.00 น. ใช้เวลาประมาณชั่วโมงเศษก็ถึงเกาะไหง จากเกาะไหงสามารถเช่าเรือไปเที่ยวเกาะรอกนอกและเกาะรอกใน หรือเกาะต่างๆ ที่อยู่ใกล้กัน

แหลมธง : อยู่ทางด้านทิศเหนือหรือหัวเกาะรอกใน ด้านที่เป็นโขดหน้าผามองคล้ายเป็นเกาะเล็กๆ หากยืนมองที่หาดด้านตรงข้ามจะเห็นพระอาทิตย์ตกระหว่างช่องนั้น

จุดชมทิวทัศน์เกาะรอกนอก : จากหาดทะเลดู ที่มีหาดทรายขาวละเอียด สามารถเดินทะลุผ่านไปอีกด้านหนึ่งของเกาะรอกนอก จะพบอ่าวโค้งคล้ายเกือกม้า สองด้านของอ่าวเป็นหน้าผาหินสูงชัน ชายหาดด้านนี้เป็นหาดหิน และน้ำลึก ไม่เหมาะสำหรับการเล่นน้ำ ตามเส้นทางเดินจะพบป้ายบอกทางไปยังจุดชมทิวทัศน์ ณ จุดชมทิวทัศน์นี้ สามารถมองเห็นทิวทัศน์ของเกาะรอกนอกและเกาะรอกใน ยามเย็นสามารถชมพระอาทิตย์ตกได้ การเดินเท้าขึ้นไปยังจุดชมทิวทัศน์ค่อนข้างชันพอสมควร นักท่องเที่ยวควรเดินด้วยความระมัดระวัง และไม่ควรยื่นชัคขอบหน้าผาจนเกินไป เพราะอาจเกิดอันตรายได้

อ่าวมานไทร : มีสภาพป่าผสมกันระหว่างป่าชายเลน ป่าชายหาด และป่าดงดิบ หากเดินลึกเข้าไปในป่าจะพบต้นไทรขนาดใหญ่ที่ปล่อยรากย้อยลงมาประคองอ่าว ที่มีความกว้างประมาณ 5-6 เมตร บริเวณชายหาด น้ำค่อนข้างตื้น เหมาะสำหรับการเล่นน้ำและดำน้ำดูปะการัง

อ่าวศาลเจ้า : มีหาดทราย บริเวณนี้มีน้ำซับซึมออกมาในช่วงฤดูแล้ง เป็นแหล่งน้ำที่สามารถใช้ได้ตลอดปี มีศาลของชาวประมงที่สร้างขึ้นไว้สักการบูชา

เกาะหินห้าลูก : หรือเกาะห้า หรือเกาะตุกนลิมา เป็นกลุ่มเกาะ 5 เกาะ เกาะห้าใหญ่จะมีลักษณะของทุ่งหญ้าอยู่บนสันเกาะ มีเกาะรูปคล้ายใบเรือ เป็นเกาะที่มีน้ำลอดได้เมื่อขึ้นอยู่บนสันเกาะจะมีมุมมองทัศนที่สวยงาม ในบริเวณดังกล่าวมีปะการังน้ำตื้น

เกาะไหง : มีชายหาดที่ยาวและเงียบสงบ เป็นแหล่งดูปะการังน้ำตื้นที่สมบูรณ์ อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติประมาณ 18 กิโลเมตร

เกาะตะละเบ็ง : เป็นเกาะที่มีรูปลักษณะเป็นหินปูน มีชายหาดเล็กๆ เมื่อน้ำทะเลขึ้นจะท่วมบริเวณชายหาด มีลักษณะของโพรงถ้ำอยู่ริมน้ำ เป็นที่อาศัยของนกนางแอ่น

แหลมโตนด เกาะลันตาใหญ่ : มีหาดทรายสวยงามอยู่ทางด้านหลังเกาะ และเกาะเล็กเกาะน้อยอยู่ใกล้เคียง เป็นที่ตั้งของที่ทำการอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา ที่อยู่ปลายสุดของเกาะลันตาใหญ่ มีลักษณะเป็นที่ราบรูปสามเหลี่ยมปลายด้านหนึ่งยื่นออกไปในทะเล มีต้นตาลสูงเด่น อีกด้านหนึ่งเป็นเขาสูงชันที่ปกคลุมด้วยป่าดงดิบ

บริเวณแหลมโตนดนี้มีบ้านพัก สถานที่กางเต็นท์และเต็นท์ไว้ให้บริการนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักแรมบนเกาะ นอกจากนี้ ยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น ร้านอาหารสวัสดิการ ห้องน้ำ-ห้องสุขา เส้นทางศึกษาธรรมชาติด้วย

กองหินม่วงและกองหินแดง : เป็นกองหินใต้น้ำอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะรอกนอกและเกาะรอกใน เป็นจุดดำน้ำลึกที่มีปะการังอ่อนสวยงามมากรวมทั้งสัตว์ทะเลนานาชนิด

สิ่งอำนวยความสะดวก

ที่พักแรม/บ้านพัก : อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา มีบ้านพักสำหรับบริการนักท่องเที่ยว 3 แห่ง คือ

1. บริเวณแหลมโตนด ซึ่งที่ตั้งที่ทำการอุทยานแห่งชาติ
2. บริเวณเกาะรอกนอก ซึ่งเป็นที่ตั้งหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ
3. บริเวณเกาะไหง ซึ่งเป็นที่ตั้งหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ

สถานที่กางเต็นท์/เต็นท์ : อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา ให้บริการสถานที่กางเต็นท์ มีห้องน้ำห้องสุขารวม และมีบริการเช่าเต็นท์ 2 แห่ง

1. บริเวณแหลมโตนด ซึ่งที่ตั้งที่ทำการอุทยานแห่งชาติ
2. บริเวณเกาะรอกนอก ซึ่งเป็นที่ตั้งหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ

ที่จอดรถ : มีที่จอดรถให้บริการแก่นักท่องเที่ยว บริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติ
(แหลมโตนด)

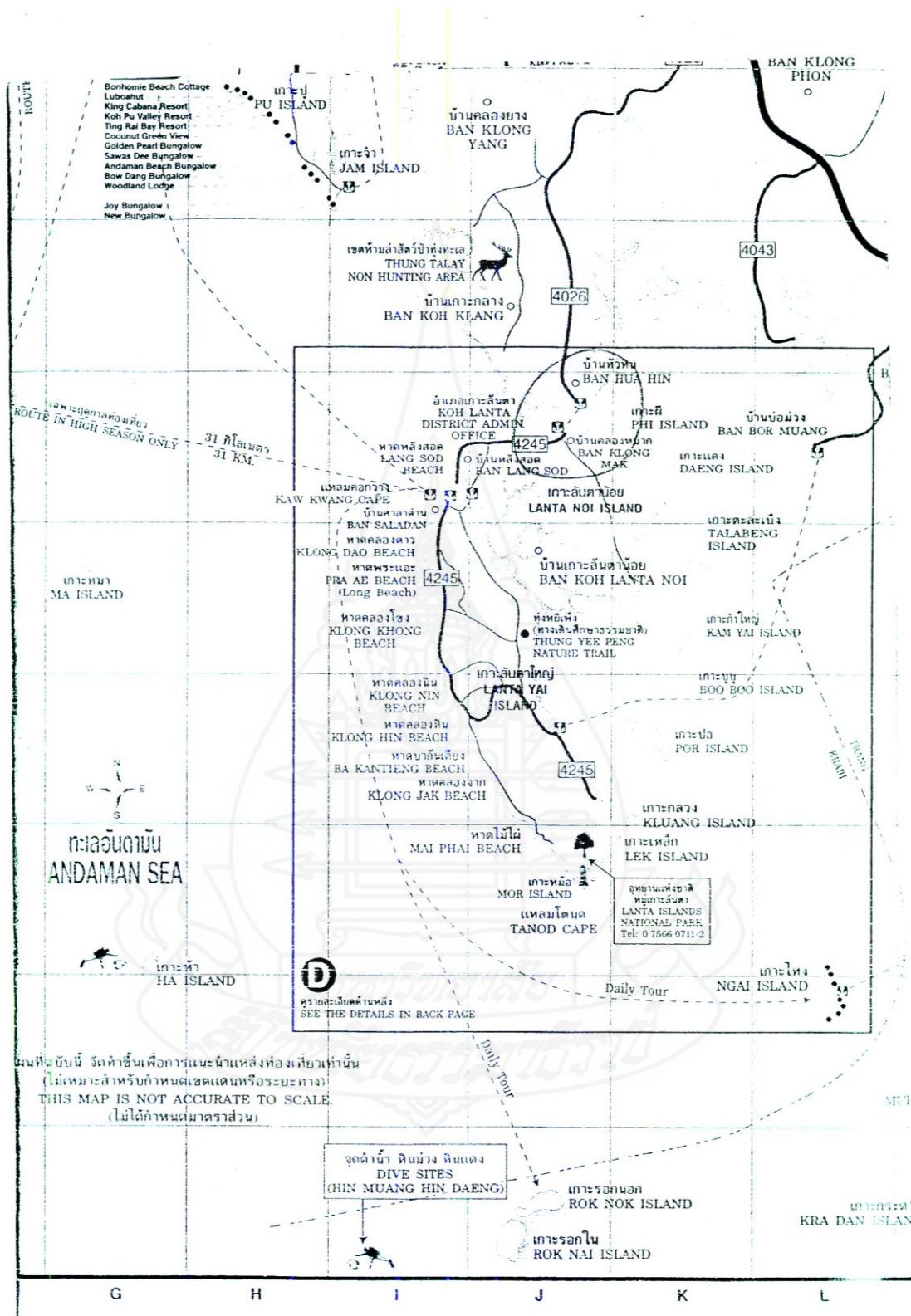
บริการอาหาร : อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา ให้บริการร้านอาหารสวัสดิการ 2 แห่ง

1. บริเวณแหลมโตนด ซึ่งที่ตั้งที่ทำการอุทยานแห่งชาติ
2. บริเวณเกาะรอกนอก ซึ่งเป็นที่ตั้งหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ Copyright@2005

National Park Wildlife and Plant Conservation Department

แผนที่ฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อการแนะนำแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น
 (ไม่เหมาะสำหรับกำหนดเขตแดนหรือระยะทาง)
 THIS MAP IS NOT ACCURATE TO SCALE.
 (ไม่ได้กำหนดมาตราส่วน)

จุดดำน้ำ ดินม่วง ดินแดง
 DIVE SITES
 (HIN MUANG HIN DAENG)

อุทยานแห่งชาติ
 LANTA ISLANDS
 NATIONAL PARK
 Tel: 0 7566 0711 2

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายประพันธ์ การดี
วัน เดือน ปีเกิด	20 ตุลาคม 2496
สถานที่เกิด	อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่
ประวัติการศึกษา	ประถมศึกษา ป.4 โรงเรียนบ้านรำปู (เกาะลันตา) ประถมศึกษาตอนปลาย ป.7 โรงเรียนเกาะลันตา มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ.3) โรงเรียนจรัสพิชากร จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาตอนต้น (ป.กศ) วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช (ม.ราชภัฏ) พิเศษครูมัธยม (พ.ม.) สนามสอบจังหวัดกระบี่ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ครุศาสตร์บัณฑิต (ค.บ.) วิทยาลัยครูสงขลา (ม.ราชภัฏ)
ประวัติการทำงาน	รับราชการครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ รับราชการครู (ผู้บริหารสถานศึกษา) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ
ปัจจุบัน	ทำธุรกิจส่วนตัว

